

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Καρράς Γρηγόριος
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2026

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

1. Θεόδωρος Θάνος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Επιβλέπων).
2. Μαρία Σακελλαρίου, Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Μέλος).
3. Ευστράτιος Γεωργούλας, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου (Μέλος).

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή

1. Θεόδωρος Θάνος, Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
2. Μαρία Σακελλαρίου, Ομότιμη Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
3. Ευστράτιος Γεωργούλας, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
4. Πολυξένη Παγγέ, Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
5. Χρήστος Ζάγκος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
6. Ιωάννης Καμαριανός, Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
7. Νικόλαος Ανδρεαδάκης, Καθηγητής, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

«Η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υποβάλλονται πραγματοποιείται σύμφωνα με τα οριζόμενα στις διατάξεις του Ν.4624/2019 και του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων συλλέγει και επεξεργάζεται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποκλειστικά στο πλαίσιο της υλοποίησης του σκοπού της παρούσας διαδικασίας. Για το χρονικό διάστημα που τα προσωπικά δεδομένα θα παραμείνουν στη διάθεση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων το υποκείμενο έχει τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του σύμφωνα με τους όρους του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 2016/679 (Ε.Ε.) και τα οριζόμενα στα άρθρα 34 και 35 Ν. 4624/2019. Υπεύθυνη Προσωπικών Δεδομένων του Ιδρύματος είναι η κα. Σταυρούλα Σταθαρά (email: dpo@uoi.gr)».

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές και ειλικρινείς μου ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Θάνο Θεόδωρο, Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την αδιάλειπτη καθοδήγηση, την ουσιαστική επιστημονική στήριξη και τις πολύτιμες υποδείξεις του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Η εμπιστοσύνη που μου έδειξε, η διαθεσιμότητά του για συζήτηση και η επιστημονική του οξυδέρκεια υπήρξαν καθοριστικές για τη διαμόρφωση, την εξέλιξη και την επιτυχή ολοκλήρωση της ερευνητικής αυτής προσπάθειας.

Θερμές ευχαριστίες απευθύνω επίσης στον κ. Γεωργούλα Ευστράτιο, Καθηγητή του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, για τον χρόνο που αφιέρωσε στη μελέτη της εργασίας, για τις εύστοχες παρατηρήσεις και τις τεκμηριωμένες επισημάνσεις του, οι οποίες συνέβαλαν ουσιαστικά στον εμπλουτισμό της θεωρητικής τεκμηρίωσης, στη διεύρυνση της επιστημονικής προσέγγισης και στην ενίσχυση της συνολικής επιστημονικής αρτιότητας της διατριβής.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην κα Σακελλαρίου Μαρία, ομότιμη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την πολύτιμη συμβολή της, τις γόνιμες προτάσεις και το διαρκές ενδιαφέρον της για την πρόοδο της εργασίας. Η υποστηρικτική της στάση και οι καίριες επιστημονικές της παρατηρήσεις συνέβαλαν καθοριστικά στη βελτίωση της δομής, στη μεθοδολογική εστίαση και στη συνολική ολοκλήρωση της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τις αρμόδιες υπηρεσίες του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, του Αρχηγείου του Πυροσβεστικού Σώματος και του Αρχηγείου του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής, για την έγκριση των αιτημάτων χορήγησης των στοιχείων που αξιοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα. Παράλληλα, εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου προς τις Διοικήσεις καθώς και τις Κοινωνικές Υπηρεσίες του Καταστήματος Κράτησης Κορίνθου, του Ειδικού Αγροτικού Σωφρονιστικού Καταστήματος Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας και του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών, για την παροχή των

απαιτούμενων στοιχείων και για τη συνεργασία τους, η οποία διευκόλυνε ουσιαστικά την υλοποίηση της έρευνας.

Στο τέλος αυτής της μακράς και απαιτητικής πορείας, νιώθω την ανάγκη να εκφράσω την ολόψυχη ευγνωμοσύνη μου στους δικούς μου ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου σε κάθε βήμα της. Στους γονείς μου, που με μεγάλωσαν με αγάπη, μου ενέπνευσαν την αγάπη για τη γνώση και με στήριζαν αδιάλειπτα σε κάθε επιλογή μου, οφείλω περισσότερο από όσα μπορούν να χωρέσουν σε λόγια. Στη σύζυγό μου, που με υπομονή, κατανόηση και αγάπη άντεξε τις δύσκολες στιγμές, κάλυψε τα κενά που άφηνα και ποτέ δεν έπαψε να πιστεύει σε εμένα, αφιερώνω αυτή την εργασία με βαθιά εκτίμηση και αγάπη. Και στα δύο μου παιδιά, την Δήμητρα και τον Χρήστο — τα μικρά αυτά φώτα που έδιναν νόημα και χαρά ακόμα και στις πιο κουραστικές μέρες — σας ευχαριστώ που με θυμίζατε κάθε μέρα γιατί αξίζει να δουλεύουμε σκληρά και να ονειρευόμαστε μεγάλα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	10
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	12
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	14
ABSTRACT.....	16
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	18
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	25
ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ.....	25
1.1. Προσδιορισμός της έννοιας «παραβατικότητα ανηλίκων».....	26
1.2. Μεταχείριση παραβατικών ανηλίκων σε σχέση με ενήλικους παραβάτες.....	29
1.3. Κατηγορίες ανηλίκων παραβατών.....	32
1.4. Σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας και κριτική εγκληματολογική προσέγγιση	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	41
ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ.....	41
2.1. Θεσμικό πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα	42
2.2. Διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα προστασίας της ανηλικότητας και η διαμόρφωση της δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα	44
2.3. Διαχρονική εξέλιξη του ποινικού κώδικα για τους παραβατικούς ανηλίκους στην Ελλάδα..	47
2.4. Αναμορφωτικά μέτρα για ανήλικους στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων.....	50
2.5. Μέτρα «αποκαταστατικής δικαιοσύνης» για ανήλικους παραβάτες.....	55

2.6. Θεραπευτικά μέτρα για ανήλικους στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων.....	57
2.7. Φορείς – Υπηρεσίες διαχείρισης παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα.....	59
2.7.1. Ελληνική Αστυνομία - Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα Ελλάδας.....	59
2.7.2. Δικαστήρια Ανηλίκων - Εισαγγελέας Ανηλίκων – Ανακριτής Ανηλίκων	62
2.7.3. Οι Υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων.....	64
2.7.4. Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων.....	66
2.7.5. Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	69
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	69
3.1 Ατομικοί παράγοντες.....	69
3.1.1. Φύλο και ηλικία.....	70
3.1.2. Γενετικοί & κληρονομικοί παράγοντες.....	71
3.1.3. Ψυχικοί και ψυχολογικοί παράγοντες	72
3.1.4. Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών	73
3.2. Κοινωνικοί - Περιβαλλοντικοί παράγοντες.....	74
3.2.1. Οικογένεια.....	75
3.2.2. Αγωγή και γονεϊκός έλεγχος.....	76
3.2.3. Σχολείο.....	77
3.2.4. Τόπος διαβίωσης.....	79
3.2.5. Φίλοι-συνομήλικοι.....	81
3.2.6. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης.....	83
3.2.7. Κοινωνικοί παράγοντες.....	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	89
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	
ΑΝΗΛΙΚΩΝ	89
4.1. Η ιταλική θετική σχολή.....	90
4.2. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης.....	91
4.3. Κοινωνιολογικές θεωρίες.....	93
4.3.1. Η θεωρία της ανομίας του E. Durkheim.....	93
4.3.2. Η θεωρία της δομικής έντασης του Merton.....	95
4.3.3. Παραβατικός υποπολιτισμός	95
4.3.4. Η θεωρία της «διαφοροποιούσας ευκαιρίας» των R. Cloward & L. Ohlin.....	97
4.3.5. Η οικολογική σχολή του Σικάγο.....	98

4.3.6. Η θεωρία του «διαφορικού συγχρωτισμού» του E. Sutherland	100
4.3.7. Θεωρίες κοινωνικού ελέγχου.....	101
4.4. Συγκοριακές προσεγγίσεις της παραβατικότητας.....	103
4.5. Θεωρίες κοινωνικής αντίδρασης.....	105
4.6. Κριτική εγκληματολογία.....	108
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	111
ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	111
5.1. Πρόληψη παραβατικότητας ανηλίκων	112
5.1.1. Θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων	112
5.1.2. Πολιτικές πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων.....	114
5.1.3. Η εκπαίδευση ως πεδίο πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων	117
5.2. Αντιμετώπιση παραβατικότητας ανηλίκων.....	119
5.2.1. Θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων	119
5.2.2. Η Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα, ως φορείς θεσμικής αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων	121
5.2.3. Μέτρα μεταχείρισης, αποκαταστατικές πρακτικές και πρόληψη της υποτροπής των ανηλίκων παραβατών	124
5.2.4. Η εκπαίδευση ως πεδίο παιδαγωγικής αντιμετώπισης και κοινωνικής επανένταξης	126
5.3. Καταστήματα κράτησης ανηλίκων στην Ελλάδα	128
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	135
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο	135
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	135
6.1. Μεθοδολογία της έρευνας.....	135
6.2. Σημασία και αναγκαιότητα της έρευνας.....	138
6.3. Σκοπός, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας.....	140
6.3.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	140
6.3.2. Ερευνητικά ερωτήματα	142
6.4. Πληθυσμός και δείγμα.....	143
6.5. Μέσα και συλλογή δεδομένων	146
6.6. Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	148
6.6.1. Μέθοδος στατιστικής ανάλυσης και διαδικασίες κωδικοποίησης των δεδομένων υπό κράτηση ανηλίκων.....	150

6.7. Δεοντολογία έρευνας.....	154
6.8. Περιορισμοί της έρευνας.....	157
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	160
7.1. Περιγραφική – Στατιστική ανάλυση της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα (2019–2024).....	160
7.2. Περιγραφική - Στατιστική ανάλυση για τους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες, 2019-2024	199
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο ΣΥΖΗΤΗΣΗ	226
8.1. Συζήτηση των ευρημάτων της περιγραφικής – στατιστικής ανάλυσης για τους ανήλικους παραβάτες (2019–2024)	226
8.2. Συζήτηση των ευρημάτων για τους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες	238
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο	248
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	248
Συμπεράσματα από την απογραφική μελέτη των ανηλίκων παραβατών (2019–2024)	248
Συμπεράσματα από την μελέτη των κρατούμενων ανηλίκων παραβατών (2019–2024).....	256
Συνολικά συμπεράσματα.....	260
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο	268
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ...	268
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	270
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ.....	298

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τη φυλακή κράτησης	145
Πίνακας 2: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν.....	151
Πίνακας 3: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν (α' ανακωδικοποίηση).....	152
Πίνακας 4: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν (β' ανακωδικοποίηση).....	153
Πίνακας 5: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν (εξαιρέση της κατηγορίας «άλλο»).....	153
Πίνακας 6: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τη φυλακή κράτησης	200
Πίνακας 7: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το φύλο τους	200
Πίνακας 8: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση την υπηκοότητά τους.....	200
Πίνακας 9: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το έτος γέννησής τους.....	203
Πίνακας 10: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το αν ζουν οι γονείς τους	204
Πίνακας 11: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το αν είναι άγαμοί/ες, έγγαμοί/ες ...	204
Πίνακας 12: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το αν έχουν παιδιά/ιά.....	205
Πίνακας 13: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση την οικονομική τους κατάσταση	205
Πίνακας 14: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τον αριθμό των αδελφών τους.....	205
Πίνακας 15: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν.....	206
Πίνακας 16: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το έτος εισαγωγής τους στη φυλακή.....	207
Πίνακας 17: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τη συμπεριφορά τους εντός των φυλακών.....	207
Πίνακας 18: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το θρήσκευμά τους.....	207
Πίνακας 19: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τη θέση εργασίας τους μέσα στις φυλακές.....	208
Πίνακας 20: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος της πρωτεύουσας παράβασης, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών.....	210
Πίνακας 21: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος της πρωτεύουσας παράβασης, με βάση το φύλο τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	211
Πίνακας 22: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την υπηκοότητά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	212

Πίνακας 23: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την ιθαγένειά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	213
Πίνακας 24: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την οικονομική τους κατάσταση. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	214
Πίνακας 25: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το έτος γέννησής τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	215
Πίνακας 26: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση τον αριθμό των αδελφών τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	216
Πίνακας 27: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το αν είναι εν ζωή και οι δυο τους γονείς. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	216
Πίνακας 28: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση τη θέση εργασίας τους μέσα στο κατάστημα. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών.....	218
Πίνακας 29: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το θρήσκευμά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	219
Πίνακας 30: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το έτος εισαγωγής τους στο κατάστημα κράτησης. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών.....	219
Πίνακας 31: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους εντός του καταστήματος κράτησης, με βάση με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών.....	221
Πίνακας 32: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	222
Πίνακας 33: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης, με βάση τον αριθμό των αδελφών τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	223
Πίνακας 34: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης, με βάση το θρήσκευμά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών	223

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024)	161
Διάγραμμα 2: Εξέλιξη αριθμού ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024).....	162
Διάγραμμα 3: Εξέλιξη ημεδαπών ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024).....	163
Διάγραμμα 4: Εξέλιξη αλλοδαπών ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024).....	164
Διάγραμμα 5: Εξέλιξη αρρένων ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024).....	165
Διάγραμμα 6: Εξέλιξη θηλέων ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024).....	166
Διάγραμμα 7: Εξέλιξη ανηλίκων παραβατών κατά ηλικιακή ομάδα (8–14), 2019–2024	167
Διάγραμμα 8: Εξέλιξη ανηλίκων παραβατών κατά ηλικιακή ομάδα (15–18), 2019–2024.....	168
Διάγραμμα 9: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών για προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, 2019–2024.....	173
Διάγραμμα 10: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών για προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, 2019–2024.....	174
Διάγραμμα 11: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με το νόμισμα, 2019–2024.....	175
Διάγραμμα 12: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με το νόμισμα, 2019–2024.....	176
Διάγραμμα 13: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με τα υπομνήματα, 2019–2024 .	177
Διάγραμμα 14: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με τα υπομνήματα, 2019–2024	177
Διάγραμμα 15: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με την απονομή δικαιοσύνης, 2019–2024.....	179
Διάγραμμα 16: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με την απονομή δικαιοσύνης, 2019–2024.....	179
Διάγραμμα 17: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με τα κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, 2019–2024	180
Διάγραμμα 18: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, 2019–2024.....	181
Διάγραμμα 19: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών, 2019–2024	182
Διάγραμμα 20: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών, 2019–2024	182
Διάγραμμα 21: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ζωής, 2019–2024.....	184
Διάγραμμα 22: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ζωής, 2019–2024.....	184
Διάγραμμα 23: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις σωματικών βλαβών, 2019–2024.....	186
Διάγραμμα 24: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις σωματικών βλαβών, 2019–2024	187

Διάγραμμα 25: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της προσωπικής ελευθερίας, 2019–2024	188
Διάγραμμα 26: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της προσωπικής ελευθερίας, 2019-2024	188
Διάγραμμα 27: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης, 2019–2024	190
Διάγραμμα 28: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης, 2019-2024	191
Διάγραμμα 29: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της τιμής, 2019–2024.....	192
Διάγραμμα 30: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της τιμής, 2019-2024	193
Διάγραμμα 31: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας, 2019–2024.....	194
Διάγραμμα 32: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας, 2019-2024.....	195
Διάγραμμα 33: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, 2019–2024	196
Διάγραμμα 34: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, 2019-2024.....	196
Διάγραμμα 35: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις για ειδικούς ποινικούς νόμους, 2019–2024	197
Διάγραμμα 36: Δημογραφικό προφίλ ανηλίκων παραβατών σχετικές με παραβάσεις για ειδικούς ποινικούς νόμους, 2019-2024.....	198
Διάγραμμα 37: Κατανομή των καταγεγραμμένων υποθέσεων παραβατικότητας ανηλίκων ανά βασική κατηγορία παράβασης στην Ελλάδα (2019–2024)	228
Διάγραμμα 38: Κατανομή των ανηλίκων παραβατών ανά βασική κατηγορία εγκλήματος στην Ελλάδα (2019–2024).....	228

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παραβατικότητα των ανηλίκων αποτελεί φαινόμενο που βρίσκεται στο επίκεντρο του κοινωνικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος, καθώς συνδέεται με ζητήματα κοινωνικής συνοχής, λειτουργίας των θεσμών και προστασίας της παιδικής και εφηβικής ηλικίας. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται ότι η παραβατικότητα ανηλίκων αποκτά αυξημένη ορατότητα στον δημόσιο λόγο και στα επίσημα στατιστικά δεδομένα, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη συστηματική αποτύπωση και μελέτη της έκτασης και των μορφών της. Η πρόληψη και η αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων συνδέεται με την κατανόηση και την ερμηνεία του φαινομένου. Στο πλαίσιο αυτό έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις, μερικές από τις οποίες εστιάζουν στους κοινωνικούς, οικογενειακούς και εκπαιδευτικούς παράγοντες που σχετίζονται με την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών, ενώ άλλες προσεγγίσεις δίνουν έμφαση στην κοινωνική διάσταση της παραβατικότητας και στις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνουν τη θεσμική της διαχείριση. Σκοπός της εργασίας είναι η αποτύπωση της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024, μέσα από την αξιοποίηση επίσημων αριθμητικών δεδομένων που προέρχονται από κρατικούς θεσμικούς φορείς. Στο πλαίσιο αυτό, επιδιώκεται η καταγραφή των τάσεων της καταγεγραμμένης παραβατικότητας ανηλίκων σε εθνικό επίπεδο και η παρουσίαση των βασικών κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των ανηλίκων παραβατών, όπως το φύλο, η ηλικιακή κατηγορία, η υπηκοότητα και η ιθαγένεια. Παράλληλα, η εργασία στοχεύει στην αποτύπωση διαφοροποιήσεων που αφορούν τους ανήλικους κρατούμενους στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων, σε σχέση με το μορφωτικό τους επίπεδο, την κοινωνικοοικονομική και οικογενειακή τους κατάσταση, το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος και τη συμπεριφορά τους εντός του σωφρονιστικού πλαισίου. Ο πληθυσμός της έρευνας συγκροτήθηκε από δύο διακριτές κατηγορίες: (α) τους ανήλικους παραβάτες που καταγράφηκαν από τις αρμόδιες αρχές κατά την περίοδο 2019–2024 και (β) τους ανήλικους κρατούμενους στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων κατά το ίδιο χρονικό διάστημα. Για τις ανάγκες της έρευνας αξιοποιήθηκαν δευτερογενή αριθμητικά δεδομένα που παρασχέθηκαν από τις υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας, του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής και του Πυροσβεστικού Σώματος και αφορούν τις καταγεγραμμένες υποθέσεις με ανήλικους παραβάτες, καθώς και πρωτογενή στοιχεία που συλλέχθηκαν από τις διοικητικές υπηρεσίες των καταστημάτων κράτησης ανηλίκων και αφορούν τα κοινωνικο-δημογραφικά, εκπαιδευτικά και σωφρονιστικά χαρακτηριστικά των ανηλίκων κρατουμένων. Για την επεξεργασία των πρωτογενών δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν περιγραφικές στατιστικές και έλεγχοι στατιστικής σημαντικότητας για τη διερεύνηση σχέσεων μεταξύ επιλεγμένων μεταβλητών, ενώ τα δευτερογενή δεδομένα αναλύθηκαν με τη χρήση

περιγραφικών στατιστικών μεθόδων. Τα αποτελέσματα της έρευνας, με βάση τα επίσημα στοιχεία των διοικητικών αρχών, καταδεικνύουν ότι η καταγεγραμμένη παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024 παρουσιάζει αυξητική τάση μετά το 2021, με κορύφωση το 2024, τόσο ως προς τον αριθμό των υποθέσεων όσο και ως προς τον αριθμό των ανηλίκων παραβατών. Η παραβατική δραστηριότητα συγκεντρώνεται κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 15–18 ετών και χαρακτηρίζεται από σαφή υπεροχή των αγοριών, ενώ παρατηρείται διαφοροποίηση ως προς την υπηκοότητα και την ιθαγένεια, με αυξημένη συμμετοχή αλλοδαπών ανηλίκων σε συγκεκριμένες κατηγορίες αδικημάτων. Ως προς το είδος των καταγραφών, κυριαρχούν παραβάσεις ρυθμιστικού και διοικητικού χαρακτήρα, καθώς και αδικήματα χαμηλής ποινικής απαξίας, όπως κλοπές και παραβάσεις ειδικών νόμων, ενώ τα βαριά εγκλήματα βίας εμφανίζονται περιορισμένα. Η ανάλυση των δεδομένων που αφορούν τους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων ανέδειξε διαφοροποιήσεις ως προς το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος και τη συμπεριφορά εντός του σωφρονιστικού πλαισίου, οι οποίες συνδέονται με το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικονομική κατάσταση, την υπηκοότητα/ιθαγένεια και την οικογενειακή σύνθεση. Ιδιαίτερα, χαμηλότερα μορφωτικά επίπεδα και συνθήκες κοινωνικοοικονομικής επισφάλειας εμφανίζονται συχνότερα στους ανήλικους που εμπλέκονται σε σοβαρότερες μορφές παραβατικότητας και παρουσιάζουν δυσμενέστερα πρότυπα συμπεριφοράς κατά τον εγκλεισμό. Συμπερασματικά, τα ευρήματα της έρευνας συγκλίνουν στο ότι η παραβατικότητα ανηλίκων δεν συνιστά ατομική απόκλιση, αλλά κοινωνικά παραγόμενο φαινόμενο, το οποίο συνδέεται στενά με εκπαιδευτικές ανισότητες, κοινωνικοοικονομική επισφάλεια και διαφοροποιημένες συνθήκες θεσμικής ένταξης, αναδεικνύοντας την ανάγκη ενίσχυσης πολιτικών πρόληψης, κοινωνικής επανένταξης και αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Λέξεις-κλειδιά: παραβατικότητα ανηλίκων, ανήλικοι κρατούμενοι παραβάτες, επίσημα στατιστικά δεδομένα, κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, ποινική μεταχείριση ανηλίκων

ABSTRACT

Juvenile delinquency constitutes a phenomenon that lies at the centre of social and scientific interest, as it is closely linked to issues of social cohesion, the functioning of institutions, and the protection of childhood and adolescence. In recent years, juvenile delinquency appears to have gained increased visibility in public discourse and in official statistical records, rendering the systematic documentation and examination of its extent and forms particularly necessary. The prevention and response to juvenile delinquency are inherently connected to the understanding and interpretation of the phenomenon. Within this framework, various theoretical approaches have been developed, some of which focus on the social, familial, and educational factors associated with the manifestation of delinquent behaviour, while others emphasise the social construction of delinquency and the power relations that shape its institutional management. The aim of this study is to document juvenile delinquency in Greece during the period 2019–2024 through the utilisation of official quantitative data derived from state institutional bodies. In this context, the study seeks to record trends in officially registered juvenile delinquency at the national level and to present the main sociodemographic characteristics of juvenile offenders, such as gender, age group, nationality, and citizenship. At the same time, the study aims to identify differentiations concerning juveniles detained in Special Youth Detention Facilities, in relation to their educational level, socioeconomic and family background, the type of primary offence, and their behaviour within the custodial setting. The research population consisted, on the one hand, of juvenile offenders recorded by the competent authorities in Greece during the period 2019–2024 and, on the other hand, of juveniles detained in the country's Special Youth Detention Facilities during the same period. For the purposes of the study, secondary quantitative data were utilised, provided by the Hellenic Police, the Hellenic Coast Guard, and the Hellenic Fire Service, concerning recorded cases involving juvenile offenders, as well as primary data collected from the administrative services of the Special Youth Detention Facilities regarding the sociodemographic, educational, and custodial characteristics of detained juveniles. Descriptive statistics and tests of statistical significance were employed for the analysis of the primary data in order to examine relationships between selected variables, while the secondary data were analysed using descriptive statistical methods. The findings of the study, based on official data from law enforcement authorities, indicate that recorded juvenile delinquency in Greece during the period 2019–2024 exhibits an upward trend after 2021, peaking in 2024, both in terms of the number of cases and the number of juvenile offenders. Delinquent activity is concentrated primarily in the 15–18 age group and is characterised by a clear predominance of males, while differentiation is observed with regard to nationality and citizenship, with increased involvement of foreign juveniles in specific categories of offences.

As far as the type of offences is concerned, regulatory and administrative violations and offences of low penal severity, such as thefts and violations of special laws, predominate, whereas serious violent crimes remain limited. The analysis of data relating to detained juvenile offenders in Special Youth Detention Facilities revealed differentiations in the type of primary offence and in behaviour within the custodial framework, which are associated with educational level, economic conditions, nationality/citizenship, and family composition. In particular, lower levels of education and conditions of socioeconomic insecurity are more frequently observed among juveniles involved in more serious forms of delinquency and among those displaying less favourable behavioural patterns during detention. In conclusion, the findings converge on the view that juvenile delinquency does not constitute an individual deviation but a socially produced phenomenon, closely linked to educational inequalities, socioeconomic insecurity, and differentiated conditions of institutional integration, highlighting the need to strengthen policies of prevention, social reintegration, and restorative justice.

Keywords: juvenile delinquency, detained juveniles, official statistical data, sociodemographic characteristics, juvenile criminal justice

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παραβατικότητα των ανηλίκων αποτελεί ένα πολυσύνθετο και διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο έχει αναχθεί σε αντικείμενο ενδελεχούς μελέτης από πληθώρα επιστημονικών κλάδων, όπως η νομική, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η παιδαγωγική και η εγκληματολογία (Ιωάννου, 2025). Το φαινόμενο αυτό δεν περιορίζεται μόνο στην παραβίαση ποινικών διατάξεων, αλλά συνιστά ένδειξη βαθύτερων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών δυσαρμονιών, αναδεικνύοντας τις δομικές παθογένειες των σύγχρονων κοινωνιών και ειδικότερα την αποτυχία τους να επιτύχουν αποτελεσματική κοινωνικοποίηση των νέων ατόμων (Κουράκης, 2012· Ιντζεσίλογλου, 2007). Σύμφωνα με τον Merdonic (2024), η ένταση και η πολυμορφία των παραβατικών συμπεριφορών στους ανηλίκους καθιστούν το φαινόμενο ιδιαίτερος ανησυχητικό. Στην ελληνική κοινωνία οι στατιστικές καταδεικνύουν ραγδαία αύξηση των περιστατικών, ιδίως ως προς τη χρήση βίας και τις αντικοινωνικές εκφάνσεις της παραβατικής συμπεριφοράς (Μουζάκη, 2022).

Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης καταδεικνύουν σημαντικές διαχρονικές μεταβολές στον αριθμό των καταγεγραμμένων υποθέσεων και ανηλίκων παραβατών, με εντονότερη αύξηση κατά τα τελευταία έτη της εξεταζόμενης περιόδου (2019-2024). Παράλληλα, αναδεικνύεται η σαφής υπεροχή των αγοριών και της ηλικιακής ομάδας 15–18 ετών στο σύνολο των καταγραφών, καθώς και διαφοροποιήσεις ως προς τη συμμετοχή ημεδαπών και αλλοδαπών ανηλίκων, ανάλογα με το είδος του αδικήματος. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται επίσης στα χαρακτηριστικά των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών και στις διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται ως προς το πρωτεύον αδίκημα και τη συμπεριφορά εντός των καταστημάτων κράτησης.

Η έννοια της παραβατικότητας των ανηλίκων είναι ευρύτερη από αυτή της εγκληματικότητας. Η πρώτη, αφορά σε συμπεριφορές που εκτρέπονται από τους νομικά ή κοινωνικά θεσμοθετημένους κανόνες, χωρίς ωστόσο να επιφέρουν, σε όλες τις περιπτώσεις, τις αυστηρές ποινικές συνέπειες που συνοδεύουν την έννοια του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα, αντιθέτως, αφορά στη συστηματική και νομικά κολάσιμη παραβίαση των ποινικών διατάξεων, η οποία συνδέεται με την απόδοση ευθύνης και την επιβολή ποινής, αντικατοπτρίζοντας περισσότερο την κατασταλτική

διάσταση του δικαίου παρά την παιδαγωγική. Στη βάση αυτής της διάκρισης, ο ανήλικος δεν αντιμετωπίζεται ως «εγκληματίας», αλλά ως πρόσωπο που χρειάζεται προστασία, διαπαιδαγώγηση και κοινωνική στήριξη (Θάνος, 2012). Σύμφωνα με το άρθρο 18 του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα, οι ανήλικοι δεν υπόκεινται στις ίδιες ποινικές συνέπειες με τους ενήλικους, ακόμη και σε περιπτώσεις πράξεων που, αντικειμενικά, κατατάσσονται στα κακουργήματα. Στο πλαίσιο αυτό, η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων προσανατολίζεται πρωτίστως στην αναμορφωτική και παιδαγωγική λειτουργία του δικαίου και όχι στην κατασταλτική τιμωρία. Σημειώνεται ότι το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα διατηρεί γενικό χαρακτήρα, καθώς ρυθμίζει την κατάταξη των αξιοποιώνων πράξεων σε κακουργήματα και πλημμελήματα, χωρίς ειδική αναφορά στους ανηλίκους, η δε ιδιαίτερη μεταχείρισή τους θεμελιώνεται στις ειδικές διατάξεις του ποινικού δικαίου ανηλίκων (Νόμος 4619/2019, ΦΕΚ Α' 95/11.6.2019).

Στο πλαίσιο των αιτιοκρατικών και λειτουργιστικών ερμηνευτικών προσεγγίσεων, η φύση του φαινομένου επιβάλλει την υιοθέτηση διεπιστημονικής προσέγγισης, καθώς η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων εδράζεται σε μια πλειάδα παραγόντων, οι οποίοι διαμορφώνονται τόσο σε ατομικό επίπεδο, μέσω της προσωπικότητας, της ωριμότητας και των βιωμάτων του ανηλίκου, όσο και σε επίπεδο κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως η οικογένεια, το σχολείο, η κοινότητα, αλλά και η επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Ιωαννίδου-Ψυχογιού, 2001· Θεμελή, 2013). Σύμφωνα με τον Parsons (1965) και τον Merton (1938), η παραβατικότητα εγγράφεται ως κοινωνική εκτροπή που προκύπτει από την αναντιστοιχία μεταξύ των κοινωνικών στόχων και των μέσων επίτευξής τους, γεγονός που καταδεικνύει την ανάγκη για κοινωνιολογική κατανόηση και όχι μόνο νομική διαχείριση.

Στο πλαίσιο της κριτικής εγκληματολογίας, η παραβατικότητα των ανηλίκων αντιμετωπίζεται ως κοινωνικά και θεσμικά προσδιορισμένο φαινόμενο, το οποίο συγκροτείται μέσα από διαδικασίες κοινωνικού ορισμού και μηχανισμούς ελέγχου και όχι αποκλειστικά ως έκφραση ατομικών χαρακτηριστικών ή κοινωνικών πιέσεων. Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στις θεσμικές πρακτικές μέσω των οποίων ορισμένες συμπεριφορές επισημαίνονται και κατηγοριοποιούνται ως αποκλίνουσες, γεγονός που επηρεάζει τη συγκρότηση της παραβατικής ταυτότητας (Θάνος, 2012). Χαρακτηριστικές εκφράσεις της κατεύθυνσης αυτής αποτελούν η θεωρία της

κοινωνικής αντίδρασης του Becker και η θεωρία της δευτερογενούς απόκλισης του Lemert, οι οποίες υποστηρίζουν ότι η παραβατικότητα δεν προκύπτει αποκλειστικά από τη φύση της πράξης ή τα χαρακτηριστικά του υποκειμένου, αλλά συγκροτείται μέσα από διαδικασίες κοινωνικού ορισμού, θεσμικής αξιολόγησης και επαναλαμβανόμενης κοινωνικής αντίδρασης, οι οποίες δύνανται να συμβάλουν στη διαμόρφωση και παγίωση παραβατικών ταυτοτήτων (Θάνος, 2012· Θάνος, 2017).

Στην ελληνική επικράτεια, η ανησυχία γύρω από την παραβατικότητα των ανηλίκων έχει ενταθεί τα τελευταία χρόνια, γεγονός που αποτυπώνεται τόσο σε εμπειρικές έρευνες όσο και σε δημόσιες συζητήσεις (Καρδάρη, 2020). Η εν λόγω έξαρση αναγνωρίζεται ως αποτέλεσμα μιας σειράς κοινωνικών μετασηματισμών, όπως η αποδυνάμωση της παραδοσιακής οικογένειας, η κρίση του σχολικού θεσμού και η απουσία συνεκτικών κοινωνικών δικτύων που να λειτουργούν ως μηχανισμοί πρόληψης (Χαΐδου, 1996· Τσίγκανου, 2023). Παράλληλα, παρατηρείται μια αναντιστοιχία μεταξύ της παιδαγωγικής φιλοσοφίας του δικαίου για τους ανηλίκους και των πραγματικών πρακτικών εφαρμογής του, οι οποίες πολλές φορές εμπεριέχουν πτυχές στιγματισμού και καταστολής (Πιτσελά, 2013).

Ο πολυσύνθετος χαρακτήρας του φαινομένου, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη κοινωνική του επίπτωση, καθιστά αναγκαία την επιστημονική διερεύνησή του, με απώτερο στόχο την κατανόηση των βαθύτερων αιτίων και την προώθηση αποτελεσματικών στρατηγικών πρόληψης και αντιμετώπισης. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα διατριβή επιχειρεί να καταγράψει και να αναλύσει τις μορφές και τα χαρακτηριστικά της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα, εστιάζοντας στις θεσμικές πτυχές του φαινομένου και στους κοινωνικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων αυτή διαμορφώνεται και αντιμετωπίζεται.

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η διερεύνηση της παραβατικότητας των ανηλίκων στον ελληνικό κοινωνικό χώρο, μέσα από τη συστηματική καταγραφή, ανάλυση και ερμηνεία των επίσημων αριθμητικών δεδομένων, τα οποία προέρχονται από θεσμικούς φορείς της Πολιτείας, και ειδικότερα από την Ελληνική Αστυνομία, το Πυροσβεστικό Σώμα και το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή, καθώς και από διοικητικά στοιχεία σωφρονιστικών καταστημάτων ανηλίκων. Η μελέτη επιδιώκει να αναδείξει τη συχνότητα, τη βαρύτητα και την κατανομή των καταγεγραμμένων αδικημάτων, καθώς και τα βασικά κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των ανηλίκων παραβατών, όπως το φύλο, η ηλικιακή κατηγορία και η εθνοτική

ταυτότητα. Υπό αυτό το πρίσμα, η διατριβή εντάσσεται σε μια ευρύτερη κοινωνιολογική και εγκληματολογική προσέγγιση της παραβατικότητας ανηλίκων, συμβάλλοντας στην αποτύπωση της έκτασης και των τάσεων του φαινομένου στον ελληνικό χώρο και παρέχοντας ερευνητικά ευρήματα που μπορούν να αξιοποιηθούν στον επιστημονικό διάλογο και στη χάραξη δημόσιων πολιτικών.

Η παρούσα διατριβή συμβάλλει στην εμπειρική και θεσμική κατανόηση της παραβατικότητας ανηλίκων στον ελληνικό χώρο, παρέχοντας τεκμηριωμένα ερευνητικά δεδομένα που μπορούν να αξιοποιηθούν τόσο στον επιστημονικό διάλογο όσο και στη χάραξη πολιτικών πρόληψης, παρέμβασης και κοινωνικής προστασίας των ανηλίκων.

Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Το θεωρητικό μέρος αφορά στη βιβλιογραφική ανασκόπηση και την παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου σχετικά με την παραβατικότητα των ανηλίκων. Το εμπειρικό μέρος αφορά στην έρευνα και περιλαμβάνει τη μεθοδολογία, την ανάλυση των επίσημων αριθμητικών δεδομένων, την παρουσίαση των ευρημάτων, τη συζήτησή τους και τα συμπεράσματα που προκύπτουν.

Το πρώτο κεφάλαιο αποσαφηνίζει την έννοια της παραβατικότητας των ανηλίκων και τη διάκριση παραβατικότητας–εγκληματικότητας, με αναφορά στο ισχύον νομικό πλαίσιο και στη συστηματική τοποθέτηση της παραβατικότητας ανηλίκων εντός του ποινικού συστήματος. Παρουσιάζονται οι λόγοι της διαφοροποιημένης μεταχείρισης των ανηλίκων έναντι των ενηλίκων, οι ηλικιακές κατηγορίες ποινικής ευθύνης και οι μορφές αντίδρασης της πολιτείας σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις. Τέλος, εξετάζεται η έννοια της σκοτεινής εγκληματικότητας και η κριτική εγκληματολογική προσέγγιση, ως αναγκαίο ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση των επίσημων στατιστικών δεδομένων που αξιοποιούνται στα επόμενα κεφάλαια.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στο θεσμικό και νομικό πλαίσιο της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα, παρουσιάζοντας τις βασικές ρυθμίσεις του Ποινικού Κώδικα και τη διαχρονική τους εξέλιξη ως προς τους ανηλίκους. Αναλύονται οι μορφές μεταχείρισης που προβλέπονται, με έμφαση στα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, καθώς και στις πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Παράλληλα, αποτυπώνεται ο ρόλος των βασικών θεσμών και

υπηρεσιών εφαρμογής του συστήματος, όπως το Δικαστήριο Ανηλίκων, η Ελληνική Αστυνομία, οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και λοιποί φορείς επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Τέλος, παρουσιάζονται οι δομές κράτησης και αγωγής ανηλίκων κατά την εξεταζόμενη περίοδο, ήτοι το Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου, το Ειδικό Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας (Αϊδίνοι Μαγνησίας) και το Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών.

Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει στους παράγοντες που συνδέονται με την εκδήλωση της παραβατικότητας ανηλίκων, οι οποίοι αναλύονται σε ατομικό, ψυχολογικό, οικογενειακό, σχολικό και ευρύτερα κοινωνικό επίπεδο. Εξετάζονται οι δυναμικές που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης, της εκπαιδευτικής εμπειρίας και της συνομήλικης ομάδας, καθώς και οι επιδράσεις της κοινωνικοοικονομικής θέσης. Παράλληλα, αναδεικνύονται σύγχρονες μορφές παραβατικότητας που συνδέονται με τη χρήση ουσιών και με τα ψηφιακά περιβάλλοντα και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, αναδεικνύοντας τη μετατόπιση μέρους της παραβατικής συμπεριφοράς σε υβριδικά, φυσικά και ψηφιακά πεδία.

Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει επιλεγμένες θεωρητικές προσεγγίσεις της εγκληματολογίας και της κοινωνιολογίας που συμβάλλουν στην ερμηνεία της παραβατικότητας ανηλίκων. Εξετάζονται η ιταλική θετική σχολή, η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, οι κοινωνιολογικές θεωρίες της ανομίας και της δομικής έντασης, οι υποπολιτισμικές προσεγγίσεις και η θεωρία της διαφοροποιούσας ευκαιρίας, καθώς και οι θεωρίες κοινωνικής αντίδρασης και κοινωνικού ελέγχου. Μέσω αυτών συγκροτείται το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας.

Το πέμπτο κεφάλαιο πραγματεύεται την πρόληψη και την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων, παρουσιάζοντας το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο πρόληψης σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, καθώς και τον ρόλο της εκπαίδευσης ως βασικού πεδίου προληπτικής παρέμβασης. Στη συνέχεια αναλύεται το κανονιστικό πλαίσιο μεταχείρισης μετά την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς, με έμφαση στη λειτουργία των μηχανισμών επιβολής του νόμου και στις αποκαταστατικές πρακτικές, ενώ εξετάζεται η συμβολή της εκπαίδευσης στην κοινωνική επανένταξη.

Το έκτο κεφάλαιο παρουσιάζει τη μεθοδολογία της έρευνας, η οποία βασίζεται σε ποσοτική, μη πειραματική προσέγγιση και σε δευτερογενή ανάλυση επίσημων

διοικητικών δεδομένων. Περιγράφονται ο σκοπός, οι στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα και οι υποθέσεις, ο πληθυσμός της μελέτης και το υποσύνολο των έγκλειστων ανηλίκων, οι πηγές και η διαδικασία συλλογής δεδομένων από κρατικούς φορείς και ατομικούς φακέλους, καθώς και οι διαδικασίες κωδικοποίησης, στατιστικής επεξεργασίας, δεοντολογίας και οι περιορισμοί της έρευνας.

Το έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα σε δύο μέρη. Στο πρώτο αποτυπώνεται η διαχρονική εξέλιξη της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024, ως προς τις υποθέσεις και τους ανήλικους παραβάτες, με κατανομές κατά υπηκοότητα, φύλο, ηλικιακή ομάδα και βασικές κατηγορίες αδικημάτων, συμπεριλαμβανομένων των ειδικών ποινικών νόμων. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται τα ευρήματα για τους έγκλειστους ανήλικους, με ανάλυση των σχέσεων μεταξύ πρωτεύοντος αδικήματος, εκπαιδευτικού επιπέδου, έτους εισαγωγής, υπηκοότητας και ιθαγένειας, οικονομικής και οικογενειακής κατάστασης, αριθμού αδελφών, θρησκευματος και συμπεριφοράς εντός του σωφρονιστικού πλαισίου.

Το όγδοο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη συζήτηση των αποτελεσμάτων σε συνάρτηση με τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία. Εξετάζονται τα δημογραφικά και ηλικιακά χαρακτηριστικά της καταγεγραμμένης παραβατικότητας, η έμφυλη διαφοροποίηση, η βαρύτητα των ρυθμιστικών και διοικητικών παραβάσεων στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας, καθώς και οι συσχετίσεις που προκύπτουν από τη μελέτη των έγκλειστων ανηλίκων. Παράλληλα, αναλύονται τα όρια γενίκευσης των αποτελεσμάτων υπό το πρίσμα της σκοτεινής εγκληματικότητας και της επιλεκτικής ποινικοποίησης.

Το ένατο κεφάλαιο παρουσιάζει τα τελικά συμπεράσματα της έρευνας, συνοψίζοντας τα πορίσματα της απογραφικής ανάλυσης για την περίοδο 2019–2024, την αύξηση των καταγραφών στα τελευταία έτη, την έμφυλη και ηλικιακή συγκέντρωση της παραβατικότητας και τη βαρύτητα των ρυθμιστικών παραβάσεων. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα συμπεράσματα από τη μελέτη των έγκλειστων ανηλίκων, με έμφαση στις συσχετίσεις μεταξύ κοινωνικών, εκπαιδευτικών και ποινικών χαρακτηριστικών, και διατυπώνεται η ερμηνευτική σύνθεση που αναδεικνύει τον ρόλο των κοινωνικών ανισοτήτων και των όρων θεσμικής καταγραφής στη διαμόρφωση της «ορατής» παραβατικότητας.

Στο δέκατο κεφάλαιο διατυπώνονται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα, με εστίαση στην ανάγκη διαχρονικών και ποιοτικών μελετών για την παρακολούθηση της πορείας των ανηλίκων μετά την ποινική εμπλοκή ή τον εγκλεισμό, τη συγκριτική ανάλυση σωφρονιστικών και εκπαιδευτικών πλαισίων, καθώς και τη συστηματική διερεύνηση του ρόλου της οικογένειας, του σχολείου και των ψηφιακών περιβαλλόντων στη διαμόρφωση ή πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς. Τέλος, προτείνεται η αξιολόγηση των αποκαταστατικών πρακτικών στο ελληνικό πλαίσιο, με στόχο την τεκμηριωμένη ενίσχυση πολιτικών κοινωνικής επανένταξης.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Η παραβατικότητα των ανηλίκων αποτελεί ένα από τα πλέον σύνθετα και κοινωνικά σημαντικά φαινόμενα, το οποίο διαπερνά πολλαπλά επίπεδα κοινωνικής οργάνωσης και ανάλυσης. Ο διεπιστημονικός χαρακτήρας της απορρέει από την πολυπαραγοντική της φύση, καθώς συνδέεται με ατομικές, οικογενειακές, εκπαιδευτικές και ευρύτερες κοινωνικές διεργασίες, τη συχνότητα εμφάνισης του, τους μετασχηματισμούς και τις εκφάνσεις του (Merdonic, 2024). Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των παραβατικών συμπεριφορών από ανήλικους, γεγονός που καθιστά το φαινόμενο ως δείκτη κοινωνικών δυσλειτουργιών (Σοβίτσλη, 2024· Nisar et al., 2015). Το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων, πέραν της νομικής του διάστασης, οφείλει να προσεγγίζεται ως πολυσύνθετο κοινωνικό γεγονός που αντανακλά δυσλειτουργίες του σχολείου, της οικογένειας και της κοινότητας. Η παραβατικότητα δεν συνιστά ατομική «παθολογία», αλλά προϊόν των κοινωνικών και παιδαγωγικών διεργασιών μέσα στις οποίες αναπτύσσεται ο ανήλικος, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη διεπιστημονική ανάλυσή της μέσα από παιδαγωγικές, ψυχοκοινωνικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις (Θάνος, 2012· Κουρκούτας & Θάνος, 2013). Ωστόσο, μέχρι και σήμερα δεν έχει αντιμετωπιστεί ικανοποιητικά, ενώ στην ελληνική κοινωνία τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν έξαρση τόσο στη συχνότητα όσο και στην ένταση της βίας που ασκείται από ανήλικα άτομα (Ιντζεσίλογλου, 2007). Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται η έννοια της παραβατικότητας ανηλίκων υπό το πρίσμα της επιστημονικής της διάστασης, αναδεικνύοντας τη συνθετότητα και τα αίτια που τη διαμορφώνουν. Παράλληλα, αποτυπώνεται η συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου, όπως αυτή καταγράφεται διαχρονικά, με έμφαση στις σύγχρονες τάσεις. Τέλος, παρουσιάζεται η εξέλιξη του Ποινικού Κώδικα και οι τρόποι με τους οποίους η έννομη τάξη αντιμετωπίζει τις παραβατικές συμπεριφορές ανηλίκων, από την πρώτη ανάδειξή τους ως αντικείμενο δικαστικής μέριμνας έως τη σημερινή πραγματικότητα.

1.1. Προσδιορισμός της έννοιας «παραβατικότητα ανηλίκων»

Σύμφωνα με τη δομικο-λειτουργική προσέγγιση του Talcott Parsons και γενικότερα την κοινωνιολογική βιβλιογραφία, η παραβατικότητα συνδέεται με συμπεριφορές που αποκλίνουν από τα κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα και δομές αξιών. Η κοινωνία καθορίζει τι θεωρεί φυσιολογικό και τι όχι, και η παρέκκλιση από αυτά τα πρότυπα οδηγεί σε κοινωνικές αντιδράσεις και μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου που αποσκοπούν στη διατήρηση της σταθερότητας και της συνοχής του κοινωνικού συστήματος (Durkheim, 1897· Merton, 1938· Conley, 2015). Σύμφωνα με τη θεωρία των υποπολιτισμών του Albert K. Cohen (1955), η παραβατικότητα των ανηλίκων μπορεί να ερμηνευθεί ως απόκλιση από τις κυρίαρχες κοινωνικές προσδοκίες, η οποία συχνά εκδηλώνεται μέσα από υποπολιτισμικές ομάδες που απορρίπτουν ή αντιστρέφουν τις αξίες και τους κανόνες της πλειονότητας. Μια άλλη προσέγγιση της παραβατικής συμπεριφοράς είναι αυτή του Merton (1986), ο οποίος την περιγράφει ως τη συμπεριφορά που αποκλίνει από τις νόρμες που ορίζουν οι άνθρωποι μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο που δραστηριοποιούνται, ενώ μια πιο πρόσφατη προσέγγιση (Thio, 1995) ορίζει την παραβατικότητα ως οποιαδήποτε συμπεριφορά που παρεκκλίνει από τον κυρίαρχο δημόσιο λόγο και διαβαθμίζεται από ελάχιστη έως μέγιστη απόκλιση.

Η ευρεία έννοια της παραβατικότητας αφορά στις συμπεριφορές των μελών μιας κοινωνίας, τα οποία παραβιάζουν τους κανόνες και κατ' επέκταση τις αρχές και τις αξίες που διέπουν και διασφαλίζουν την κοινωνική συμβίωση σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η παραβατικότητα προσδιορίζεται νοηματικά μέσα από ένα φάσμα θεσμοθετημένων νομικών, ηθικών και ιδεολογικών αντιλήψεων. Συχνά η έννοια της παραβατικότητας ταυτίζεται με την έννοια της παρέκκλισης. Εντούτοις, εννοιολογικά, η παραβατικότητα αφορά στην παραβίαση των κανόνων του Ποινικού Κώδικα, η οποία ερμηνεύεται ως τέλεση εγκληματικής πράξης που επισείει ποινές, ενώ η παρέκκλιση αποσπά την αποδοκιμασία του κοινωνικού συνόλου, αλλά δεν εντάσσεται στις εγκληματικές πράξεις και δεν συνεπάγεται νομικές κυρώσεις (Ιντζεσίλογλου, 2007).

Οι έννοιες «παραβατικότητα» και «εγκληματικότητα» συχνά συγχέονται ως ταυτόσημες. Ουσιαστικά, όμως, διαφοροποιούνται ποιοτικά μεταξύ τους και αυτό καθίσταται εμφανές όταν γίνεται λόγος για παραβατικότητα ανηλίκων καθώς η έννοια «παραβάτης» δεν εμπεριέχει υποχρεωτικά τον καταλογισμό ούτε έχει την ίδια ηθική και ποινική βαρύτητα σε σχέση με τον όρο «εγκληματίας» (Hirschi & Gottfredson, 2017). Η παραπάνω διάκριση αποτυπώνεται σε διεθνή ή διακρατικά κείμενα, όπως αυτό του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπου ο όρος «παραβατικότητα» θεωρείται εννοιολογικά καταλληλότερος για τους ανηλικούς από τον όρο «εγκληματικότητα» (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2007).

Ο όρος παραβατικότητα ανηλίκων αναφέρεται για πρώτη φορά στην Μεγάλη Βρετανία το 1815, όταν ιδρύθηκε ο φορέας R. Bedford που αφορούσε στην πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων (Ζαραφονίτου, 1995). Έκτοτε ο όρος χρησιμοποιείται κατά κόρον από όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου. Στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου, η ανηλικότητα αφορά πρόσωπα που δεν έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους, με ειδικότερες ηλικιακές διαβαθμίσεις ως προς την ποινική ευθύνη. Όταν τα άτομα που ανήκουν στο ηλικιακό εύρος 8-18 ετών διαπράττουν αξιόποινες πράξεις χαρακτηρίζονται ως «παραβάτες» αντί για τον όρο «εγκληματίες» (Young et al., 2017). Ο προσδιορισμός του όρου «ανήλικοι παραβάτες» γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και ο όρος «παραβάτης» αντικαθιστά τον όρο «εγκληματίας» καθώς τα νεαρά άτομα είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στον στιγματισμό (Πιτσελά, 2006). Από την άλλη, η έννοια της «παραβατικότητας» αντικαθιστά την έννοια της «εγκληματικότητας», όπως συχνά χρησιμοποιείται σε διεθνή κείμενα όπως παραδείγματος χάριν σε εκείνα του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς αναφέρεται σε ανήλικα άτομα και θεωρείται η χρήση της καταλληλότερη (Πιτσελά, 2006). Στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων διαφοροποιείται ουσιαστικά από εκείνη των ενηλίκων, με έμφαση σε παιδαγωγικά και αναμορφωτικά μέτρα, ανεξαρτήτως της βαρύτητας της πράξης. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 18 του Ποινικού Κώδικα (άρθρο 18 Π.Κ.) οι αξιόποινες πράξεις των ανηλίκων χαρακτηρίζονται ως πλημμελήματα και όχι ως κακουργήματα, δηλαδή αξιόποινες πράξεις που δεν ταυτίζονται με την έννοια ενός σοβαρού εγκλήματος (άρθρο 14, Π.Κ.).

Η παραβατικότητα ανηλίκων δεν συνιστά αποκλειστικά νομικό ζήτημα αλλά ένα μείζον κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο περικλείει ένα ευρύ φάσμα

συμπεριφορών που εναντιώνονται στο νόμο, τους κοινωνικούς κανόνες, τον αξιακό κώδικα μιας κοινωνίας αλλά και στο ατομικό συμφέρον (Θάνος, 2012). Η καθαυτή εκτέλεση μιας παραβατικής πράξης αποδίδεται σε δύο σημαντικά στοιχεία, πρώτον, στη συμπεριφορά του ανήλικου παραβάτη, η οποία έρχεται σε αντίθεση με τις νόμιμες κοινωνικές συνθήκες και δεύτερον, στην ανάλογη απόφαση-κρίση των αρμόδιων οργάνων της Δικαιοσύνης απέναντι στην πράξη αυτή που παραβιάζει τις νόμιμες κοινωνικές συνθήκες (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001· Θάνος, 2017).

Πράγματι η παραβατικότητα ανηλίκων αποτελεί ένα επίκαιρο και κοινωνικά ανησυχητικό φαινόμενο, το οποίο αποτυπώνεται υπό διάφορες μορφές. Οι μορφές εκδήλωσης της παραβατικότητας, οι οποίες ερμηνεύονται ως αντικοινωνικές, υποδηλώνουν την ανάπτυξη δυσαρμονικών σχέσεων μεταξύ του ανήλικου παραβάτη και κοινωνικού συνόλου, καθώς η διαδικασία κοινωνικοποίησής τους δεν επιτυγχάνεται ομαλά, με αποτέλεσμα να καλλιεργούνται παράλληλα, υποσυνείδητα, αντικοινωνικές και παρεκκλίνουσες συμπεριφορές (Κουράκης, 2012).

Η παραβατικότητα συνιστά μορφή παρεκκλίνουσας κοινωνικής συμπεριφοράς, η οποία εκδηλώνεται μέσω της παραβίασης των θεσμοθετημένων κανόνων δικαίου, όπως αυτοί διαμορφώνονται στο εκάστοτε κοινωνικό και νομικό πλαίσιο. Στην περίπτωση των ανηλίκων, η παραβατική συμπεριφορά παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, καθώς συνδέεται στενά με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και την ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη και, στις περισσότερες περιπτώσεις, έχει παροδικό χαρακτήρα (Φαρσεδάκης, 1986· Μαγγανάς & Λάζος, 1997).

Για τον λόγο αυτό, στη θεωρία έχει επικρατήσει η χρήση του όρου «παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων» αντί του όρου «εγκληματική συμπεριφορά», καθώς και του όρου «ανήλικος παραβάτης» αντί του «ανήλικου εγκληματία». Η ορολογική αυτή επιλογή αποσκοπεί στην αποφυγή του κοινωνικού στιγματισμού και αντανακλά την παραδοχή ότι ο ανήλικος παραβάτης δεν αποτελεί μικρογραφία του ενήλικου εγκληματία, αλλά πρόσωπο με αυξημένες δυνατότητες βελτίωσης και κοινωνικής επανένταξης (Σπινέλλη, 1976).

Στο πλαίσιο αυτό, η ανάλυση της παραβατικότητας ανηλίκων δεν μπορεί να περιοριστεί σε μια στενά νομική προσέγγιση, αλλά απαιτεί μια διεπιστημονική θεώρηση, η οποία λαμβάνει υπόψη κοινωνικούς, ψυχολογικούς και παιδαγωγικούς παράγοντες. Η προσέγγιση αυτή έχει επηρεάσει και τη σύγχρονη ποινική πολιτική, η

οποία αντιμετωπίζει τους ανήλικους παραβάτες ως διακριτή ηλικιακή ομάδα, δίνοντας έμφαση σε παιδαγωγικά και αναμορφωτικά μέτρα αντί της τιμωρητικής καταστολής (Πιτσελά, 2013).

1.2. Μεταχείριση παραβατικών ανηλίκων σε σχέση με ενήλικους παραβάτες

Η διαφορετική μεταχείριση των παραβατικών ανηλίκων σε σχέση με τους ενήλικους παραβάτες θεμελιώνεται στη διαχρονική επιλογή του ποινικού νομοθέτη να υιοθετεί μια αναμορφωτική και προστατευτική προσέγγιση έναντι των ανηλίκων. Ο Ποινικός Κώδικας της χώρας μας, διαχρονικά, αναγνωρίζει ότι οι ανήλικοι βρίσκονται σε στάδιο σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ανάπτυξης και, ως εκ τούτου, χρήζουν ιδιαίτερης ποινικής αντιμετώπισης, η οποία διαφοροποιείται ουσιωδώς από τη σωφρονιστική μεταχείριση των ενηλίκων. Κεντρικός άξονας της διαφοροποίησης αυτής είναι η προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, η οποία κατοχυρώνεται συνταγματικά, καθώς το Σύνταγμα στο άρθρο 21, προβλέπει ρητά ότι η παιδική ηλικία τελεί υπό την προστασία του κράτους. Υπό το πρίσμα αυτό, η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων δεν αποσκοπεί στην τιμωρία, αλλά στην αγωγή, την πρόληψη της υποτροπής και την κοινωνική επανένταξή τους.

Σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), κατοχυρώνεται ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και της αξιοπρέπειας και της προσωπικής αξίας κάθε ανθρώπου, στο πλαίσιο ενός γενικού κανονιστικού ορίζοντα προστασίας, ο οποίος επεκτείνεται και στα παιδιά (Ρεθυμιωτάκη, 2016). Το Ελληνικό Σύνταγμα αντλεί τη νομική του βάση για την προστασία των ανηλίκων από διεθνείς συμβάσεις, ειδικά από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 25 παράγραφος 2 της Διακήρυξης, τις Διεθνείς Συμβάσεις και Συμφωνίες των Ηνωμένων Εθνών, τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Σύμφωνα με το άρθρο 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συντάχθηκε τον Ιανουάριο του 2009, αναγνωρίζεται το θεμελιώδες δικαίωμα των παιδιών στην προστασία και φροντίδα που απαιτείται για την καλή διαβίωσή τους, όπως και η δυνατότητα ελεύθερης

έκφρασης του λόγου τους. Το ύψιστο συμφέρον του παιδιού αποτελεί καθήκον όλων των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων (Πιτσελά, 2013).

Η Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού που συντάχθηκε το 1989, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του εσωτερικού δικαίου και συγκεκριμένα ενσωματώθηκε στο νόμο 2101/2.12.1992-ΦΕΚ Α' 192, θεμελιώνοντας νομικά την αρχή της ευνοϊκής μεταχείρισης των ανηλίκων, η οποία αποτελεί πλέον δεσμευτικό κανόνα για τη νομοθετική και δικαστική εξουσία στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος η Διεθνής αυτή Σύμβαση υπερισχύει κάθε άλλης αντίθετης διάταξης ή νόμου. Η σημασία της Σύμβασης έγκειται στο ότι συγκροτεί ένα δεσμευτικό πλαίσιο δικαιωμάτων και εγγυήσεων για την παιδική ηλικία, το οποίο επηρεάζει άμεσα την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων (Σταμάτης & Τάκης, 2015).

Συνεπώς εντοπίζεται διαφορά αντιμετώπισης για τους ανηλικούς συγκριτικά με τους ενήλικες, από τις διατάξεις του ποινικού κώδικα, σε επίπεδο στοχοθεσίας. Ειδικότερα, ο στόχος του ποινικού δικαίου για τους ανήλικους παραβάτες είναι η διαπαιδαγώγηση, σε αντίθεση με των ενήλικων που είναι η τιμωρία. Επίσης, τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τον παιδαγωγικό στόχο δεν έχουν χαρακτήρα αμιγώς ποινικό, όπως συμβαίνει κατά κανόνα στο δίκαιο ενήλικων (Κουράκης, 2012).

Ένας ακόμα λόγος για τον οποίο διαφοροποιείται η ποινική μεταχείριση ανηλίκων και ενήλικων είναι ότι, στο επίκεντρο της εγκληματολογίας τίθεται η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και ειρήνης με απώτερο στόχο την καταστολή της παραβατικότητας, κάτι που θεωρείται πιο εφικτό στην ηλικία της νεότητας (Δασκαλάκη, 1985). Καθώς ο ανήλικος κατά την περίοδο της εφηβείας εξελίσσει ακόμα την προσωπικότητά του, προκρίνεται η εναλλακτική ποινική μεταχείρισή του με κοινωνικοποιητικό και αναμορφωτικό χαρακτήρα, και όχι με αυστηρά τιμωρητικό προσανατολισμό, καθώς κρίνεται αποτελεσματικότερη. Η παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρόωπη και κατά συνέπεια μπορεί να προληφθεί. Κατά την εφηβική ηλικία εκδηλώνονται αντιδραστικές συμπεριφορές, οι οποίες κρίνονται ως παροδικές, χωρίς να συνιστούν κατ' ανάγκη παγιωμένη παραβατικότητα, ωστόσο μπορεί να προδιαγράψουν μελλοντικές παραβατικές συμπεριφορές στην ενήλικη ζωή. Για το λόγο αυτό το ποινικό δίκαιο επιδιώκει την πρόληψη και την έγκαιρη παιδαγωγική παρέμβαση, στο πλαίσιο της πρόληψης της παραβατικότητας (Αλεξιάδης, 1996).

Η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων θεωρείται ως απόρροια ιδιαίτερων παραγόντων, η εκδήλωση της οποίας δεν αποσκοπεί σε κάποιο όφελος από την συγκεκριμένη παράβαση αλλά ικανοποιεί άλλες ανάγκες του ανηλίκου, όπως ψυχολογικές και κοινωνικοποιητικές. Στην ουσία, η παραβατική συμπεριφορά διαμορφώνεται σε συνάρτηση με το κοινωνικό γίγνεσθαι και τη στάση του ανηλίκου έναντι των κυρίαρχων κοινωνικών προτύπων, αλλά και υπό την επίδραση των ερεθισμάτων και επιρροών που προέρχονται από το άμεσο και ευρύτερο περιβάλλον του. Ορισμένοι ανήλικοι παραβάτες θεωρούν αναγκαστική τη διαβίωσή τους μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον, επιλέγουν επαναστατικές συμπεριφορές, θέτουν προβληματισμούς για την πορεία της κοινωνίας και αμφισβητούν τον τρόπο λειτουργίας των θεσμών τους. Συνεπώς η αυθόρμητη επαναστατικότητα που χαρακτηρίζει τους εφήβους προκαλεί μια έντονη κοινωνική διάσταση τόσο ως προς τους λόγους εκδήλωσής της, όσο και ως προς τις συνέπειες της επαναστατικότητας αυτής. Για το λόγο αυτό, καθίσταται αναγκαία, η σύσταση ενός ιδιόμορφου ποινικού δικαίου για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού (Κουράκης, 2012).

Το ποινικό δίκαιο για την παραβατικότητα ανηλίκων εστιάζει στο «συμφέρον» του ανηλίκου, το οποίο για να προσδιοριστεί χρήζει ειδικών χειρισμών από τα νομοθετικά όργανα του κράτους. Η υιοθέτηση της αρχής του «συμφέροντος» προκρίνει την ανάγκη για λήψη κατάλληλων μέτρων και την εφαρμογή της ελάχιστης παρέμβασης, ώστε να επιτευχθεί η κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου και όχι η τιμωρία του. Κατά συνέπεια, προέχει η θέσπιση ενός Ποινικού Δικαίου Ανηλίκων με προστατευτικό χαρακτήρα, ενώ ο ρόλος των Δικαστικών Οργάνων έχει οριστεί ώστε να στοχεύει στη συμμόρφωση του ανηλίκου παραβάτη με ενθαρρυντικές και εποικοδομητικές κοινωνικές πρακτικές (Σπινέλλη & Τρωιανού, 1992).

Με βάση τα ανωτέρω, διαμορφώνεται προβληματισμός σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης των ανηλίκων παραβατών, καθώς οι πρακτικές διαχείρισής τους υπόκεινται σε συνεχή επανεξέταση. Η λήψη παιδαγωγικών και ενταξιακών μέτρων θεωρείται η καταλληλότερη προσέγγιση για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων, καθώς δίνει έμφαση στη διαπαιδαγώγηση και στην υιοθέτηση κοινωνικά αποδεκτών προτύπων συμπεριφοράς, αντί της κατασταλτικής λογικής της τιμωρίας (Martin Killias, 2012). Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών προϋποθέτει τη συναίνεση και την ενεργό συμμετοχή των ανηλίκων σε όλη τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, δεδομένου ότι η πρόληψη δεν μπορεί να επιβληθεί

μονομερώς, αλλά οικοδομείται μέσα από τη συνεργασία και την αποδοχή του ίδιου του υποκειμένου (Γεωργούλας, 2015). Στο ίδιο πνεύμα, η κριτική εγκληματολογική προσέγγιση υπογραμμίζει ότι τα παιδαγωγικά μέτρα αποκτούν ουσιαστικό περιεχόμενο μόνο όταν εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικής ένταξης, ενδυνάμωσης και συμμετοχής των ανηλίκων (Θάνος, 2018). Η διαχείριση της παραβατικότητας ανηλίκων, επομένως, δεν μπορεί να περιορίζεται σε τιμωρητικές πρακτικές, αλλά οφείλει να βασίζεται σε παιδαγωγικές και κοινωνικοποιητικές αρχές, που αποβλέπουν στην ενίσχυση της προσωπικής ευθύνης και της κοινωνικής ένταξης του ανηλίκου (Θάνος, 2012). Όπως υπογραμμίζει ο Θάνος (2009), η ποινική αντιμετώπιση των ανηλίκων πρέπει να διέπεται από την αρχή της ελάχιστης παρέμβασης και να προσανατολίζεται στην αποστιγματοποίηση και στην ομαλή κοινωνική τους επανένταξη, στο πλαίσιο μιας ανθρωποκεντρικής και παιδαγωγικής ποινικής πολιτικής. Το κοινωνικό πλαίσιο οφείλει να συνεργαστεί στην κατεύθυνση της ενσωμάτωσης των παραβατικών ανηλίκων στο κοινωνικό γίγνεσθαι και της κατάρτησης των ταμπελών και του στιγματισμού. Οι παραβατικοί ανήλικοι θα πρέπει να αντιμετωπίζονται από την κοινωνία ως ευάλωτοι και «κακοποιημένοι» από το κοινωνικό τους πλαίσιο, αφού η ίδια η κοινωνία τους απέκλεισε από διαδικασίες ομαλής ανάπτυξης και κοινωνικής ένταξης κατά την πιο ευαίσθητη περίοδο της ζωής τους.

1.3. Κατηγορίες ανηλίκων παραβατών

Οι ανήλικοι παραβάτες διαφοροποιούνται σε σχέση με τους ενήλικες παραβάτες. Ωστόσο, μεταξύ των ανηλίκων παραβατών καταγράφονται διαφοροποιήσεις που συνδέονται όχι μόνο με τον βαθμό ωριμότητας και την αναπτυξιακή τους πορεία, αλλά και με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τους κοινωνικούς κανόνες, τη σημασία της συμμόρφωσης σε αυτούς και τις επιπτώσεις της παραβατικής συμπεριφοράς. Ο κάθε ανήλικος παραβάτης διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους ανάλογα με το βαθμό ωριμότητας, την κοινωνική, οικονομική και νομική του κατάσταση, καθώς και τις δυνατότητες που διαθέτει προκειμένου να διαχειριστεί τις καταστάσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος στην καθημερινότητά (Χάιδου, 1996). Με την αντικατάσταση του όρου «ανήλικος εγκληματίας» τη δεκαετία του

1970, με τους όρους «ανήλικος παραβάτης» και «παραβατικότητα ανηλίκων», ο στόχος ήταν να απαλλαγεί ο ανήλικος από το βάρος της ετικέτας ως εγκληματία (Χρονόπουλος, 2020).

Ένα βασικό κριτήριο κατηγοριοποίησης των ανηλίκων στο ποινικό δίκαιο αποτελεί η ηλικία τους, η οποία συνδέεται άμεσα με την ύπαρξη ή μη ποινικού καταλογισμού.

Η προσέγγιση αυτή συνάδει με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σύμφωνα με την οποία ως παιδί θεωρείται κάθε ανθρώπινο ον κάτω των δεκαοκτώ ετών, αλλά και με τα πορίσματα της εξελικτικής ψυχολογίας. Η τελευταία αναγνωρίζει ότι η σωματική, ψυχική και διανοητική ωρίμανση αποτελεί ατομική και δυναμική διαδικασία, η οποία δεν ταυτίζεται με ένα αυστηρό ηλικιακό όριο, αλλά επηρεάζεται από παράγοντες όπως το φύλο, το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, ο τρόπος διαβίωσης και τα ερεθίσματα που δέχεται ο ανήλικος (Μαργαρίτης & Μαργαρίτη, 2022).

Η εφαρμογή του Ποινικού Κώδικα στους ανηλίκους στηρίζεται πρωτίστως στην ικανότητα καταλογισμού, η οποία δεν είναι ενιαία για όλες τις ηλικίες, αλλά διαφοροποιείται κλιμακωτά. Το ισχύον καθεστώς, όπως αποτυπώνεται στα άρθρα 126 και 127 του ισχύοντα Π.Κ., διακρίνει τους ανηλίκους σε επιμέρους ηλικιακές κατηγορίες, προβλέποντας διαφορετική ποινική μεταχείριση για καθεμία, με γνώμονα την ωριμότητα και τον βαθμό ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους.

Υπό το πρίσμα αυτό, η σύγχρονη ποινική μεταχείριση των ανηλίκων στο ελληνικό δίκαιο δεν αποσκοπεί στην τιμωρία με την κλασική έννοια, αλλά στη διαπαιδαγώγηση, την πρόληψη της υποτροπής και την κοινωνική επανένταξη, με την αυστηρότερη αντίδραση να επιφυλάσσεται μόνο για τις μεγαλύτερες ηλικιακές κατηγορίες και υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Οι ανήλικοι παραβάτες που τελούν αξιόποινες πράξεις διακρίνονται από τον ποινικό νομοθέτη σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την ηλικία τους και κάθε κατηγορία αντιμετωπίζει διαφορετικό τρόπο ποινικής μεταχείρισης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα (ΠΚ) και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ). Συγκεκριμένα οι κατηγορίες είναι οι εξής:

α) Ανήλικοι ποινικώς αδιάφοροι. Σύμφωνα με το άρθρο 121 παρ. 1 του ΠΚ, στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι ανήλικοι παραβάτες οι οποίοι έχουν ηλικία κάτω των δώδεκα (12) ετών, και στους οποίους απουσιάζει η ικανότητα καταλογισμού

ώστε να τελέσουν μια αξιόποινη πράξη. Οι ανήλικοι αυτοί δεν υπάγονται στα μέτρα του Ποινικού Κώδικα, αλλά αντιμετωπίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, κυρίως μέσω σωφρονιστικών παρεμβάσεων που αφορούν στη γονική μέριμνα ή την μέριμνα από αρμόδιες επιτροπές, όπως προβλέπεται από το άρθρο 1518.

β) Ανήλικοι ποινικώς ανεύθυνοι. Πρόκειται για ανήλικους που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα μεταξύ δώδεκα (12) έως και δεκαπέντε (15) ετών. Σύμφωνα με το άρθρο 126 του ΠΚ, ως ποινικά ανεύθυνοι ορίζονται οι ανήλικοι εκείνοι που τέλεσαν κάποια αξιόποινη πράξη μεταξύ του δωδέκατου (12ου) και του δέκατου πέμπτου (15ου) έτους της ηλικίας τους. Στους ανήλικους αυτής της ηλικιακής κατηγορίας, μπορεί για τις πράξεις που τέλεσαν να τους επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, τα οποία, άλλωστε, συνάδουν με τον σκοπό της διαπαιδαγώγησης που διαπνέει το ποινικό δίκαιο των ανηλίκων. Έτσι το Δικαστήριο Ανηλίκων τους επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα εκτός ιδρυμάτων, με απώτερο στόχο την διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων αυτής της ηλικιακής ομάδας (Κουράκης, 2006).

γ) Ανήλικοι ποινικώς υπεύθυνοι. Στην κατηγορία αυτή σύμφωνα με το άρθρο 127 του ΠΚ, συμπεριλαμβάνονται οι ανήλικοι που έχουν συμπληρώσει το 15^ο (δέκατο πέμπτο) έτος της ηλικίας τους. Η διάκριση αυτή τεκμηριώνεται από το επιχείρημα ότι ο ανήλικος ηλικίας 15 ετών είναι ικανός για καταλογισμό, δηλαδή ο καταλογισμός δεν αίρεται αυτοδικαίως με μόνη τη διαπίστωση της ηλικίας του. Οι ανήλικοι που έχουν συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας τους και δεν έχουν υπερβεί το 18^ο έτος θεωρούνται ποινικά υπεύθυνοι υπό ειδικό καθεστώς. Η ποινική τους μεταχείριση διέπεται από την αρχή της προτεραιότητας των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, με κύριο σκοπό τη διαπαιδαγώγηση, την πρόληψη της υποτροπής και την κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου. Κατά κανόνα, για την κατηγορία αυτή δεν επιβάλλονται ποινές στερητικές της ελευθερίας, αλλά αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, όπως εποπτεία από επιμελητή ανηλίκων, ανάθεση επιμέλειας, παρακολούθηση εκπαιδευτικών ή κοινωνικών προγραμμάτων και άλλες παρεμβάσεις παιδαγωγικού χαρακτήρα. Κατ' εξαίρεση, όταν πράξη του διέπραξε ανήλικος αυτής της ηλικιακής ομάδας, αν την τελούσε ενήλικος ήταν κακούργημα και το δικαστήριο με ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, κρίνει ότι τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν επαρκούν, μπορεί να επιβάλει το μέτρο του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης. Ο περιορισμός αυτός έχει χαρακτήρα έσχατης λύσης (ultima ratio) και δεν

υπερβαίνει τα πέντε (5) έτη, ούτε είναι κατώτερη των έξι (6) μηνών, αν για την πράξη που τελέστηκε ο νόμος απειλεί κάθειρξη ως δέκα έτη. Αν η απειλούμενη κάθειρξη είναι ισόβια ή πρόσκαιρη ανώτερη από αυτήν του προηγούμενου εδαφίου, η διάρκεια του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης δεν υπερβαίνει τα δέκα (10) έτη ούτε είναι κατώτερη από δύο. Οι τελευταίες, ανωτέρω διατάξεις, εισήχθησαν στον ισχύοντα Ποινικό Δίκαιο με τον Ν. 5090 / 2024 ενισχύοντας τη φιλοσοφία της αυστηρής εξαίρεσης της κράτησης, απαιτώντας αυξημένη δικαστική αιτιολόγηση και προκρίνοντας, όπου είναι δυνατό, εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης. Έτσι, ακόμη και στην ανώτερη ηλικιακή κατηγορία των ανηλίκων, η ποινική αντίδραση παραμένει πρωτίστως προστατευτική και παιδαγωγική, με τη στέρηση της ελευθερίας να εφαρμόζεται μόνο όταν κάθε άλλο μέτρο κρίνεται ανεπαρκές.

Προκύπτει ότι οι ανήλικοι παραβάτες από 12 έως 15 ετών αντιμετωπίζονται ως ποινικά μη υπεύθυνα πρόσωπα και εντάσσονται σε ένα πλαίσιο προνοιακής διαχείρισης από την Πολιτεία. Οι παρεμβάσεις αυτές αποσκοπούν κυρίως στην πρόληψη και στη διαχείριση παραβατικών συμπεριφορών, με στόχο τον περιορισμό της εκδήλωσης μελλοντικών παραβατικών ή και εγκληματικών πράξεων σε μεταγενέστερα αναπτυξιακά στάδια. Αντίθετα, οι ανήλικοι παραβάτες άνω των 15 ετών, σύμφωνα με τον ισχύοντα Ποινικό Κώδικα και υπό συνθήκες, υπόκεινται σε περιορισμό σε ειδικά καταστήματα κράτησης νέων. Συνεπώς στο επίκεντρο της εγκληματολογικής επιστήμης μπαίνουν οι ανήλικοι παραβάτες από 15 έως 18 ετών, οι οποίοι δεν παραβιάζουν απλά κάποιον κοινωνικό κανόνα αλλά η συμπεριφορά που εκδήλωσαν έχει εννοιοποιηθεί από τη νομοθεσία ως έγκλημα και επισύρει ποινή. Η ηλικιακή αυτή ομάδα των ανηλίκων παραβατών εντάσσεται πρωτίστως στην ύστερη εφηβική ηλικία και, για τον λόγο αυτό, τυγχάνει ιδιαίτερης νομοθετικής μεταχείρισης, η οποία περιλαμβάνει, κατ' εξαίρεση, τον περιορισμό σε ειδικά καταστήματα κράτησης νέων για ανηλίκους ηλικίας 15–18 ετών, καθώς και την επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων (Κουράκης, 2012). Η πιο έντονη παραβατική δραστηριότητα εντοπίζεται στην ηλικία μεταξύ 16 με 18 έτη, εξαιτίας της ιδιαίτερης ψυχοσυναισθηματικής κατάστασης η οποία διακρίνει την εφηβική ηλικία. Επομένως, κατά την εφηβική ηλικία η εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών σχετίζεται με την ένταση των χαρακτηριστικών αυτής της ηλικίας και για το λόγο αυτό, η παραβατικότητα των ανηλίκων αντιμετωπίζεται από τον κοινωνικό περίγυρο

με μια κάποια ανοχή κυρίως επειδή η μετέπειτα ύφεσή της θεωρείται κατά κανόνα, δεδομένη.

Στις κατηγορίες παραβατικών ανηλίκων δύναται να περιλαμβάνονται ανήλικοι που απουσιάζουν αδικαιολόγητα από το σχολείο, που εγκαταλείπουν την οικογενειακή εστία, που παρενοχλούν μέσα από το διαδίκτυο, που καταναλώνουν αλκοόλ ή κάνουν χρήση ουσιών, που παραβαίνουν τον Κ.Ο.Κ., που βανδαλίζουν τη δημόσια περιουσία και γενικότερα που εμφανίζουν συμπεριφορές που αποδοκιμάζονται από το κοινωνικό σύνολο και προκαλούν κοινωνικές αντιδράσεις (Χαΐδου, 2021).

Η κατανόηση του φαινομένου δεν μπορεί να περιοριστεί στην καταγραφή των επίσημα διαπιστωμένων παραβάσεων. Η εγκληματικότητα, και ιδίως η ανήλικη, δεν ταυτίζεται πλήρως με την εγκληματικότητα που αποτυπώνεται στα στατιστικά δεδομένα των θεσμών κοινωνικού ελέγχου. Για τον λόγο αυτό καθίσταται αναγκαία η εξέταση της έννοιας του σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας και η ένταξή της στο ερμηνευτικό πλαίσιο της κριτικής εγκληματολογίας, προκειμένου να κατανοηθούν οι μηχανισμοί μέσω των οποίων ορισμένες μορφές παραβατικότητας καθίστανται ορατές, ενώ άλλες παραμένουν εκτός θεσμικής καταγραφής.

1.4. Σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας και κριτική εγκληματολογική προσέγγιση

Η επιστημονική μελέτη της εγκληματικότητας και ειδικότερα της παραβατικότητας ανηλίκων βασίζεται, σε μεγάλο βαθμό, στη χρήση επίσημων στατιστικών δεδομένων που παράγονται από τους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου, όπως η Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή, το Πυροσβεστικό Σώμα και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Τα δεδομένα αυτά αποτελούν βασικό εργαλείο τόσο για την περιγραφική αποτύπωση της έκτασης και της μορφής της παραβατικότητας όσο και για τη διαμόρφωση ποινικών και κοινωνικών πολιτικών. Ωστόσο, η εγκληματολογική θεωρία και έρευνα έχει καταδείξει ότι τα επίσημα στατιστικά στοιχεία δεν αποτυπώνουν το σύνολο της παραβατικής συμπεριφοράς που εκδηλώνεται στην κοινωνική πραγματικότητα, αλλά

μόνο εκείνο το τμήμα της που καθίσταται θεσμικά ορατό και καταγεγραμμένο (Σπινέλλη, 2005· Κουράκης, 2012).

Το μη καταγεγραμμένο αυτό τμήμα της εγκληματικότητας συγκροτεί το πεδίο του λεγόμενου σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας, η οποία δεν αποτελεί μια περιθωριακή ή δευτερεύουσα διάσταση του φαινομένου, αλλά δομικό χαρακτηριστικό κάθε συστήματος κοινωνικού ελέγχου. Η ύπαρξή της αναδεικνύει ότι η εγκληματικότητα δεν συνιστά απλώς ένα σύνολο πράξεων που τελούνται στην κοινωνία, αλλά το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας κοινωνικού ορισμού, επιλογής και θεσμικής διαχείρισης, μέσω της οποίας ορισμένες συμπεριφορές καταγράφονται και άλλες παραμένουν αόρατες (Martin Killias, 2012).

Ο σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας αναφέρεται στο σύνολο των παραβατικών ή αξιόποινων πράξεων που τελούνται, αλλά δεν καταγράφονται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Η μη καταγραφή μπορεί να οφείλεται σε ποικίλους και αλληλένδετους παράγοντες, όπως η μη καταγγελία από τα θύματα, η άτυπη ή ιδιωτική επίλυση των περιστατικών, η επιλογή μη παρέμβασης από τους αρμόδιους θεσμούς ή οι διαδικασίες φιλτραρίσματος που λαμβάνουν χώρα εντός του ίδιου του ποινικού συστήματος (Ανδρουλάκης, 2010). Κατά συνέπεια, οι επίσημες στατιστικές δεν συνιστούν ουδέτερη ή αντικειμενική αντανάκλαση της «πραγματικής» εγκληματικότητας, αλλά προϊόν κοινωνικών, θεσμικών και πολιτικών επιλογών που καθορίζουν ποια συμπεριφορά θα αναγνωριστεί ως εγκληματική και ποια θα παραμείνει αόρατη (Σπινέλλη, 2005).

Η διάσταση αυτή καθίσταται ιδιαίτερα κρίσιμη στην περίπτωση των ανηλίκων. Η ηλικία των δραστών, ο παιδαγωγικός προσανατολισμός του δικαίου ανηλίκων και η κοινωνική αντίληψη της εφηβικής συμπεριφοράς ως μεταβατικής και εν μέρει «αναμενόμενης» φάσης της ζωής συμβάλλουν στη συστηματική αποφυγή της ποινικής καταγραφής σημαντικού αριθμού παραβατικών πράξεων (Πιτσελά, 2006· Ιντζεσίλογλου, 2007). Πολλές μορφές παραβατικής συμπεριφοράς αντιμετωπίζονται μέσω άτυπων, διοικητικών ή κοινωνικών μηχανισμών ελέγχου, χωρίς να εισέρχονται στο πεδίο της επίσημης ποινικής διαχείρισης, γεγονός που συμβάλλει στη διεύρυνση του σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας και στην απόκλιση μεταξύ πραγματικής και καταγεγραμμένης εγκληματικότητας (Martin Killias, 2012).

Η πρακτική αυτή δεν μπορεί να αξιολογηθεί μονοσήμαντα. Από τη μία πλευρά, συνδέεται με την επιδίωξη αποφυγής του στιγματισμού και της πρώιμης επαφής του ανηλίκου με το ποινικό σύστημα, στοιχείο που θεωρείται κρίσιμο για την αποτροπή της δευτερογενούς απόκλισης. Από την άλλη πλευρά, συμβάλλει στη διεύρυνση του σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας και στην υποεκτίμηση της πραγματικής έκτασης ορισμένων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς. Οι πρακτικές αυτές εντάσσονται σε μορφές άτυπου κοινωνικού ελέγχου, οι οποίες λειτουργούν συμπληρωματικά ή εναλλακτικά προς την ποινική καταστολή και αποτελούν βασικό αντικείμενο ανάλυσης της σύγχρονης εγκληματολογίας (Θάνος, 2012· Θάνος, 2016).

Η ύπαρξη σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας αναδεικνύει με ιδιαίτερη ένταση τα μεθοδολογικά όρια της εγκληματολογικής έρευνας που βασίζεται αποκλειστικά σε επίσημα στατιστικά δεδομένα. Τα καταγεγραμμένα στοιχεία αποτυπώνουν πρωτίστως τις πρακτικές, τις προτεραιότητες και τις επιλογές των θεσμών κοινωνικού ελέγχου και όχι το σύνολο της παραβατικής συμπεριφοράς που εκδηλώνεται στην κοινωνία. Υπό το πρίσμα αυτό, ο σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας δεν αποτελεί απλώς ένα «στατιστικό έλλειμμα», αλλά ουσιώδες ερμηνευτικό εργαλείο για την κατανόηση της λειτουργίας του ποινικού συστήματος και των διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου (Σπινέλλη, 2005).

Σε αυτό το σημείο, η κριτική εγκληματολογία προσφέρει ένα καθοριστικό θεωρητικό πλαίσιο για την ερμηνεία του σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας. Σε αντίθεση με τις θετικιστικές προσεγγίσεις, οι οποίες αντιμετωπίζουν το έγκλημα ως αντικειμενικό, αυθύπαρκτο και μετρήσιμο γεγονός, η κριτική εγκληματολογία εστιάζει στις διαδικασίες κοινωνικού ορισμού του εγκλήματος, στις πρακτικές ποινικοποίησης και στους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου που διαμορφώνουν την εικόνα της εγκληματικότητας (Πιτσελά, 2006).

Από την κριτική αυτή οπτική, το κρίσιμο ερώτημα δεν είναι μόνο «πόση» εγκληματικότητα υπάρχει, αλλά «ποια» εγκληματικότητα καθίσταται ορατή, «ποια» καταγράφεται και «ποια» παραμένει στο σκοτάδι. Οι ορισμοί, οι κατηγοριοποιήσεις και οι τρόποι καταγραφής της παραβατικής συμπεριφοράς δεν είναι ουδέτεροι, αλλά αποτελούν προϊόν κοινωνικών, θεσμικών και πολιτικών διεργασιών (Γεωργούλας, 2000· Γεωργούλας, 2015). Η εγκληματικότητα, υπό αυτή την έννοια, δεν προϋπάρχει απλώς της κοινωνικής αντίδρασης, αλλά συγκροτείται μέσα από αυτήν.

Η κριτική εγκληματολογική προσέγγιση αναδεικνύει ότι η ποινικοποίηση δεν αποτελεί μια ομοιόμορφη και καθολική διαδικασία. Παρόμοιες ή και ταυτόσημες παραβατικές συμπεριφορές μπορεί να αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του «δράστη», το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον, την κοινωνικοοικονομική του θέση ή το επίπεδο κοινωνικής επιτήρησης στο οποίο υπόκειται (Κουράκης, 2012). Με τον τρόπο αυτό, ο σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας συνδέεται άμεσα με την επιλεκτική εφαρμογή του ποινικού ελέγχου και τη διαφοροποιημένη κοινωνική ορατότητα της παραβατικότητας. Υπό αυτή την οπτική, ο σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας λειτουργεί και ως μηχανισμός αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων. Οι επίσημες στατιστικές τείνουν να συγκροτούν μια εικόνα εγκληματικότητας που υπερεκπροσωπεί συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, ενώ ταυτόχρονα αποκρύπτει τη διάχυση παραβατικών συμπεριφορών στο σύνολο του πληθυσμού. Η εικόνα αυτή μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένες γενικεύσεις, στη στοχοποίηση συγκεκριμένων ομάδων και στη διαμόρφωση πολιτικών που δίνουν έμφαση στην καταστολή εις βάρος της πρόληψης και της κοινωνικής υποστήριξης (Γεωργούλας, 2000· Κουράκης, 2012).

Η αναγνώριση του σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας έχει ιδιαίτερη σημασία για την ερμηνεία εμπειρικών ερευνών που βασίζονται σε απογραφικά δεδομένα επίσημων φορέων. Τα δεδομένα αυτά δεν αποτυπώνουν το σύνολο της πραγματικής παραβατικότητας, αλλά μόνο τη θεσμικά καταγεγραμμένη διάστασή της. Η κριτική εγκληματολογική προσέγγιση δεν αναιρεί την επιστημονική αξία των στοιχείων αυτών, αλλά επιβάλλει την ένταξή τους σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και θεσμικό πλαίσιο ερμηνείας, το οποίο λαμβάνει υπόψη τους μηχανισμούς αορατότητας, επιλεκτικής ποινικοποίησης και άτυπου κοινωνικού ελέγχου (Killias, 2012· Θάνος, 2018).

Συνοψίζοντας, ο σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της εγκληματικότητας και βασική προϋπόθεση για την επιστημονικά τεκμηριωμένη κατανόησή της. Η κριτική εγκληματολογία αναδεικνύει τα όρια των επίσημων στατιστικών και φωτίζει τις διαδικασίες μέσω των οποίων η κοινωνία και οι θεσμοί επιλέγουν ποια μορφή παραβατικότητας θα καταγραφεί και ποια θα παραμείνει αόρατη, υπογραμμίζοντας ότι η εγκληματικότητα δεν αποτελεί ένα

αντικειμενικά δεδομένο μέγεθος, αλλά προϊόν κοινωνικού ορισμού και θεσμικής διαχείρισης (Martin Killias, 2012).

Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, η ελληνική κριτική εγκληματολογική σκέψη επισημαίνει ότι τα επίσημα δεδομένα εγκληματικότητας αντανακλούν σχέσεις εξουσίας, μηχανισμούς επιλεκτικής ποινικοποίησης και πρακτικές άτυπου κοινωνικού ελέγχου, οι οποίες διαμορφώνουν το πεδίο της καταγραφόμενης παραβατικότητας (Θάνος, 2018). Παράλληλα, ο Στράτος Γεωργούλας τονίζει ότι οι επίσημες στατιστικές δεν συνιστούν ουδέτερη αποτύπωση της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά θεσμικές κατασκευές, οι οποίες οφείλουν να ερμηνεύονται σε συνάρτηση με το κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό τους πλαίσιο (Γεωργούλας, 2015).

Υπό το πρίσμα αυτό, το παρόν θεωρητικό πλαίσιο παρέχει τα αναγκαία ερμηνευτικά εργαλεία για την κριτική ανάγνωση και αξιολόγηση των εμπειρικών δεδομένων που αναπτύσσονται στα επόμενα κεφάλαια της διατριβής. Η ανάλυση που ακολουθεί δεν αποσκοπεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων για το σύνολο της πραγματικής παραβατικότητας των ανηλίκων, αλλά στη μελέτη της θεσμικά καταγεγραμμένης διάστασής της, με πλήρη επίγνωση των ορίων, των στρεβλώσεων και των ερμηνευτικών δυνατοτήτων των διαθέσιμων δεδομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ

Η παραβατικότητα των ανηλίκων αποτελεί ένα πολυπαραγοντικό και δυναμικά εξελισσόμενο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο συνδέεται με ποικίλες παραμέτρους του ευρύτερου κοινωνικοοικονομικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και αφετέρου συγκροτεί ένα ιδιαίτερο πεδίο παρέμβασης του ποινικού δικαίου (Κουράκης, 2012· Θάνος, 2017). Η νομική μεταχείριση των ανηλίκων, σε αντίθεση με εκείνη των ενηλίκων, θεμελιώνεται σε αρχές που προτάσσουν την παιδαγωγική προσέγγιση, την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τη μη στιγματιστική απονομή ποινικών κυρώσεων, με σκοπό όχι την καταστολή, αλλά την επανένταξη (ΚΠΔ, Κεφ 8, άρθρο 121-129). Υπό το πρίσμα αυτό, η ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων συγκροτεί ένα αυτοτελές υποσύστημα, το οποίο οφείλει να ισορροπεί μεταξύ της ανάγκης προστασίας του κοινωνικού συνόλου και της υποχρέωσης σεβασμού της αναπτυξιακής ιδιαιτερότητας του ανηλικού παραβάτη (Goldson & Muncie, 2006). Το παρόν κεφάλαιο, επιδιώκει να καταδείξει τη μετατόπιση της ποινικής αντίληψης από την παραδοσιακή τιμωρητική λογική προς ένα ολιστικό και ανθρωποκεντρικό μοντέλο ποινικής διαχείρισης, το οποίο αναγνωρίζει στον ανήλικο παραβάτη την ιδιότητα του φορέα δικαιωμάτων, αναγκών και δυναμικής επανένταξης στο κοινωνικό σύνολο.

Ειδικότερα, επιχειρείται η αποτύπωση και ανάλυση του θεσμικού πλαισίου που διέπει την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα, με αναφορά τόσο στο τυπικό δίκαιο όσο και στη λειτουργία των εμπλεκόμενων θεσμικών φορέων. Επίσης, εξετάζονται οι ρυθμίσεις για τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, καθώς και οι ρόλοι των επιμελητών ανηλίκων, των δικαστικών οργάνων και των ειδικών δομών φιλοξενίας. Παράλληλα, παρουσιάζονται τα δεδομένα που αφορούν στις εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων, με έμφαση στην πρόληψη, την ψυχοκοινωνική υποστήριξη και την αποκαταστατική δικαιοσύνη.

2.1. Θεσμικό πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα

Βάσει του πρόσφατου και ισχύοντος νομικού πλαισίου, η ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων στην Ελλάδα διέπεται από ένα σύνθετο και ειδικά διαμορφωμένο θεσμικό πλαίσιο το οποίο διαφοροποιείται σημαντικά από το αντίστοιχο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ενηλίκων, τόσο ως προς τη στόχευση, όσο και ως προς τη φιλοσοφία παρέμβασης. Κεντρικός άξονας του θεσμικού αυτού πλαισίου είναι η αρχή της αναλογικότητας, η προστασία του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού, και η εφαρμογή ήπιων, μη στερητικών της ελευθερίας μέτρων, με σκοπό την επανένταξη και την κοινωνική αποκατάσταση του ανηλίκου (Νόμος 4619 / 2019).

Τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στο άρθρο 122 ΠΚ είναι ποικίλα και περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε επιμελητή ανηλίκων, την παροχή κοινωφελούς εργασίας, την παρακολούθηση προγραμμάτων επανένταξης ή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, τη συμμετοχή σε συμβουλευτικές συνεδρίες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, την προσωρινή απομάκρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον όταν αυτό κρίνεται επιβλαβές. Οι ρυθμίσεις αυτές αντανακλούν μια παιδαγωγικά προσανατολισμένη προσέγγιση, εναρμονισμένη με τις επιταγές διεθνών συμβάσεων, όπως η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ (Ν. 2101/1992) και οι Κατευθυντήριες Αρχές της ΟΗΕ για τη Δικαιοσύνη Ανηλίκων (Beijing Rules 1985· Havana Rules, 1990· Riyadh Guidelines, 1990).

Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται πλέον και στις διαδικασίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης, οι οποίες ερείδονται σε στρατηγικά κείμενα πολιτικής όπως ο Νόμος 4937/2022 για την Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα του Παιδιού και υλοποιούνται με εισαγγελικές οδηγίες και πρακτικές διαμεσολάβησης, χωρίς να υποκαθιστούν τις κύριες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα / Ποινικής Δικονομίας. Οι διαδικασίες αυτές περιλαμβάνουν προγράμματα διαμεσολάβησης μεταξύ ανηλίκων δραστών και θυμάτων, στοχεύοντας στην επανόρθωση της βλάβης και την ενίσχυση της ενσυναίσθησης. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη ενσωματώνεται στην ελληνική πρακτική τόσο μέσα από τις δικαστικές αποφάσεις, όσο και μέσω πιλοτικών προγραμμάτων που εφαρμόζονται από Εισαγγελίες Ανηλίκων σε συνεργασία με επιστημονικούς φορείς, όπως η Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι νομολογιακές εξελίξεις, οι οποίες έχουν συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση του πλαισίου. Η απόφαση 1045/2021 του Αρείου Πάγου υπογράμμισε την υποχρέωση πλήρους αιτιολόγησης των αποφάσεων για επιβολή περιοριστικών μέτρων σε ανήλικους, ενισχύοντας τη δικαστική προστασία τους. Παράλληλα, σε αποφάσεις όπως η 987/2020 ΠΠρΑθ, αναγνωρίζεται η ανάγκη εξατομικευμένης προσέγγισης και η προτίμηση της επιβολής αναμορφωτικών έναντι κατασταλτικών μέτρων.

Σε πρακτικό επίπεδο, αξίζει να επισημανθεί ότι η εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου διαφοροποιείται ανάλογα με την περιοχή και τις τοπικές δυνατότητες των Εισαγγελιών και των Δικαστηρίων Ανηλίκων. Ενδεικτικά, το Πρωτοδικείο Αθηνών έχει αναπτύξει δίκτυα συνεργασίας με ΜΚΟ και κοινωνικές υπηρεσίες, προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματική επιβολή εναλλακτικών μέτρων, ενώ στην Πάτρα εφαρμόστηκε πιλοτικά πρόγραμμα κοινωνικής εργασίας σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Πατρών και την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, για παραβατικούς ανήλικους που τελούσαν υπό εποπτεία. Το θεσμικό πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μια σαφή μετατόπιση από την κατασταλτική στην παιδαγωγική και αποκαταστατική λογική. Η εστίαση στην επανένταξη, η αποφυγή στιγματισμού και η επιδίωξη της κοινωνικής επανασύνδεσης του ανηλίκου, αποτελούν βασικούς στόχους του νομικού πλαισίου, ο οποίος τείνει να λειτουργεί όχι ως μηχανισμός τιμωρίας, αλλά ως ευκαιρία δεύτερης κοινωνικής ένταξης (Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, 2025).

2.2. Διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα προστασίας της ανηλικότητας και η διαμόρφωση της δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα

Η θεσμική μεταχείριση των παραβατικών ανηλίκων έχει αποτελέσει αντικείμενο διαρκούς αναθεώρησης και επαναπροσδιορισμού στο πλαίσιο των κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών μετασχηματισμών κάθε εποχής. Η εξέλιξη του Ποινικού Κώδικα για τους ανήλικους παραβάτες αντανακλά μεταβολές τόσο στη θεωρητική θεμελίωση της παιδικότητας όσο και στον ρόλο του κράτους ως εγγυητή της κοινωνικής ένταξης των νέων. Από τις κατασταλτικές λογικές των πρώτων νομικών συστημάτων έως τις σύγχρονες ανθρωποκεντρικές και παιδαγωγικά προσανατολισμένες ρυθμίσεις, αναδύεται η ανάγκη για ένα διαφοροποιημένο, εστιασμένο και εν μέρει προστατευτικό ποινικό δίκαιο. Η ενότητα αυτή εξετάζει τη διαχρονική διεθνή τροχιά των νομοθετικών ρυθμίσεων και αναλύει τη συγκρότηση του ελληνικού πλαισίου δικαίου για τους ανήλικους παραβάτες, υπό το φως κοινωνιολογικών, παιδαγωγικών και εγκληματολογικών επιρροών.

Ο ανήλικος που έρχεται σε επαφή με τον νόμο, είτε υπό την ιδιότητα του «δράστη» είτε υπό εκείνη του «θύματος», αποτελεί φορέα θεμελιωδών δικαιωμάτων και δικαιούται δίκαιη δίκη, στο πλαίσιο ενός ειδικού καθεστώτος διαφοροποιημένης μεταχείρισης. Η δίκαιη, συνεπής και προσαρμοσμένη στην ηλικία του μεταχείριση ενισχύει το αίσθημα ασφάλειας του παιδιού και μειώνει το άγχος που συνεπάγεται η εμπλοκή του στην ποινική διαδικασία, επηρεάζοντας θετικά την προθυμία του να συμμετάσχει σε προγράμματα θεραπείας ή κοινωνικής επανένταξης, ενώ παράλληλα διασφαλίζεται η ουσιαστική προστασία και δικαίωση του ανήλικου θύματος. Η συμμετοχή των παιδιών σε μια φιλική προς αυτά δικαιοσύνη συμβάλλει στη σταδιακή ανάπτυξή τους σε υπεύθυνους ενήλικες, καθώς, όταν καλούνται να εκφράσουν τις απόψεις τους και να συμμετάσχουν στη λήψη αποφάσεων που τα αφορούν, ενισχύονται οι γνωστικές τους δεξιότητες και η ικανότητά τους για κριτική σκέψη και λογική επιχειρηματολογία. Υπό το πρίσμα αυτό, καθίσταται σκόπιμη η ιστορική παρουσίαση των σημαντικότερων διεθνών κειμένων που ανέδειξαν την ανάγκη προστασίας της ανηλικότητας, τα οποία, σε πρώτο στάδιο, λειτούργησαν ως

κατευθυντήριες γραμμές και, στη συνέχεια, εξελίχθηκαν σε δεσμευτικούς κανόνες δικαίου.

Η πρώτη οργανωμένη διεθνής προσπάθεια προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού αποτυπώθηκε στη Διακήρυξη της Γενεύης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία εγκρίθηκε τον Σεπτέμβριο του 1924 από τη Συνέλευση της Κοινωνίας των Εθνών. Παρότι αποτέλεσε το πρώτο επίσημο εγχείρημα αναγνώρισης της ανάγκης ειδικής μέριμνας για τα παιδιά, η εφαρμογή της ανεκόπη από τα γεγονότα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Σημαντικό ορόσημο στη διεθνή προστασία της παιδικής ηλικίας υπήρξε η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου 1948. Στο άρθρο 25 παράγραφος 2 κατοχυρώνεται το δικαίωμα της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας σε ειδική μέριμνα και περίθαλψη, καθώς και η ίση κοινωνική προστασία όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως της οικογενειακής τους κατάστασης. Αν και η Διακήρυξη δεν είχε δεσμευτικό χαρακτήρα για τα κράτη μέλη, αποτέλεσε τη θεμέλια βάση για τη μεταγενέστερη υιοθέτηση των Διεθνών Συμφώνων για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.

Ακολούθως, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1953 και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Ν.Δ. 53/1974, κατοχύρωσε θεμελιώδεις ελευθερίες αυξημένης τυπικής ισχύος και δημιούργησε μηχανισμό διεθνούς δικαστικού ελέγχου. Ιδιαίτερη σημασία για τους ανηλίκους έχει το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο δ΄, το οποίο προβλέπει τη νόμιμη κράτηση ανηλίκου αποκλειστικά για σκοπούς επιτήρησης της ανατροφής του ή για την παραπομπή του ενώπιον αρμόδιας αρχής, ενώ γίνεται δεκτό ότι το σύνολο των γενικών αρχών της Σύμβασης εφαρμόζεται αναλογικά και στους ανηλίκους.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο υιοθετήθηκε το 1966 και κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν. 2462/1997, μαζί με τα συναφή Προαιρετικά Πρωτόκολλά του. Στο άρθρο 24 προβλέπεται ρητά ότι κάθε παιδί δικαιούται ειδικής προστασίας από την οικογένεια, την κοινωνία και το κράτος, ενώ το Σύμφωνο θέτει κρίσιμες εγγυήσεις για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων, όπως η απαγόρευση της θανατικής ποινής σε πρόσωπα κάτω των 18 ετών, ο διαχωρισμός ανηλίκων και ενηλίκων κρατουμένων, η

έμφαση στην κοινωνική επανένταξη ως σκοπό του σωφρονιστικού συστήματος και η διεξαγωγή της δίκης κεκλεισμένων των θυρών.

Η δεκαετία του 1970 και του 1980 σηματοδότησε περαιτέρω την παιδαγωγική στροφή στη μεταχείριση των ανηλίκων, με χαρακτηριστικά παραδείγματα την Απόφαση (78) 62 του Συμβουλίου της Ευρώπης για την παραβατικότητα των ανηλίκων και τις κοινωνικές αλλαγές, καθώς και τους Ελάχιστους Κανόνες του ΟΗΕ για την Απονομή της Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους του 1985, γνωστούς ως «Κανόνες του Πεκίνου». Τα κείμενα αυτά ανέδειξαν την ανάγκη προτεραιότητας των εναλλακτικών μέτρων έναντι των ιδρυματικών κυρώσεων, την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, την προστασία της ιδιωτικής ζωής του ανηλίκου και τη στέρηση της ελευθερίας μόνο ως έσχατο μέτρο και για τη μικρότερη δυνατή διάρκεια. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκαν οι Συστάσεις R (87) 20 και R (88) 6 του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι οποίες έδωσαν έμφαση στην πρόληψη, στη διαμεσολάβηση και στις ιδιαίτερες ανάγκες ειδικών κατηγοριών ανηλίκων, όπως τα παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής.

Κομβικής σημασίας για τη διεθνή προστασία της ανηλικότητας υπήρξε η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989, η οποία κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν. 2101/1992. Η Σύμβαση αυτή καθιέρωσε ως κεντρική αρχή το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού και προέβλεψε ένα ολοκληρωμένο πλέγμα δικαιωμάτων, όπως η απαγόρευση των διακρίσεων, το δικαίωμα ακρόασης, η προστασία της ιδιωτικής ζωής, η απαγόρευση της θανατικής ποινής και της ισόβιας κάθειρξης, καθώς και η στέρηση της ελευθερίας μόνο ως έσχατο μέτρο και για το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα.

Η διεθνής αυτή προστασία ενισχύθηκε περαιτέρω με το Προαιρετικό Πρωτόκολλο για τη συμμετοχή παιδιών σε ένοπλες συρράξεις (2000), τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας αριθ. 182 για τις χειρότερες μορφές παιδικής εργασίας (1999), καθώς και με πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την πρόληψη της νεανικής εγκληματικότητας και την κοινωνική ένταξη των νέων. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 2009 και αφιερώνει ειδικό άρθρο στα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και στις Κατευθυντήριες Γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη του 2010, οι οποίες εξειδίκευσαν τις απαιτήσεις προσαρμογής της δικαιοσύνης στην ηλικία και τις ανάγκες των ανηλίκων.

Τέλος, με την Οδηγία (ΕΕ) 800/2016, η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με τον Ν. 4689/2020, θεσπίστηκε ένα ολοκληρωμένο σύστημα δικονομικών εγγυήσεων για τα παιδιά που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες ως ύποπτοι ή κατηγορούμενοι, δίνοντας έμφαση στην ευαλωτότητά τους, στην ατομική αξιολόγηση των αναγκών τους και στη διασφάλιση συνθηκών απονομής δικαιοσύνης φιλικών προς το παιδί. Η προσέγγιση αυτή επιβεβαιώθηκε και ενισχύθηκε με τη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 2021, η οποία θέτει ως προτεραιότητα τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη τα επόμενα έτη.

2.3. Διαχρονική εξέλιξη του ποινικού κώδικα για τους παραβατικούς ανηλίκους στην Ελλάδα

Η πρώτη διακριτή μεταχείριση των ανηλικών δραστών καθιερώθηκε με τον Ποινικό Κώδικα του 1950 (Ν. 1492/1950), στον οποίο για πρώτη φορά όλες οι σχετικές διατάξεις εντάχθηκαν σε ιδιαίτερο κεφάλαιο του Γενικού Μέρους, ήτοι στο Όγδοο Κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Ανήλικοι εγκληματίες» (άρθρα 121–133). Ποινικό ενδιαφέρον παρουσίαζε η ηλικιακή ομάδα των 7–17 ετών, για την οποία προβλεπόταν η επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων καθώς και ποινικού σωφρονισμού, ενώ για τους μετεφήβους παραβάτες ηλικίας 17–21 ετών προβλεπόταν η δυνατότητα επιβολής μειωμένης ποινής ενηλίκου.

Το αρχικό αυτό πλαίσιο τροποποιήθηκε για πρώτη φορά με τον Ν. 2207/1994 και αναμορφώθηκε ριζικά με τον Ν. 3189/2003, ο οποίος μετονόμασε το σχετικό κεφάλαιο σε «Ειδικές διατάξεις για ανηλίκους», αύξησε το κατώτατο όριο ποινικής ανηλικότητας στο όγδοο έτος και το ανώτατο στο δέκατο όγδοο, ενώ καθιέρωσε τρεις ηλικιακές κατηγορίες ανηλικών, ήτοι τους ποινικά αδιάφορους (έως 8 ετών), τους ποινικά ανεύθυνους (8–13 ετών) και τους ποινικά υπεύθυνους (13–18 ετών). Παράλληλα, εμπλουτίστηκαν τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα και διατηρήθηκε η ανώτατη διάρκεια του περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης

Νέων στα είκοσι έτη, με την υποχρέωση, ωστόσο, του δικαστηρίου να ορίζει συγκεκριμένη διάρκεια αυτού.

Με τον Ν. 3860/2010 αυξήθηκε περαιτέρω το όριο της ποινικής ανευθυνότητας στο δέκατο πέμπτο έτος, ενώ ο ποινικός σωφρονισμός περιορίστηκε σε περιπτώσεις ιδιαίτερα σοβαρών πράξεων, όταν αυτές, αν τελούνταν από ενήλικο, θα συνιστούσαν κακούργημα, θα εμπεριείχαν στοιχεία βίας, θα στρέφονταν κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή θα τελούνταν κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια, με ταυτόχρονη μείωση της ανώτατης διάρκειάς του στα δεκαπέντε έτη.

Ακολούθως, ο Ν. 4322/2015 περιόρισε περαιτέρω τις περιπτώσεις επιβολής ποινικού σωφρονισμού ανηλικού, προβλέποντάς τον μόνο για πράξεις που, αν τελούνταν από ενήλικο, θα απειλούνταν με ισόβια κάθειρξη ή για το έγκλημα του βιασμού σε βάρος ανηλικού κάτω των δεκαπέντε ετών, μειώνοντας παράλληλα τη μέγιστη διάρκειά του στα δέκα έτη. Με τον ίδιο νόμο καταργήθηκε η δυνατότητα τοποθέτησης ανηλικών σε Ίδρυμα Αγωγής ως προληπτικό μέτρο λόγω «ηθικού κινδύνου», χωρίς την τέλεση αξιόποινης πράξης, ενώ ρυθμίστηκε εκ νέου η δυνατότητα αντικατάστασης της τοποθέτησης σε Ίδρυμα Αγωγής με περιορισμό σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ρύθμιση η οποία καταργήθηκε λίγο αργότερα με τον Ν. 4356/2015. Παράλληλα, θεσπίστηκε ότι το αναμορφωτικό μέτρο της τοποθέτησης σε Ίδρυμα Αγωγής επιβαλλόταν πλέον μόνο για κακουργηματικές πράξεις.

Ο Ποινικός Κώδικας του 1950 ίσχυσε έως τις 30.6.2019, οπότε καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον Ν. 4619/2019, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η.7.2019. Στον ισχύοντα Ποινικό Κώδικα, οι διατάξεις για τους ανηλικούς εντάχθηκαν εκ νέου σε ιδιαίτερο κεφάλαιο του Γενικού Μέρους, υπό τον τίτλο «Ειδικές Διατάξεις για Ανηλικούς» (άρθρα 121–133), με το κατώτατο όριο ποινικής ανηλικότητας να αυξάνεται στο δωδέκατο έτος και το ανώτατο να παραμένει στο δέκατο όγδοο, ενώ διαμορφώθηκαν τρεις νέες ηλικιακές κατηγορίες ανηλικών: οι ποινικά αδιάφοροι (έως 12 ετών), οι ποινικά ανεύθυνοι (12–15 ετών) και οι ποινικά υπεύθυνοι (15–18 ετών). Η φιλοσοφία του νέου Κώδικα χαρακτηρίστηκε από επιεικέστερη ποινική μεταχείριση του ανηλικού παραβάτη, καθώς οι κυρώσεις προσανατολίζονται πρωτίστως στην αναμόρφωση και τη θεραπεία του, με σκοπό την κοινωνική του ένταξη.

Με τον Ν. 4855/2021 επήλθαν τροποποιήσεις δικαιοκρατικού χαρακτήρα, ιδίως ως προς το καθεστώς της υφ' όρον απόλυσης και της απόλυσης υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση των ανηλίκων δραστών.

Στη συνέχεια, ο Ν. 5090/2024 τροποποίησε καίρια τον Ποινικό Κώδικα στα άρθρα 54, 122, 127 και 133, αυξάνοντας το ανώτατο όριο περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων από οκτώ σε δέκα έτη για εγκλήματα ιδιαίτερης βαρύτητας, διευρύνοντας τον κατάλογο των αναμορφωτικών μέτρων με την προσθήκη εκπαιδευτικών, καλλιτεχνικών, πολιτιστικών και αθλητικών προγραμμάτων και επεκτείνοντας τη δυνατότητα επιβολής περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων σε όλα τα κακουργήματα, υπό ειδική αιτιολογία. Παράλληλα, το ηλικιακό όριο χαρακτηρισμού του «δράστη» ως νεαρού ενήλικα μειώθηκε στο εικοστό πρώτο έτος, με δυνατότητα κράτησής του σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων έως τη συμπλήρωση του εικοστού πέμπτου έτους.

Τέλος, με τον Ν. 5172/2025 τροποποιήθηκαν εκ νέου τα άρθρα 124 και 130 του Ποινικού Κώδικα, παρέχοντας στο Δικαστήριο Ανηλίκων τη δυνατότητα αντικατάστασης των αναμορφωτικών μέτρων με κατ' οίκον έκτιση ή παροχή κοινωφελούς εργασίας και, εφόσον αυτά δεν επαρκούν, με περιορισμό σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων έως τρία έτη, ενώ ορίστηκε ότι τα αναμορφωτικά μέτρα παύουν αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του εικοστού τρίτου έτους της ηλικίας του «δράστη». Περαιτέρω, προβλέφθηκε τα αναμορφωτικά μέτρα να παύουν αυτοδικαίως, όταν ο «δράστης» συμπληρώσει το εικοστό τρίτο έτος (23ο) της ηλικίας του, αντί του εικοστού πέμπτου (25ου) που προβλεπόταν προηγουμένως (ΠΚ 130§1).

Οι ανωτέρω διαχρονικά ρυθμίσεις, μέχρι τους νόμους 5090/2024 και 5172/2025, σηματοδοτούσαν τις σύγχρονες αντιλήψεις του δικαϊκού προτύπου δικαιοσύνης, ως προς την ελαχιστοποίηση της επιβολής μέτρων εγκλεισμού σε βάρος των ανηλίκων, ωστόσο, με τους ως άνω νόμους, επήλθε αυστηροποίηση στη μεταχείρισή τους.

Συνολικά, οι διαχρονικές αυτές μεταρρυθμίσεις αποτυπώνουν τη σταδιακή μετατόπιση μεταξύ της επιδίωξης ελαχιστοποίησης του εγκλεισμού των ανηλίκων και της πρόσφατης τάσης αυστηροποίησης της ποινικής τους μεταχείρισης, η οποία πάντως εξακολουθεί να διέπεται από τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας, όπως ρητά διατυπώνονται στο άρθρο 122 §3 του ισχύοντος

Ποινικού Κώδικα, ενώ οι γενικές διατάξεις του εφαρμόζονται και στον ανήλικο παραβάτη, εφόσον δεν προβλέπεται ειδική ρύθμιση.

Προσεγγίζοντας κριτικά αυτή την ιστορική αναδρομή της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων δραστών, γίνεται αντιληπτό ότι η Πολιτεία ουσιαστικά επιδιώκει την προστασία των ατομικών ελευθεριών και των δικαιωμάτων του ανηλίκου. Το ισχύον μοντέλο δικαιοσύνης εισάγει ένα πιο ευέλικτο, ανθρωποκεντρικό μοντέλο μεταχείρισης με στόχο την πρόληψη και λιγότερο την τιμωρία, ώστε να περιορίσει πιθανή υποτροπή παραβατικότητας των ανηλίκων δραστών. Επιπλέον οι μεταρρυθμίσεις αυτές αντανακλούν τις βασικές αρχές της «θεωρίας της ταυτότητας» καθώς οι όροι «εγκληματίας», «έγκλημα» και «εγκληματικότητα» δεν είναι πλέον παραδεκτοί, κρίνονται επιβλαβείς και αδόκιμοι, με περαιτέρω συνέπειες το στιγματισμό των ανηλίκων παραβατών (Παπαγεωργίου, 2007). Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, αρχής γενομένης από τον τίτλο, καταργούν τον αρχικό όρο του παλαιότερου Ποινικού Κώδικα, «Ανήλικοι εγκληματίες», ο οποίος αντικαθίσταται από τον τίτλο «Ειδικές διατάξεις για ανηλίκους».

2.4. Αναμορφωτικά μέτρα για ανήλικους στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων

Τα αναμορφωτικά μέτρα αποτελούν τον βασικό πυλώνα της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων στο ελληνικό δίκαιο και εκφράζουν τον κατεξοχήν παιδαγωγικό και προστατευτικό χαρακτήρα της δικαιοσύνης ανηλίκων. Σε αντίθεση με το τιμωρητικό πρότυπο που κυριαρχεί στο ποινικό δίκαιο των ενηλίκων, η ποινική αντίδραση έναντι του ανηλίκου αποσκοπεί πρωτίστως στη βελτίωση της προσωπικότητάς του, στην αντιμετώπιση των αιτίων της παραβατικής συμπεριφοράς και, τελικά, στην κοινωνική του επανένταξη.

Σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, τα αναμορφωτικά μέτρα επιλέγονται βάσει των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας, όπως αυτές ρητά κατοχυρώνονται στο άρθρο 122 §3 του Ποινικού Κώδικα. Η επιβολή τους ακολουθεί κλιμακωτή λογική, από τα ηπιότερα προς τα βαρύτερα και από τα εξωιδρυματικά προς τα ιδρυματικά, με τη στέρηση της ελευθερίας να αποτελεί πάντοτε έσχατο μέτρο. Κεντρικό κριτήριο για την επιλογή του κατάλληλου μέτρου

είναι η προσωπικότητα του ανηλίκου, το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον, η σοβαρότητα και τα χαρακτηριστικά της πράξης, καθώς και οι πραγματικές δυνατότητες συμμόρφωσης και βελτίωσής του.

Οι αρχές αυτές λειτουργούν ως ουσιαστικός φραγμός στην υπέρμετρη κρατική παρέμβαση και συνδέονται άμεσα με τη διεθνώς αναγνωρισμένη αρχή της στέρησης της ελευθερίας ως έσχατου μέτρου, την οποία η εγκληματολογική θεωρία θεωρεί θεμελιώδη για τη δικαιοσύνη ανηλίκων (Κουράκης, 2015).

Τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται για τον ανήλικο σύμφωνα με τον ισχύοντα Ποινικό Κώδικα και συγκεκριμένα στο άρθρο 122 είναι: α) η επίπληξη του ανηλίκου, β) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του, γ) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, δ) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων, ε) η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου «δράστη» και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, στ) η αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο, ζ) η παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς, η) η φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης, θ) η παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, ι) η παροχή κοινωφελούς εργασίας, ια) η ανάθεση της επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων και ιβ) η τοποθέτηση σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Το άρθρο 122 του Ποινικού Κώδικα αποτελεί τον πυρήνα της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων στην ελληνική έννομη τάξη και αποτυπώνει με σαφήνεια τη μετάβαση από ένα τιμωρητικό σε ένα παιδαγωγικό, προστατευτικό και κοινωνικοποιητικό πρότυπο δικαιοσύνης. Η διάταξη ενσωματώνει τις βασικές αρχές του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου προστασίας της ανηλικότητας και λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις δικονομικές εγγυήσεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, επιβεβαιώνοντας ότι η παραβατικότητα ανηλίκων αντιμετωπίζεται ως κοινωνικό και αναπτυξιακό φαινόμενο και όχι ως παγιωμένη εγκληματική συμπεριφορά. Στο πλαίσιο αυτό, η ποινική αντίδραση του κράτους προσανατολίζεται στην πρόληψη και την κοινωνική επανένταξη και όχι στην ανταποδοτική τιμωρία, θέση που συνάδει με τη σύγχρονη εγκληματολογική θεωρία (Κουράκης, 2015).

Τα αναμορφωτικά μέτρα του άρθρου 122 ΠΚ δεν συνιστούν ποινές, αλλά μέτρα ασφάλειας αναμορφωτικά της προσωπικότητας του ανηλίκου. Ο νομοθέτης αναγνωρίζει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων, ιδίως κατά την εφηβική ηλικία, εμφανίζεται συχνά ως παροδικό στάδιο της διαδικασίας κοινωνικοποίησης, το οποίο μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά μέσω έγκαιρης και κατάλληλης παιδαγωγικής παρέμβασης. Όπως επισημαίνει ο Κουράκης, ο ανήλικος παραβάτης δεν αποτελεί «μικρογραφία του ενήλικου εγκληματία», αλλά πρόσωπο με αυξημένες δυνατότητες βελτίωσης, γεγονός που δικαιολογεί τη διαφοροποιημένη και ευνοϊκότερη ποινική του μεταχείριση (Κουράκης, 2015).

Υπό αυτή την έννοια, ο σκοπός των αναμορφωτικών μέτρων είναι η διαπαιδαγώγηση, η κοινωνική ένταξη και η πρόληψη της υποτροπής, και όχι η ανταπόδοση ή ο στιγματισμός του ανηλίκου.

Τέλος, το άρθρο 122 ΠΚ προβλέπει ένα ευρύ και ευέλικτο φάσμα αναμορφωτικών μέτρων, όπως η επίπληξη, η ανάθεση επιμέλειας ή επίβλεψης, η παρακολούθηση κοινωνικών, εκπαιδευτικών, ψυχολογικών ή θεραπευτικών προγραμμάτων, η συμμετοχή σε πολιτιστικές, καλλιτεχνικές ή αθλητικές δραστηριότητες, η παροχή κοινωφελούς εργασίας και, κατ' εξαίρεση, η τοποθέτηση σε ίδρυμα αγωγής. Η πολυμορφία αυτή επιτρέπει την ουσιαστική εξατομίκευση της ποινικής αντίδρασης, λαμβάνοντας υπόψη την προσωπικότητα του ανηλίκου, το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον και τις πραγματικές του ανάγκες, σε πλήρη εναρμόνιση με τις σύγχρονες εγκληματολογικές προσεγγίσεις που δίνουν έμφαση στην πρόληψη της μελλοντικής παραβατικότητας και όχι στην τιμωρητική αντιμετώπιση της πράξης (Κουράκης, 2015).

Η «Κοινωφελής εργασία» αποτελεί μια εναλλακτική μορφή μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη. Πρόκειται, σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3189/2003 (σελ. 1779) για μια «ιδιότυπη μορφή απασχόλησης», που έχει ως κύριο στόχο τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και την ενδυνάμωση της υπευθυνότητάς του. Παράλληλα αποτελεί και έναν εποικοδομητικό τρόπο διοχέτευσης της ενέργειας του ανηλίκου σε παραγωγικά και κοινωνικά αποδεκτά πεδία, όπου ενισχύεται το αίσθημα κοινωνικής προσφοράς, αίσθημα που επιτείνει την κοινωνική επανένταξή του. Στην περίπτωση της κοινωνικής εργασίας δεν απαιτείται η συναίνεση ούτε του ανηλίκου ή των γονέων του αλλά οι Δικαστικοί φορείς είναι υποχρεωμένοι να εξηγήσουν και στα δύο μέρη τον κοινωνικοποιητικό σκοπό του μέτρου αυτού (Εισηγητική Έκθεση του

Νόμου 3189/2003). Η κοινωφελής εργασία που ανατίθεται στον ανήλικο προβλέπεται να είναι αντίστοιχη της ηλικίας, της εκπαίδευσης, του ωραρίου, των συνθηκών και των δεξιοτήτων του ανηλίκου. Επιπλέον λαμβάνεται υπόψη η ψυχοσωματική ανάπτυξη και η σχολική φοίτηση του ανηλίκου. Το μέτρο αυτό αποφασίζεται από τον Επιμελητή Ανηλίκων και οι λεπτομέρειες ορίζονται μέσω δικαστικής απόφασης. Και αυτό το μέτρο δεν εφαρμόζεται συχνά, λόγω έλλειψης προγραμμάτων που να πληρούν τις προϋποθέσεις και να ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες και δυνατότητες των ανηλίκων (Κωνσταντίνου, 2016).

Στην περίπτωση που ειδικοί επιστήμονες κρίνουν ότι ο ανήλικος παραβάτης χρειάζεται υποστήριξη, εφαρμόζεται το μέτρο της «παρακολούθησης Κοινωνικών και Ψυχολογικών Προγραμμάτων» τα οποία υλοποιούνται είτε από δημόσιους είτε από δημοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς (Ζούκα, 1990). Η παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων από τον ανήλικο, σε δημόσιους, ιδιωτικούς ή δημοτικούς φορείς, με τη συνδρομή ειδικών ψυχικής υγείας. Το ζητούμενο σε αυτό το μέτρο είναι η συνεργασία μεταξύ της ΥΕΑ και των ειδικών ψυχικής υγείας, μέσα από την παροχή δωρεάν προγραμμάτων, κάτι που στην ελληνική πραγματικότητα δεν φαίνεται να είναι εφικτό. Τέτοιου τύπου προγράμματα όμως, είτε δεν έχουν αναπτυχθεί, είτε βρίσκονται σε πειραματικό στάδιο χωρίς να έχει αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά τους. Από την άλλη δεν έχουν καταρτισθεί πρωτόκολλα συνεργασίας μεταξύ των φορέων και των Εισαγγελέων-Δικαστικών, με αποτέλεσμα και αυτό το μέτρο να εφαρμόζεται σπάνια (Κωνσταντίνου, 2016).

Επίσης θεσπίζεται η «φοίτηση σε Σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης και κατάρτισης» με στόχο την εύρεση εργασίας. Σκοπός του μέτρου αυτού είναι να συμβάλει στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ανηλίκου και την απεμπλοκή του από το παραβατικό παρελθόν. Πρόκειται για ένα μέτρο που αποτελεί εναλλακτική κύρωση της στερητικής της ελευθερίας ποινής. Επιπλέον στοχεύει στην κοινωνική ένταξη του ανηλίκου μέσω της διαπαιδαγώγησης και της επαγγελματικής κατάρτισης, προσδοκώντας ότι αυτά τα εφόδια θα αποτρέψουν μελλοντική υποτροπή του ανηλίκου σε παραβατική συμπεριφορά. Για την υλοποίηση του μέτρου αυτού χρειάζονται δωρεάν προγράμματα από δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα ή από επιδοτούμενα προγράμματα (άρθρο 122 του ΠΚ, Ν. 4619/2019).

Η παρακολούθηση «Ειδικών Προγραμμάτων Κυκλοφοριακής Αγωγής» αποτελεί ένα μέτρο με εκπαιδευτικό χαρακτήρα, ταυτόχρονα όμως εξυπηρετεί και

δικαιοπολιτικούς στόχους, επειδή η πλειονότητα των περιστατικών παραβατικότητας ανηλικών σχετίζεται με παραβάσεις του ΚΟΚ (Ρήγα, 2001). Πρόκειται για ένα μέτρο που εισήχθη με το Νόμο 3189/2003, καθώς είχαν καταγραφεί πολλά περιστατικά αξιόποινων πράξεων από τους ανηλικούς σχετικά με παραβάσεις του ΚΟΚ και την έλλειψη άδειας οδήγησης. Ωστόσο, πολλοί ανήλικοι αποτυγχάνουν να περάσουν τις εξετάσεις, δεν παίρνουν την άδεια οδήγησης και καταλήγουν να παραβαίνουν τον ΚΟΚ (Κωνσταντίνου, 2016).

Σε όλα αυτά θα πρέπει να επισημανθεί ότι η ποινική μεταχείριση των ανηλικών δεν ρυθμίζεται αποκλειστικά από τον Ποινικό Κώδικα, αλλά συμπληρώνεται και από ειδικούς ποινικούς νόμους, οι οποίοι προβλέπουν ιδιαίτερες μορφές αναμορφωτικών μέτρων, προσαρμοσμένες στη φύση της εκάστοτε αξιόποινης πράξης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντιμετώπιση των αδικημάτων αθλητικής βίας. Σύμφωνα με το άρθρο 41ΣΤ §7β' του Ν. 2725/1999, όταν ο «δράστης» πράξης αθλητικής βίας είναι ανήλικος, επιβάλλεται, ως αναμορφωτικό μέτρο, η απαγόρευση προσέλευσης και παρακολούθησης αθλητικών εκδηλώσεων. Το μέτρο αυτό έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα και επιβάλλεται για χρονικό διάστημα από δύο (2) έως πέντε (5) έτη, καλύπτοντας όλες τις αθλητικές εκδηλώσεις, ανεξαρτήτως αθλήματος και ανεξαρτήτως αν αυτές διεξάγονται εντός ή εκτός της Ελληνικής Επικράτειας, εφόσον συνδέονται με την ομάδα σε αγώνα της οποίας τελέστηκε η αξιόποινη πράξη. Επιπλέον, το δικαστήριο δύναται να επεκτείνει την απαγόρευση και σε οποιαδήποτε άλλη αθλητική εκδήλωση, εφόσον, λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις και την προσωπικότητα του ανηλικού, κρίνει ότι αυτός συνιστά κίνδυνο για την ομαλή διεξαγωγή των αθλητικών γεγονότων. Ειδικά για ανηλικούς κάτω των δεκαέξι (16) ετών, προβλέπεται ως αναμορφωτικό μέτρο η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειάς τους στους γονείς, επιτρόπους ή κηδεμόνες τους, ενισχύοντας τον ρόλο της οικογένειας στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς.

Αντίστοιχα, σε περιπτώσεις παραβάσεων της νομοθεσίας περί ναρκωτικών, ο νομοθέτης υιοθετεί ευνοϊκή μεταχείριση υπέρ των ανηλικών. Σύμφωνα με το άρθρο 39 §1 του Ν. 4139/2013, όταν ανήλικοι ή νεαροί ενήλικες τελούν πράξεις που προβλέπονται στον νόμο αυτό, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 121 έως 133 του Ποινικού Κώδικα, εφόσον είναι ευμενέστερες για αυτούς. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται ότι η ποινική αντίδραση παραμένει προσανατολισμένη στην

αναμορφωτική και θεραπευτική αντιμετώπιση, ακόμη και σε τομείς ιδιαίτερης ποινικής απαξίας, όπως η διακίνηση ή χρήση ναρκωτικών ουσιών.

Η ύπαρξη ειδικών ποινικών νόμων επιβεβαιώνει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων αντιμετωπίζεται στο ελληνικό δίκαιο με εξειδικευμένα και διαφοροποιημένα μέσα, τα οποία λειτουργούν συμπληρωματικά προς τον Ποινικό Κώδικα, ενισχύοντας τον παιδαγωγικό χαρακτήρα των μέτρων και προσαρμόζοντας την ποινική μεταχείριση στη φύση και τις ιδιαιτερότητες κάθε μορφής παραβατικής συμπεριφοράς.

2.5. Μέτρα «αποκαταστατικής δικαιοσύνης» για ανήλικους παραβάτες

Τα μέτρα «αποκαταστατικής δικαιοσύνης» περιλαμβάνουν τη «Διαμεσολάβηση» ή «Συνδιαλλαγή» μεταξύ «δράστη» και θύματος μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών ανηλίκων για εξώδική διευθέτηση των επιπτώσεων της παραβατικής πράξης και έκφραση συγγνώμης προς το θύμα.

Σύμφωνα με τον Πανάγο (2016) το συγκεκριμένο μέτρο κρίνεται ως πρωτοποριακό καθώς αποσκοπεί στην άμεση επαφή και επικοινωνία του ανήλικου παραβάτη με το θύμα και στην έκφραση μεταμέλειας και συγγνώμης, με τη διαμεσολάβηση του αρμόδιου φορέα, ώστε ο ανήλικος παραβάτης να αναλάβει την ευθύνη των πράξεών του. Το μέτρο αυτό έχει και παιδαγωγικό υπόβαθρο καθώς συντελεί στην καλλιέργεια της υπευθυνότητας και της αλληλεγγύης απέναντι στην κοινωνία (Πανάγος, 2016).

Η «αποζημίωση» του θύματος, η οποία αναφέρεται στον ποινικό κώδικα και ως «άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης» συνδέεται με την αποκαταστατική δικαιοσύνη αλλά έχει και παιδαγωγικό υπόβαθρο, στην περίπτωση που η αποζημίωση προέρχεται από τον ίδιο τον ανήλικο και όχι από την οικογένειά του ή τρίτα πρόσωπα. Η αποζημίωση από τον ίδιο συμβάλει στην συνειδητοποίηση της πράξης του (Κουράκης, 2012). Σύμφωνα με το μέτρο αυτό ο ανήλικος μπορεί να υποχρεωθεί στην αποκατάσταση της ζημιάς που προκάλεσε, ανάλογα με τους οικονομικούς του πόρους και ειδικά μετά το 15ο έτος της ηλικίας του. Ωστόσο, η εφαρμογή της

αποζημίωσης δεν τυγχάνει υψηλής συχνότητας, χρησιμοποιείται μόνο ως επιπρόσθετο μέτρο σε στερητικές της ελευθερίας ποινές (Κωνσταντίνου, 2016).

Η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου «δράστη» και θύματος, ως αναμορφωτικό μέτρο που αποσκοπεί στην έκφραση συγγνώμης και γενικότερα στην εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, μπορεί να εφαρμοστεί αποκλειστικά σε αδικήματα στα οποία υφίσταται συγκεκριμένο θύμα, όπως κλοπές, απάτες, σωματικές βλάβες, εξυβρίσεις και φθορές ξένης ιδιοκτησίας. Αντιθέτως, δεν είναι δυνατή η εφαρμογή του μέτρου σε παραβάσεις χωρίς άμεσο παθόντα, όπως οι παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας ή της νομοθεσίας περί ναρκωτικών. Η ρύθμιση αυτή αντανακλά τη βασική αρχή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, σύμφωνα με την οποία η ποινική παρέμβαση αποκτά νόημα όταν είναι δυνατή η ενεργός συμμετοχή του παθόντος στη διαδικασία αντιμετώπισης της πράξης (Κουράκης, 2015).

Η συνδιαλλαγή προϋποθέτει την άμεση, αλλά ελεγχόμενη και υποστηριζόμενη, επαφή του ανηλίκου με το θύμα, με τη βοήθεια και υπό την εποπτεία τρίτου προσώπου, και συγκεκριμένα του Επιμελητή Ανηλίκων, ο οποίος ενεργεί ως διαμεσολαβητής. Ο ρόλος του διαμεσολαβητή είναι καθοριστικός και απαιτεί ειδική εκπαίδευση, ώστε να διασφαλίζεται η αμεροληψία και η ουδετερότητα της διαδικασίας, αλλά και η κατανόηση των ιδιαίτερων αναγκών τόσο του θύματος όσο και του ανηλίκου παραβάτη. Όπως επισημαίνει η Σπινέλλη, η αποφυγή του στιγματισμού και η ήπια θεσμική αντίδραση αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για τη θετική εξέλιξη του ανηλίκου και την αποτροπή της μελλοντικής παραβατικότητας (Σπινέλλη, 1976).

Κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, η οποία λαμβάνει τη μορφή δομημένου διαλόγου μεταξύ «δράστη» και θύματος, το θύμα αποκτά τη δυνατότητα να εκφράσει ελεύθερα τα συναισθήματά του, όπως τον θυμό, την πικρία και τη συναισθηματική επιβάρυνση που του προκάλεσε η αξιόποινη πράξη. Παράλληλα, ο ανήλικος «δράστης» καλείται να αναλάβει την ευθύνη για τη συμπεριφορά του και τις συνέπειές της, εκφράζοντας έμπρακτα τη συγγνώμη του, η οποία συχνά συνοδεύεται από προσπάθεια αποκατάστασης της προκληθείσας βλάβης. Η διαδικασία αυτή ενισχύει την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της ηθικής συνείδησης του ανηλίκου, στοιχεία που, σύμφωνα με τη σύγχρονη εγκληματολογική προσέγγιση, είναι καθοριστικά για την πρόληψη της υποτροπής (Θάνος, 2018).

Εξάλλου, όπως καταδεικνύεται από εμπειρικές εγκληματολογικές έρευνες, το βασικό ζητούμενο για τα θύματα δεν είναι πρωτίστως η πλήρης υλική αποκατάσταση της ζημίας, αλλά η ηθική τους ικανοποίηση και η αναγνώριση της βλάβης που υπέστησαν. Απαραίτητη προϋπόθεση για την έναρξη της διαδικασίας της συνδιαλλαγής αποτελεί η αποδοχή από τον ανήλικο «δράστη» της πράξης που τέλεσε, δηλαδή η ομολογία του ως προς τα πραγματικά περιστατικά, γεγονός που διαφοροποιεί ουσιωδώς το μέτρο αυτό από την τυπική ποινική διαδικασία. Η ίδια η διατύπωση του αναμορφωτικού αυτού μέτρου, που αναφέρεται σε «εν γένει εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης», αναδεικνύει τον κατεξοχήν αποκαταστατικό του χαρακτήρα και τη συμβολή του στη συμφιλίωση των μερών, στην κοινωνική ειρήνη και στην ομαλή κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου (Κουράκης, 2015).

2.6. Θεραπευτικά μέτρα για ανήλικους στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων

Με το άρθρο 123 Ποινικού Κώδικα θεσπίζεται το ειδικό πλαίσιο επιβολής θεραπευτικών μέτρων σε ανήλικους, όταν η κατάστασή τους απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση λόγω ψυχικής ασθένειας, νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών, οργανικής νόσου που προκαλεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία, εξάρτησης από οινόπνευματώδη ή ναρκωτικές ουσίες ή ανώμαλης καθυστέρησης της πνευματικής και ηθικής τους ανάπτυξης. Η διάταξη αυτή συμπληρώνει το άρθρο 122 ΠΚ (που προβλέπει τα αναμορφωτικά μέτρα) και ενισχύει τον προστατευτικό και παιδαγωγικό χαρακτήρα της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων, αναγνωρίζοντας ότι η παραβατικότητα ανηλίκων δεν αποτελεί ενιαίο ούτε παγιωμένο φαινόμενο, αλλά συχνά συνδέεται με ψυχοκοινωνικούς ή παθολογικούς παράγοντες που απαιτούν εξειδικευμένη αντιμετώπιση (Κουράκης, 2015). Τα προβλεπόμενα θεραπευτικά μέτρα ακολουθούν κλιμακωτή λογική και εκτείνονται από την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς, επιτρόπους ή ανάδοχη οικογένεια, έως την ανάθεση της επιμέλειας σε προστατευτικές εταιρείες ή επιμελητές ανηλίκων, την υποχρεωτική παρακολούθηση συμβουλευτικού ή θεραπευτικού προγράμματος και, ως έσχατη λύση, την παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα, με δυνατότητα συνδυασμού ορισμένων μέτρων σε εξαιρετικές

περιπτώσεις. Η πρόβλεψη αυτή αντανακλά τη βασική θέση της εγκληματολογικής θεωρίας ότι ο ανήλικος παραβάτης δεν αποτελεί «μικρογραφία του ενήλικου εγκληματία», αλλά πρόσωπο σε στάδιο ανάπτυξης, του οποίου η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να αναστραφεί μέσω έγκαιρης θεραπευτικής και κοινωνικής παρέμβασης (Σπινέλλη, 1976). Ιδιαίτερη εγγύηση της διάταξης συνιστά η απαίτηση προηγούμενης διάγνωσης και γνωμοδότησης από εξειδικευμένη διεπιστημονική ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, στοιχείο που διασφαλίζει ότι η δικαστική κρίση βασίζεται σε επιστημονικά δεδομένα και όχι σε απλή αξιολογική εκτίμηση, σε συνάφεια με την αρχή της αναλογικότητας του άρθρου 122 §3 ΠΚ. Ειδικά για την περίπτωση ανηλίκων χρηστών ναρκωτικών ουσιών, η υποχρεωτική ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη και εργαστηριακή εξέταση πριν από την επιβολή θεραπευτικών μέτρων υπογραμμίζει ότι η εξάρτηση αντιμετωπίζεται πρωτίστως ως ζήτημα υγείας και κοινωνικής φροντίδας και όχι ως αντικείμενο ποινικής καταστολής (Θάνος, 2018). Υπό το πρίσμα αυτό, το άρθρο 123 ΠΚ λειτουργεί συμπληρωματικά προς τα αναμορφωτικά μέτρα του άρθρου 122 ΠΚ και ενισχύει τη λογική της εξατομικευμένης, θεραπευτικής και κοινωνικοποιητικής παρέμβασης, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην πρόληψη της υποτροπής και στην ομαλή κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου. Τέλος, τα θεραπευτικά μέτρα εφαρμόζονται όταν διαπιστώνεται ότι η παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου συνδέεται με προβλήματα ψυχικής υγείας, εξάρτησης από ουσίες, σοβαρές διαταραχές συμπεριφοράς ή άλλες καταστάσεις που απαιτούν εξειδικευμένη επιστημονική παρέμβαση. Η επιβολή τους προϋποθέτει αξιολόγηση από αρμόδιους επιστημονικούς φορείς και αποσκοπεί όχι στον καταναγκασμό, αλλά στην ουσιαστική υποστήριξη του ανηλίκου. Στα θεραπευτικά μέτρα περιλαμβάνονται, ενδεικτικά, η υποχρεωτική παρακολούθηση ψυχοθεραπευτικών ή συμβουλευτικών προγραμμάτων, η ένταξη σε δομές απεξάρτησης, καθώς και η παραμονή ή φιλοξενία σε κατάλληλες θεραπευτικές μονάδες, όταν αυτό κρίνεται απολύτως αναγκαίο.

Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα δεν έχουν στατικό χαρακτήρα, αλλά δύνανται να τροποποιούνται, να αντικαθίστανται ή να παύουν, εφόσον μεταβληθούν οι συνθήκες ή διαπιστωθεί ότι δεν εξυπηρετούν πλέον τον σκοπό τους. Η δυνατότητα αυτή ενισχύει τον εξατομικευμένο χαρακτήρα της ποινικής μεταχείρισης και αποτρέπει τη μετατροπή των μέτρων σε συγκαλυμμένη τιμωρία.

2.7. Φορείς – Υπηρεσίες διαχείρισης παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα

Στο πλαίσιο της ελληνικής ποινικής δικαιοσύνης για ανηλίκους, ο όρος «φορείς Διαχείρισης παραβατικότητας ανηλίκων» αναφέρεται σε όλους τους θεσμικά κατοχυρωμένους μηχανισμούς του κράτους που έχουν την αρμοδιότητα να εντοπίζουν, να παρεμβαίνουν και να διαχειρίζονται περιπτώσεις ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο παραβατικής συμπεριφοράς ή έχουν ήδη εμπλακεί σε τέτοιες ενέργειες. Οι φορείς αυτοί λειτουργούν σε συνδυασμό με τους μηχανισμούς πρόληψης και αποκατάστασης, εντάσσονται στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης και ενεργοποιούνται ήδη από το προανακριτικό στάδιο έως και τη φάση της επιτήρησης και της κοινωνικής επανένταξης. Οι σημαντικότεροι από αυτούς αναφέρονται παρακάτω.

2.7.1. Ελληνική Αστυνομία - Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα Ελλάδας

Στο πλαίσιο της ενίσχυσης του θεσμικού μηχανισμού προστασίας των ανηλίκων, ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι νέες αποκεντρωμένες δομές της Ελληνικής Αστυνομίας, οι οποίες στοχεύουν αφενός στην πρόληψη και αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων και αφετέρου στην προστασία των ανηλίκων θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Σε επιτελικό επίπεδο, καθ' ύλην αρμόδια υπηρεσία για ζητήματα ανηλικότητας, αποτελεί το Τμήμα Προστασίας Ανηλικότητας της νεοϊδρυθείσας, με τον Ν. 5187/2025, Διεύθυνσης Κοινωνικής Αστυνόμευσης του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, το οποίο έχει ως αποστολή την παροχή οδηγιών και κατευθυντήριων γραμμών προς τις υφιστάμενες υπηρεσίες για τον ενιαίο και εξειδικευμένο χειρισμό υποθέσεων που αφορούν ανηλίκους.

Σε επιχειρησιακό επίπεδο, λειτουργούν εξειδικευμένες Υπηρεσίες Προστασίας Ανηλίκων. Ειδικότερα, στη διαρθρωτική δομή των Διευθύνσεων Δίωξης και Εξιχνίασης Εγκλημάτων Αττικής και Θεσσαλονίκης έχουν συσταθεί Υποδιευθύνσεις Προστασίας Ανηλίκων, ενώ παράλληλα λειτουργούν πέντε Γραφεία Προστασίας

Ανηλίκων σε μεγάλες πόλεις της χώρας, και συγκεκριμένα στην Πάτρα, στο Ηράκλειο Κρήτης, στη Λάρισα, στα Ιωάννινα και στην Αλεξανδρούπολη, εντός των κατά τόπους Υποδιευθύνσεων Δίωξης και Εξιχνίασης Εγκλημάτων. Τα Γραφεία αυτά στελεχώνονται με εξειδικευμένο προσωπικό, κατά προτίμηση πτυχιούχους Ψυχολογίας ή αστυνομικούς με πιστοποιημένη κατάρτιση στο αντικείμενο της ανηλικότητας. Στις αρμοδιότητές τους περιλαμβάνονται η πρόληψη και καταπολέμηση εγκλημάτων που διαπράττονται από ή σε βάρος ανηλίκων, η διαχείριση εξαφανίσεων ανηλίκων σε συνεργασία με τις δικαστικές αρχές και άλλους αρμόδιους φορείς, η ασφαλής και ειδική μεταχείριση ανηλίκων παραβατών κατά την κράτηση ή τη μεταγωγή τους, η συλλογή και ανάλυση στατιστικών στοιχείων εγκληματικότητας ανηλίκων, καθώς και η μελέτη των κοινωνικών αιτιών της παραβατικότητας με σκοπό τη χάραξη τεκμηριωμένων πολιτικών πρόληψης και υποστήριξης. Η λειτουργία των Γραφείων είναι συνεχής, σε εικοσιτετράωρη βάση, και καλύπτει τόσο φαινόμενα ανήλικης θυματοποίησης όσο και παραβατικότητας, ενώ προβλέπεται η δυνατότητα συνδρομής και εκτός της γεωγραφικής τους αρμοδιότητας, κατόπιν εντολής του αρμόδιου Γενικού Περιφερειακού Διευθυντή.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η Ηλεκτρονική Υπηρεσία για την υποβολή αναφορών περιστατικών παραβατικότητας που λαμβάνουν χώρα από ή σε βάρος ανηλίκων, η οποία θεσπίστηκε με την υπ' αριθ. 1225/15.11.2024 κοινή απόφαση των Υπουργών Προστασίας του Πολίτη και Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Η υπηρεσία αυτή λειτουργεί μέσω της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr) και αποσκοπεί στη διευκόλυνση της ηλεκτρονικής αναφοράς σχετικών περιστατικών προς την Ελληνική Αστυνομία. Δικαίωμα χρήσης της εφαρμογής έχουν ενήλικα και ανήλικα φυσικά πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας τους και διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπό την προϋπόθεση κατοχής ενεργού αριθμού κινητής τηλεφωνίας ή έγκυρης διεύθυνσης ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Κατά τη διαδικασία υποβολής της αναφοράς, ο χρήστης δηλώνει την ηλικιακή του ιδιότητα και καταχωρίζει στοιχεία που αφορούν στο περιστατικό και στα εμπλεκόμενα πρόσωπα, τα οποία μπορεί να είναι ταυτοποιητικά ή περιγραφικά, καθώς και πληροφορίες για τον τόπο, τον χρόνο, τον τρόπο τέλεσης και τη συχνότητα του περιστατικού. Παρέχεται, επιπλέον, η δυνατότητα συμπλήρωσης πρόσθετων πληροφοριών και δήλωσης τυχόν προηγούμενης αναφοράς του περιστατικού σε αστυνομική ή εισαγγελική αρχή. Η εφαρμογή υποστηρίζει τόσο επώνυμες όσο και μη επώνυμες αναφορές, με τα στοιχεία επικοινωνίας να κοινοποιούνται αποκλειστικά

στην Ελληνική Αστυνομία και να χρησιμοποιούνται μόνο εφόσον απαιτηθεί επικοινωνία για την πληρέστερη διερεύνηση της υπόθεσης. Η οριστική υποβολή της αναφοράς ολοκληρώνεται με τη χρήση κωδικού μίας χρήσης (OTP), ενώ η αναφορά φέρει τα χαρακτηριστικά ασφάλειας της παραγράφου 3 του άρθρου 27 του Ν. 4727/2020 και αποστέλλεται στο Πληροφοριακό Σύστημα της Ελληνικής Αστυνομίας («Police On Line») και στη θυρίδα της αρμόδιας υπηρεσίας.

Παράλληλα, ενεργοποιήθηκε από την Ελληνική Αστυνομία η Τηλεφωνική Γραμμή Καταγγελιών για Ανηλίκους «10201», η οποία λειτουργεί σε εικοσιτετράωρη βάση, επτά ημέρες την εβδομάδα, σε ολόκληρη τη χώρα. Η γραμμή αυτή ενισχύει δράσεις ήπιας αστυνόμευσης και ευαισθητοποίησης και αποτελεί το πρώτο σημείο επαφής για παιδιά, γονείς και πολίτες που επιθυμούν να καταγγείλουν περιστατικά βίας ή παραβατικότητας εις βάρος ανηλίκων. Αποστολή της είναι η υποδοχή και κεντρική διαχείριση καταγγελιών, καθώς και η παροχή άμεσης ενημέρωσης και συμβουλευτικής υποστήριξης, διασφαλίζοντας ενιαία και ταχεία ανταπόκριση των αρμόδιων υπηρεσιών.

Συμπληρωματικά προς τα ανωτέρω μέσα, λειτουργεί η εφαρμογή «SAFE.YOUth», ένα ψηφιακό εργαλείο για κινητές συσκευές, το οποίο στοχεύει στην ενημέρωση παιδιών και νέων για την προστασία τους από μορφές βίας και κακοποίησης και στον εφοδιασμό τους με σύγχρονες και εύχρηστες δυνατότητες επικοινωνίας με την Ελληνική Αστυνομία. Μέσω της εφαρμογής αναπτύσσεται ένας άμεσος διάυλος επικοινωνίας με τους ανηλίκους, με σκοπό την πρόληψη και την έγκαιρη αντιμετώπιση περιστατικών βίας και παραβατικότητας. Η εφαρμογή περιλαμβάνει λειτουργίες όπως κουμπί άμεσης ανάγκης (Emergency Button), ηλεκτρονική υποβολή καταγγελίας μέσω της κυβερνητικής ψηφιακής πύλης gov.gr, άμεση επικοινωνία με τη Διεύθυνση Άμεσης Δράσης «100», σύνδεση με την τηλεφωνική γραμμή «10201» και παροχή ενημερωτικού υλικού, ενισχύοντας το πλέγμα προστασίας της ανηλικότητας με σύγχρονα ψηφιακά μέσα.

Πέραν της Ελληνικής Αστυνομίας, στον ευρύτερο μηχανισμό των διοικητικών αρχών που δύνανται να εμπλακούν στη διαχείριση περιστατικών παραβατικότητας ανηλίκων εντάσσονται, στο πλαίσιο των ειδικών αρμοδιοτήτων τους, και άλλα σώματα ασφαλείας του κράτους, όπως το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα Ελλάδας. Το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή, ως ένοπλο σώμα ασφαλείας με αστυνομικές αρμοδιότητες στον θαλάσσιο χώρο, στους λιμένες και στις παράκτιες περιοχές της χώρας, ασκεί καθήκοντα

αστυνόμησης και προανάκρισης για αδικήματα που τελούνται στις περιοχές αρμοδιότητάς του. Στο πλαίσιο αυτό ενδέχεται να χειρίζεται υποθέσεις στις οποίες εμπλέκονται ανήλικοι, είτε ως δράστες είτε ως θύματα, όπως περιστατικά παραβάσεων της λιμενικής και ναυτιλιακής νομοθεσίας, διατάραξης της δημόσιας τάξης σε λιμενικούς χώρους, καθώς και υποθέσεις που σχετίζονται με την προστασία ανηλίκων σε περιβάλλοντα αυξημένης κινητικότητας, όπως οι τουριστικές και λιμενικές ζώνες. Η αντιμετώπιση των περιστατικών αυτών πραγματοποιείται σε συνεργασία με τις αρμόδιες εισαγγελικές και δικαστικές αρχές, με εφαρμογή των ειδικών διατάξεων της νομοθεσίας περί ανηλίκων.

Αντίστοιχα, το Πυροσβεστικό Σώμα, πέραν της κύριας αποστολής του για την πρόληψη και καταστολή πυρκαγιών και άλλων φυσικών ή τεχνολογικών καταστροφών, διαθέτει ανακριτικές αρμοδιότητες για τη διερεύνηση των αιτιών πυρκαγιών και εμπρησμών. Στο πλαίσιο αυτό, μέσω των αρμόδιων ανακριτικών γραφείων και των εξειδικευμένων υπηρεσιών διερεύνησης εμπρησμών, δύναται να διεξάγει προανακριτικές πράξεις σε περιπτώσεις όπου προκύπτει εμπλοκή ανηλίκων, είτε λόγω αμέλειας είτε στο πλαίσιο αντικοινωνικής ή παραβατικής συμπεριφοράς. Σε τέτοιες περιπτώσεις εφαρμόζονται οι προβλεπόμενες διαδικασίες προστασίας και μεταχείρισης ανηλίκων σύμφωνα με το ισχύον ποινικό και δικονομικό πλαίσιο, ενώ παράλληλα το Πυροσβεστικό Σώμα αναπτύσσει δράσεις πρόληψης και ευαισθητοποίησης της νεολαίας σχετικά με τους κινδύνους των πυρκαγιών και τις συνέπειες των εμπρηστικών ενεργειών. Με τον τρόπο αυτό, τα ανωτέρω σώματα ασφαλείας λειτουργούν συμπληρωματικά προς την Ελληνική Αστυνομία στο πλαίσιο της συνολικής κρατικής πολιτικής για την πρόληψη, διερεύνηση και διαχείριση περιστατικών παραβατικότητας ανηλίκων.

2.7.2. Δικαστήρια Ανηλίκων - Εισαγγελέας Ανηλίκων – Ανακριτής Ανηλίκων

Το Δικαστήριο Ανηλίκων, το οποίο συνιστά εξειδικευμένο όργανο της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, συγκροτείται με βάση τις προβλέψεις των άρθρων 113 και 114 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (Νόμος 4620 / 2019), και αποτελεί τον βασικό θεσμό που επιλαμβάνεται των ποινικών υποθέσεων ανηλίκων παραβατών. Η λειτουργία του καθορίζεται τόσο από την ανάγκη ειδικής μεταχείρισης των ανηλίκων

όσο και από την κατεύθυνση της αποκαταστατικής και εκπαιδευτικής δικαιοσύνης, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα που έχει κυρώσει η ελληνική πολιτεία.

Η σύνθεση και λειτουργία των Δικαστηρίων Ανηλίκων που ρυθμίζονται από τον Ποινικό Κώδικα / Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και τον οργανικό νόμο των δικαστηρίων (Ν. 4619/2019· Ν. 4620/2019) προβλέπει την παρουσία ενός δικαστή ανηλίκων και δύο λαϊκών δικαστών, οι οποίοι επιλέγονται βάσει σχετικής εμπειρίας ή επιστημονικής κατάρτισης σε θέματα ανηλίκων. Στο Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων εκδικάζονται πράξεις που τελούνται από ανηλίκους (εκτός από εκείνες που δικάζονται από το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων), το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων δικάζει τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους που έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους και αναφέρονται στο άρθρο 127 του Ποινικού Κώδικα και το Εφετείο Ανηλίκων δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των προηγούμενων δυο δικαστηρίων. Ο δικονομικός χειρισμός χαρακτηρίζεται από διαφοροποίηση σε σχέση με τη δικαιοσύνη ενηλίκων, καθώς οι διαδικασίες αποσκοπούν περισσότερο στην εξατομικευμένη κατανόηση της προσωπικότητας του ανηλίκου παρά στην απονομή αυστηρής δικαιοσύνης (Σεβαστίδης, 2023).

Σημαντική επίσης είναι η υποχρέωση για ερμηνεία υπέρ του ανηλίκου σε αμφισβητούμενες περιστάσεις (*in dubio pro minore*), ενώ η αρχή της μυστικότητας της διαδικασίας (άρθρο 330 Κ.Π.Δ.) εξασφαλίζει την προστασία του ανηλίκου από στιγματισμό και κοινωνικό αποκλεισμό. Σε αυτό το πλαίσιο, η νομολογία του Αρείου Πάγου (ΑΠ 1045/2021) έχει εδραιώσει την αναγκαιότητα προτεραιότητας στην αποκατάσταση του ανηλίκου και όχι στην καταστολή, υπογραμμίζοντας τη σημασία του αναμορφωτικού χαρακτήρα των παρεμβάσεων.

Η πρακτική λειτουργία των Δικαστηρίων Ανηλίκων έχει επανειλημμένα τεθεί στο επίκεντρο μελετών, που επισημαίνουν τόσο την ανάγκη για θεσμική αναβάθμιση όσο και για επαρκή στελέχωση με ειδικά καταρτισμένο προσωπικό. Παρότι η νομοθεσία ακολουθεί τα ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα, η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής παραμένει ετερογενής, ανάλογα με την περιφέρεια και τις υλικοτεχνικές υποδομές των δικαστηρίων (Σεβαστίδης, 2023). Το Δικαστήριο Ανηλίκων, ως βασικός θεσμός της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα, ενσωματώνει ένα προοδευτικό νομικό πλαίσιο που δίνει έμφαση στην αναμόρφωση και στην προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, αλλά η επιτυχία του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την υλοποίηση των προβλέψεων του στην πράξη.

Κατά την προδικασία, βασικό ρόλο διαδραματίζει επίσης ο Εισαγγελέας Ανηλίκων, ο Ανακριτής Ανηλίκων, καθώς και οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, που συντάσσουν κοινωνική έκθεση και διαμορφώνουν το πλαίσιο αντιμετώπισης του ανηλίκου. Ειδική έμφαση δίνεται στον παράγοντα της οικογένειας, στο εκπαιδευτικό προφίλ του ανηλίκου και στο ιστορικό του περιβάλλοντος, στοιχεία που συνεκτιμώνται κατά την έκδοση της απόφασης (Κουράκης, 2012 · Σεβαστίδης, 2023). Ο νόμος δίνει τη δυνατότητα στο Δικαστήριο να διατάζει εκπαιδευτικά μέτρα, όπως επιμέλεια σε ειδικό ίδρυμα, συμμετοχή σε κοινωνικές υπηρεσίες, υποχρεωτική παρακολούθηση σχολικής εκπαίδευσης, ενώ μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, και όταν άλλες παρεμβάσεις έχουν αποτύχει, προβλέπεται η κράτηση του ανηλίκου σε Ειδικά Καταστήματα Κράτησης (άρθρο 130 Π.Κ.).

Για τον διορισμό στη θέση του Εισαγγελέα Ανηλίκων αξιολογείται προηγούμενη συμμετοχή σε ειδικό πρόγραμμα επιμόρφωσης που οργανώνει η Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών ή η κατοχή διδακτορικού διπλώματος ή μεταπτυχιακού τίτλου στο ειδικό αντικείμενο. Ο Εισαγγελέας Ανηλίκων εκτός από τον σχηματισμό οικείων δικογραφιών και την κατά προτεραιότητα διεκπεραιωσή τους, οφείλει να δίνει έμφαση, σε συνεργασία με άλλους εμπλεκόμενους φορείς, σε δράσεις και προγράμματα, μέσω των οποίων τα παιδιά θα μαθαίνουν τον σεβασμό, τη συνεργασία, τη συμμετοχή, τη λήψη πρωτοβουλιών για πράγματα που τα ενδιαφέρουν, τη διαχείριση του θυμού, την επίλυση συγκρούσεων, τη βελτίωση της επικοινωνίας, τη διαχείριση του άγχους, ώστε να τεθεί ένα ανάχωμα στη βία.

2.7.3. Οι Υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων

Στο πλαίσιο της ειδικής ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων, οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής (ΥΕΑΚΑ) αποτελούν κομβικό θεσμό για την εφαρμογή παιδαγωγικών, επανορθωτικών και κοινωνικών μέτρων που αποσκοπούν στην πρόληψη και την αποτροπή της παραβατικής συμπεριφοράς. Ο θεσμός των επιμελητών ανηλίκων στηρίζεται σε μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση της ποινικής δικαιοσύνης, η οποία δίνει έμφαση στην επανένταξη του ανηλίκου και στην ενίσχυση των δεσμών του με την οικογένεια και την κοινότητα (Πυργιωτάκης, 2006).

Οι ΥΕΑΚΑ λειτουργούν με βάση το άρθρο 18 του Νόμου. 2298/1995, ενώ η δράση τους καθορίζεται πληρέστερα με τις διατάξεις του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα (άρθρα 121–133, «Ειδικές Διατάξεις για ανηλίκους» Ν. 4619/2019) καθώς και με την Κοινή Υπουργική Απόφαση 2899/2022, η οποία ορίζει τον κανονισμό λειτουργίας τους, τις οργανικές θέσεις και την εποπτεία τους από το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Οι επιμελητές ανηλίκων είναι πτυχιούχοι κοινωνικών επιστημών (κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι) με ειδική εκπαίδευση και εμπειρία στην παιδική και εφηβική ηλικία, γεγονός που τους καθιστά ικανούς να παρέμβουν αποτελεσματικά σε περιστατικά νεανικής παραβατικότητας.

Η αποστολή των επιμελητών είναι διττή: αφενός προληπτική και παιδαγωγική, αφετέρου επιβοηθητική προς τη δικαστική εξουσία. Από τη μία πλευρά, ο επιμελητής συντάσσει κοινωνικές έρευνες που καταγράφουν το οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον του ανηλίκου, τις σχέσεις του με τους γονείς, τα ενδιαφέροντα, τις ενδεχόμενες παρεκκλίσεις και τα αίτια αυτών. Οι έρευνες αυτές αξιοποιούνται από τον εισαγγελέα και το δικαστήριο στην επιλογή του κατάλληλου μέτρου. Από την άλλη, επιβλέπει την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων που μπορεί να του επιβληθούν, όπως η υποχρεωτική φοίτηση σε σχολείο, η παρακολούθηση προγραμμάτων συμβουλευτικής, η συμμετοχή σε δράσεις κοινωφελούς εργασίας ή η αποκατάσταση της βλάβης προς το θύμα (άρθρο 122 ΠΚ - Ν. 4619/2019).

Επιπλέον, ο επιμελητής ανηλίκων ενεργοποιείται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ιδίως όταν τίθεται σε εφαρμογή ο θεσμός της διαμεσολάβησης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Σε συνεργασία με τον εισαγγελέα, μπορεί να αναλάβει την παρακολούθηση και διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ ανηλίκου και θύματος, ώστε να αποκατασταθεί η βλάβη και να καλλιεργηθεί η ενσυναίσθηση και η ευθύνη εκ μέρους του «δράστη». Αυτή η διαδικασία εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της παιδαγωγικής παρέμβασης που δεν στοχεύει στην τιμωρία, αλλά στην αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών.

Ο ρόλος των επιμελητών δεν περιορίζεται στην ατομική εργασία με τους ανηλίκους, αλλά επεκτείνεται και σε ευρύτερες κοινωνικές παρεμβάσεις. Πολλές ΥΕΑΚΑ εφαρμόζουν ή συμμετέχουν σε κοινοτικά προγράμματα ενημέρωσης, πρόληψης και παρέμβασης σε σχολεία, σε δομές φιλοξενίας ανηλίκων ή σε περιοχές με αυξημένη παραβατικότητα. Η δικτύωση με ΜΚΟ, με κοινωνικές υπηρεσίες δήμων και με άλλους φορείς παιδικής προστασίας είναι κρίσιμη για την επιτυχία των

παρεμβάσεων. Ωστόσο, οι ΥΕΑΚΑ αντιμετωπίζουν διαχρονικά προβλήματα υποστελέχωσης, ανεπαρκών πόρων και έλλειψης συστηματικής εκπαίδευσης, τα οποία συχνά δυσχεραίνουν το έργο τους. Η ανισομερής γεωγραφική κατανομή των επιμελητών προκαλεί λειτουργικά κενά, ιδιαίτερα στην περιφέρεια, ενώ συχνά απουσιάζει ένας ενιαίος στρατηγικός σχεδιασμός για την προαγωγή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε εθνικό επίπεδο (Κοσμάτος, 2018).

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων συνιστούν αναντικατάστατο κρίκο στην αλυσίδα της ποινικής δικαιοσύνης για ανηλίκους, καθώς ενσωματώνουν τη λογική της εξατομικευμένης και παιδαγωγικής παρέμβασης στο θεσμικό πλαίσιο. Ο επιμελητής λειτουργεί όχι ως ελεγκτικός μηχανισμός, αλλά ως συνοδοιπόρος του ανηλίκου σε μια πορεία ενσυναίσθησης, υπευθυνότητας και κοινωνικής επανένταξης. Για την αποτελεσματική λειτουργία του θεσμού, απαιτείται διαρκής επιμόρφωση, διοικητική ενίσχυση και θεσμική αναγνώριση της σημασίας της κοινωνικής εργασίας στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης.

2.7.4. Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων αποτελούν θεσμοθετημένους φορείς κοινωνικής αρωγής και παρεμβαίνουν συμπληρωματικά προς το δικαστικό σύστημα στη διαχείριση της παραβατικότητας ανηλίκων. Ο ρόλος τους είναι κατεξοχήν προστατευτικός, παιδαγωγικός και κοινωνικοποιητικός, καθώς στοχεύουν στην υποστήριξη ανηλίκων που βρίσκονται σε κατάσταση παραμέλησης, κοινωνικού κινδύνου ή έχουν εμπλακεί σε παραβατικές συμπεριφορές. Η λειτουργία τους εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής πρόληψης της εγκληματικότητας και συνδέεται άμεσα με την εφαρμογή των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων των άρθρων 122 και 123 Ποινικού Κώδικα.

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων συνεργάζονται στενά με τον Εισαγγελέα και το Δικαστήριο Ανηλίκων, καθώς και με τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής, αναλαμβάνοντας καθήκοντα επίβλεψης, υποστήριξης και κοινωνικής επανένταξης του ανηλίκου. Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να συμμετέχουν στην εφαρμογή μέτρων όπως η ανάθεση επιμέλειας ή επίβλεψης, η παρακολούθηση της συμμόρφωσης του ανηλίκου σε εκπαιδευτικά ή θεραπευτικά προγράμματα,

καθώς και η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης προς τον ίδιο και το οικογενειακό του περιβάλλον. Η συμβολή τους είναι ιδιαίτερα σημαντική στις περιπτώσεις όπου κρίνεται αναγκαία η αποφυγή ιδρυματικών λύσεων και η ενίσχυση εξωιδρυματικών παρεμβάσεων, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων και στο πλαίσιο των θεραπευτικών μέτρων του άρθρου 123 ΠΚ, ιδίως όταν ανατίθεται σε αυτές η επιμέλεια ή η υποστήριξη ανηλίκων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, εξαρτήσεις ή αναπτυξιακές δυσκολίες. Μέσω διεπιστημονικών ομάδων και σε συνεργασία με δημόσιες και ιδιωτικές δομές υγείας και πρόνοιας, οι φορείς αυτοί συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων της παραβατικής συμπεριφοράς και στην πρόληψη της υποτροπής. Όπως επισημαίνεται στη θεωρία, η ενεργός συμμετοχή τέτοιων κοινωνικών φορέων περιορίζει τον στιγματισμό του ανηλίκου και ενισχύει την αποτελεσματικότητα της ποινικής παρέμβασης, μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους από την καταστολή στην κοινωνική υποστήριξη (Κουράκης, 2015· Σπινέλλη, 1976).

Συνεπώς, οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων συνιστούν αναπόσπαστο κρίκο του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων, καθώς γεφυρώνουν το χάσμα μεταξύ δικαστικής απόφασης και κοινωνικής πραγματικότητας. Η αποτελεσματική λειτουργία τους, σε συνδυασμό με τον συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων φορέων, αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική προστασία της ανηλικότητας και την επιτυχή κοινωνική επανένταξη των ανηλίκων παραβατών.

2.7.5. Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων

Στο ίδιο θεσμικό πλαίσιο εντάσσεται και η λειτουργία των αυτοτελών Γραφείων Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων, γνωστών ως «Σπίτι του Παιδιού», τα οποία συγκροτούνται βάσει ειδικών πρωτοκόλλων για την εξέταση των ανηλίκων θυμάτων ως μαρτύρων, με σκοπό την ελαχιστοποίηση της δευτερογενούς θυματοποίησής τους κατά την απονομή δικαιοσύνης. Τα Γραφεία αυτά ακολουθούν δομημένο πρωτόκολλο εξέτασης, το οποίο προσαρμόζεται στην ωριμότητα του εκάστοτε παιδιού και διενεργείται σε κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους από εκπαιδευμένους επαγγελματίες (ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, ειδικούς ανακριτικούς υπαλλήλους). Η συγκρότηση των Γραφείων αυτών εντάσσεται στην

ευρύτερη στρατηγική της Πολιτείας για την παιδοκεντρική δικαιοσύνη, όπως απορρέει από τις αρχές της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Νόμος 2101/1992) και των Κατευθυντήριων Οδηγιών της Ε.Ε. για τα δικαιώματα των ανηλίκων στο ποινικό σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Κατά την αιτιοκρατική διερεύνηση της παραβατικότητας, η προσοχή στρέφεται στην αναγνώριση των συνθηκών και των παραγόντων που συνδέονται με την εμφάνισή της. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, οι παράγοντες αυτοί οργανώνονται σε τρεις κατηγορίες, τους ατομικούς, τους περιβαλλοντικούς και τους κοινωνικούς. Οι ατομικοί παράγοντες αφορούν χαρακτηριστικά που συνδέονται άμεσα με τη βιολογική, ψυχολογική και συναισθηματική συγκρότηση του ατόμου, όπως η κληρονομικότητα, το φύλο, η ηλικία, οι μηχανισμοί αυτορρύθμισης και η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, τα οποία επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο ανήλικος αντιλαμβάνεται το περιβάλλον του και ρυθμίζει τη συμπεριφορά του (Κουράκης, 2012· Gottfredson & Hirschi, 1990· Farrington, 1991· Θάνος, 2013). Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες αναφέρονται στα άμεσα πλαίσια κοινωνικοποίησης, μέσα στα οποία διαμορφώνεται η καθημερινή εμπειρία του ανηλίκου, όπως η οικογένεια, η αγωγή και ο γονεϊκός έλεγχος, το σχολείο, ο τόπος διαβίωσης, οι σχέσεις με τους συνομηλίκους και η επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Κουράκης, 2012· Θάνος, 2013). Οι κοινωνικοί παράγοντες αφορούν τις ευρύτερες δομικές και πολιτισμικές συνθήκες, όπως οι κοινωνικές ανισότητες, η κοινωνική ανοχή στην ανομία, οι διαδικασίες μετανάστευσης και το πολιτισμικό στρες, καθώς και οι έμφυλες προσδοκίες που διαμορφώνουν κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς (Κουράκης, 2012). Οι παράγοντες αυτοί δεν λειτουργούν μεμονωμένα, αλλά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, συγκροτώντας ένα σύνθετο πλέγμα επιδράσεων μέσα στο οποίο διαμορφώνεται η πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από τους ανηλίκους (Θάνος, 2013).

3.1 Ατομικοί παράγοντες

Οι ατομικοί παράγοντες αφορούν χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη βιολογική, ψυχολογική και συναισθηματική συγκρότηση του ανηλίκου και

επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το περιβάλλον και ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. Στο επίπεδο αυτό εντάσσονται το φύλο και η ηλικία, καθώς και βιολογικές προδιαθέσεις, όπως γενετικοί και νευροφυσιολογικοί μηχανισμοί, σε συνδυασμό με ψυχολογικές λειτουργίες που σχετίζονται με τον αυτοέλεγχο και τη συναισθηματική ρύθμιση (Κουράκης, 2012· Gottfredson & Hirschi, 1990). Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών λειτουργεί επιβαρυντικά, καθώς επηρεάζει τη λειτουργία του κεντρικού νευρικού συστήματος και μειώνει την ικανότητα αναστολής της συμπεριφοράς (Farrington, 1991).

3.1.1. Φύλο και ηλικία

Το φύλο αποτελεί καθοριστικό ατομικό παράγοντα εκδήλωσης βίας και παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς συνδέεται άμεσα με τα κοινωνικά στερεότυπα και τις προσδοκίες που αποδίδονται στα δύο φύλα. Η παραβατικότητα εμφανίζεται συχνότερα στα αγόρια, τόσο στο σχολικό περιβάλλον όσο και σε ευρύτερα κοινωνικά πλαίσια, γεγονός που αντανακλά διαφοροποιήσεις στη συχνότητα και στη μορφή της βίας που εκδηλώνεται από τα δύο φύλα (Γεωργούλας, 2009). Τα αγόρια εμπλέκονται συχνότερα σε σωματική και λεκτική βία, ενώ τα κορίτσια εκδηλώνουν ηπιότερες και έμμεσες μορφές επιθετικότητας (Olweus, 1993· Besag, 1989). Η διαφοροποίηση αυτή ενισχύεται από τη συγκρότηση ομόφυλων ομάδων, μέσα στις οποίες αναπαράγονται και ενισχύονται κοινές αντιλήψεις για τις αποδεκτές μορφές επιθετικής συμπεριφοράς, με τα αγόρια να ενθαρρύνονται περισσότερο στη σωματική αντιπαράθεση και τα κορίτσια σε εναλλακτικές στρατηγικές διαχείρισης συγκρούσεων (Maccoby & Jacklin, 1980· Douvan & Adelson, 1966).

Η ηλικία συνδέεται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς κυρίως ως αναπτυξιακός παράγοντας, καθώς η εφηβεία χαρακτηρίζεται από έντονες ψυχοσυναισθηματικές μεταβολές, αυξημένη παρορμητικότητα και περιορισμένη ικανότητα αναστολής της συμπεριφοράς. Κατά τη φάση αυτή, οι ανήλικοι δυσκολεύονται να ρυθμίσουν τον θυμό και τις εντάσεις, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα εμπλοκής σε συγκρουσιακές και παραβατικές πρακτικές (Robinson, 2019). Η ηλικία δεν λειτουργεί με ενιαίο τρόπο, αλλά διαφοροποιεί τη μορφή της επιθετικότητας, καθώς σε μικρότερες ηλικίες της εφηβείας παρατηρείται συχνότερα

σωματική βία, ενώ σε μεγαλύτερες ηλικίες ενισχύονται οι λεκτικές και έμμεσες μορφές σύγκρουσης (Μπεζέ, 1998). Αν και σε ορισμένες περιπτώσεις η ηλικία δεν αναδεικνύεται ως ανεξάρτητος προγνωστικός παράγοντας παραβατικότητας, η όψιμη εφηβεία παρουσιάζει αυξημένη συγκέντρωση παραβατικών συμπεριφορών, γεγονός που συνδέεται με τη συσσώρευση σχολικών δυσκολιών, οικογενειακών εντάσεων και κοινωνικών πιέσεων (Μπεζέ, 1990· Mazinani et al., 2015). Η ηλικία, συνεπώς, επηρεάζει κυρίως τον τρόπο και την ένταση με την οποία αυτή εκδηλώνεται, μέσα σε ένα δυναμικό πλαίσιο αναπτυξιακών και κοινωνικών μεταβολών.

3.1.2. Γενετικοί & κληρονομικοί παράγοντες

Η συζήτηση γύρω από τους γενετικούς και κληρονομικούς παράγοντες της παραβατικότητας έχει συχνά συνοδευτεί από την αντίληψη ότι ορισμένα άτομα γεννιούνται με έμφυτη ροπή προς την εγκληματική συμπεριφορά. Η προσέγγιση αυτή, αν και ιστορικά διαδεδομένη, δεν υποστηρίζεται πλέον ως αιτιοκρατική εξήγηση, καθώς η παραβατικότητα δεν εκλαμβάνεται ως έμφυτο και αναπόδραστο χαρακτηριστικό, αλλά ως πιθανότητα που συνδέεται με βιολογικές προδιαθέσεις οι οποίες αλληλεπιδρούν με το κοινωνικό περιβάλλον (Ζαραφονίτου, 2004).

Οι γενετικοί παράγοντες αναφέρονται σε βιολογικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη λειτουργία του νευρικού συστήματος και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο ανήλικος ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. Στο επίπεδο αυτό εντάσσονται γονιδιακές διαφοροποιήσεις που επηρεάζουν τη λειτουργία βασικών νευροδιαβιβαστικών συστημάτων, όπως της σεροτονίνης και της ντοπαμίνης, τα οποία σχετίζονται αντίστοιχα με τον έλεγχο της παρορμητικότητας και τους μηχανισμούς ανταμοιβής. Η δυσλειτουργική ρύθμιση των συστημάτων αυτών μπορεί να οδηγήσει σε μειωμένη ικανότητα αναστολής της συμπεριφοράς και σε αυξημένη τάση για αναζήτηση έντονων ερεθισμάτων, στοιχεία που, υπό ορισμένες συνθήκες, συνδέονται με παραβατικές πράξεις (Walters et al., 2016). Στους γενετικούς παράγοντες εντάσσεται και η λειτουργία γονιδίων που ρυθμίζουν τη διάσπαση των νευροδιαβιβαστών, όπως το γονίδιο MAOA, ορισμένες παραλλαγές του οποίου σχετίζονται με δυσκολίες στη συναισθηματική ρύθμιση και στον έλεγχο της επιθετικότητας, ιδίως όταν συνυπάρχουν τραυματικές εμπειρίες κατά την παιδική

ηλικία. Οι γενετικές αυτές επιδράσεις αποκτούν σημασία μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με το περιβάλλον ανάπτυξης του ανηλίκου (Fairchild et al., 2013).

Οι κληρονομικοί παράγοντες, σε διάκριση από τους γενετικούς, αφορούν τη μεταβίβαση ιδιοσυγκρασιακών και βιολογικών χαρακτηριστικών από τους γονείς στα παιδιά και τον βαθμό στον οποίο η παραβατική συμπεριφορά εμφανίζει οικογενειακή συγγέντρωση (Γεωργούλας, 2009). Η κληρονομικότητα δεν αφορά τη μετάδοση της παραβατικής πράξης, αλλά χαρακτηριστικά όπως η χαμηλή ανοχή στη ματαίωση, η αυξημένη παρορμητικότητα και η μειωμένη ικανότητα αυτοελέγχου, τα οποία αυξάνουν την ευαλωτότητα του ανηλίκου σε αποκλίνουσες συμπεριφορές (Mednick & Hutchings, 1978). Η προδιάθεση αυτή δεν οδηγεί αναπόφευκτα στην παραβατικότητα, αλλά ενεργοποιείται ή περιορίζεται από το οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο λειτουργεί ρυθμιστικά ως προς την έκφραση της συμπεριφοράς (Liu et al., 2020).

3.1.3. Ψυχικοί και ψυχολογικοί παράγοντες

Οι εσωτερικοί μηχανισμοί αυτορρύθμισης αναφέρονται στις γνωστικές και συναισθηματικές διεργασίες μέσω των οποίων ο ανήλικος ελέγχει τη συμπεριφορά του και ρυθμίζει τις αντιδράσεις του απέναντι σε κοινωνικούς κανόνες, απαιτήσεις και ματαιώσεις. Οι μηχανισμοί αυτοί διαμορφώνονται σταδιακά μέσα από τη βιολογική ωρίμανση και τις εμπειρίες κοινωνικοποίησης, επηρεάζοντας άμεσα τη σχέση του ατόμου με την παραβατική πράξη (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Ο αυτοέλεγχος, ως κεντρική διάσταση της αυτορρύθμισης, συνίσταται στην ικανότητα καταστολής άμεσων αναγκών ή παρορμήσεων προς όφελος μακροπρόθεσμων στόχων. Όταν ο αυτοέλεγχος είναι περιορισμένος, η συμπεριφορά καθοδηγείται από την αναζήτηση άμεσης ικανοποίησης, χωρίς να προηγείται ουσιαστική στάθμιση των συνεπειών. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η παραβατική πράξη μπορεί να εμφανιστεί ως πρόσφορη και γρήγορη λύση, είτε για την κάλυψη υλικών αναγκών είτε για την επιβεβαίωση κύρους και ισχύος. Η απουσία αναστολής διευκολύνει τη μετατροπή της σκέψης σε πράξη, ακόμη και όταν υπάρχουν εμφανείς κοινωνικοί ή νομικοί κίνδυνοι (Gottfredson & Hirschi, 1990). Ο αυτοέλεγχος συνδέεται στενά με τη διαδικασία εσωτερίκευσης των κοινωνικών κανόνων και τη

συγκρότηση της ηθικής συνείδησης. Όταν οι κανόνες γίνονται προσωπικές πεποιθήσεις, η συμμόρφωση δεν βασίζεται στον φόβο της εξωτερικής τιμωρίας, αλλά στην εσωτερική αποδοχή του ορίου. Σε αυτή την περίπτωση, η σκέψη της παραβατικής πράξης συνοδεύεται από συναισθήματα ενοχής ή ντροπής, τα οποία λειτουργούν αποτρεπτικά. Αντίθετα, όταν η εσωτερική παραμένει ατελής, οι εσωτερικές αναστολές εξασθενούν και η παραβίαση των κανόνων καθίσταται ευκολότερη (Bandura, 1991).

Σημαντικό ρόλο στη λειτουργία της αυτορρύθμισης παίζει και ο τρόπος με τον οποίο ο ανήλικος ερμηνεύει τα κοινωνικά ερεθίσματα. Η γνωστική ανακατασκευή καθορίζει αν μια αμφίσημη κατάσταση θα εκληφθεί ως απειλή ή ως ουδέτερο γεγονός. Όταν η ερμηνεία διαμορφώνεται με όρους εχθρικότητας, αυξάνεται η πιθανότητα επιθετικών αντιδράσεων, ιδιαίτερα σε συνθήκες έντονου θυμού ή ματαίωσης. Η αδυναμία επανεκτίμησης της κατάστασης περιορίζει τη δυνατότητα αυτοσυγκράτησης και ενισχύει τη βίαιη συμπεριφορά (Dodge & Pettit, 2003). Παράλληλα, η λειτουργία των εσωτερικών ελέγχων μπορεί να αποδυναμωθεί μέσω της ηθικής αποδέσμευσης. Μέσα από μηχανισμούς όπως η δικαιολόγηση της πράξης, η μετάθεση της ευθύνης ή η απανθρωποποίηση του θύματος, μειώνεται η συναισθηματική ένταση που συνοδεύει την παραβατική σκέψη. Με τον τρόπο αυτό, η πράξη εμφανίζεται ως αποδεκτή ή αναγκαία και η εσωτερική αντίσταση κάμπτεται. Όταν συνυπάρχουν χαμηλός αυτοέλεγχος, ελλιπής εσωτερική κανόνων και έντονη συναισθηματική φόρτιση, η πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς αυξάνεται αισθητά (Bandura, 2019).

3.1.4. Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών

Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών συνιστά έναν ατομικό παράγοντα που επηρεάζει άμεσα τη συμπεριφορά του ανηλίκου, καθώς μεταβάλλει τη λειτουργία του κεντρικού νευρικού συστήματος και αποδυναμώνει τους μηχανισμούς αυτορρύθμισης. Οι ουσίες αυτές επηρεάζουν τη συγκέντρωση, την κρίση και την ικανότητα αναστολής της συμπεριφοράς, δημιουργώντας συνθήκες υπό τις οποίες η παραβατική πράξη καθίσταται ευκολότερη (Farrington, 1991). Η χρήση ουσιών συνδέεται συχνά με αυξημένη παρορμητικότητα και μειωμένη ικανότητα αξιολόγησης των συνεπειών. Ο ανήλικος τείνει να εστιάζει στο άμεσο αποτέλεσμα

της πράξης και όχι στις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, τόσο για τον ίδιο όσο και για τους άλλους. Σε αυτό το πλαίσιο, η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να λειτουργήσει είτε ως μέσο κάλυψης των αναγκών που δημιουργεί η εξάρτηση είτε ως τρόπος διαχείρισης συναισθημάτων όπως το άγχος, ο θυμός ή η ματαιώση (Robinson, 2019).

Παράλληλα, η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών επηρεάζει τη συναισθηματική ρύθμιση. Η αναστολή μειώνεται, ενώ ενισχύονται αντιδράσεις επιθετικότητας ή απερίσκεπτης συμπεριφοράς, ιδίως σε καταστάσεις έντασης. Η σύνδεση αυτή είναι ιδιαίτερα έντονη κατά την εφηβική ηλικία, όπου οι μηχανισμοί αυτοελέγχου βρίσκονται ακόμη σε φάση διαμόρφωσης (Κουράκης, 2006). Η χρήση ουσιών δεν εμφανίζεται αποκομμένα από το κοινωνικό περιβάλλον του ανηλίκου. Συχνά συνδέεται με παρέες συνομηλίκων που υιοθετούν αποκλίνουσες πρακτικές και με σχολικά ή οικογενειακά πλαίσια στα οποία απουσιάζουν σταθερά όρια και υποστηρικτικοί δεσμοί (Smokowski et al., 2014). Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, επομένως, δεν αποτελεί άμεση αιτία της παραβατικότητας, αλλά έναν επιβαρυντικό παράγοντα που ενισχύει την πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικών συμπεριφορών, ιδίως όταν συνδυάζεται με χαμηλό αυτοέλεγχο και δυσμενείς εμπειρίες κοινωνικοποίησης (Kendler, 2000).

3.2. Κοινωνικοί - Περιβαλλοντικοί παράγοντες

Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες αφορούν τα άμεσα και έμμεσα πλαίσια μέσα στα οποία αναπτύσσεται ο ανήλικος και διαμορφώνει τη συμπεριφορά του. Τα πλαίσια αυτά δεν λειτουργούν ουδέτερα, αλλά επηρεάζουν ενεργά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, την εσωτερίκευση κανόνων και τη σχέση του ατόμου με τη συμμόρφωση ή την απόκλιση. Η παραβατική συμπεριφορά διαμορφώνεται μέσα από τη συνεχή αλληλεπίδραση του ανηλίκου με το οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται (Κουράκης, 2012).

Στο επίπεδο αυτό εξετάζονται οι βασικοί φορείς κοινωνικοποίησης, οι σχέσεις εξουσίας και ελέγχου, καθώς και οι συνθήκες ζωής που μπορούν να ενισχύσουν ή να περιορίσουν την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Η οικογένεια, το σχολείο, η ομάδα συνομηλίκων και ο τόπος διαβίωσης λειτουργούν ως πεδία όπου τίθενται όρια, μεταδίδονται αξίες και διαμορφώνονται στάσεις απέναντι στους κοινωνικούς

κανόνες. Όταν τα πλαίσια αυτά χαρακτηρίζονται από αστάθεια, συγκρούσεις ή έλλειψη σαφών ορίων, η παραβατικότητα μπορεί να εμφανιστεί ως εναλλακτικός τρόπος προσαρμογής ή αντίδρασης. Αντίθετα, τα σταθερά και υποστηρικτικά περιβάλλοντα μπορούν να λειτουργήσουν ανασταλτικά, ακόμη και σε περιπτώσεις αυξημένης ατομικής ευαλωτότητας (Θάνος, 2017).

3.2.1. Οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί το πρώτο και πιο καθοριστικό πλαίσιο κοινωνικοποίησης του ανηλίκου, μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι βασικές στάσεις απέναντι στους κοινωνικούς κανόνες, την εξουσία και τη διαχείριση της σύγκρουσης. Στο οικογενειακό περιβάλλον τίθενται τα αρχικά όρια συμπεριφοράς, μεταδίδονται πρότυπα σχέσεων και συγκροτείται το συναισθηματικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι μηχανισμοί αυτορρύθμισης. Η ποιότητα των οικογενειακών σχέσεων επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο ο ανήλικος αντιλαμβάνεται τη νομιμότητα, την ευθύνη και τη συμμόρφωση, ενώ παράλληλα καθορίζει το επίπεδο ασφάλειας και εμπιστοσύνης που αισθάνεται απέναντι στους φορείς εξουσίας (Κουράκης, 2012). Τα οικογενειακά περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από συναισθηματική απόσταση, ασυνέπεια στους κανόνες ή έντονη συγκρουσιακή ατμόσφαιρα δυσχεραίνουν τη διαδικασία εσωτερίκευσης σταθερών ορίων. Όταν οι κανόνες μεταβάλλονται απρόβλεπτα ή εφαρμόζονται επιλεκτικά, ο ανήλικος δυσκολεύεται να αναπτύξει σαφή αντίληψη για το αποδεκτό και το μη αποδεκτό, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την ικανότητά του να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. Σε τέτοιες συνθήκες, η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να λειτουργήσει είτε ως τρόπος αντίδρασης απέναντι στην αστάθεια είτε ως μέσο διεκδίκησης ελέγχου και αυτονομίας, ιδίως κατά την εφηβική ηλικία (Glueck & Glueck, 1950).

Η απουσία συναισθηματικής φροντίδας και η εμπειρία παραμέλησης ή κακοποίησης εντάσσονται μεταξύ των παραγόντων που διαμορφώνουν δυσμενείς αναπτυξιακές συνθήκες. Η απουσία μιας σταθερής και συναισθηματικά ασφαλούς σχέσης με τους βασικούς φροντιστές επηρεάζει τη συναισθηματική ανάπτυξη του ανηλίκου και περιορίζει τη δυνατότητά του να αναπτύξει εμπιστοσύνη προς τους ενήλικες (Lightfoot et al., 2014). Σε αυτές τις περιπτώσεις, παρατηρείται συχνά

μειωμένη συμμόρφωση προς κανόνες που τίθενται από θεσμούς εκτός οικογένειας, καθώς και αυξημένη αναζήτηση αναγνώρισης και αποδοχής μέσα από εναλλακτικά, συχνά παραβατικά, πλαίσια σχέσεων (Taria et al., 2018). Από την άλλη, τα οικογενειακά πρότυπα που βασίζονται σε αυστηρό και μονοδιάστατο έλεγχο, χωρίς επικοινωνία και συναισθηματική στήριξη, δεν οδηγούν απαραίτητα σε ουσιαστική συμμόρφωση. Όταν η πειθαρχία επιβάλλεται αποκλειστικά μέσω φόβου ή τιμωρίας, η συμμόρφωση παραμένει εξωτερική και καταρρέει εύκολα σε συνθήκες απουσίας επιτήρησης. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί ως μορφή αμφισβήτησης της γονεϊκής εξουσίας ή ως προσπάθεια αποκατάστασης της προσωπικής αυτονομίας του ανηλίκου (Θάνος, 2017).

Η οικογένεια λειτουργεί επίσης ως πεδίο μετάδοσης συμπεριφορικών προτύπων. Όταν στο οικογενειακό περιβάλλον κανονικοποιούνται πρακτικές παραβίασης κανόνων ή επιδεικνύεται ανοχή σε αντικοινωνικές συμπεριφορές, αυξάνεται η πιθανότητα ο ανήλικος να υιοθετήσει αντίστοιχες στάσεις. Η απουσία σαφών μηνυμάτων αποδοκιμασίας ή η έλλειψη συνεπειών ενισχύουν την αντίληψη ότι η παραβατική συμπεριφορά αποτελεί αποδεκτή στρατηγική διαχείρισης προβλημάτων (Bennett, 1959). Στον αντίποδα, τα οικογενειακά περιβάλλοντα που συνδυάζουν σαφή όρια, σταθερότητα και συναισθηματική διαθεσιμότητα ευνοούν την ανάπτυξη εσωτερικών μηχανισμών αυτορρύθμισης. Η ύπαρξη σχέσεων εμπιστοσύνης και ανοιχτής επικοινωνίας διευκολύνει την εσωτερίκευση των κανόνων και περιορίζει την ανάγκη αναζήτησης ταυτότητας και αναγνώρισης μέσα από παραβατικές πρακτικές (Πυργιωτάκης, 2006).

3.2.2. Αγωγή και γονεϊκός έλεγχος

Η αγωγή και ο γονεϊκός έλεγχος αποτελούν βασικές διαστάσεις της οικογενειακής λειτουργίας και συνδέονται άμεσα με τον τρόπο με τον οποίο ο ανήλικος μαθαίνει να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του και να συμμορφώνεται με κοινωνικούς κανόνες. Η αγωγή περιλαμβάνει τη συνολική στάση των γονέων απέναντι στο παιδί, τον τρόπο επικοινωνίας, τη συνέπεια στις προσδοκίες και τη διαχείριση της παραβατικής ή προβληματικής συμπεριφοράς. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες διαμορφώνεται η σχέση του ανηλίκου με την εξουσία και τη νομιμότητα (Nye, 1958). Ο γονεϊκός έλεγχος λειτουργεί τόσο άμεσα όσο και έμμεσα. Άμεσος

έλεγχος ασκείται μέσω της επιτήρησης, της θέσπισης κανόνων και της παρέμβασης σε περιπτώσεις αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Έμμεσος έλεγχος ασκείται μέσα από τη συναισθηματική σύνδεση, την ταύτιση με τους γονείς και την επιθυμία διατήρησης της αποδοχής τους. Όταν οι γονείς διατηρούν σταθερή παρουσία και ενδιαφέρον για τη ζωή του παιδιού, ενισχύεται η εσωτερική αναστολή της παραβατικής συμπεριφοράς, ακόμη και σε συνθήκες απουσίας άμεσης επιτήρησης (Reckless, 1961). Η ασυνέπεια στον γονεϊκό έλεγχο επηρεάζει αρνητικά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης. Όταν οι κανόνες εφαρμόζονται επιλεκτικά ή μεταβάλλονται χωρίς σαφή αιτιολόγηση, ο ανήλικος δυσκολεύεται να αναπτύξει σαφή αντίληψη για τα όρια της αποδεκτής συμπεριφοράς. Σε τέτοιες συνθήκες, η παραβατική πράξη μπορεί να εμφανιστεί ως αποτέλεσμα σύγχυσης ή ως αντίδραση απέναντι σε αντιφατικά μηνύματα. Αντίστοιχα, η πλήρης απουσία ελέγχου αφήνει τον ανήλικο χωρίς καθοδήγηση, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα υιοθέτησης αποκλινουσών πρακτικών (Nisar et al., 2022). Η υπερβολικά αυστηρή ή τιμωρητική αγωγή μπορεί επίσης να λειτουργήσει επιβαρυντικά. Όταν ο έλεγχος ασκείται χωρίς διάλογο και συναισθηματική στήριξη, η συμμόρφωση επιτυγχάνεται εξωτερικά και συχνά συνοδεύεται από συναισθήματα θυμού ή αποξένωσης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί ως μορφή αμφισβήτησης ή ως μέσο αποκατάστασης της αυτονομίας του ανηλίκου, ιδίως σε μεταγενέστερα στάδια της εφηβείας (Meldrum et al., 2012). Αντίθετα, οι μορφές αγωγής που συνδυάζουν σαφή όρια με συναισθηματική διαθεσιμότητα και επικοινωνία ενισχύουν την ανάπτυξη εσωτερικών μηχανισμών αυτορρύθμισης. Ο ανήλικος μαθαίνει να αντιλαμβάνεται τους κανόνες ως πλαίσιο προστασίας και όχι ως αυθαίρετο περιορισμό, γεγονός που μειώνει την πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς και ευνοεί την ομαλή κοινωνική ένταξη (Nourollah et al., 2015).

3.2.3. Σχολείο

Το σχολείο συνιστά πλαίσιο δευτερογενούς κοινωνικοποίησης και διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων, συμπεριφορών και αντιλήψεων των ανηλίκων απέναντι στους κοινωνικούς κανόνες. Δεν αποτελεί απλώς χώρο μετάδοσης γνώσεων, αλλά ένα οργανωμένο κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο

ο ανήλικος έρχεται σε επαφή με μορφές εξουσίας, ιεραρχίας, αξιολόγησης και κοινωνικού ελέγχου. Μέσα από τις καθημερινές σχολικές πρακτικές μαθαίνεται τι θεωρείται αποδεκτό, ποια συμπεριφορά επιβραβεύεται και ποια τιμωρείται, γεγονός που επηρεάζει άμεσα την πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικών συμπεριφορών (Θάνος, 2013).

Η σχολική εμπειρία δεν βιώνεται με τον ίδιο τρόπο από όλους τους μαθητές. Η διαφοροποίηση αυτή σχετίζεται με το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειας, το οποίο καθορίζει τον βαθμό εξοικείωσης του μαθητή με τον λόγο, τις αξίες και τις προσδοκίες του σχολείου. Όταν το σχολικό αξιακό πλαίσιο δεν ταυτίζεται με το οικογενειακό, η σχολική καθημερινότητα μπορεί να βιωθεί ως επιβολή και όχι ως πεδίο ένταξης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η σχολική αποτυχία και η πειθαρχική κύρωση συχνά λειτουργούν σωρευτικά, οδηγώντας σε σταδιακή απομάκρυνση του μαθητή από τη σχολική κοινότητα και ενισχύοντας αποκλίνουσες μορφές συμπεριφοράς (Πατερέκα, 1986).

Η σχολική αποτυχία συνδέεται στενά με την παραβατικότητα, καθώς επηρεάζει την αυτοεικόνα του ανήλικου και περιορίζει τις μελλοντικές του προσδοκίες. Οι χαμηλές επιδόσεις, η επαναλαμβανόμενη αποδοκιμασία και η απουσία αναγνώρισης οδηγούν συχνά σε συναισθήματα ματαίωσης και αδικίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να λειτουργήσει ως εναλλακτικός τρόπος απόκτησης κύρους και ταυτότητας, ιδιαίτερα όταν το σχολείο αποτυγχάνει να προσφέρει θετικές διεξόδους επιβεβαίωσης (Farrington, 2005).

Στο σχολικό περιβάλλον, ο τρόπος άσκησης της πειθαρχίας συνιστά κρίσιμο παράγοντα της παιδαγωγικής σχέσης. Οι πρακτικές που στηρίζονται αποκλειστικά στην τιμωρία, χωρίς διάλογο και παιδαγωγική επεξεργασία της συμπεριφοράς, τείνουν να ενισχύουν τη σύγκρουση αντί να τη μειώνουν. Ο μαθητής συχνά εσωτερικεύει τον ρόλο του «παραβάτη», με αποτέλεσμα να παγιώνεται μια ταυτότητα απόκλισης. Αντίθετα, μορφές πειθαρχίας που συνδέονται με την κατανόηση των αιτιών της συμπεριφοράς και την αποκατάσταση των σχέσεων ευνοούν την ανάπτυξη υπευθυνότητας και αυτοελέγχου (Θάνος, 2013).

Το σχολείο αποτελεί επίσης πεδίο έντονης αλληλεπίδρασης μεταξύ συνομηλίκων, όπου αναπτύσσονται δυναμικές ένταξης, αποκλεισμού και ισχύος. Φαινόμενα σχολικής βίας και εκφοβισμού δεν εμφανίζονται αποκομμένα από τη γενικότερη σχολική κουλτούρα, αλλά συνδέονται με την ανοχή ή την αδυναμία

έγκαιρης παρέμβασης από τον θεσμό. Όταν το σχολείο αποτυγχάνει να λειτουργήσει προστατευτικά, οι παραβατικές συμπεριφορές όχι μόνο δεν αποτρέπονται, αλλά συχνά κανονικοποιούνται ως μέρος της καθημερινής εμπειρίας των μαθητών (Κυρίδης, 2017).

Το σχολείο μπορεί να λειτουργήσει είτε ως προστατευτικός παράγοντας είτε ως παράγοντας κινδύνου για την εκδήλωση παραβατικότητας. Η κατεύθυνση αυτή εξαρτάται από τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον μαθητή και τον θεσμό, από τον τρόπο άσκησης της παιδαγωγικής εξουσίας και από τη δυνατότητα του σχολείου να αναγνωρίζει και να στηρίζει τις ανάγκες των ανηλίκων μέσα σε ένα πλαίσιο ισότητας και σεβασμού (Θάνος, 2013).

3.2.4. Τόπος διαβίωσης

Ο τόπος διαβίωσης του ανηλίκου συνιστά ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνονται καθημερινές εμπειρίες, πρότυπα συμπεριφοράς και ευκαιρίες κοινωνικής ένταξης ή αποκλεισμού. Δεν περιορίζεται στη φυσική κατοικία, αλλά περιλαμβάνει τη γειτονιά, το τοπικό κοινωνικό δίκτυο, τις διαθέσιμες δομές υποστήριξης και το γενικότερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον. Τα χαρακτηριστικά αυτά επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο ανήλικος αντιλαμβάνεται τους κοινωνικούς κανόνες και τις δυνατότητες που έχει στη διάθεσή του για θεμιτή κοινωνική συμμετοχή (Θάνος, 2017).

Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της περιοχής διαμονής ασκούν καθοριστική επίδραση στη συμπεριφορά των ανηλίκων. Περιοχές που χαρακτηρίζονται από φτώχεια, ανεργία, κοινωνική αποδιοργάνωση και περιορισμένη παρουσία θεσμών ελέγχου δημιουργούν περιβάλλοντα αυξημένου κινδύνου. Σε αυτά τα πλαίσια, η παραβατικότητα μπορεί να εμφανιστεί ως καθημερινή πρακτική και να γίνεται αντιληπτή ως αποδεκτή ή αναμενόμενη μορφή δράσης. Η έλλειψη θετικών προτύπων και συλλογικών μηχανισμών εποπτείας ενισχύει την πιθανότητα εμπλοκής των ανηλίκων σε παραβατικές δραστηριότητες (Hardyns & Pauwels, 2017).

Η διάκριση μεταξύ αστικών και μη αστικών περιοχών, αν και στο παρελθόν θεωρούνταν καθοριστική, εμφανίζεται σήμερα λιγότερο σαφής, καθώς η παραβατικότητα δεν περιορίζεται πλέον στα μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά

καταγράφεται και σε μικρότερες πόλεις ή αγροτικές περιοχές όπου παρατηρείται αποδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και των μηχανισμών άτυπου κοινωνικού ελέγχου (Hardyns & Pauwels, 2017). Η γεωγραφική απομόνωση, σε συνδυασμό με την απουσία δομών νεανικής στήριξης και δημιουργικής απασχόλησης, μπορεί να οδηγήσει σε αισθήματα ματαιώσης και κοινωνικής αδυναμίας, τα οποία ευνοούν την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών στους νέους (Κουράκης, 1999).

Η εμπειρία της μετανάστευσης αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, όταν ο τόπος διαβίωσης του ανηλίκου συνεπάγεται αλλαγή πολιτισμικών πλαισίων και αυξημένες απαιτήσεις προσαρμογής στην καθημερινή κοινωνική ζωή. Οι ανήλικοι που ζουν σε περιβάλλοντα πολιτισμικής αστάθειας συχνά βιώνουν συγκρούσεις ταυτότητας και δυσκολίες ένταξης, γεγονός που μπορεί να επιβαρύνει τη συμπεριφορά τους (Ιντζεσίλογλου, 2007). Ο τόπος διαβίωσης, επομένως, δεν λειτουργεί ως ουδέτερο υπόβαθρο, αλλά ως ενεργός παράγοντας που διαμορφώνει τις κοινωνικές διαδρομές των ανηλίκων και επηρεάζει την πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς.

Πέρα όμως από τα δομικά χαρακτηριστικά της περιοχής διαμονής, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι συγκεκριμένες περιστασιακές συνθήκες του περιβάλλοντος μέσα στις οποίες λαμβάνει χώρα η καθημερινή δραστηριότητα των ανηλίκων. Οι χωρικές και κοινωνικές συνθήκες ενός τόπου δεν επηρεάζουν μόνο μακροπρόθεσμα τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, αλλά διαμορφώνουν και τις άμεσες ευκαιρίες για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο αυτό, ο τόπος διαβίωσης συνδέεται άμεσα με τις περιστασιακές συνθήκες και τις περιβαλλοντικές παραμέτρους που καθιστούν ορισμένες μορφές συμπεριφοράς περισσότερο ή λιγότερο πιθανές. Οι περιστασιακές συνθήκες και οι συνθήκες του περιβάλλοντος αναφέρονται στο σύνολο των χωροχρονικών και κοινωνικών παραμέτρων που διαμορφώνουν τις ευκαιρίες για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αντίθεση με τους δομικούς ή ατομικούς παράγοντες, οι περιστασιακές συνθήκες δεν αφορούν σταθερά χαρακτηριστικά του ανηλίκου, αλλά το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η πράξη. Η παραβατικότητα, σε πολλές περιπτώσεις, δεν προκύπτει από μακροχρόνιο σχεδιασμό, αλλά από τη σύμπτωση συγκεκριμένων συνθηκών που καθιστούν την παράβαση εφικτή ή πρόσκαιρα ελκυστική (Felson & Clarke, 1998).

Η συνύπαρξη διαθέσιμων στόχων και περιορισμένης επιτήρησης διαμορφώνει χωρικά περιβάλλοντα στα οποία ο κοινωνικός έλεγχος εμφανίζεται αποδυναμωμένος. Χώροι με μειωμένη παρουσία εποπτείας, όπως εγκαταλελειμμένες περιοχές, δημόσιοι χώροι χωρίς επαρκή φωτισμό ή περιβάλλοντα με περιορισμένη παρουσία ενηλίκων,

δημιουργούν συνθήκες αυξημένης ευαλωτότητας. Σε τέτοια πλαίσια, οι ανήλικοι ενδέχεται να αντιλαμβάνονται την παραβατική πράξη ως χαμηλού ρίσκου, γεγονός που μειώνει τους ανασταλτικούς μηχανισμούς και διευκολύνει την απόφαση για δράση (Hardyns & Pauwels, 2017; Felson & Clarke, 1998).

Οι καθημερινές ρουτίνες των ανηλίκων επηρεάζουν επίσης την έκθεση σε περιστασιακές ευκαιρίες παραβατικότητας. Η συχνή παρουσία σε χώρους όπου συγκεντρώνονται συνομήλικοι χωρίς οργανωμένες δραστηριότητες αυξάνει την πιθανότητα εμπλοκής σε αποκλίνουσες πρακτικές. Παράλληλα, η χρήση τεχνολογικών μέσων και η εύκολη πρόσβαση σε ψηφιακά εργαλεία δημιουργούν νέες περιστασιακές συνθήκες, μέσα στις οποίες η παραβατικότητα μπορεί να εκδηλωθεί χωρίς φυσική παρουσία ή άμεση κοινωνική αντίδραση (Felson & Clarke, 1998).

Οι κοινωνικές και τεχνολογικές αλλαγές μεταβάλλουν συνεχώς το πεδίο των περιστασιακών ευκαιριών. Η συγκέντρωση πληθυσμού σε συγκεκριμένα σημεία, οι αλλαγές στη χρήση του δημόσιου χώρου και η διεύρυνση των ψηφιακών περιβαλλόντων επαναπροσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνεται η παραβατική συμπεριφορά. Η ίδια πράξη μπορεί να εμφανιστεί σε διαφορετικό χρόνο και χώρο, ανάλογα με τη διαμόρφωση των συνθηκών (Benson & Madensen, 2007).

Οι περιστασιακές συνθήκες δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του ανηλίκου. Αντίθετα, αλληλεπιδρούν με το επίπεδο αυτοελέγχου, τις κοινωνικές σχέσεις και τις προηγούμενες εμπειρίες. Η κατανόηση του ρόλου τους αναδεικνύει τη σημασία της πρόληψης μέσω της τροποποίησης του περιβάλλοντος και της μείωσης των ευκαιριών, χωρίς να εστιάζεται αποκλειστικά στο άτομο.

Με τον τρόπο αυτό καθίσταται σαφές ότι ο τόπος διαβίωσης και οι περιστασιακές συνθήκες του περιβάλλοντος συνδέονται στενά, καθώς το κοινωνικό και χωρικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται ο ανήλικος διαμορφώνει τόσο τις μακροπρόθεσμες κοινωνικές επιρροές όσο και τις άμεσες ευκαιρίες για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.

3.2.5. Φίλοι-συνομήλικοι

Οι φίλοι και οι συνομήλικοι αποτελούν έναν από τους πλέον καθοριστικούς παράγοντες επιρροής κατά την εφηβική ηλικία, καθώς σε αυτή τη φάση της ζωής

μετατοπίζεται σταδιακά το κέντρο βάρους της κοινωνικοποίησης από την οικογένεια προς την ομάδα των συνομηλίκων. Μέσα από τις φιλικές σχέσεις, ο ανήλικος αναζητά αποδοχή, αναγνώριση και αίσθημα του ανήκειν, ενώ παράλληλα πειραματίζεται με ρόλους και συμπεριφορές που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ταυτότητάς του. Η επιρροή των συνομηλίκων δεν ασκείται μόνο μέσω άμεσης πίεσης, αλλά και μέσω της σταδιακής υιοθέτησης κοινών στάσεων, αξιών και πρακτικών (Prinstein & Dodge, 2008). Όταν η ομάδα των φίλων χαρακτηρίζεται από αντικοινωνικές ή παραβατικές συμπεριφορές, αυξάνεται σημαντικά η πιθανότητα εμπλοκής του ανήλικου σε αντίστοιχες πρακτικές, καθώς οι στάσεις και οι κανόνες της ομάδας λειτουργούν ως βασικό πλαίσιο κοινωνικής μάθησης (Sutherland, χ.χ.). Η παραβατικότητα συχνά παρουσιάζεται ως μέσο ενίσχυσης της συνοχής της ομάδας και επιβεβαίωσης της θέσης του ατόμου στο εσωτερικό της. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η συμμόρφωση δεν επιβάλλεται με εξαναγκασμό, αλλά προκύπτει από την επιθυμία διατήρησης της αποδοχής και αποφυγής της απόρριψης, ενώ η κοινή συμμετοχή σε παραβατικές πρακτικές ενισχύει τους δεσμούς και συγκροτεί μορφές συλλογικής ταυτότητας εντός της ομάδας (Cloward & Ohlin, 1960).

Η κοινωνική απόρριψη και η απομόνωση από θετικές ομάδες συνομηλίκων αποτελούν επίσης επιβαρυντικούς παράγοντες. Ανήλικοι που βιώνουν απόρριψη στο σχολείο ή στο άμεσο κοινωνικό τους περιβάλλον συχνά στρέφονται σε ομάδες με αποκλίνουσες συμπεριφορές, αναζητώντας αποδοχή και προστασία. Η ένταξη σε τέτοιες ομάδες λειτουργεί αντισταθμιστικά απέναντι στο αίσθημα ματαιώσης και μειωμένης αυτοεκτίμησης, αλλά ταυτόχρονα αυξάνει την έκθεση σε παραβατικά πρότυπα (Γεωργούλας, 2000).

Η ένταση της επιρροής των συνομηλίκων συνδέεται στενά με το επίπεδο γονεϊκής εποπτείας και τη σχέση του ανήλικου με την οικογένεια. Όταν η οικογενειακή επιτήρηση είναι χαλαρή ή ασυνεπής, οι δεσμοί με αντικοινωνικούς φίλους τείνουν να ενισχύονται. Αντίθετα, η ύπαρξη σταθερών οικογενειακών σχέσεων μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά, ακόμη και όταν ο ανήλικος κινείται σε περιβάλλοντα αυξημένου κινδύνου (Meldrum et al., 2021).

Οι φίλοι και οι συνομηλικοί, επομένως, λειτουργούν ως διάυλος μετάδοσης συμπεριφορών και στάσεων, αλλά και ως πλαίσιο μέσα στο οποίο νομιμοποιούνται ή αποδοκιμάζονται συγκεκριμένες πρακτικές. Η επίδρασή τους στην εκδήλωση παραβατικότητας δεν είναι αυτόματη, αλλά διαμορφώνεται μέσα από τη δυναμική της

ομάδας και την αλληλεπίδρασή της με άλλους προστατευτικούς ή επιβαρυντικούς παράγοντες.

3.2.6. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν πλέον αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας των ανηλίκων και λειτουργούν ως νέος χώρος κοινωνικοποίησης, έκφρασης και αλληλεπίδρασης. Η συνεχής παρουσία των ανηλίκων στο ψηφιακό περιβάλλον μεταβάλλει τον τρόπο με τον οποίο συγκροτούν σχέσεις, διαμορφώνουν ταυτότητα και αντιλαμβάνονται τα όρια της αποδεκτής συμπεριφοράς. Το ψηφιακό πλαίσιο, λόγω της αμεσότητας και της δυνατότητας ανωνυμίας, διευκολύνει την έκφραση συμπεριφορών που δύσκολα θα εκδηλώνονταν σε πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπιδράσεις (Φισούν & Φλώρος, 2012).

Η χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης συνδέεται με νέες μορφές παραβατικότητας και θυματοποίησης, όπως ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός, η παραβίαση προσωπικών δεδομένων και η διαδικτυακή παρενόχληση. Η απουσία άμεσης κοινωνικής αντίδρασης μειώνει την ενσυναίσθηση και αποδυναμώνει τους εσωτερικούς ανασταλτικούς μηχανισμούς. Ο ανήλικος συχνά δεν αντιλαμβάνεται τη σοβαρότητα των πράξεών του, καθώς οι συνέπειες δεν είναι άμεσα ορατές, γεγονός που ευνοεί την κλιμάκωση επιθετικών ή προσβλητικών συμπεριφορών (Σιώμος, 2012α).

Παράλληλα, η υπερβολική ενασχόληση με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης σχετίζεται με φαινόμενα εθισμού, κοινωνικής απομόνωσης και συναισθηματικής απορρύθμισης. Η ανάγκη συνεχούς επιβεβαίωσης μέσω ψηφιακών αλληλεπιδράσεων μπορεί να ενισχύσει αισθήματα άγχους και ματαίωσης, ιδιαίτερα όταν η διαδικτυακή εικόνα δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική κοινωνική εμπειρία. Σε αυτό το πλαίσιο, οι παραβατικές πρακτικές ενδέχεται να λειτουργήσουν ως μέσο προβολής ή απόκτησης ψηφιακής αναγνώρισης (Nisar et al., 2015). Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, επομένως, δεν συνιστούν από μόνα τους αιτία παραβατικότητας, αλλά ένα περιβάλλον που μπορεί να ενισχύσει υπάρχουσες ευαλωτότητες. Ο τρόπος χρήσης τους, σε συνδυασμό με την απουσία εποπτείας και την έλλειψη ψηφιακής

παιδείας, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επίδρασή τους στη συμπεριφορά των ανηλίκων.

3.2.7. Κοινωνικοί παράγοντες

Οι κοινωνικές ανισότητες συνιστούν βασικό κοινωνικό παράγοντα που επηρεάζει την εκδήλωση της παραβατικότητας ανηλίκων, καθώς διαμορφώνουν άνισες συνθήκες ζωής, πρόσβασης σε πόρους και κοινωνικής ένταξης. Οι ανήλικοι που μεγαλώνουν σε περιβάλλοντα οικονομικής στέρησης εκτίθενται συχνότερα σε συνθήκες ανασφάλειας, περιορισμένων εκπαιδευτικών ευκαιριών και μειωμένων προοπτικών κοινωνικής κινητικότητας. Οι συνθήκες αυτές επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τους κοινωνικούς κανόνες και τη λειτουργία των θεσμών, καθώς η συμμόρφωση δεν εμφανίζεται πάντα ως επιλογή που οδηγεί σε απτά κοινωνικά και υλικά οφέλη (Κουράκης, 2012). Η κοινωνική ανισότητα εκδηλώνεται, πρώτον, στο οικονομικό επίπεδο, μέσω της φτώχειας, της ανεργίας και της επισφαλούς εργασίας των γονέων, γεγονός που επηρεάζει άμεσα την καθημερινότητα του ανηλίκου και περιορίζει τις δυνατότητες συμμετοχής σε οργανωμένες δραστηριότητες. Δεύτερον, εκδηλώνεται στο θεσμικό επίπεδο, μέσα από την άνιση πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση, σε δομές πρόληψης και σε κοινωνικές υπηρεσίες. Τρίτον, εκδηλώνεται στο συμβολικό επίπεδο, όταν ο ανήλικος βιώνει κοινωνική απαξίωση, στιγματισμό ή αίσθημα μειωμένης κοινωνικής αξίας λόγω της κοινωνικής του προέλευσης (Atkinson & Morelli, 2011). Η εμπειρία αυτών των ανισοτήτων ενισχύει το αίσθημα ματαίωσης και κοινωνικής αδικίας, ιδιαίτερα όταν οι κυρίαρχες κοινωνικές αξίες προβάλλουν την επιτυχία και την κατανάλωση ως βασικά κριτήρια κοινωνικής αποδοχής. Σε αυτό το πλαίσιο, η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να λειτουργήσει ως εναλλακτικός τρόπος πρόσβασης σε υλικά αγαθά, αλλά και ως μέσο συμβολικής αντίστασης απέναντι σε ένα σύστημα που γίνεται αντιληπτό ως αποκλειστικό και άνισο (Merton, 1968). Παράλληλα, οι κοινωνικές ανισότητες επηρεάζουν τη σχέση των ανηλίκων με τους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου. Η εμπειρία επιλεκτικής αυστηρότητας ή αδιαφορίας εκ μέρους των θεσμών ενισχύει τη δυσπιστία και περιορίζει τη νομιμοποίηση των κανόνων. Όταν η κοινωνική τάξη βιώνεται ως παράγοντας μειονεκτήματος, η παραβίαση των κανόνων μπορεί να εκληφθεί ως

θεμιτή ή αναγκαία στρατηγική επιβίωσης (Κουράκης, 2012). Οι κοινωνικές ανισότητες λειτουργούν, σωρευτικά και διαγενεακά, καθώς συνδέονται με τη σχολική αποτυχία, την υποβάθμιση του τύπου διαβίωσης και την αποδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών (Θάνος, 2017). Η παραβατικότητα ανηλίκων εντάσσεται έτσι σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο δεν μπορεί να κατανοηθεί αποκομμένα από τις δομικές συνθήκες που το παράγουν. Στο ίδιο πλαίσιο, οι κοινωνικές ανισότητες δεν περιορίζονται μόνο στις οικονομικές και θεσμικές τους διαστάσεις, αλλά εκδηλώνονται και ως πολιτισμικές διαφοροποιήσεις, οι οποίες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται οι κοινωνικές ταυτότητες και αξιολογούνται οι συμπεριφορές των ανηλίκων.

Οι έμφυλες προσδοκίες αποτελούν κοινωνικά κατασκευασμένα πρότυπα που καθορίζουν αποδεκτές και αναμενόμενες μορφές συμπεριφοράς για τα άτομα, ανάλογα με το φύλο τους. Στο πλαίσιο της παραβατικότητας ανηλίκων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κοινωνική κατασκευή της αρρενωπότητας, καθώς η παραβατική συμπεριφορά εμφανίζεται συχνότερα στα αγόρια και συνδέεται με συγκεκριμένα πρότυπα ανδρικής ταυτότητας. Οι προσδοκίες αυτές δεν λειτουργούν ως βιολογικά δεδομένα, αλλά ως κοινωνικά νοήματα που μεταδίδονται μέσα από την οικογένεια, το σχολείο, τα μέσα ενημέρωσης και τις ομάδες συνομηλίκων (Connell, 1995). Η αρρενωπότητα συχνά συνδέεται με αξίες όπως η σωματική ισχύς, η επιβολή, η κυριαρχία και η συναισθηματική αυτονομία. Σε περιβάλλοντα όπου οι θεσμικές διαδρομές κοινωνικής αναγνώρισης είναι περιορισμένες, οι ανήλικοι ενδέχεται να προσφεύγουν σε παραβατικές πρακτικές ως μέσο επιβεβαίωσης της ανδρικής τους ταυτότητας. Η βία, η επιθετικότητα και η παραβίαση κανόνων μπορούν να λειτουργήσουν ως συμβολικά εργαλεία επίδειξης ισχύος και απόκτησης κύρους, ιδίως στο πλαίσιο των ομάδων συνομηλίκων (Messerschmidt, 1993). Οι έμφυλες προσδοκίες επηρεάζουν επίσης τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούνται και αντιμετωπίζονται οι παραβατικές συμπεριφορές. Η επιθετικότητα των αγοριών συχνά κανονικοποιείται ή αντιμετωπίζεται με μεγαλύτερη επιείκεια, ενώ αντίστοιχες συμπεριφορές στα κορίτσια ερμηνεύονται ως απόκλιση από τον έμφυλο ρόλο. Η διαφοροποίηση αυτή συμβάλλει στη διατήρηση στερεοτύπων και ενισχύει την πιθανότητα επανάληψης παραβατικών πρακτικών από τους ανήλικους άνδρες, καθώς η συμπεριφορά τους δεν αποδοκιμάζεται με την ίδια ένταση (Heimer & De Coster, 1999). Η κοινωνική κατασκευή της αρρενωπότητας επηρεάζει και τη συναισθηματική έκφραση των ανηλίκων. Η αποθάρρυνση της έκφρασης ευαλωτότητας και φόβου

οδηγεί συχνά σε εξωτερίκευση συναισθημάτων μέσα από επιθετικές ή αντικοινωνικές συμπεριφορές. Η παραβατικότητα μπορεί να λειτουργήσει ως τρόπος διαχείρισης συναισθηματικών εντάσεων, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα όπου η υποστήριξη και η επικοινωνία θεωρούνται ασύμβατες με το ανδρικό πρότυπο (Connell, 2005). Οι έμφυλες προσδοκίες, επομένως, μπορούν να θεωρηθούν ως μια ιδιαίτερη πολιτισμική διάσταση των κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς διαμορφώνουν διαφοροποιημένες κοινωνικές διαδρομές, πρότυπα ταυτότητας και μορφές κοινωνικής αναγνώρισης για τα αγόρια και τα κορίτσια. Υπό αυτή την έννοια, η ανάλυση της παραβατικότητας ανηλίκων προϋποθέτει την κατανόηση όχι μόνο των οικονομικών και θεσμικών συνθηκών ανισότητας, αλλά και των έμφυλων νοημάτων που προσδίδονται στη βία και την απόκλιση, καθώς και των τρόπων με τους οποίους οι ανήλικοι διαπραγματεύονται την ταυτότητά τους μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια. Παράλληλα, η αναπαραγωγή της ανισότητας δεν συντελείται μόνο μέσω των κοινωνικών ρόλων και των πολιτισμικών προσδοκιών, αλλά και μέσω της ευρύτερης κοινωνικής στάσης απέναντι στους κανόνες, στη νομιμότητα και στις μορφές παραβιάσής τους.

Η κοινωνική ανοχή στην ανομία λειτουργεί ως παράγοντας που επηρεάζει άμεσα τη διαμόρφωση των στάσεων των ανηλίκων απέναντι στους κοινωνικούς κανόνες και στη νομιμότητα. Όταν η παραβίαση κανόνων αντιμετωπίζεται ως ανεκτή ή δευτερεύουσα σημασία, αποδυναμώνεται η κανονιστική λειτουργία του νόμου και περιορίζεται η δυνατότητα εσωτερίκευσης σαφών ορίων συμπεριφοράς. Οι ανήλικοι, ως ιδιαίτερα ευαίσθητοι δέκτες κοινωνικών μηνυμάτων, προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους σε αυτό το πλαίσιο ανοχής, ερμηνεύοντας την ανομία ως πρακτική που δεν συνεπάγεται ουσιαστικές συνέπειες (Κουράκης, 2012). Η κοινωνική ανοχή εκδηλώνεται, πρώτον, μέσω της επιλεκτικής εφαρμογής των κανόνων. Όταν ορισμένες μορφές παραβατικότητας υποβαθμίζονται ή αντιμετωπίζονται επιεικώς, δημιουργείται ένα καθεστώς ασάφειας ως προς τα όρια του αποδεκτού. Η ασάφεια αυτή λειτουργεί απορρυθμιστικά, καθώς οι ανήλικοι δυσκολεύονται να διαμορφώσουν σταθερή αντίληψη για το ποια συμπεριφορά επιτρέπεται και ποια όχι. Η παραβίαση των κανόνων παύει να νοείται ως απόκλιση και εντάσσεται στην καθημερινή πρακτική (Λουρίδα & Παλιούρη, 2005). Δεύτερον, η κοινωνική ανοχή λειτουργεί μέσω της δικαιολόγησης παραβατικών πράξεων με αναφορά σε κοινωνικές ή οικονομικές συνθήκες. Αν και οι συνθήκες αυτές επηρεάζουν τη συμπεριφορά, η συστηματική εστίαση σε αυτές οδηγεί στην κανονικοποίηση της

παραβατικότητας. Η πράξη παρουσιάζεται ως αναμενόμενη αντίδραση και όχι ως παραβίαση, γεγονός που μειώνει την ηθική απαξία της και περιορίζει τους εσωτερικούς ανασταλτικούς μηχανισμούς των ανηλίκων (Young, 1999). Τρίτον, η κοινωνική ανοχή ενισχύεται από την αίσθηση ατιμωρησίας. Όταν οι συνέπειες της παραβατικής συμπεριφοράς είναι ασαφείς, καθυστερημένες ή ανύπαρκτες, διαρρηγνύεται η σύνδεση μεταξύ πράξης και ευθύνης. Η απουσία σαφούς κοινωνικής αντίδρασης λειτουργεί ως έμμεση ενίσχυση της παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς η μη τιμωρία εκλαμβάνεται ως σιωπηρή αποδοχή (Bandura, 1977). Η λειτουργία της κοινωνικής ανοχής στην ανομία διαχέεται και στους βασικούς φορείς κοινωνικοποίησης. Όταν οικογένεια και σχολείο αναπαράγουν αντιφατικά μηνύματα ή αποφεύγουν τη σαφή οριοθέτηση της συμπεριφοράς, οι ανήλικοι δυσκολεύονται να συγκροτήσουν συνεκτικό ηθικό πλαίσιο. Η ανομία, υπό αυτές τις συνθήκες, μετατρέπεται σε πρακτική καθημερινής διαχείρισης καταστάσεων, ενισχύοντας την πιθανότητα επαναλαμβανόμενης παραβατικής εμπλοκής (Κουράκης, 2012). Η δυναμική αυτή γίνεται ακόμη πιο σύνθετη στις περιπτώσεις ανηλίκων που αναπτύσσονται σε συνθήκες μετακίνησης, πολιτισμικής μετάβασης και ασταθούς κοινωνικής ένταξης, όπου οι ανισότητες και η ανομική εμπειρία διασταυρώνονται με τις πιέσεις της προσαρμογής σε ένα νέο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Η μετανάστευση αποτελεί δομική κοινωνική διαδικασία που επηρεάζει τη ζωή των ανηλίκων σε πολλαπλά επίπεδα, καθώς συνεπάγεται μεταβολές στο κοινωνικό, πολιτισμικό και θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται. Οι ανήλικοι με μεταναστευτικό υπόβαθρο καλούνται συχνά να διαχειριστούν την ένταξή τους σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο διαφέρει ως προς τις αξίες, τους κανόνες και τις προσδοκίες. Η διαδικασία αυτή συνοδεύεται από πολιτισμικό στρες, το οποίο προκύπτει από τη συνεχή προσπάθεια προσαρμογής σε διαφορετικά πολιτισμικά πρότυπα και κοινωνικές απαιτήσεις (Berry, 1997). Το πολιτισμικό στρες εντείνεται όταν η κοινωνία υποδοχής δεν παρέχει επαρκείς μηχανισμούς ένταξης ή όταν οι ανήλικοι βιώνουν εμπειρίες κοινωνικού αποκλεισμού, διακρίσεων και στιγματισμού. Σε τέτοιες συνθήκες, η αίσθηση του ανήκειν αποδυναμώνεται και ενισχύεται η εμπειρία κοινωνικής αβεβαιότητας. Οι ανήλικοι μπορεί να αναπτύξουν διχασμένες ταυτότητες, προσπαθώντας να ισορροπήσουν ανάμεσα στις πολιτισμικές αξίες της οικογένειας και στις απαιτήσεις του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, γεγονός που επηρεάζει τη συμπεριφορική τους σταθερότητα (Κουιμτζής, 2015). Η μετανάστευση συνδέεται επίσης με μεταβολές στη λειτουργία της οικογένειας. Η

ανατροπή των παραδοσιακών ρόλων, οι οικονομικές πιέσεις και η περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες επηρεάζουν τη γονεϊκή εποπτεία και τη συναισθηματική διαθεσιμότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ανήλικοι ενδέχεται να αναζητήσουν στήριξη και αναγνώριση εκτός της οικογένειας, συχνά μέσα από ομάδες συνομηλίκων που λειτουργούν ως υποκατάστατα κοινωνικής ένταξης (Portes & Rumbaut, 2001). Το πολιτισμικό στρες δεν οδηγεί αυτομάτως στην παραβατικότητα, αλλά λειτουργεί ως παράγοντας ευαλωτότητας, ιδίως όταν συνδυάζεται με κοινωνικές ανισότητες, σχολικές δυσκολίες και περιορισμένες ευκαιρίες κοινωνικής συμμετοχής. Η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί ως τρόπος διαχείρισης της ματαίωσης ή ως μορφή αντίδρασης σε εμπειρίες αποκλεισμού, αναδεικνύοντας τη σημασία της κοινωνικής ένταξης ως προστατευτικού μηχανισμού (Κουράκης, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις που επιχειρούν να ερμηνεύσουν τα αίτια και τις μορφές εκδήλωσης της παραβατικής συμπεριφοράς ανηλίκων, οι οποίες, ως ερμηνευτικά σχήματα, συγκροτούνται ιστορικά και κοινωνικά, αντανακλώντας τις κυρίαρχες αξίες, τις θεσμικές δομές και τους κοινωνικοοικονομικούς μετασχηματισμούς των κοινωνιών εντός των οποίων αναπτύσσονται (Χαΐδου, 2020). Επίσης, παρουσιάζεται η κριτική προσέγγιση, η οποία εξετάζει την παραβατικότητα στο πλαίσιο των σχέσεων εξουσίας που συγκροτούνται σε μια κοινωνία. Διευκρινίζεται εξ αρχής ότι στο παρόν κεφάλαιο δεν αποτυπώνεται το σύνολο των θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν διατυπωθεί διαχρονικά στο πεδίο της εγκληματολογίας, καθώς η σχετική διεθνής και ελληνόγλωσση βιβλιογραφία είναι εκτενής και έχει αναλύσει διεξοδικά τις περισσότερες από αυτές σε πλήθος ερευνών. Αντιθέτως, η επιλογή των θεωριών που παρουσιάζονται εδώ υπαγορεύεται από τη λειτουργική τους συνάφεια με τον ερευνητικό σκοπό της παρούσας μελέτης και από τη δυνατότητά τους να συμβάλουν ουσιαστικά στην ερμηνεία των εμπειρικών ευρημάτων.

Ο κεντρικός προσανατολισμός της αιτιοκρατικής προσέγγισης της παραβατικότητας εστιάζει στην απάντηση του ερωτήματος «γιατί ένα άτομο προβαίνει σε παραβατικές ή εγκληματικές πράξεις», με στόχο όχι μόνο την ερμηνεία του φαινομένου, αλλά και τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων (Σπινέλλη, 2005). Στο πλαίσιο της εγκληματολογικής επιστήμης, η θετικιστική προσέγγιση προκρίνει τη διερεύνηση αιτιωδών σχέσεων μέσω της συστηματικής παρατήρησης και της ανάλυσης εμπειρικών δεδομένων, αντλώντας θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία από τη Κοινωνιολογία, την Ψυχολογία και τη Βιολογία (Le Blanc, 2017). Υπό αυτό το πρίσμα, η παραβατικότητα ανηλίκων νοείται ως αποτέλεσμα σύνθετων και αλληλεπιδρώντων παραγόντων, βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών, οι οποίοι συχνά υπερβαίνουν τον άμεσο έλεγχο του ατόμου και εγγράφονται σε ευρύτερα κοινωνικά και θεσμικά πλαίσια (Goga, 2017· Donica, 2025).

Παράλληλα, κοινωνιολογικές και κριτικές προσεγγίσεις, όπως η ριζοσπαστική εγκληματολογία και οι θεωρίες κοινωνικής αντίδρασης, μετατοπίζουν το ερμηνευτικό ενδιαφέρον από το άτομο προς τις κοινωνικές δομές και τις διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου, αναδεικνύοντας τον ρόλο του κοινωνικού αποκλεισμού, του στιγματισμού και της επιλεκτικής ποινικοποίησης στη συγκρότηση και παγίωση της παραβατικότητας ανηλίκων, ιδίως σε πληθυσμούς που προέρχονται από κοινωνικοοικονομικά ευάλωτα στρώματα (Young, 2017). Υπό αυτή τη σύνθετη θεωρητική οπτική, η παραβατικότητα ανηλίκων προσεγγίζεται ως κοινωνικά παραγόμενο αποτέλεσμα πολλαπλών επιδράσεων.

4.1. Η ιταλική θετική σχολή

Η συγκρότηση της εγκληματολογίας ως αυτόνομου επιστημονικού πεδίου συνδέθηκε ιστορικά με τη ρήξη που επήλθε, κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ανάμεσα στην κλασική σχολή και στη θετικιστική στροφή της ιταλικής θετικής σχολής, μέσω της οποίας η έμφαση μετατοπίστηκε από την ηθικονομική θεμελίωση της ποινής, η οποία στηριζόταν στην ελεύθερη βούληση και την ατομική ευθύνη, προς μια εμπειρική, αιτιοκρατική διερεύνηση των παραγόντων που συνδέονται με την εγκληματική/παραβατική συμπεριφορά (Σπινέλλη, 2005). Στο πλαίσιο αυτό, η ιταλική θετική σχολή, απορρίπτοντας την αφηρημένη προσέγγιση του εγκλήματος ως προϊόντος καθαρής επιλογής, προώθησε ως βασικό μεθοδολογικό αξίωμα την παρατήρηση, τη συστηματική συλλογή δεδομένων και την αναζήτηση αιτιωδών συσχετίσεων με όρους φυσικών και κοινωνικών επιστημών, γεγονός που συνέβαλε αποφασιστικά στη θεσμοθέτηση της εγκληματολογικής γνώσης ως επιστημονικά οργανωμένου πεδίου (Campa, 2023). Κεντρικοί εκφραστές της υπήρξαν οι Cesare Lombroso, Enrico Ferri και Raffaele Garofalo, οι οποίοι, μολονότι εκκίνησαν από διαφορετικές έμφασεις εντός του θετικιστικού παραδείγματος, συνέβαλαν από κοινού στη διαμόρφωση ενός σύνθετου ερμηνευτικού πλαισίου, όπου βιολογικοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί προσδιορισμοί συνυπολογίζονταν για την κατανόηση της εγκληματικότητας (Chatterji et al., 2023).

Ο Lombroso, ως ιατρός και ψυχίατρος, θεμελίωσε την πρώιμη ανθρωπολογική εγκληματολογία, εισάγοντας την ιδέα του «εκ γενετής εγκληματία» και προτείνοντας ότι η εγκληματική συμπεριφορά δύναται να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα έμφυτων και

εξελικτικά «αταβιστικών» χαρακτηριστικών, τα οποία υποτίθεται ότι αποτυπώνονται σε σωματομετρικές ενδείξεις και σε νευροψυχολογικές αποκλίσεις (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984).

Η μονοδιάστατη βιολογική έμφαση, ωστόσο, αναθεωρήθηκε ήδη εντός της ίδιας σχολής, καθώς ο Ferrì, αν και επηρεασμένος από τον Lombroso, ανέπτυξε μια πολυπαραγοντική σύλληψη της εγκληματικότητας, όπου φυσικοί, ανθρωπολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες συναρθρώνονταν, με την κοινωνική δομή, τις ανισότητες, τη φτώχεια, την ανεργία και τις συνθήκες κοινωνικής αποδιοργάνωσης να προσεγγίζονται ως κρίσιμες μεταβλητές που διαμορφώνουν τα περιβάλλοντα μέσα στα οποία ενεργοποιούνται ή ενισχύονται αποκλίνουσες πρακτικές (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984· Trefilon, 2022). Επιπλέον, η θεώρηση της ποινής ως εργαλείου «κοινωνικής άμυνας», και όχι ως ηθικής ανταπόδοσης, συνέβαλε στη μετατόπιση προς προληπτικές και αναμορφωτικές λογικές, οι οποίες επηρέασαν μεταγενέστερες συζητήσεις περί εξατομίκευσης της ποινικής μεταχείρισης (Sellin, 1957). Αντίστοιχα, ο Garofalo, εστιάζοντας στην ψυχολογική ηθιολογία, διατύπωσε την έννοια του «φυσικού εγκλήματος», ως πράξης που προσβάλλει θεμελιώδη και υποτίθεται καθολικά συναισθήματα, όπως η ενσυναίσθηση και το αίσθημα τιμότητας, μεταφέροντας το ενδιαφέρον από τη σωματοδομή προς μια πιο λεπτή ανάλυση της ηθικής συγκρότησης και της ψυχικής ανεπάρκειας που μπορεί να συνδέεται με αντικοινωνική δράση (Chatterji et al., 2023· Zavatta, 2016).

Η ιταλική θετική σχολή, μολονότι σήμερα προσεγγίζεται κριτικά λόγω των ντετερμινιστικών της αποχρώσεων, διατηρεί ιστορική σημασία, επειδή συνέβαλε στη θεμελίωση της εγκληματολογίας ως διεπιστημονικού πεδίου, στο οποίο η εγκληματική συμπεριφορά ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα σύνθετης αλληλεπίδρασης βιολογικών, ψυχικών και κοινωνικών παραμέτρων και όχι ως απλή εκδήλωση «κακής βούλησης» (Σπινέλλη, 2005· Κουτουβίδης & Μηνογιάννη, 2003).

4.2. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, όπως διατυπώθηκε αρχικά από τον Albert Bandura και μετεξελίχθηκε στη συστηματική διατύπωση του Ronald Akers (1973, 1998), εδράζεται στη θέση ότι η παραβατική συμπεριφορά δεν αποτελεί «έμφυτη» ιδιότητα, αλλά αποκτάται μέσα από κοινωνικές διαδικασίες, κατά τις οποίες πρότυπα

δράσης παρατηρούνται, μιμούνται και ενισχύονται, με αποτέλεσμα να εσωτερικεύονται ως αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς στο πλαίσιο συγκεκριμένων σχέσεων και κοινωνικών περιβαλλόντων (Bandura, 1973· Akers, 1998).

Στη διατύπωση του Bandura (1973) τονίζεται ότι η μάθηση πραγματοποιείται, όχι μόνο μέσω άμεσης εμπειρίας ανταμοιβής ή τιμωρίας, αλλά και μέσω παρατήρησης προτύπων, τα οποία μπορεί να αντλούνται από την οικογένεια, το σχολείο, τους συνομηλίκους, αλλά και από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και, στη σύγχρονη εκδοχή, από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπου η επαναλαμβανόμενη έκθεση σε επιθετικά ή αντικοινωνικά πρότυπα δύναται να κανονικοποιεί την επιθετικότητα και να ενισχύει την υιοθέτησή της, ιδίως όταν αυτή συνδυάζεται με δυσλειτουργικά οικογενειακά πλαίσια ή εμπειρίες σωματικής τιμωρίας (Bandura, 1973· Χάιδου, 2021). Σε οικογενειακά περιβάλλοντα όπου η βία έχει γίνει εμπειρικά οικεία, οι ανήλικοι εμφανίζουν αυξημένη πιθανότητα εκδήλωσης παρεκκλιουσών συμπεριφορών, όπως υποδηλώνεται και από εμπειρικές προσεγγίσεις που εστιάζουν στη διαγενεακή μετάδοση τραυματικών εμπειριών (Δροσινού, 1999). Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης, επομένως, περιγράφεται ως πεδίο συνεχούς ενίσχυσης ή αποθάρρυνσης συμπεριφορών, μέσα στο οποίο οι ανήλικοι τείνουν να αυτο-αξιολογούνται με βάση τις κοινωνικές προσδοκίες και τις αντιδράσεις σημαντικών άλλων, γεγονός που καθιστά τη μάθηση της παραβατικότητας άρρηκτα συνδεδεμένη με τα πρότυπα που κυκλοφορούν και επιβραβεύονται στο άμεσο περιβάλλον (Bandura, 1973· Χάιδου, 2021).

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης αποκτά πιο ενοποιημένο χαρακτήρα στη διατύπωση του Akers (1998), όπου η παραβατική συμπεριφορά ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα συνδυασμού τεσσάρων μηχανισμών: α) του διαφορικού συγχρωτισμού, ο οποίος αφορά τη δομή, τη συχνότητα και την ποιότητα των κοινωνικών επαφών του ατόμου, β) της διαφορικής ενθάρρυνσης ή ενίσχυσης, που συνδέεται με το σύστημα κοινωνικών συνεπειών μέσω του οποίου ορισμένες πράξεις επιβραβεύονται ή αποθαρρύνονται, γ) των “ορισμών”, δηλαδή των στάσεων, αξιών και νοηματοδοτήσεων που διαμορφώνονται απέναντι στους κοινωνικούς κανόνες και δ) της μίμησης, ως διαδικασίας υιοθέτησης συμπεριφορών που παρατηρούνται σε πρότυπα του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος.

Οι μηχανισμοί αυτοί καθιστούν δυνατή την ερμηνεία της διαδικασίας μέσω της οποίας ορισμένοι ανήλικοι τείνουν να παγιώνουν παραβατικές πρακτικές, όταν αυτές αποκτούν λειτουργική και συμβολική αξία στο εσωτερικό των ομάδων

αναφοράς τους και αναγνωρίζονται ως κοινωνικά αποδεκτές εντός συγκεκριμένων πλαισίων αλληλεπίδρασης (Akers, 1998· Σπινέλλη, 2014). Υπό αυτή την οπτική, η παραβατικότητα δεν εκδηλώνεται απλώς επειδή «υπάρχει» ευκαιρία ή τάση, αλλά επειδή, μέσα από επαναλαμβανόμενες αλληλεπιδράσεις, αποκτάται ένα πλαίσιο νομιμοποίησης και ένα πλέγμα ενισχύσεων που την καθιστούν λειτουργική επιλογή στο εκάστοτε μικροκοινωνικό περιβάλλον (Σπινέλλη, 2014).

4.3. Κοινωνιολογικές θεωρίες

Μια ευρεία ομάδα θεωριών που επιχειρεί την ερμηνεία της εγκληματικής και παραβατικής συμπεριφοράς εντοπίζεται στο πεδίο των κοινωνικών και κοινωνιολογικών προσεγγίσεων. Οι θεωρίες αυτές διακρίνονται, σύμφωνα με τον Δασκαλάκη (1985β), σε δύο βασικές κατευθύνσεις, αφενός, στις θεωρίες του «περάσματος στην πράξη», γνωστές και ως αιτιολογικές προσεγγίσεις, και αφετέρου, στις θεωρίες της «κοινωνικής αντίδρασης», που επικεντρώνονται στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιδρά και αποδίδει νόημα στην απόκλιση. Ειδικότερα, στις αιτιολογικές προσεγγίσεις περιλαμβάνονται θεωρίες όπως της κοινωνικής δομής, της κοινωνικής διαδικασίας, οι λειτουργικές θεωρήσεις, οι θεωρίες της διαντίδρασης και των κοινωνικών συγκρούσεων (Hughes & Kroehler, 2007), ενώ παράλληλα γίνεται διάκριση μεταξύ θεωριών της συναίνεσης και της σύγκρουσης (Δασκαλάκης, 1985β). Λαμβάνοντας υπόψη τη θεωρητική τους βαρύτητα και την επιρροή τους στην κοινωνιολογική ερμηνεία της παραβατικότητας, στη συνέχεια παρουσιάζονται επιλεγμένα θεωρητικά σχήματα που έχουν συμβάλει ουσιωδώς στη συγκρότηση της σχετικής επιστημονικής συζήτησης.

4.3.1. Η θεωρία της ανομίας του E. Durkheim

Ο Durkheim ορίζει το έγκλημα ως «την προσβολή των θεμελιωδών αξιών μιας κοινωνίας μιας ορισμένης εποχής και εγείρει τη διέγερση συλλογικών συγκινησιακών αντιδράσεων ή αποτελεί προσβολή των ισχυρών συναισθημάτων της συλλογικής

συνείδησης και προκαλεί την μαζική αποδοκιμασία η οποία παίρνει τη μορφή ποινής» (Jones, 1986. Σελ., 39).

Σύμφωνα με τη θεωρία της ανομίας η κοινωνία διέπεται από ένα σύνολο αξιών, οι οποίες είναι καθολικά αποδεκτές από όλο το κοινωνικό σύνολο. Αυτή η κοινωνία διακρίνεται από σταθερότητα των δομών, αρμονική συνύπαρξη ατόμων και συνόλων με τρόπο που διασφαλίζεται η κοινωνική συνοχή και εκλείπουν οι κοινωνικές συγκρούσεις. Σε περίπτωση πρόκλησης συγκρούσεων, αυτές αποτελούν περιθωριακό φαινόμενο το οποίο το κοινωνικό σύνολο αποδοκιμάζει και διαχειρίζεται αποτελεσματικά. Οποιαδήποτε μορφή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, όταν υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια, αποδίδεται σε αποδυνάμωση των κοινωνικών κανόνων και θεσμών (DiCristina, 2016).

Στο πλαίσιο αυτό της θεωρίας εντοπίζονται οι δυσλειτουργικές διαστάσεις της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, βιώνοντας τις κοινωνικές επιπτώσεις την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης. Οι παραδοσιακές κοινωνίες, πριν τη βιομηχανική επανάσταση, διακρίνονταν από ομοιογένεια, με αποτέλεσμα την εγγενή κοινωνική συνοχή και τη δημιουργία μιας ομοιόμορφης συλλογικής συνείδησης. Στην προβιομηχανική κοινωνία, το έγκλημα αντιμετωπίζεται ως «φυσιολογικό» κοινωνικό φαινόμενο σε αντίθεση με τις μετέπειτα - ανομοιογενείς- κοινωνίες όπου η ανομία αποτελεί μια κατάσταση κοινωνικής απορρύθμισης και παθογένειας, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένα επίπεδα εγκληματικότητας (Σπινέλλη, 2005). Η ανομία αυτή αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο κατάλυσης ή έλλειψης κοινωνικών κανόνων και απορρύθμισης, όπου τα μέλη της κοινωνίας έρχονται αντιμέτωπα με δυσκολίες συμμόρφωσης προς τους κοινωνικούς κανόνες. Τα μέλη του κοινωνικού συνόλου βιώνουν όλη αυτή την κατάσταση ως ανίσχυρη και αντιφατική και θεωρούν ότι δεν υπάρχει ορθή καθοδήγηση με αποτέλεσμα την άμβλυνση της κοινωνικής συνοχής και του κοινωνικού ελέγχου. Ο Durkheim ερμηνεύει την ανομία ως μια συνθήκη κοινωνικής απορρύθμισης, η οποία προκύπτει όταν διαρρηγνύεται η ισορροπία μεταξύ των κοινωνικά καλλιεργούμενων προσδοκιών και των πραγματικών δυνατοτήτων ικανοποίησής τους. Όταν οι θεσμοί αποτυγχάνουν να ρυθμίσουν αποτελεσματικά τις επιθυμίες των ατόμων, αυτά ενδέχεται να καταφύγουν σε παρεκκλίνουσες ή παραβατικές συμπεριφορές, σε μια προσπάθεια να επιτύχουν τους σκοπούς που η ίδια η κοινωνία τους έχει υποδείξει (Hughes, & Kroehler, 2007). Τη

θεωρία της ανομίας υιοθέτησαν σημαντικοί κοινωνιολόγοι της εποχής, όπως ο Merton, ο οποίος προχώρησε στη θεωρία της δομικής έντασης.

4.3.2. Η θεωρία της δομικής έντασης του Merton

Ο R. Merton, μελέτησε την παραβατική συμπεριφορά και έθεσε σε αμφισβήτηση τις ψυχαναλυτικές θεωρίες που ενστερνίζονταν την άποψη του Freud, που υποστήριζε ότι η παραβατική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας του ατόμου να ελέγξει το «εκείνο» (ορμές, επιθυμίες και διάφορα ερεθίσματα) σύμφωνα με τις απαιτήσεις του «υπερεγώ» (εσωτερικευμένες κοινωνικές αξίες), και θεώρησε ότι το άτομο δεν μπορεί να υιοθετεί «συμμορφούμενες συμπεριφορές», επειδή η κοινωνία δεν του παρέχει τα κατάλληλα μέσα (Merton, 1968, οπ. αναφ. στο Τσατσάκης, 2019, σελ. 45). Ουσιαστικά, ο Merton επανερμήνευσε το φαινόμενο ως συνέπεια της δομής της κοινωνίας η οποία θέτει πολιτισμικούς στόχους χωρίς να παρέχει ισότιμα σε όλα τα μέλη τα μέσα για την επίτευξή τους. Επιπλέον, μετεξέλιξε τη θεωρία της ανομίας του Durkheim, διαμορφώνοντας τη θεωρία της «δομικής έντασης», η οποία εστιάζει στην κοινωνική πίεση που ασκείται στα άτομα από την αναντιστοιχία στόχων και μέσων. Η θεωρία αυτή τονίζει ότι τα παραβατικά φαινόμενα εντοπίζονται με μεγαλύτερη ένταση στις λαϊκές κοινωνικές τάξεις, λόγω των συστημικών εμποδίων στην πρόσβαση σε κοινωνικά νομιμοποιημένα μέσα (Χριστοφή, 2015).

Κύριο χαρακτηριστικό της Αμερικάνικης κοινωνίας την εποχή που ο Merton μελετούσε το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς, ήταν ο υλισμός, και ως κοινωνική αξία προβαλλόταν ο υλικός πλούτος, στον οποίο όλοι μπορούσαν να έχουν πρόσβαση ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη που ανήκαν. Σύμφωνα με τον Merton ορισμένοι Αμερικάνοι που δεν μπορούσαν να κατακτήσουν τον πλούτο με νόμιμα μέσα, κατέφευγαν στη χρήση ανήθικων, κοινωνικά μη παραδεκτών μέσων, έως και εγκληματικών (Deflem, 2017).

4.3.3. Παραβατικός υποπολιτισμός

Η τάση των ανηλίκων για παραβατικότητα ερμηνεύεται με βάση τις θεωρίες που εστιάζουν στην έννοια του παραβατικού υποπολιτισμού. Κύριος εκφραστής αυτής της προσέγγισης είναι ο Albert K. Cohen, ο οποίος στο έργο του *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* (1955) ανέπτυξε τη θεωρία του παραβατικού υποπολιτισμού. Σύμφωνα με τον Cohen η υπο-κουλτούρα σχετίζεται με την παραβατικότητα των ανηλίκων. Η υπο-κουλτούρα αυτή προσδιορίζεται ως ένας μηχανισμός συλλογικής αντίδρασης στις αποτυχίες των νέων της εργατικής τάξης να επιτύχουν κοινωνική ανέλιξη με αποδεκτά μέσα. Η κουλτούρα, ως έννοια, σύμφωνα με τον Cohen αφορά στη γνώση, στις αξίες, στις στάσεις, στις πεποιθήσεις, στις προκαταλήψεις και στους κώδικες, που είναι χαρακτηριστικά των κοινωνιών (Iuliana, 2021). Επειδή όμως κάθε κοινωνία αποτελείται από κοινωνικές ομάδες, η κουλτούρα με την παραπάνω έννοια δεν μπορεί να περιορίζεται σε ιδιαίτερους τρόπους ζωής στο σύνολο της κοινωνίας αλλά κάθε κοινωνική ομάδα, όπως οι ομάδες παραβατικών ανηλίκων, αναπτύσσει διαφορετική κουλτούρα με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Αυτοί οι πολιτισμικοί κώδικες εντός ευρύτερων πολιτισμών περιγράφονται ως υπο-κουλτούρα (Cohen, 1955).

Ως μελετητής των αμερικανικών συμμοριών ανηλίκων της δεκαετίας του '50, ο Cohen (1955) θεμελίωσε τη θεωρία της υποκουλτούρας, η οποία στην ουσία αφορά στην ιδέα της συλλογικής λύσης των προβλημάτων μέσα από τον παραβατικό υποπολιτισμό. Αυτός ο υποπολιτισμός αναδύεται όταν τα μέλη μιας ομάδας παραβατικών ανηλίκων με κοινά προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής αλληλεπιδρούν και συνθέτουν ένα νέο πλαίσιο αναφοράς. Αυτή η νέα σύσταση δεν μένει ανεπηρέαστη από τη δομή του κοινωνικού ιστού και περιβάλλοντος. Η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς αποτελεί όχι εργαλείο προσέλκυσης της προσοχής αλλά μέσο απόκτησης κοινωνικού στάτους, εντός μιας ταξικά δομημένης κοινωνίας, σε αντιπαράθεση με την κανονικότητα της μεσαίας τάξης (Cohen, 1955). Οι ταξικές διαφορές συνιστούν το κεντρικό σημείο ανάλυσης του Cohen και διατρέχουν το στυλ έκφρασης των παραβατικών ανηλίκων, παρότι η προσέγγιση αυτή έχει δεχθεί κριτική ως μερική ή περιοριστική σε σχέση με την πολυπλοκότητα των σύγχρονων μορφών παραβατικότητας.

Σε συνέχεια των υποπολιτισμικών ερμηνειών, ιδιαίτερη σημασία αποκτούν και προσεγγίσεις που εστιάζουν στη σύγκρουση πολιτισμικών κανόνων και αξιών ως παράγοντα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Μια τέτοια θεώρηση είναι εκείνη

του Thorsten Sellin (1938) για τις πολιτιστικές συγκρούσεις, σύμφωνα με την οποία οι συγκρούσεις εδράζονται κυρίως στο επίπεδο των πολιτισμικών κανόνων και προκαλούνται εξαιτίας των αντικρουόμενων αξιώσεων των κοινωνικών ομάδων στις οποίες ανήκει το άτομο, ως προς την τήρηση διαφορετικών κανόνων συμπεριφοράς σε όμοια γεγονότα. Με τον τρόπο αυτό αναδύεται η πολιτισμική σύγκρουση, η οποία συνιστά μια πάλη κανόνων συμπεριφοράς και αποτελεί προϊόν της σχέσης μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών πλαισίων (Sellin, 2003).

4.3.4. Η θεωρία της «διαφοροποιούσας ευκαιρίας» των R. Cloward & L. Ohlin

Η θεωρία της «διαφοροποιούσας ευκαιρίας» που ανέπτυξαν οι R. Cloward & L. Ohlin (1960) σε συνέχεια της θεωρίας της «δομικής έντασης», είχε σκοπό την ερμηνεία της συμμετοχής των ανηλίκων χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων σε συμμορίες ανηλίκων. Η συμμετοχή των ανηλίκων από χαμηλά κοινωνικά στρώματα στις υποπολιτισμικές αυτές ομάδες προσεγγίζεται ως ανομικό φαινόμενο, υπό την έννοια ότι από τη στιγμή που οι ανήλικοι αυτοί δεν έχουν πρόσβαση σε έννομα μέσα, λόγω του κοινωνικού αποκλεισμού, για την επίτευξη των στόχων τους, καταφεύγουν σε παράνομα μέσα. Έτσι καταλήγουν να συμμετέχουν σε συμμορίες, οι οποίες παρουσιάζονται ως ευκαιρίες στο άμεσο κοινωνικό τους περιβάλλον και υπερτερούν των νόμιμων κοινωνικών ομάδων στις υποβαθμισμένες περιοχές που διαβιών. Οι συμμορίες αυτές συνήθως εμπλέκονται με ναρκωτικές ουσίες, κλοπές και βίαιες συμπεριφορές (Σπινέλλη, 2005).

Προϋπόθεση για την ένταξη στις συμμορίες αυτές είναι η αποδοχή των αξιών και κανόνων της ομάδας, που σκοπό έχουν την παράνομη δράση. Οι υποψήφιοι συμμετέχουν σε δοκιμασίες και τελετουργικές διαδικασίες προκειμένου να εγκριθεί η αποδοχή τους από τα μέλη της συμμορίας. Ο βαθμός επιδόσεων των υποψηφίων τους κατατάσσει ιεραρχικά μέσα στη συμμορία και τους αποδίδονται οι ανάλογες αρμοδιότητες (Φαρσεδάκης, 1986).

Η θεωρία της διαφοροποιούσας ευκαιρίας συμπληρώνει τις υποπολιτισμικές προσεγγίσεις, καθώς μετατοπίζει την ερμηνεία της παραβατικότητας από την καθολική πολιτισμική ματαίωση στη δομική διαφοροποίηση των διαθέσιμων κοινωνικών και παραβατικών διαδρομών. Σε αντίθεση με τον Cohen, ο οποίος

εστιάζει στη συμβολική ανατροπή των αξιών της μεσαίας τάξης, οι Cloward και Ohlin αναδεικνύουν τον ρόλο των άνισα κατανομημένων ευκαιριών – νόμιμων και παράνομων – στη διαμόρφωση διαφορετικών τύπων παραβατικής ένταξης. Υπό αυτό το πρίσμα, η συμμετοχή ανηλίκων σε συμμορίες δεν προκύπτει ως ομοιόμορφη αντίδραση στην κοινωνική ματαίωση, αλλά ως αποτέλεσμα της συγκεκριμένης δομής ευκαιριών που προσφέρει το άμεσο κοινωνικό τους περιβάλλον (Cloward & Ohlin, 1960).

4.3.5. Η οικολογική σχολή του Σικάγο

Η Οικολογική Σχολή του Σικάγο συνιστά ένα από τα πλέον καθοριστικά θεωρητικά ρεύματα της κοινωνιολογίας του εγκλήματος και της αστικής κοινωνιολογίας, το οποίο αναπτύχθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα από ερευνητές του Πανεπιστημίου του Σικάγο. Εστιάζοντας στη μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς εντός του αστικού περιβάλλοντος, η σχολή αυτή υποστήριξε ότι το φαινόμενο της παραβατικότητας δεν μπορεί να αναλυθεί ανεξάρτητα από τις συνθήκες του χώρου και της κοινωνικής οργάνωσης που τον χαρακτηρίζουν (Hardyns & Pauwels, 2017). Η βασική της υπόθεση είναι ότι οι κοινωνικές και πολιτισμικές μεταβολές, καθώς και η πληθυσμιακή αστάθεια σε ορισμένες γειτονιές, ιδίως σε περιοχές κοινωνικά υποβαθμισμένες, οδηγούν σε αποδιοργάνωση των θεσμών και αδυναμία κοινωνικού ελέγχου, δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη παραβατικών συμπεριφορών. Μέσω αυτής της προσέγγισης, η Οικολογική Σχολή ανέδειξε τη σημασία του χωρικού παράγοντα και της κοινωνικής δομής στην ερμηνεία της εγκληματικότητας, επιδρώντας καταλυτικά στη μετέπειτα εξέλιξη των θεωριών κοινωνικής αποδιοργάνωσης. Ουσιαστικά η Σχολή του Σικάγο επικεντρώθηκε στην ανθρώπινη οικολογία και συγκεκριμένα, στις ραγδαίες αλλαγές που συντελούνται στο μικροπεριβάλλον μιας γειτονιάς ή συνοικίας (Burgess, 2017).

Ο Durkheim, ο οποίος πρώτος είχε μελετήσει τη «ραγδαία αλλαγή» στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, επηρέασε τους εκπροσώπους της σχολής του Σικάγο.

Ο R. Park, ένας από τους κύριους εκπροσώπους της σχολής έδωσε ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση του χώρου -την οικολογία της πόλης του Σικάγο- και στους

πολιτισμούς της πόλης, η οποία αποτελεί μια «μια διανοητική στάση, ένα σώμα εθίμων και παραδόσεων, καθώς και οργανωμένων στάσεων και αισθημάτων» και εμπνεύστηκε μια αστική κοινωνιολογία που επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ χώρου, κοινωνίας και πολιτισμού (Lindner, 2006.). Ο Park συνέταξε ένα ερευνητικό πρόγραμμα μελέτης των τρόπων με τους οποίους η αστικότητα επηρεάζει τους βασικούς κοινωνικούς θεσμούς – τη συγγένεια, την γειτονιά, την πολιτική, τη θρησκεία- και δημιουργεί νέους θεσμούς, επαγγέλματα, ανθρώπινους τύπους, νοοτροπίες, τεχνολογίες και πολιτισμούς, καθώς και νέα προβλήματα, δυσλειτουργίες και κρίσεις (Park, 2024).

Μεταξύ άλλων, ο Park, παρατήρησε μια ιδιόμορφη συμβιωτική σχέση μεταξύ ατόμων συγκεκριμένης οικονομικής ή επαγγελματικής κατάστασης και της εδαφικής τους περιοχής (Σπινέλλη, 2005). Ο συνεργάτης του Park, ο E. Burgess ανέπτυξε την κυκλική, με ομόκεντρους κύκλους ή ζώνες, ακτινωτή ανάπτυξη από το κέντρο προς την περιφέρεια, με πόλη μελέτης το Σικάγο. Εντόπισε πέντε ζώνες. Στην πρώτη ζώνη τοποθετήθηκε η εμπορική δραστηριότητα. Στη δεύτερη ζώνη η οποία ήταν η ζώνη μετάβασης εντοπίζονταν φθίνουσες οικιστικές συνθήκες, παλιά εγκαταλειμμένα κτίρια και υψηλή συγκέντρωση μεταναστών και ομάδων χαμηλού εισοδήματος, γεγονός που οδηγούσε σε κοινωνική αποδιοργάνωση. Οι συνεχείς μεταβολές και οι ετερογένεια στην εν λόγω ζώνη, οδήγησαν στην ανάπτυξη ενός μικροπεριβάλλοντος ως αντιστάθμισμα της απουσίας ενός σταθερού, ενιαίου κοινωνικού ελέγχου (Burgess, 2017).

Οι ζώνες αυτές χαρακτηρίζονταν από έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των ατόμων για την κατοίκηση και τη θέση τους στον αστικό χώρο, ενώ το επίπεδο εισοδήματος παρουσίαζε σταδιακή αύξηση όσο εντεινόταν η απομάκρυνση από την πρώτη ζώνη, καταλήγοντας στην πέμπτη ζώνη, όπου εγκαθίσταντο οι οικονομικά εύποροι πολίτες (Λεοντίδου, 2015, σελ. 81–85). Οι C. Shaw και H. McKay, επηρεασμένοι από τους Park και Burgess, διαπίστωσαν ότι οι δείκτες παραβατικότητας δεν εξαρτώνταν πρωτίστως από τη δημογραφική σύνθεση των κατοίκων, αλλά από τα χαρακτηριστικά της εδαφικής ζώνης, όπως στην περίπτωση της δεύτερης ζώνης, όπου ο πληθυσμός παρουσίαζε διαρκή μεταβολή (Τσατσάκης, 2019). Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται αντίστροφη αναλογία μεταξύ της απόστασης από το αστικό κέντρο και του βαθμού παραβατικότητας (Σπινέλλη, 2005).

4.3.6. Η θεωρία του «διαφορικού συγχρωτισμού» του E. Sutherland

Η Θεωρία του Διαφορικού Συγχρωτισμού του Edwin H. Sutherland, αν και αποτελεί αυτόνομη προσέγγιση, συνδέεται άρρηκτα με τις αρχές της Οικολογικής Σχολής του Σικάγο. Επηρεασμένος από την έμφαση της Σχολής στο περιβάλλον και την κοινωνική αποδιοργάνωση, ο E. Sutherland, υποστήριξε ότι τα άτομα μαθαίνουν την παραβατική συμπεριφορά στο πλαίσιο κλειστών ομάδων, όπως οι ομάδες φίλων, στις οποίες όπως προσχωρούν και άτομα με παραβατική συμπεριφορά. Στους κόλπους αυτών των ομάδων, τα άτομα εκτός του ό,τι μαθαίνουν να προβαίνουν σε παραβατικές πράξεις, μυσούνται στην υιοθέτηση στάσεων που ενισχύουν την παραβατικότητα. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγήθηκε ο Sutherland αφού παρατήρησε έναν επαγγελματία κλέφτη και τις διαδικασίες και τις τεχνικές που υιοθετούσε από άλλα επαγγέλματα, προκειμένου να διαπράξει κλοπές (Τσατσάκης, 2005).

Η θεωρία του «διαφορικού συγχρωτισμού» όπως τη διατύπωσε ο Sutherland (1939) επισημαίνει ότι *«η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται κατά τον συγχρωτισμό με εκείνους που χαρακτηρίζουν ευνοϊκά μια τέτοια συμπεριφορά και την απομόνωση από εκείνους που τη χαρακτηρίζουν αρνητικά. Επιπλέον, σημείωσε ότι σε μια κατάλληλη περίπτωση το άτομο ακολουθεί τη συμπεριφορά αυτή εάν, και μόνο εάν, το βάρος των ευνοϊκών χαρακτηρισμών υπερβαίνει το βάρος των δυσμενών χαρακτηρισμών»* (Τσαούσης, 1993).

Για τη συστηματικότερη αποσαφήνιση της προσέγγισής του, ο Sutherland συνόψισε τη θεωρία του σε εννέα βασικές προτάσεις, οι οποίες αποτυπώνουν τα θεμελιώδη σημεία της εγκληματικής μάθησης και διαφοροποιούν τη θεωρία αυτή από παλαιότερα ψυχολογικά ή βιολογικά σχήματα ερμηνείας της παραβατικότητας. Η εγκληματική/παραβατική συμπεριφορά μαθαίνεται και δεν είναι προϊόν γενετικής προέλευσης.

1. Η εγκληματική / παραβατική συμπεριφορά μαθαίνεται μέσα από την αλληλεπίδραση με άλλα πρόσωπα στη βάση της συνεχούς επικοινωνίας.
2. Η καθαυτή διαδικασία εκμάθησης της εγκληματικής/ παραβατικής συμπεριφοράς συντελείται ανάμεσα σε κλειστές ομάδες μεταξύ ατόμων που έχουν κοινά ενδιαφέροντα.
3. Η εκμάθηση της εγκληματικής / παραβατικής συμπεριφοράς περιλαμβάνει: α) την εκμάθηση μεθόδων και πρακτικών για τη

διάπραξη εγκλημάτων, β) την καθοδήγηση των κινήτρων, των στάσεων, των αναγκών και των τάσεων του ατόμου να παραβιάσει τους νόμους (Καρύδης, 1996).

4. Ο προσανατολισμός των κινήτρων και των αναγκών μαθαίνεται μέσα από τους ορισμούς των ποινικών νόμων, δηλαδή από τον τρόπο που κάθε κοινωνική ομάδα ερμηνεύει, αξιολογεί και αιτιολογεί την εγκληματική πράξη.
5. Το άτομο προβαίνει σε εγκληματικές οι παραβατικές πράξεις επειδή οι αντιλήψεις για μη εφαρμογή των νόμων είναι επικρατέστερες των αντιλήψεών του για σεβασμό και εφαρμογή τους.
6. Η συναναστροφή με διάφορες προσωπικές ομάδες μπορεί να διαφέρει σε συχνότητα, διάρκεια, προτεραιότητα και ένταση.
7. Στην περίπτωση που η παραβατική / εγκληματική συμπεριφορά αποτελεί έκφραση γενικών αναγκών και αξιών, δεν δικαιολογείται από αυτές τις γενικές ανάγκες και αξίες, καθώς και η μη παραβατική / εγκληματική συμπεριφορά είναι μία έκφραση των ίδιων αναγκών και αξιών (Sutherland, 1966)

Αξίζει να σημειωθεί η ιδιαίτερη έμφαση του Sutherland στη διάκριση μεταξύ «ευνοϊκών» και «δυσμενών» ορισμών ως προς τη συμμόρφωση με τον νόμο, η οποία καθορίζει αν το άτομο θα επιλέξει να ενεργήσει παραβατικά. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι η εγκληματική συμπεριφορά αναδύεται όταν οι ευνοϊκοί ορισμοί υπερτερούν, δηλαδή όταν το άτομο κοινωνικοποιείται σε υποομάδες που νομιμοποιούν ή προβάλλουν ως επιθυμητή την παραβατικότητα. Η παραβατική συμπεριφορά είναι προϊόν κοινωνικοποίησης σε έναν υποπολιτισμό, ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με την κυρίαρχη κοινωνική κουλτούρα και τις αξίες της. Η θεωρία του Sutherland προσφέρει, έτσι, μια ερμηνεία της παραβατικότητας ως πολιτισμικής σύγκρουσης, και όχι ως αποτέλεσμα ατομικών παρεκκλίσεων ή παθολογίας (Τσαούσης, 1993 · Φαρσεδάκης, 1986 · Χριστοφή, 2015).

4.3.7. Θεωρίες κοινωνικού ελέγχου

Ο David Matza, το 1964, στο πλαίσιο των θεωριών κοινωνικού ελέγχου, ανέδειξε τη σημασία των «τεχνικών εξουδετέρωσης», δηλαδή των μηχανισμών μέσω των οποίων η παραβατική συμπεριφορά εκλογικεύεται και δικαιολογείται, ενώ, ταυτόχρονα, αναστέλλεται προσωρινά η ισχύς του κοινωνικού ελέγχου και των ηθικών αναστολών. Σύμφωνα με την προσέγγισή του, οι τεχνικές αυτές χρησιμοποιούνται από ανηλίκους που ενδέχεται να εμπλακούν σε παραβατικές πράξεις, προκειμένου να αιτιολογήσουν τη συμπεριφορά τους και να διατηρήσουν μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους, παρότι παραβιάζουν κοινωνικούς κανόνες. Η δικαιολόγηση αυτή μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, όπως η μετάθεση της ευθύνης σε άλλους, για παράδειγμα στο θύμα ή στην ίδια την κοινωνία, η επίκληση της πίστης σε αξίες ή ιδεώδη μιας ομάδας, όπως συμβαίνει συχνά σε οπαδικά πλαίσια ή στο πλαίσιο της σχέσης συνομηλίκων, ή ακόμη η υποβάθμιση της σοβαρότητας της πράξης, όταν θεωρείται ότι δεν υπήρξαν πραγματικά θύματα ή ότι δεν προκλήθηκαν σημαντικές ζημιές. Μέσω αυτών των μηχανισμών, η ενοχή αποδυναμώνεται και καθίσταται δυνατή η προσωρινή αναστολή της δεσμευτικής ισχύος των κοινωνικών αξιών και κανόνων για τη συγκεκριμένη πράξη (Matza, 1964). Ο Matza υποστήριξε, ουσιαστικά, ότι οι ανήλικοι δεν απορρίπτουν συνολικά τον κυρίαρχο αξιακό κώδικα, αλλά «δανείζονται» προσωρινές δικαιολογίες που τους επιτρέπουν να παρεκκλίνουν χωρίς να αισθάνονται ότι έρχονται σε πλήρη ρήξη με αυτόν. Υπό αυτή την έννοια, οι τεχνικές εξουδετέρωσης λειτουργούν ως μορφές προσωρινής «αναστολής» των κανονιστικών δεσμεύσεων (Sykes & Matza, 2017).

Ως μία από τις πιο ολοκληρωμένες θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού ελέγχου θεωρείται εκείνη του Hirschi (1969), ο οποίος συνέθεσε βασικά στοιχεία προγενέστερων θεωρήσεων και επικεντρώθηκε κυρίως στη σημασία των κοινωνικών δεσμών που αναπτύσσει ο ανήλικος με την οικογένεια και το άμεσο κοινωνικό του περιβάλλον. Αντιδρώντας στις βιολογικές και ψυχοπαθολογικές ερμηνείες της παραβατικότητας, ο Hirschi υποστήριξε ότι η αποτροπή της παραβατικής συμπεριφοράς εξαρτάται από την ισχύ συγκεκριμένων μορφών κοινωνικού δεσμού:

- Η προσκόλληση στους άλλους, δηλαδή η ανάπτυξη ισχυρών διαπροσωπικών σχέσεων, μέσω των οποίων ενισχύεται η συμμόρφωση προς τις προσδοκίες σημαντικών προσώπων και εσωτερικεύονται οι κοινωνικοί κανόνες.

- Η πίστη στο ηθικό και αξιακό σύστημα της κοινωνίας, δηλαδή η αποδοχή της νομιμότητας των κυρίαρχων κανόνων και η συμφωνία με την ηθική τους βάση· όσο ασθενέστερη είναι αυτή η πίστη, τόσο μειώνεται και η ανασταλτική της λειτουργία.
- Η δέσμευση σε έναν τρόπο ζωής συμβατό με τις κοινωνικές νόρμες, η οποία συνδέεται με τον φόβο απώλειας των κοινωνικών, εκπαιδευτικών ή προσωπικών επενδύσεων που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί.
- Η συμμετοχή σε θεσμικά κατοχυρωμένες δραστηριότητες, όπως σχολείο, αθλητισμός, εθελοντισμός, οι οποίες περιορίζουν τον διαθέσιμο χρόνο και τις ευκαιρίες για παραβατική εμπλοκή (Hirschi, 1969).

Αυτό που προκύπτει από τη θεωρία του Hirschi (1969), είναι ότι οι ανήλικοι που αναπτύσσουν στενή και υγιή σχέση τους γονείς τους, συμμορφώνονται με τη νομοθεσία και το αξιακό σύστημα μιας κοινωνίας, και επενδύουν τον ελεύθερο χρόνο τους σε δημιουργικές δραστηριότητες, μειώνουν τις πιθανότητες να εκδηλώσουν παραβατικές συμπεριφορές.

Η μελέτη των παραπάνω θεωριών για τον κοινωνικό έλεγχο οδηγεί στη διαπίστωση ότι ένα σύστημα συνόλων, της οικογένειας, του στενού περιβάλλοντος, της κοινωνίας αλλά και τα δομικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, συνιστούν ισχυρά εργαλεία πρόληψης και αποτροπής της εκδήλωσης παραβατικών συμπεριφορών από ανηλίκους (Sampson & Laub, 2020).

4.4. Συγκυριακές προσεγγίσεις της παραβατικότητας

Η θεωρία της Ορθολογικής Επιλογής συγκροτήθηκε ως απόπειρα κατανόησης της παραβατικής πράξης όχι μέσα από κοινωνιοδομικούς ή ψυχοπαθολογικούς προσδιορισμούς, αλλά μέσω της ανάλυσης της στιγμής της απόφασης, κατά την οποία το άτομο αξιολογεί τις διαθέσιμες επιλογές του υπό όρους κόστους και οφέλους. Στο πλαίσιο αυτό, η παραβατική συμπεριφορά νοείται ως αποτέλεσμα υπολογισμού, έστω και περιορισμένης ορθολογικότητας, όπου σταθμίζονται η προσδοκώμενη ανταμοιβή, η απαιτούμενη προσπάθεια και η πιθανότητα σύλληψης ή κοινωνικών συνεπειών (Cornish & Clarke, 1986· Clarke & Cornish, 2001). Η προσέγγιση αυτή δεν προϋποθέτει έναν πλήρως ορθολογικό δρώντα, αλλά αναγνωρίζει ότι ακόμη και σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού ή νεαρής ηλικίας,

οι επιλογές οργανώνονται γύρω από άμεσες και απτές εκτιμήσεις κινδύνου. Στην περίπτωση των ανηλίκων, η θεωρία αυτή επιτρέπει την κατανόηση της παραβατικής πράξης ως ευκαιριακής αντίδρασης σε περιβάλλοντα χαμηλής επιτήρησης και υψηλής διαθεσιμότητας στόχων, χωρίς να απαιτείται η ύπαρξη παγιωμένης παραβατικής ταυτότητας, γεγονός που συνάδει με τη θέση ότι μεγάλο μέρος της νεανικής παραβατικότητας έχει αποσπασματικό και περιστασιακό χαρακτήρα (Siegel & Welsh, 2011· Σπινέλλη, 2014).

Συμπληρωματικά προς τη λογική της ατομικής απόφασης, η θεωρία των Καθημερινών Δραστηριοτήτων μετατοπίζει το αναλυτικό ενδιαφέρον από τα χαρακτηριστικά του «δράστη» στις κοινωνικές ρυθμίσεις της καθημερινής ζωής, υποστηρίζοντας ότι η εγκληματικότητα δεν αυξάνεται απαραίτητα λόγω ενίσχυσης της παραβατικής προδιάθεσης, αλλά εξαιτίας μεταβολών στον τρόπο οργάνωσης του χρόνου και του χώρου (Cohen & Felson, 1979). Η σύμπτωση ενός παρακινημένου «δράστη», ενός κατάλληλου στόχου και της απουσίας ικανού φύλακα συνιστά το ελάχιστο πλαίσιο εντός του οποίου καθίσταται δυνατή η παραβατική πράξη, χωρίς να απαιτείται η διερεύνηση βαθύτερων αιτιολογικών μηχανισμών. Στο πεδίο της ανηλικότητας, η θεωρία αυτή προσφέρει ένα ισχυρό ερμηνευτικό εργαλείο, καθώς οι σχολικές διαδρομές, οι απογευματινές συναθροίσεις σε δημόσιους χώρους και η εκτεταμένη χρήση ψηφιακών μέσων αναδιαμορφώνουν τις ευκαιρίες παραβατικής συμπεριφοράς, ιδίως όταν η επιτήρηση από ενήλικες ή θεσμούς εμφανίζεται αποσπασματική ή ανύπαρκτη (Felson, 2017· Γεωργούλας, 2009). Έτσι, η παραβατικότητα αναδύεται όχι ως προϊόν κοινωνικής παθολογίας, αλλά ως παράγωγο καθημερινών κοινωνικών ρουτινών.

Η εγκληματολογία του γεωγραφικού και αστικού περιβάλλοντος διευρύνει περαιτέρω αυτή τη συλλογιστική, εστιάζοντας στον ρόλο του χώρου ως ενεργού παράγοντα διαμόρφωσης εγκληματικών ευκαιριών. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, ορισμένα σημεία του αστικού ιστού, όπως εγκαταλελειμμένοι χώροι, σκοτεινές διαβάσεις ή περιοχές με ασαφή χρήση, μετατρέπονται σε «κόμβους» παραβατικότητας λόγω της χωρικής τους οργάνωσης και όχι εξαιτίας των χαρακτηριστικών των κατοίκων τους (Brantingham & Brantingham, 1995· Eck & Weisburd, 2015). Η σημασία της προσέγγισης αυτής για τη νεανική παραβατικότητα έγκειται στο γεγονός ότι οι ανήλικοι τείνουν να κινούνται σε περιορισμένα γεωγραφικά μοτίβα, εντός των οποίων η επαναλαμβανόμενη παρουσία σε συγκεκριμένα σημεία αυξάνει την πιθανότητα εμπλοκής σε παραβατικές πράξεις. Η

σύνδεση χώρου και συμπεριφοράς αναδεικνύει ότι η εγκληματικότητα δεν κατανέμεται τυχαία, αλλά συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, τα οποία λειτουργούν ως πλαίσια διευκόλυνσης της παραβατικής δράσης (Σπινέλλη, 2005· Ζαραφωνίτου, 2022).

Από τις παραπάνω θεωρητικές παραδοχές προκύπτει η ανάπτυξη της Συγκυριακής Πρόληψης του Εγκλήματος, η οποία δεν στοχεύει στην αλλαγή των κοινωνικών αιτίων της παραβατικότητας, αλλά στη μεταβολή των συνθηκών υπό τις οποίες αυτή εκδηλώνεται. Η αύξηση της απαιτούμενης προσπάθειας, η ενίσχυση της επιτήρησης, η μείωση της προσδοκώμενης ανταμοιβής και η αποδυνάμωση των δικαιολογητικών αφηγήσεων αποτελούν κεντρικούς άξονες μιας στρατηγικής που επιδιώκει να καταστήσει την παραβατική πράξη λιγότερο ελκυστική και περισσότερο επισφαλής (Clarke, 1995· Felson & Clarke, 1998). Στο πεδίο των ανηλίκων, τέτοιου τύπου παρεμβάσεις αποκτούν ιδιαίτερη λειτουργικότητα, καθώς η συμπεριφορά τους εμφανίζεται συχνά ευάλωτη σε άμεσες περιβαλλοντικές μεταβολές, όπως η παρουσία ενηλίκων, ο φωτισμός ή η σαφής οριοθέτηση κανόνων σε δημόσιους και σχολικούς χώρους (Σπινέλλη, 2011· Ανδρουλάκης, 2010). Οι συγκυριακές προσεγγίσεις εστιάζουν στις άμεσες συνθήκες εκδήλωσης της παραβατικής πράξης και όχι στις βαθύτερες κοινωνικές και αναπτυξιακές διεργασίες που τη γεννούν

4.5. Θεωρίες κοινωνικής αντίδρασης

Οι θεωρίες κοινωνικής αντίδρασης μελετούν την αιτιολογία της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων σε συνάρτηση με τον τρόπο με τον οποίο οι κρατικές αρχές, η Πολιτεία και η κοινωνία διαχειρίζονται την παραβατικότητα. Οι περισσότερες θεωρίες κοινωνικής αντίδρασης διαμορφώθηκαν τη δεκαετία του 1960, μια δεκαετία με πολλές κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως ο πόλεμος του Βιετνάμ, ο Μάης τους '68 κλπ (Meehan & Smith, 2024).

Η κεντρική θέση των εν λόγω θεωριών είναι ότι σημαντικότεροι και από την ίδια παραβατική/εγκληματική πράξη, είναι οι μηχανισμοί της κοινωνικής αντίδρασης, είτε οργανωμένης είτε άτυπης, απέναντι στην πράξη αυτή ή στο πρόσωπο που τις διέπραξε. Ειδικότερα οι θεωρίες αυτές εστιάζουν στον τρόπο και στα κριτήρια βάσει των οποίων η κοινωνία ή η Πολιτεία αντιδρούν σε μια παραβατική, εγκληματική ή αποκλίνουσα συμπεριφορά και στον τρόπο που το άτομο που την εκδηλώνει αυτή τη

συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ή στιγματίζεται ως μη φυσιολογικό, αποκλίνον ή εγκληματικό, γεγονός που τελικά μπορεί να καθορίσει την μελλοντική του εξέλιξη (Σπινέλλη, 1976).

Η διαχείριση των αποκλινουσών μορφών συμπεριφοράς πραγματώνεται είτε άτυπα, μέσω του κοινωνικού ελέγχου που ασκεί το άμεσο ή ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, είτε θεσμικά, μέσω της επίσημης κρατικής παρέμβασης από την Πολιτεία και της εφαρμογής του Ποινικού Κώδικα από τα αρμόδια όργανα και φορείς, τα οποία απαρτίζονται από δικαστές, εισαγγελείς, νομοθέτες, αστυνομία και σωφρονιστικά ιδρύματα. Υπό το πρίσμα της θεσμικής αντιμετώπισης από την Πολιτεία, η ποινικοποίηση συμπεριφορών ασκείται κατά κανόνα επιλεκτικά, με βασικό κριτήριο το ενδεχόμενο διατάραξης της υφιστάμενης κοινωνικής τάξης και των συμφερόντων που αυτή ενσωματώνει. Παράλληλα, η εφαρμογή των νομικών κυρώσεων διαφοροποιείται ανάλογα με το κοινωνικοοικονομικό προφίλ του παραβάτη. Έτσι άτομα με χαμηλό οικονομικό υπόβαθρο, μετανάστες, Ρομά, ανήλικοι ή περιθωριοποιημένοι διώκονται ποινικά με αυστηρότερα κριτήρια από άτομα με υψηλό κοινωνικό προφίλ. Αντιστοίχως, υπό το πρίσμα της άτυπης αντιμετώπισης στο πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου, η ίδια η κοινωνία παρουσιάζει την τάση να περιθωριοποιεί άτομα που αποκλίνουν από τις νόρμες και προσδίδοντας στο πρότυπο της «κανονικότητας» έναν ρυθμιστικό χαρακτήρα που λειτουργεί επιτηρητικά και αποκλειστικά (Quinney, 1970).

Η απόκλιση από την «κανονικότητα» διακρίνεται σε πρωτογενή και δευτερογενή. Η πρωτογενής απόκλιση αποτελεί μια συμπτωματική παραβίαση ενός κοινωνικού κανόνα, είτε άτυπης νόρμας είτε κάποιου θεσμικού πλαισίου. Η δευτερογενής απόκλιση αναφέρεται σε πολλαπλές και επαναλαμβανόμενες παραβατικές πράξεις, στις οποίες προβαίνει ο παραβάτης μετά την πρωτογενή απόκλιση, εξαιτίας των αντιδράσεων ετικετοποίησης και απόρριψης από το κοινωνικό σύνολο που αποτελεί συνακόλουθο των πράξεών του (Wright, 2017).

Οι θεωρίες κοινωνικής αντίδρασης έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, η εξελικτική αυτή πορεία μπορεί να προληφθεί εάν το κοινωνικό περιβάλλον του παραβάτη όσο και η Πολιτεία αντιμετωπίσουν την παραβατικότητα ανηλίκων με περισσότερη ανοχή και κατανόηση και προσεγγίσουν τους ανηλίκους υπό την οπτική ότι είναι άτομα που χρειάζονται περισσότερο βοήθεια και υποστήριξη και λιγότερο τιμωρία και ποινές (Κουράκης, 2012).

Ένα άλλο σημείο που αφορά στην κοινωνική αντίδραση είναι η κατάχρηση της ποινικής καταστολής απέναντι στους ανήλικους παραβάτες. Όπως προέκυψε από την έρευνα του Schulenburg (1973, οπ. αναφ. στο Κουράκης, 2012, σελ. 196) που πραγματοποιήθηκε σε νεαρά άτομα ηλικίας 14-20 ετών, τα οποία είχαν πράξει μικροαδικήματα και δεν εκδιώχθηκαν ποινικά, παρατηρήθηκε ότι σε βάθος δεκαετίας απασχόλησαν ελάχιστα τη δικαιοσύνη. Ανάλογα αποτελέσματα έδειξαν και πιο σύγχρονες μελέτες όπως αυτή των Steiner και συν. (2005), σύμφωνα με τους οποίους, οι ανήλικοι παραβάτες, ακόμα και οι πιο επιθετικοί, καθώς μεγαλώνουν αποσύρονται από παραβατικές πράξεις, αποκόπτονται από τις παραβατικές παρέες και εντάσσονται στην κοινωνική ζωή.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και Θεσσαλονίκης, το 1993 με δείγμα 156 εγκλειστούς ανήλικους, σχεδόν η απόλυτη πλειοψηφία (96,7%) είχε διαπράξει σοβαρές αξιόποινες πράξεις, ενώ το 38% από αυτούς τους ανήλικους είχε ήδη προηγούμενη ποινική δίωξη και εμπειρία εγκλεισμού. Παρά το γεγονός ότι περίπου οι μισοί δεν είχαν καταγεγραμμένο ιστορικό παραβατικότητας πριν από την κράτησή τους, σημαντικό ποσοστό είχε βιώσει πρότερη ιδρυματική εμπλοκή, είτε ως τρόφιμοι ιδρυμάτων (14,7%), είτε ως κρατούμενοι σε φυλακές ανηλίκων, με το 18,3% να έχει εμπειρία και των δύο μορφών εγκλεισμού. Η πρώτη επαφή με το σωφρονιστικό ή ποινικό σύστημα σημειώθηκε, κατά μέσο όρο, στην ηλικία των 14,3 ετών (Κουράκης & Μηλιώνη, 1995). Η επανεξέταση του ίδιου πληθυσμού έξι χρόνια αργότερα (1999–2000), με δείγμα 103 άτομα, ανέδειξε υψηλά επίπεδα υποτροπιασμού και αδυναμία κοινωνικής επανένταξης. Περίπου οι μισοί από τους συμμετέχοντες είχαν επανέλθει στο σωφρονιστικό σύστημα, ενώ όσοι βρίσκονταν εκτός φυλακής συνέχιζαν να εμφανίζουν παραβατική δραστηριότητα και επαναλαμβανόμενη εμπλοκή με τη δικαιοσύνη, συχνά χωρίς πάντοτε να καταγράφονται επισήμως. Η μακροχρόνια έκθεση στον εγκλεισμό είχε οδηγήσει αρκετούς σε φαινόμενα ιδρυματοποίησης, με τη φυλακή να βιώνεται ως οικείο και κανονικοποιημένο περιβάλλον ζωής. Κεντρικό παράγοντα αναπαραγωγής της παραβατικότητας αποτέλεσε η εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες. Στην αρχική έρευνα, το 61% των ανηλίκων δήλωνε χρήση ουσιών πριν από τον εγκλεισμό, ποσοστό που αυξήθηκε σε 72% στη δεύτερη φάση της έρευνας, ενώ περίπου ένας στους τρεις δήλωνε εξάρτηση. Η χρήση ουσιών συνδέθηκε άμεσα με την αποτυχία διατήρησης σταθερής εργασίας και με την επαναλαμβανόμενη εμπλοκή στο σωφρονιστικό σύστημα, υπογραμμίζοντας τη στενή

σχέση μεταξύ εξάρτησης, κοινωνικού αποκλεισμού και υποτροπής (Κουράκης, Σταθοπούλου & Μηλιώνη, 2004).

Είναι φανερό ότι κοινωνική αντίδραση, είτε θεσμική είτε άτυπη, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην εξέλιξη των ανηλίκων παραβατών. Η υιοθέτηση προσεγγίσεων βασισμένων στην κατανόηση, την ανοχή και τη στήριξη, αντί της τιμωρίας, είναι κρίσιμη για την πρόληψη της υποτροπής και την ομαλή κοινωνική τους ενσωμάτωση.

4.6. Κριτική εγκληματολογία

Η Κριτική Εγκληματολογία αναπτύσσεται ως θεωρητικό ρεύμα που αμφισβητεί τις παραδοχές της κλασικής και θετικιστικής εγκληματολογίας, σύμφωνα με τις οποίες το έγκλημα αντιμετωπίζεται ως αντικειμενικά προσδιορίσιμη πράξη και ο παραβάτης ως φορέας ατομικών ή κοινωνικών ελλειμμάτων. Αντί να εστιάζει στα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς με όρους ατομικής απόκλισης, μεταφέρει το αναλυτικό βάρος στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες ορίζεται κοινωνικά το έγκλημα και ενεργοποιούνται οι μηχανισμοί ποινικής καταστολής (Quinney, 1969). Στο πλαίσιο αυτό, το έγκλημα και η ποινική του αντιμετώπιση προσεγγίζονται ως κοινωνικές κατασκευές, οι οποίες διαμορφώνονται ιστορικά και πολιτικά, αντανακλώντας σχέσεις εξουσίας και κυρίαρχες κοινωνικές ιεραρχήσεις (Πανούσης, 1987).

Η θεώρηση αυτή οδηγεί σε μια διαφορετική ανάγνωση του ποινικού δικαίου και της λειτουργίας του κράτους. Οι νόμοι δεν αντιμετωπίζονται ως ουδέτερα εργαλεία ρύθμισης της κοινωνικής ζωής, αλλά ως προϊόντα κοινωνικών συγκρούσεων και θεσμικών επιλογών, οι οποίες τείνουν να προστατεύουν συγκεκριμένα συμφέροντα. Η ποινικοποίηση ορισμένων συμπεριφορών και η ανοχή ή υποεκπροσώπηση άλλων αποκαλύπτουν μια επιλεκτική λογική άσκησης ποινικής εξουσίας, η οποία στρέφεται κυρίως εναντίον κοινωνικά ευάλωτων ομάδων. Η εγκληματικότητα, υπό αυτή την οπτική, δεν ταυτίζεται με την κοινωνικά επιβλαβή συμπεριφορά καθαυτή, αλλά με εκείνες τις πράξεις που επιλέγεται να οριστούν ως εγκληματικές στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτικών συσχετισμών (Σπινέλλη, 2005· Βιδάλης, 2007).

Στο πλαίσιο της κριτικής εγκληματολογίας, οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου αναλύονται ως θεσμικές πρακτικές μέσω των οποίων οργανώνεται, κατηγοριοποιείται και ιεραρχείται η κοινωνική απόκλιση. Η αστυνομία, η δικαιοσύνη και το σωφρονιστικό σύστημα συγκροτούν ένα πλέγμα θεσμών που, μέσα από διαδικασίες επιτήρησης, επιλογής υποκειμένων και ποινικής παρέμβασης, συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινωνικά αναγνωρίσιμων αποκλινοσών ταυτοτήτων. Η επιβολή ποινικών κυρώσεων, η εστιασμένη αστυνόμευση συγκεκριμένων κοινωνικών και χωρικών πεδίων και οι διαφοροποιήσεις στην εφαρμογή του νόμου συνδέονται με στρατηγικές κοινωνικής διαχείρισης, οι οποίες παγιώνουν ανισότητες και σχέσεις εξάρτησης. Υπό αυτή την οπτική, η ποινική καταστολή ακολουθεί κοινωνικά προσδιορισμένες τροχιές, οι οποίες αποτυπώνουν την άνιση κατανομή της θεσμικής ισχύος και τις ιεραρχήσεις που ενσωματώνονται στη λειτουργία του ποινικού συστήματος (Δασκαλάκης, 1985β· Garland, 2001).

Η συγκεκριμένη προσέγγιση αρθρώνεται σε άμεση συνάφεια με τη θεωρία της κοινωνικής αντίδρασης και τη διαδικασία της ετικετοποίησης, στο μέτρο που μετατοπίζει το ερμηνευτικό ενδιαφέρον από την πράξη αυτή καθαυτή στις κοινωνικές και θεσμικές αντιδράσεις που την πλαισιώνουν και τη νοηματοδοτούν. Υπό αυτή την οπτική, οι συνέπειες της θεσμικής παρέμβασης καθίστανται καθοριστικές για τη διαμόρφωση της παραβατικής πορείας, καθώς η απόδοση του χαρακτηρισμού του «παραβάτη» δεν περιορίζεται στη νομική του διάσταση, αλλά διαχέεται στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων, επηρεάζοντας την πρόσβαση του ατόμου σε εκπαιδευτικές, επαγγελματικές και κοινωνικές ευκαιρίες (Σπινέλλη, 1976). Η εσωτερικευση του στιγματισμού και η συστηματική εμπλοκή με τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου ενδέχεται να οδηγήσουν στη δευτερογενή παρέκκλιση, δηλαδή στη σταθεροποίηση της παραβατικής συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα κοινωνικής απόρριψης και αποκλεισμού (Lemert, 1981).

Η συμβολή της Κριτικής Εγκληματολογίας καθίσταται ιδιαίτερα εμφανής στην ανάλυση της παραβατικότητας ανηλίκων, καθώς επιτρέπει την αποδόμηση των τιμωρητικών προσεγγίσεων που εστιάζουν στην ατομική ευθύνη. Οι ανήλικοι που εμπλέκονται με το ποινικό σύστημα συχνά προέρχονται από περιβάλλοντα κοινωνικής επισφάλειας, εκπαιδευτικής αποτυχίας και θεσμικής αποδυνάμωσης, ενώ η πρόιμη ποινική παρέμβαση ενδέχεται να ενισχύει τις διαδικασίες περιθωριοποίησης (Κουράκης, 1999). Ο εγκλεισμός και η επαναλαμβανόμενη επαφή με το σωφρονιστικό σύστημα συνδέονται με δυσκολίες κοινωνικής επανένταξης και

αυξημένη πιθανότητα υποτροπής, γεγονός που έχει αναδειχθεί σε ελληνικές εμπειρικές μελέτες (Χαΐδου, 1990).

Η παραβατικότητα των ανηλίκων προσεγγίζεται ως τμήμα μιας ευρύτερης κοινωνικής διαδρομής, η οποία διαμορφώνεται μέσα από διαδοχικές εμπειρίες ένταξης και αποκλεισμού, όπου οι θεσμικές δυσλειτουργίες επιδρούν σωρευτικά στη συγκρότηση της βιογραφικής πορείας του ατόμου. Η άνιση πρόσβαση στην εκπαίδευση, η περιορισμένη αποτελεσματικότητα των υποστηρικτικών κοινωνικών δικτύων και η διαφοροποιημένη ποινική μεταχείριση δεν συνιστούν μεμονωμένους παράγοντες, αλλά αλληλένδετες όψεις ενός πλαισίου εντός του οποίου η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να αποκτήσει σταθερά χαρακτηριστικά και να ενσωματωθεί στην ταυτότητα του ανηλίκου (Γεωργούλας, 2009). Υπό αυτή την οπτική, η Κριτική Εγκληματολογία καθιστά εφικτή τη σύνδεση της ατομικής εμπειρίας με τις δομικές συνθήκες που προσδιορίζουν τις κοινωνικές δυνατότητες και τους περιορισμούς του ανηλίκου, μετατοπίζοντας την ερμηνεία από την ατομική ευθύνη προς τις κοινωνικές συνθήκες παραγωγής της παραβατικότητας (Σπινέλλη, 2014).

Η Κριτική Εγκληματολογία δεν επιδιώκει να προσφέρει μια εναλλακτική αιτιολογική εξήγηση της εγκληματικότητας, αλλά να φωτίσει τις κοινωνικές και θεσμικές διαδικασίες που καθορίζουν το τι θεωρείται έγκλημα και ποιοι αντιμετωπίζονται ως παραβάτες. Μέσα από αυτή την οπτική, η ποινική καταστολή αναλύεται ως κοινωνική πρακτική με συγκεκριμένες συνέπειες, ιδίως για τους ανηλίκους, των οποίων η πορεία επηρεάζεται καθοριστικά από τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία και το κράτος επιλέγουν να διαχειριστούν την απόκλιση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η μελέτη της παραβατικότητας ανηλίκων δεν μπορεί να περιορίζεται αποκλειστικά στη μεταχείριση του ανηλίκου μετά την εκδήλωση της παραβατικής πράξης, αλλά οφείλει να οργανώνεται σε δύο διακριτά, πλην αλληλοσυμπληρούμενα επίπεδα πολιτικής και πρακτικής, εκείνο της πρόληψης και εκείνο της αντιμετώπισης ή μεταχείρισης, τα οποία διαφοροποιούνται τόσο ως προς τον χρόνο της παρέμβασης όσο και ως προς τα εργαλεία, τους θεσμούς και τη λογική που τα διέπει (Φαρσεδάκης, 2016· Χάιδου, 2021). Η πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων αναφέρεται σε παρεμβάσεις που αναπτύσσονται προγενέστερα της παραβατικής πράξης και στοχεύουν στη μείωση παραγόντων κινδύνου και στην ενίσχυση προστατευτικών μηχανισμών κοινωνικοποίησης, χωρίς να προϋποτίθεται εμπλοκή του ανηλίκου με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, ενώ, αντιθέτως, η αντιμετώπιση αφορά το πλέγμα κανονιστικών, θεσμικών και παιδαγωγικών πρακτικών που ενεργοποιούνται μετά την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς ή μετά την είσοδο του ανηλίκου σε θεσμικές διαδικασίες ελέγχου, με στόχο την προστασία δικαιωμάτων, τη μείωση της υποτροπής και την κοινωνική επανένταξη (De Vries et al., 2015· Ζαραφωνίτου, 2022). Η διάκριση αυτή συγκροτεί βασικό αναλυτικό εργαλείο, καθώς επιτρέπει τη σαφή οριοθέτηση των στόχων και των μέσων κάθε μορφής παρέμβασης και συμβάλλει στη διαμόρφωση συνεκτικών πολιτικών που εστιάζουν στην έγκαιρη υποστήριξη των ανηλίκων πριν η παραβατική συμπεριφορά αποκτήσει σταθερό και αυτοαναπαραγόμενο χαρακτήρα (Χάιδου, 2021). Στο πλαίσιο αυτό, το παρόν κεφάλαιο αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος εξετάζονται οι θεωρητικές αφετηρίες, οι πολιτικές πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων, με ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση ως πεδίο προληπτικής παρέμβασης. Στο δεύτερο μέρος αναλύεται το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισης, ο ρόλος της αστυνομίας, τα μέτρα μεταχείρισης και, εκ νέου, η εκπαίδευση ως μηχανισμός παιδαγωγικής διαχείρισης και κοινωνικής επανένταξης μετά την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, ώστε να αναδειχθεί η διττή, αλλά συνεκτική λειτουργία της στο σύνολο του κύκλου παρέμβασης.

5.1. Πρόληψη παραβατικότητας ανηλίκων

5.1.1. Θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων

Η πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων συγκροτείται ως στρατηγική έγκαιρης και πολυεπίπεδης παρέμβασης, η οποία μετατοπίζει το κέντρο βάρους από την εκ των υστέρων ποινική αντίδραση προς την προγενέστερη ενίσχυση κοινωνικών, εκπαιδευτικών και κοινοτικών μηχανισμών, μέσα στους οποίους διαμορφώνονται οι τροχιές κοινωνικοποίησης των ανηλίκων, οι στάσεις απέναντι στους κανόνες και οι δυνατότητες αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς (Young et al., 2017). Η πρόληψη, υπό αυτή την οπτική, δεν νοείται ως μεμονωμένη πολιτική επιλογή, αλλά ως συνεκτικό πλαίσιο παρεμβάσεων που διαπερνά θεσμούς και πολιτικές, επιδιώκοντας να περιορίσει την παραγωγή κινδύνου πριν η παραβατικότητα παγιωθεί ως σταθερό μοτίβο δράσης (Φαρσεδάκης, 2016).

Σύμφωνα με την κλασική εννοιολογική διάκριση, η γενική πρόληψη απευθύνεται στο κοινωνικό σύνολο και λειτουργεί μέσω της αποτροπής, καθώς υποτίθεται ότι η ύπαρξη κανόνων και κυρώσεων ενισχύει τη συμμόρφωση, ενώ η ειδική πρόληψη στοχεύει στον ίδιο τον «δράστη», επιδιώκοντας την αποφυγή της υποτροπής μέσω μεταβολής συμπεριφοράς ή περιορισμού ευκαιριών (De Vries et al., 2015). Η διάκριση αυτή, παρότι θεωρητικά χρήσιμη, καθίσταται προβληματική στην περίπτωση των ανηλίκων, καθώς η αποτελεσματικότητα της αποτροπής προϋποθέτει ικανότητα ορθολογικού υπολογισμού συνεπειών, η οποία, λόγω αναπτυξιακής ανωριμότητας και παρορμητικότητας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένη (Traub, 2024). Ως εκ τούτου, η γενική πρόληψη, όταν ταυτίζεται αποκλειστικά με την ποινική απειλή, εμφανίζεται περιορισμένης λειτουργικότητας για τους ανηλίκους και ενίοτε αντιπαραγωγική, στον βαθμό που ενισχύει τον στιγματισμό και τη δευτερογενή απόκλιση (Χαΐδου, 2021).

Σύμφωνα με την ιστορική εξέλιξη της ποινικής θεωρίας, η αποτρεπτική λειτουργία της ποινής αποτέλεσε κεντρικό άξονα της κλασικής σχολής, όπου η προβλεψιμότητα και η αναλογικότητα νομιμοποιήθηκαν ως προϋποθέσεις κοινωνικής

συμμόρφωσης, όπως αναδείχθηκε από τον Beccaria και τον Bentham (Freilich, 2015· Santi, 2024). Αντιθέτως, η προσέγγιση του Durkheim προσέδωσε στην ποινή πρωτίστως κανονιστική και συμβολική λειτουργία, καθώς ερμηνεύθηκε ως μηχανισμός αναπαραγωγής της συλλογικής συνείδησης και της κοινωνικής συνοχής, υποβαθμίζοντας την αποτροπή ως δευτερεύον αποτέλεσμα (Durkheim, 2019). Η μεταγενέστερη εγκληματολογική έρευνα, ιδίως από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα, αμφισβήτησε συστηματικά την αποτελεσματικότητα του αποτρεπτικού μοντέλου, επισημαίνοντας ότι η απειλή της ποινής αγνοεί τις κοινωνικές ανισότητες, τις δομές ευκαιριών και τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης που καθορίζουν τη συμπεριφορά πέρα από ατομικούς υπολογισμούς κόστους–οφέλους (Armitage, 2016).

Στο πεδίο της παραβατικότητας ανηλίκων, η αμφισβήτηση αυτή αποκτά εντονότερη σημασία, καθώς οι παραβατικές συμπεριφορές εμφανίζονται συχνά ως περιστασιακές, μη προσχεδιασμένες και περιορισμένης κοινωνικής απαξίας, γεγονός που καθιστά δυσανάλογη τη βαριά ποινική αντίδραση και ενισχύει τον κίνδυνο ετικετοποίησης (Χαΐδου, 2021). Σύμφωνα με τη θεωρία της δευτερογενούς απόκλισης, η θεσμική παρέμβαση, όταν λαμβάνει χαρακτήρα στιγματιστικό, μπορεί να μετατραπεί σε παράγοντα παγίωσης παραβατικής ταυτότητας, ιδίως όταν συνοδεύεται από αποκλεισμό από το σχολείο, την αγορά εργασίας ή τα υποστηρικτικά δίκτυα (Traub, 2024). Υπό αυτή την έννοια, η πρόληψη οφείλει να λειτουργεί ως εναλλακτική λογική απέναντι στην ποινική κλιμάκωση, προκρίνοντας παρεμβάσεις που μειώνουν τον κίνδυνο χωρίς να ενεργοποιούν μηχανισμούς κοινωνικού αποκλεισμού (Φαρσεδάκης, 2016).

Σύμφωνα με τις σύγχρονες προσεγγίσεις, η πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων οργανώνεται ολοένα και περισσότερο γύρω από το μοντέλο της εγκληματολογικής και κοινωνικής πρόληψης, το οποίο εστιάζει στη μείωση δομικών παραγόντων κινδύνου και στην ενίσχυση προστατευτικών συνθηκών, όπως η σταθερότητα της οικογένειας, η θετική σχολική εμπειρία και η ύπαρξη κοινοτικών δεσμών (Cadena-Ullauria et al., 2021). Στο πλαίσιο αυτό, η πρόληψη δεν νοείται ως παρέμβαση στο άτομο αποκομμένα, αλλά ως πολιτική που στοχεύει στα περιβάλλοντα μέσα στα οποία αναπτύσσεται η συμπεριφορά, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον από την «επικινδυνότητα» του ανηλίκου στη δυναμική των κοινωνικών συνθηκών (Young et al., 2017).

Θεσμικά, η προληπτική προσέγγιση ενισχύεται από διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα που, παρότι συχνά δεν διαθέτουν δεσμευτικό χαρακτήρα, διαμορφώνουν ένα ισχυρό πλαίσιο κανονιστικής προσδοκίας, προκρίνοντας την αποφυγή της υπερ-ποινικοποίησης, τη μη ετικετοποίηση και την ενίσχυση κοινωνικών και εκπαιδευτικών πολιτικών ως βασικών εργαλείων πρόληψης (Χάιδου, 2021). Στο πλαίσιο αυτό, κεντρικό ρόλο διαδραματίζουν θεσμοί πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης, όπως η εκπαίδευση, η οικογένεια, οι κοινωνικές υπηρεσίες, οι δομές ψυχικής υγείας και οι κοινοτικές παρεμβάσεις, οι οποίοι λειτουργούν ως πεδία έγκαιρης αναγνώρισης κινδύνων και ενίσχυσης προστατευτικών παραγόντων πριν την εκδήλωση ή την παγίωση παραβατικών συμπεριφορών. Η πρόληψη, υπό αυτή τη θεσμική οπτική, συνδέεται άρρηκτα με τη δικαιωματική προστασία του παιδιού, καθώς η έγκαιρη, υποστηρικτική και μη στιγματιστική παρέμβαση από τους ανωτέρω θεσμούς θεωρείται προϋπόθεση τόσο για τη διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος του ανηλίκου όσο και για τη μείωση της πιθανότητας μελλοντικής εμπλοκής του με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (De Vries et al., 2015).

Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο της πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων συγκροτείται γύρω από τη βασική παραδοχή ότι η παραβατική συμπεριφορά δεν αποτελεί ατομικό χαρακτηριστικό, αλλά προϊόν σύνθετων κοινωνικών διεργασιών, οι οποίες μπορούν να τροποποιηθούν μέσω πολιτικών κοινωνικής ένταξης, εκπαιδευτικής υποστήριξης και κοινοτικής συνοχής, πριν καταστεί αναγκαία η ενεργοποίηση κατασταλτικών μηχανισμών (Φαρσεδάκης, 2016· Ζαραφωνίτου, 2022). Στο πλαίσιο αυτό, η πρόληψη αναδεικνύεται ως κεντρικός άξονας μιας παιδοκεντρικής και κοινωνικά αποτελεσματικής πολιτικής, η οποία επιδιώκει όχι απλώς τη μείωση της παραβατικότητας, αλλά την ενίσχυση των όρων κοινωνικής συμμετοχής και αναγνώρισης των ανηλίκων, ώστε να αποτρέπεται η παγίωση αποκλινουσών τροχιών.

5.1.2. Πολιτικές πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων

Οι στρατηγικές πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων διαμορφώνονται ως πολυεπίπεδα πλέγματα πολιτικών, στα οποία συνδυάζονται καθολικές κοινωνικές παρεμβάσεις, στοχευμένες δράσεις έγκαιρης ανίχνευσης κινδύνου και μηχανισμοί

στήριξης της κοινωνικής ένταξης, με σκοπό να αποτραπεί η παγίωση αποκλινοσών τροχιών πριν η παραβατικότητα αποκτήσει σταθερό και επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα (Young et al., 2017). Η πρόληψη, υπό αυτή την οπτική, δεν συγκροτείται ως αποσπασματική πολιτική ασφάλειας, αλλά ως οριζόντια στρατηγική κοινωνικής πολιτικής, η οποία διαπερνά θεσμούς, υπηρεσίες και επίπεδα διακυβέρνησης, από το διεθνές έως το τοπικό επίπεδο (Φαρσεδάκης, 2016).

Σε διεθνές επίπεδο, η πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων συνδέεται με τη σταδιακή απομάκρυνση από καθαρά κατασταλτικά υποδείγματα και με την υιοθέτηση στρατηγικών που δίνουν έμφαση στη μείωση κοινωνικών ανισοτήτων, στην ενίσχυση των κοινοτικών δεσμών και στη διασφάλιση πρόσβασης σε υποστηρικτικές υπηρεσίες για παιδιά και οικογένειες, ιδίως σε περιβάλλοντα αυξημένης ευαλωτότητας (Cadena-Ullauria et al., 2021). Σύμφωνα με τις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές, η πρόληψη νοείται ως διαδικασία που ξεκινά από την πρώιμη παιδική ηλικία, επενδύοντας σε πολιτικές οικογενειακής στήριξης, εκπαίδευσης και ψυχοκοινωνικής υγείας, καθώς έχει τεκμηριωθεί ότι οι πρώιμες παρεμβάσεις παρουσιάζουν υψηλότερη αποτελεσματικότητα και χαμηλότερο κοινωνικό κόστος σε σύγκριση με μεταγενέστερες κατασταλτικές αντιδράσεις (California Office of the State Attorney General, 2020).

Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκαν προσεγγίσεις που συνδυάζουν κοινωνική πρόληψη και κοινοτική εμπλοκή, ιδίως σε αστικά περιβάλλοντα, όπου η παραβατικότητα ανηλίκων συχνά συνδέεται με χωρικές ανισότητες, αποδυναμωμένους θεσμούς και περιορισμένες ευκαιρίες συμμετοχής (Agustina & Felson, 2015). Ωστόσο, οι συμμετοχικές μορφές πρόληψης, όταν δεν συνοδεύονται από σαφές θεσμικό πλαίσιο και μηχανισμούς λογοδοσίας, ενδέχεται να οδηγήσουν σε ανεπίσημες μορφές κοινωνικού ελέγχου και σε στοχοποίηση ευάλωτων ομάδων, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη ρητή σύνδεσή τους με δικαιωματικές εγγυήσεις (Ζαραφωνίτου, 2022).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων εντάσσεται σε ένα σύνθετο πλαίσιο υπερεθνικών πολιτικών και θεσμικών δικτύων, τα οποία αποσκοπούν στον συντονισμό των κρατών-μελών, στη συστηματική ανταλλαγή γνώσης και καλών πρακτικών, καθώς και στη σταδιακή σύγκλιση των εθνικών στρατηγικών πρόληψης, χωρίς να παραβιάζεται η αρχή της επικουρικότητας.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν δίκτυα όπως το European Crime Prevention Network (ECPN), το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πρόληψης του Εγκλήματος, το οποίο λειτουργεί ως κόμβος συλλογής, ανάλυσης και διάχυσης βέλτιστων πρακτικών πρόληψης, ενισχύοντας την τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής και την ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ κρατών-μελών. Παράλληλα, φορείς όπως το European Forum for Urban Security (EFUS), το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την Αστική Ασφάλεια, αναδεικνύουν τον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης και των πόλεων ως πεδίων πρόληψης, όπου η αστική ασφάλεια συνδέεται με κοινωνική συνοχή, συμμετοχή και σχεδιασμό πολιτικών προσαρμοσμένων στις ανάγκες της κοινότητας (Ζαραφονίτου, 2022). Σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, αποτελεσματικότερες εμφανίζονται οι υβριδικές στρατηγικές πρόληψης, στις οποίες η αστυνόμευση περιορίζεται σε υποστηρικτικό ρόλο και συνδυάζεται με κοινωνικές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις, ώστε να αποφεύγεται η ποινικοποίηση της νεανικής συμπεριφοράς και να ενισχύεται η εμπιστοσύνη των νέων προς τους θεσμούς (Firtiana et al., 2022). Η ευρωπαϊκή εμπειρία καταδεικνύει ότι η πρόληψη, όταν οργανώνεται ως διατομεακή πολιτική, μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός έγκαιρης αποφόρτισης κοινωνικών εντάσεων και όχι ως εργαλείο καταστολής εκ των υστέρων. (Ζαραφονίτου, 2022).

Στην Ελλάδα, η θεσμική οργάνωση της πρόληψης της παραβατικότητας επιχειρήθηκε κυρίως μέσω συμμετοχικών και αποκεντρωμένων δομών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας, τα οποία θεσμοθετήθηκαν με τον Ν. 2713/1999, καθώς και το Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας, με αρμοδιότητα τον συντονισμό και την επιστημονική υποστήριξη των τοπικών δράσεων (Φαρσεδάκης, 2016). Η φιλοσοφία των δομών αυτών εδράζεται στην παραδοχή ότι η πρόληψη είναι αποτελεσματικότερη όταν σχεδιάζεται σε εγγύτητα με την τοπική κοινότητα και ενεργοποιεί συνεργασίες μεταξύ κοινωνικών υπηρεσιών, σχολείων, φορέων υγείας και τοπικών αρχών. Παράλληλα, στην ελληνική πραγματικότητα, αναπτύχθηκαν προληπτικές πολιτικές που συνδέονται με το πεδίο της δημόσιας υγείας και της ψυχοκοινωνικής στήριξης, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη λειτουργία του Εθνικού Οργανισμού Πρόληψης και Αντιμετώπισης Εξαρτήσεων (ΕΟΠΑΕ), πρώην ΟΚΑΝΑ και του δικτύου Κέντρων Πρόληψης, όπου η έμφαση δίνεται στην ενημέρωση, την οικογενειακή συμβουλευτική και την έγκαιρη παρέμβαση σε ανήλικους που εμφανίζουν συμπεριφορές αυξημένου κινδύνου

(ΕΟΠΑΕ, χ.χ.). Οι παρεμβάσεις αυτές εντάσσονται σε λογική δευτερογενούς και τριτογενούς πρόληψης, καθώς ενεργοποιούνται πριν ή αμέσως μετά την πρώτη εμπλοκή με παραβατικές πρακτικές, με στόχο να αποτραπεί η σταθεροποίηση αποκλινουσών τροχιών (California Office of the State Attorney General, 2020). Σε τοπικό επίπεδο, προγράμματα που υλοποιήθηκαν από δήμους και περιφέρειες, όπως δράσεις κοινωνικής ένταξης, κέντρα κοινότητας και αστικές παρεμβάσεις ασφάλειας, ανέδειξαν τις δυνατότητες αλλά και τα όρια της ελληνικής προληπτικής πολιτικής, καθώς συχνά εξαρτήθηκαν από αποσπασματικές χρηματοδοτήσεις και παρουσίασαν ασυνέχεια στην εφαρμογή (Ζαραφονίτου, 2022). Η εμπειρία αυτή καταδεικνύει ότι, χωρίς σταθερούς πόρους, θεσμική συνέπεια και μηχανισμούς αξιολόγησης, η πρόληψη κινδυνεύει να παραμείνει ρητορική διακήρυξη και όχι λειτουργική πολιτική πρακτική (Φαρσεδάκης, 2016). Οι στρατηγικές και πολιτικές πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων, όπως διαμορφώνονται σε διεθνές, ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο, συγκλίνουν στη βασική αρχή ότι η αποτελεσματική πρόληψη προϋποθέτει συνδυασμό κοινωνικών, εκπαιδευτικών και κοινοτικών παρεμβάσεων, οι οποίες μειώνουν τους παράγοντες κινδύνου χωρίς να ενεργοποιούν μηχανισμούς στιγματισμού και ποινικής κλιμάκωσης (Young et al., 2017). Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται με ιδιαίτερη ένταση ο ρόλος της εκπαίδευσης ως θεσμικού πεδίου πρόληψης, το οποίο, λόγω της καθολικής του εμβέλειας και της καθημερινής του επαφής με τον ανήλικο πληθυσμό, μπορεί να λειτουργήσει ως κομβικός μηχανισμός έγκαιρης παρέμβασης, στοιχείο που αναλύεται διεξοδικά στην επόμενη ενότητα.

5.1.3. Η εκπαίδευση ως πεδίο πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων

Η εκπαίδευση συνιστά έναν από τους πλέον κρίσιμους θεσμούς πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων, καθώς αποτελεί το κατεξοχήν πεδίο συστηματικής κοινωνικοποίησης, εντός του οποίου διαμορφώνονται στάσεις απέναντι στους κανόνες, δεξιότητες κοινωνικής συνύπαρξης και μορφές αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς, οι οποίες λειτουργούν είτε προστατευτικά είτε επιβαρυντικά ως προς την εκδήλωση αποκλινουσών πρακτικών (Farrington et al., 2016). Η σχολική εμπειρία, ως καθημερινό βίωμα ένταξης ή αποκλεισμού, δεν επιδρά μηχανιστικά στη συμπεριφορά των ανηλίκων, αλλά λειτουργεί ως δυναμικό πλαίσιο στο οποίο συμπλέκονται παιδαγωγικές πρακτικές, θεσμικές ρυθμίσεις και κοινωνικές

ανισότητες, επηρεάζοντας καθοριστικά τις τροχιές ανάπτυξης και συμμετοχής (Χαΐδου, 2021).

Η εκπαίδευση συνιστά πεδίο όπου ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν παράγεται μόνο εκτός σχολείου, αλλά και εντός του, μέσω πρακτικών ταξινόμησης, πρόωρης κατηγοριοποίησης και στιγματιστικής ερμηνείας της «παρέκκλισης», οι οποίες οδηγούν στη μεταφορά της ευθύνης για δυσκολίες προσαρμογής ή μαθησιακές ανάγκες στους ίδιους τους μαθητές, αντιμετωπίζοντάς τους ως προσωπικό φταίξιμο αντί ως ανάγκη για παιδαγωγική υποστήριξη (Τσίγκανου, 2023). Όταν το σχολείο αδυνατεί να αναγνωρίσει τη διαφοροποίηση αναγκών και να προσφέρει υποστηρικτικές παρεμβάσεις, λειτουργεί ως μηχανισμός αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων, συμβάλλοντας έμμεσα στη συγκρότηση παραβατικών τροχιών ως εναλλακτικών μορφών αναγνώρισης και ένταξης (Ιωαννίδη, 2002· Θάνος, 2017).

Απέναντι σε αυτή τη δυναμική, οι εκπαιδευτικές παρεμβάσεις πρόληψης προσανατολίζονται στη διαμόρφωση θετικού σχολικού κλίματος και στη συγκρότηση της σχολικής μονάδας ως «κοινότητας μάθησης», εντός της οποίας καλλιεργούνται σχέσεις εμπιστοσύνης, συμμετοχής και ασφάλειας, μειώνοντας τους παράγοντες κινδύνου που συνδέονται με αποσύνδεση και συγκρουσιακές αλληλεπιδράσεις (COURRIER–UNESCO, 1995). Η ενίσχυση της ενσυναίσθησης, η συνεργατική μάθηση και η συστηματική καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων έχουν αναδειχθεί ως αποτελεσματικές στρατηγικές πρόληψης, στο μέτρο που περιορίζουν τη λειτουργική χρησιμότητα της επιθετικότητας και της βίας ως μέσων επιβολής ή αυτοεπιβεβαίωσης (Δροσινού-Κορέα & Σκληβάγκου, 2016).

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη συνεργασία σχολείου και οικογένειας, καθώς η συμπεριφορά του παιδιού δεν μπορεί να αποκοπεί από τις οικογενειακές δυναμικές, τα πρότυπα οριοθέτησης και τις συνθήκες συναισθηματικής στήριξης που βιώνει στο οικιακό περιβάλλον (Herbert, 1998). Όταν η σχολική παρέμβαση οργανώνεται σε συντονισμό με την οικογένεια, ενισχύεται η συνέπεια των μηνυμάτων προς το παιδί και μειώνονται οι πιθανότητες αναπαραγωγής συγκρουσιακών προτύπων συμπεριφοράς, ιδίως σε περιπτώσεις πρώιμων ενδείξεων δυσπροσαρμογής (Καλαντζή-Αζίζη & Ζαφειροπούλου, 2004). Η γονεϊκή εμπλοκή, όταν υποστηρίζεται με δομημένη καθοδήγηση και ανατροφοδότηση, έχει συσχετιστεί με μείωση επιθετικών συμπεριφορών και με ενίσχυση δεξιοτήτων επίλυσης συγκρούσεων σε σχολικό και οικογενειακό πλαίσιο (Tremblay & Craig, 1995).

Η λειτουργία της εκπαίδευσης ως πεδίου πρόληψης ενισχύεται όταν το σχολείο συνδέεται με ευρύτερα υποστηρικτικά δίκτυα, όπως κοινωνικές υπηρεσίες, δομές ψυχοκοινωνικής στήριξης και τοπικές κοινοτικές παρεμβάσεις, ώστε η σχολική παρέμβαση να μην παραμένει απομονωμένη αλλά να εντάσσεται σε ένα συνεκτικό πλαίσιο κοινωνικής φροντίδας (Χαΐδου, 2021). Υπό αυτή την έννοια, η εκπαίδευση δεν λειτουργεί απλώς ως χώρος μετάδοσης γνώσεων, αλλά ως κόμβος πρόληψης, στον οποίο συναντώνται παιδαγωγικές, κοινωνικές και υποστηρικτικές πρακτικές, με στόχο την αναχαίτιση παραβατικών τροχιών πριν αυτές παγιωθούν.

Η εκπαίδευση αναδεικνύεται ως θεσμός με διττή δυναμική, καθώς μπορεί να λειτουργήσει είτε ως προστατευτικός παράγοντας είτε ως πεδίο αναπαραγωγής αποκλεισμού, ανάλογα με το αν οργανώνεται με όρους συμπερίληψης, αναγνώρισης και συνεργασίας ή, αντιθέτως, με όρους πειθαρχικής διαχείρισης και στιγματισμού (Ιωαννίδη, 2002). Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαιδευτική πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων συνιστά κρίσιμη συνιστώσα μιας ολοκληρωμένης πολιτικής, η οποία προτάσσει την κοινωνική ένταξη και τη δικαιωματική προστασία ως βασικούς άξονες έγκαιρης παρέμβασης.

5.2. Αντιμετώπιση παραβατικότητας ανηλίκων

5.2.1. Θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων

Η αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων συγκροτείται ως ιδιαίτερο πεδίο ρύθμισης, στο οποίο η ανηλικότητα δεν νοείται ως απλή ποσοτική παραλλαγή της ενήλικης εγκληματικότητας, αλλά ως αναπτυξιακή και κοινωνική κατάσταση που απαιτεί διαφοροποιημένη θεσμική μεταχείριση, με έμφαση στην προστασία δικαιωμάτων, στην αναλογικότητα και στην προοπτική κοινωνικής επανένταξης (Χαΐδου, 2021). Η διαφοροποίηση αυτή αποτυπώνεται σε ένα πλέγμα διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών ρυθμίσεων, οι οποίες, ανεξαρτήτως δεσμευτικότητας, συγκροτούν ένα πρότυπο «παιδοκεντρικής δικαιοσύνης», στο οποίο η ποινική διαδικασία οφείλει να προσαρμόζεται στις γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες του ανηλίκου (De Vries et al., 2015).

Σε διεθνές επίπεδο, θεμελιώδη θέση κατέχει η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία εισάγει τη βασική αρχή ότι η στέρηση της ελευθερίας ανηλίκων αποτελεί έσχατο μέτρο και εφαρμόζεται για το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα, ενώ παράλληλα κατοχυρώνονται δικαιώματα δίκαιης δίκης, νομικής συνδρομής, επικοινωνίας με την οικογένεια και μεταχείρισης που σέβεται την αξιοπρέπεια του παιδιού (Χάιδου, 2021). Η κανονιστική λογική της Σύμβασης δεν περιορίζεται σε απαγορευτικές ρυθμίσεις, αλλά θεμελιώνει θετικές υποχρεώσεις των κρατών για την ανάπτυξη θεσμών και πρακτικών που υπηρετούν την κοινωνική επανένταξη, αποφεύγοντας την παγίωση στιγματιστικών ταυτοτήτων (Hammarberg, 2012· Πιτσελά, 2003).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η προστασία των ανηλίκων ενισχύεται μέσω δεσμευτικών και μη δεσμευτικών πράξεων. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800, η οποία αφορά τις δικονομικές εγγυήσεις για ανηλίκους υπόπτους ή κατηγορούμενους σε ποινικές διαδικασίες. Η Οδηγία αυτή καθιερώνει υποχρεώσεις ενισχυμένης ενημέρωσης, πρόσβασης σε δικηγόρο, ατομικής αξιολόγησης και ειδικής μεταχείρισης κατά την κράτηση ή την ανάκριση, ώστε η διαδικασία να παραμένει συμβατή με την ηλικία και την ευαλωτότητα του παιδιού (Χάιδου, 2021). Παράλληλα, οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη αναδεικνύουν την ανάγκη προσαρμογής των διαδικασιών, όχι μόνο σε επίπεδο κανόνων, αλλά και σε επίπεδο πρακτικής εφαρμογής, ώστε να αποφεύγεται η δευτερογενής θυματοποίηση (Hammarberg, 2012).

Στην Ελλάδα, το θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων έχει διαμορφωθεί μέσα από τη σταδιακή ενσωμάτωση των διεθνών και ευρωπαϊκών κατευθύνσεων, με βασικό άξονα την αναγνώριση της παιδαγωγικής διάστασης των μέτρων που επιβάλλονται στους ανηλίκους (Χάιδου, 2021· Κουράκης, 2012). Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο προβλέπει αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, τα οποία διαφοροποιούνται από τις ποινές ενηλίκων, καθώς αποσκοπούν πρωτίστως στη διαπαιδαγώγηση, στην υποστήριξη και στην κοινωνική επανένταξη, και όχι στην τιμωρητική εξουδετέρωση. Ωστόσο, η θεσμική αυτή πρόβλεψη δεν εξαντλεί το ζήτημα της αντιμετώπισης, καθώς η αποτελεσματικότητα του πλαισίου εξαρτάται από τον τρόπο εφαρμογής του και από τη λειτουργική συνέργεια των εμπλεκόμενων φορέων. Παρατηρούνται συχνά αποκλίσεις μεταξύ κανονιστικού προτύπου και πρακτικής εφαρμογής, ιδίως όταν απουσιάζουν επαρκείς πόροι, εξειδικευμένο προσωπικό και μηχανισμοί αξιολόγησης των μέτρων (Χάιδου, 2021).

Η απόσταση αυτή μεταξύ «δικαίου στα χαρτιά» και «δικαίου στην πράξη» αναδεικνύει ότι η αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων δεν μπορεί να αναλυθεί αποκλειστικά ως νομικό ζήτημα, αλλά ως πεδίο θεσμικής λειτουργίας και κοινωνικής πολιτικής (Κουράκης, 2012).

Το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων συγκροτεί ένα σύνθετο σύστημα εγγυήσεων και παρεμβάσεων, το οποίο επιχειρεί να ισορροπήσει ανάμεσα στην ανάγκη κοινωνικής προστασίας και στην υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων και της αναπτυξιακής ιδιαιτερότητας του παιδιού (De Vries et al., 2015). Στο πλαίσιο αυτό, η αποτελεσματική αντιμετώπιση δεν ταυτίζεται με την αυστηρότητα της αντίδρασης, αλλά με την ικανότητα του συστήματος να περιορίζει τον στιγματισμό, να αποτρέπει την υποτροπή και να δημιουργεί πραγματικές δυνατότητες κοινωνικής επανένταξης, προϋποθέσεις που καθιστούν αναγκαία την εξέταση του ρόλου των επιμέρους φορέων εφαρμογής, και ιδίως της αστυνομίας, η οποία αποτελεί το πρώτο σημείο θεσμικής επαφής του ανηλίκου με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

5.2.2. Η Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα, ως φορείς θεσμικής αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων

Η αστυνομία συνιστά τον κατεξοχήν φορέα πρώτης θεσμικής επαφής του ανηλίκου με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, γεγονός που της προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα ως προς τον τρόπο με τον οποίο η παραβατική συμπεριφορά ορίζεται, ερμηνεύεται και διαχειρίζεται ήδη από το αρχικό στάδιο της θεσμικής παρέμβασης (Κουράκης, 2012). Η αστυνομική πρακτική δεν λειτουργεί απλώς ως διαδικαστικό προοίμιο της δικαστικής διαδικασίας, αλλά ως κρίσιμο φίλτρο, μέσω του οποίου δύνανται να ενεργοποιηθούν είτε προστατευτικές και παιδαγωγικές λογικές είτε, αντιθέτως, μηχανισμοί ποινικοποίησης και στιγματισμού, με μακροπρόθεσμες συνέπειες για την πορεία του ανηλίκου στο σύστημα κοινωνικού ελέγχου (Χάιδου, 2021).

Σύμφωνα με τις θεωρίες κοινωνικού ελέγχου και κρατικής εξουσίας, η λειτουργία της αστυνομίας δεν μπορεί να αναλυθεί αποκομμένα από το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου ασκείται. Η διάκριση μεταξύ καταναγκασμού και

συναίνεσης κατά τον Gramsci (1973) αναδεικνύει ότι η διατήρηση της κοινωνικής τάξης δεν επιτυγχάνεται αποκλειστικά μέσω της βίας ή της απειλής κύρωσης, αλλά κυρίως μέσω της ιδεολογικής ηγεμονίας και της εσωτερίκευσης των κανόνων ως «φυσικών» και αυτονόητων. Στο πλαίσιο αυτό, η αστυνομία λειτουργεί ως θεσμικός φορέας εφαρμογής της κρατικής εξουσίας, καλούμενη να ισορροπήσει ανάμεσα στη νομιμοποίηση της δράσης της μέσω κοινωνικής αποδοχής και στη χρήση κατασταλτικών μέσων, όταν η συναίνεση κρίνεται ανεπαρκής (Φούσκας, 1998).

Ωστόσο, όπως σε περιόδους κοινωνικοοικονομικής κρίσης και αξιακής απορρύθμισης, η ισορροπία αυτή τείνει να διαρρηγνύεται, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της καταστολής ως κυρίαρχης στρατηγικής διαχείρισης της απόκλισης, ιδίως απέναντι σε κοινωνικές ομάδες που προσλαμβάνονται ως «επικίνδυνες» ή «απειλητικές» για την κοινωνική τάξη (Hall et al., 1978). Οι ανήλικοι, και ιδίως όσοι προέρχονται από κοινωνικά ευάλωτα ή περιθωριοποιημένα περιβάλλοντα, εμφανίζονται συχνά ως αντικείμενα εντατικότερου ελέγχου, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα πρόωρης και δυσανάλογης ποινικοποίησης συμπεριφορών χαμηλής κοινωνικής απαξίας (Τσουκαλάς, 2011).

Οι αστυνομικές πρακτικές απέναντι σε ανηλίκους παρουσιάζουν συχνά αποκλίσεις από το κανονιστικό πλαίσιο παιδοκεντρικής δικαιοσύνης, ιδίως κατά τα στάδια της σύλληψης, της προανάκρισης και της προσωρινής κράτησης (Γασπαρινάτου, 2016). Έχουν καταγραφεί περιπτώσεις περιορισμένης πρόσβασης σε νομική συνδρομή, παρεμπόδισης επικοινωνίας με την οικογένεια, καθώς και πρακτικές εξευτελιστικής ή βίαιης μεταχείρισης, οι οποίες αντιβαίνουν στις διεθνείς και ευρωπαϊκές εγγυήσεις προστασίας των ανηλίκων (Χαΐδου, 2021). Οι πρακτικές αυτές, όταν επαναλαμβάνονται, δεν συνιστούν απλώς μεμονωμένες παρεκκλίσεις, αλλά εντάσσονται σε μια ευρύτερη θεσμική κουλτούρα, όπου η διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών οργάνων ασκείται χωρίς επαρκή έλεγχο και λογοδοσία (Γασπαρινάτου, 2016).

Όσον αφορά στο ζήτημα της επιλεκτικής αστυνόμευσης, ορισμένες κατηγορίες ανηλίκων, όπως αλλοδαποί, Ρομά ή ανήλικοι που διαβιούν σε υποβαθμισμένες περιοχές, υφίστανται συχνότερους και αυστηρότερους ελέγχους, γεγονός που υποδηλώνει την αναπαραγωγή στερεοτύπων και κοινωνικών προκαταλήψεων στο επίπεδο της αστυνομικής πρακτικής (Τσουκαλάς, 2011· Γασπαρινάτου, 2016). Η επιλεκτικότητα αυτή ενισχύει τον κίνδυνο δευτερογενούς απόκλισης, καθώς η επαναλαμβανόμενη θεσμική στοχοποίηση συμβάλλει στη

συγκρότηση ταυτοτήτων «παραβάτη», ακόμη και σε περιπτώσεις περιορισμένης ή περιστασιακής παραβατικής συμπεριφοράς (Χάιδου, 2021).

Παράλληλα, η έλλειψη συστηματικής εξειδίκευσης και επιμόρφωσης των αστυνομικών οργάνων σε ζητήματα δικαιοσύνης ανηλίκων αναδεικνύεται ως κρίσιμο θεσμικό έλλειμμα, καθώς περιορίζει τη δυνατότητα εφαρμογής παιδαγωγικών και αποκαταστατικών πρακτικών στο στάδιο της πρώτης επαφής με τον ανήλικο (Βιδάλη, 2007). Η απουσία ειδικής κατάρτισης, σε συνδυασμό με την εσωτερική κουλτούρα ενός ιεραρχικά οργανωμένου σώματος, ευνοεί την κανονικοποίηση πρακτικών αυθαιρεσίας και την αναπαραγωγή εξουσιαστικών προτύπων διαχείρισης, ιδίως όταν δεν υφίστανται αποτελεσματικοί μηχανισμοί ελέγχου (Agamben, 2013).

Υπό το πρίσμα αυτό, καθίσταται σαφές ότι ο ρόλος των διοικητικών αρχών στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων δεν μπορεί να αξιολογηθεί αποκλειστικά με όρους αποτελεσματικότητας ή καταστολής, αλλά οφείλει να εντάσσεται σε ένα δικαιωματικό και παιδαγωγικό πλαίσιο, όπου η θεσμική παρέμβαση λειτουργεί ανασχετικά ως προς την παγίωση παραβατικών τροχιών και όχι ως μηχανισμός επιτάχυνσής τους (Χάιδου, 2021). Στο ελληνικό πλαίσιο, η Ελληνική Αστυνομία διαχειρίζεται τον κύριο όγκο των περιστατικών παραβατικότητας ανηλίκων, γεγονός που την καθιστά κεντρικό θεσμικό δρώντα στο σύστημα πρόληψης, παρέμβασης και καταγραφής. Ωστόσο, η παραβατικότητα ανηλίκων δεν αποτελεί αποκλειστικό πεδίο αποκλειστικής αρμοδιότητάς της, καθώς σημαντικός αριθμός περιστατικών αντιμετωπίζεται επίσης από το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή, ιδίως σε παραβάσεις που σχετίζονται με τη θαλάσσια ζώνη ευθύνης, τη μετακίνηση πληθυσμών και ειδικούς ποινικούς νόμους, καθώς και από το Πυροσβεστικό Σώμα, κυρίως σε υποθέσεις εμπρησμών, επικίνδυνων ενεργειών και παραβάσεων που άπτονται της δημόσιας ασφάλειας.

Τα τελευταία έτη, και στους τρεις αυτούς φορείς διαφαίνεται μια σταδιακή αλλά σαφής μετατόπιση στον τρόπο διαχείρισης της παραβατικότητας ανηλίκων, με έμφαση στην εξειδίκευση του προσωπικού, στην τυποποίηση διαδικασιών μεταχείρισης ανηλίκων και στη μεγαλύτερη ευθυγράμμιση με διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα παιδοκεντρικής δικαιοσύνης (Council of Europe, 2010· UN Committee on the Rights of the Child, 2019). Η ενίσχυση των Υπηρεσιών Ανηλίκων της Ελληνικής Αστυνομίας, η συστηματικότερη συνεργασία όλων των διοικητικών αρχών με κοινωνικές υπηρεσίες και εισαγγελικές αρχές ανηλίκων, καθώς και η αυξανόμενη

έμφαση σε προληπτικές και διαμεσολαβητικές πρακτικές, συνιστούν ενδείξεις θεσμικού αναπροσανατολισμού που υπερβαίνει το στενό κατασταλακτικό πρότυπο.

Τα εμπειρικά ευρήματα της παρούσας έρευνας, που θα αναλυθούν στα επόμενα κεφάλαια, ενισχύουν τη σημασία της παραπάνω διαπίστωσης, καθώς καταδεικνύουν ότι, παρά τη σαφή υπεροχή της Ελληνικής Αστυνομίας στον συνολικό αριθμό καταγεγραμμένων υποθέσεων παραβατικότητας ανηλίκων, ένα μη αμελητέο μέρος των περιστατικών που εμπíπτουν σε ειδικούς ποινικούς νόμους και λοιπές διατάξεις προέρχεται από το πεδίο αρμοδιότητας του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής και του Πυροσβεστικού Σώματος. Η διαφοροποίηση αυτή αντανακλάται τόσο στη φύση των αδικημάτων όσο και στο κοινωνικό και ηλικιακό προφίλ των εμπλεκόμενων ανηλίκων, όπως προκύπτει από την ανάλυση των επίσημων διοικητικών δεδομένων. Υπό αυτή την έννοια, η αποτελεσματική αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων προϋποθέτει όχι μόνο τη θεσμική αναβάθμιση της αστυνομικής πρακτικής, αλλά και τον συντονισμό και τη συγκριτική εναρμόνιση των πρακτικών όλων των διοικητικών αρχών, στο πλαίσιο ενός ενιαίου, δικαιωματικά προσανατολισμένου συστήματος παιδικής και νεανικής προστασίας.

5.2.3. Μέτρα μεταχείρισης, αποκαταστατικές πρακτικές και πρόληψη της υποτροπής των ανηλίκων παραβατών

Σύμφωνα με το σύγχρονο θεωρητικό και κανονιστικό πλαίσιο της δικαιοσύνης ανηλίκων, τα μέτρα μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών δεν αποσκοπούν πρωτίστως στην τιμωρία της πράξης, αλλά στη διαχείριση της παραβατικής συμπεριφοράς ως αναπτυξιακού και κοινωνικού φαινομένου, το οποίο δύναται να αναστραφεί μέσω κατάλληλων παιδαγωγικών, ψυχοκοινωνικών και θεσμικών παρεμβάσεων (Κανόνες του Πεκίνου, 1985· Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ, 1990). Η μεταχείριση, υπό αυτή την έννοια, συνιστά πεδίο στο οποίο διασταυρώνονται η ποινική δικαιοσύνη, η κοινωνική πολιτική και η αγωγή, με κεντρικό στόχο την αποτροπή της υποτροπής και τη σταδιακή κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου, χωρίς την παγίωσή του σε μια ταυτότητα «παραβάτη» (Κουράκης, 2012).

Στο πλαίσιο αυτό, τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα συγκροτούν τον βασικό κορμό της θεσμικής μεταχείρισης των ανηλίκων, καθώς επιδιώκεται η

αντικατάσταση της στερητικής της ελευθερίας κύρωσης με παρεμβάσεις εξατομικευμένες, αναλογικές και προσαρμοσμένες στις ανάγκες, τις δυνατότητες και το κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού (Χάιδου, 2021· Κουράκης, 2012). Τα αναμορφωτικά μέτρα, όπως η επίβλεψη από επιμελητή ανηλίκων, η παρακολούθηση εκπαιδευτικών ή επαγγελματικών προγραμμάτων και η συμμετοχή σε δράσεις κοινωνικής ωφέλειας, στοχεύουν στην ενίσχυση της υπευθυνότητας και της κοινωνικής ένταξης, χωρίς την αποκοπή του ανηλίκου από το φυσικό του περιβάλλον (Σπινέλλη, 2011). Αντιστοίχως, τα θεραπευτικά μέτρα ενεργοποιούνται όταν η παραβατική συμπεριφορά συνδέεται με εξαρτήσεις, ψυχοκοινωνικές δυσκολίες ή σοβαρές οικογενειακές δυσλειτουργίες, οπότε η παρέμβαση μετατοπίζεται από τη συμμόρφωση στον κανόνα προς την υποστήριξη και τη θεραπεία (Εθνικός Οργανισμός Πρόληψης και Αντιμετώπισης Εξαρτήσεων, χ.χ.).

Η αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών συναρτάται άμεσα με τον βαθμό εξατομίκευσης και διεπιστημονικής αξιολόγησης, καθώς η μηχανιστική επιβολή πανομοιότυπων παρεμβάσεων έχει καταδειχθεί ότι ενισχύει τον κίνδυνο υποτροπής, ιδίως όταν αγνοούνται οι κοινωνικές ανισότητες και οι εμπειρίες αποκλεισμού που προηγούνται της παραβατικής εκδήλωσης (Myers & Farrell, 2008). Τα προγράμματα που συνδυάζουν εκπαιδευτική υποστήριξη, ψυχολογική συμβουλευτική και οικογενειακή παρέμβαση εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά επαναλαμβανόμενης παραβατικότητας σε σύγκριση με αυστηρά κατασταλτικές προσεγγίσεις (California Office of the State Attorney General, 2020).

Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η αποκαταστατική δικαιοσύνη, η οποία έχει αναδειχθεί διεθνώς ως εναλλακτικό και συμπληρωματικό μοντέλο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον από την τιμωρία της πράξης στην αποκατάσταση της βλάβης και στη διαχείριση των κοινωνικών σχέσεων που έχουν διαρραγεί (Zehr, 2015). Στο αποκαταστατικό πλαίσιο, ο ανήλικος καλείται να αναγνωρίσει τις συνέπειες της συμπεριφοράς του, να αναλάβει ευθύνη και να συμμετάσχει ενεργά σε διαδικασίες διαλόγου με το θύμα και την κοινότητα, υπό συνθήκες ασφάλειας και θεσμικής εποπτείας (Χάιδου, 2021). Η πρακτική αυτή έχει συσχετιστεί με αυξημένη αίσθηση δικαιοσύνης, μείωση του στιγματισμού και ενίσχυση της κοινωνικής επανένταξης, ιδίως όταν εφαρμόζεται σε πρώιμα στάδια εμπλοκής με το σύστημα δικαιοσύνης (Κουράκης, 2012).

Η πρόληψη της υποτροπής, ως βασικός στόχος της μεταχείρισης, δεν εξαντλείται στην ολοκλήρωση ενός μέτρου, αλλά προϋποθέτει τη συνέχεια της

υποστήριξης και μετά την τυπική λήξη της θεσμικής παρέμβασης (Hammarberg, 2012). Η απουσία δομών μεταβατικής υποστήριξης, όπως προ συνθήκες αποφυλάκισης προγράμματα, συμβουλευτική επανένταξης και σύνδεση με εκπαιδευτικά ή επαγγελματικά δίκτυα, αυξάνει σημαντικά την πιθανότητα επιστροφής σε παραβατικές πρακτικές (Farrington et al., 2016· California Office of the State Attorney General, 2020). Υπό αυτή την έννοια, η επανένταξη δεν συνιστά τελικό στάδιο, αλλά διαρκή διαδικασία, η οποία απαιτεί συντονισμό μεταξύ δικαιοσύνης, κοινωνικών υπηρεσιών, εκπαίδευσης και τοπικής κοινότητας (Ζαραφωνίτου, 2022).

Τα μέτρα μεταχείρισης των ανηλίκων αποκτούν ουσιαστικό νόημα μόνο όταν εντάσσονται σε ένα συνεκτικό και παιδοκεντρικό πλαίσιο, όπου η θεσμική παρέμβαση λειτουργεί υποστηρικτικά και όχι τιμωρητικά, περιορίζοντας τον κίνδυνο υποτροπής και ενισχύοντας τη δυνατότητα του ανηλίκου να επανασυνδεθεί με το σχολείο, την οικογένεια και το κοινωνικό σύνολο (Χάιδου, 2021). Η αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων μετασχηματίζεται από μηχανισμό ελέγχου σε πεδίο κοινωνικής αποκατάστασης και επένδυσης στο μέλλον του παιδιού (Hammarberg, 2012· Farrington et al., 2016).

5.2.4. Η εκπαίδευση ως πεδίο παιδαγωγικής αντιμετώπισης και κοινωνικής επανένταξης

Η εκπαίδευση δεν περιορίζεται στη λειτουργία της ως μηχανισμός πρωτογενούς πρόληψης, αλλά αναδεικνύεται και ως κρίσιμο πεδίο παιδαγωγικής αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων, ιδίως μετά την εκδήλωση προβληματικής ή παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς αποτελεί έναν από τους ελάχιστους θεσμούς που διατηρούν τη δυνατότητα συστηματικής και μακροχρόνιας επαφής με τον ανήλικο (Χάιδου, 2021· Farrington et al., 2016). Η εκπαιδευτική παρέμβαση λειτουργεί ως ενδιάμεσος χώρος ανάμεσα στη δικαιοσύνη και την κοινωνία, όπου μπορεί να επιτευχθεί σταδιακή αποκατάσταση των ρηγμένων δεσμών, επανανοηματοδότηση της συμπεριφοράς και ενίσχυση των προϋποθέσεων κοινωνικής επανένταξης, χωρίς την αναπαραγωγή στιγματιστικών πρακτικών (Ιωαννίδη, 2002).

Στο πλαίσιο της παιδαγωγικής αντιμετώπισης, ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι παρεμβάσεις που εστιάζουν στην επεξεργασία της συμπεριφοράς ως έκφρασης συναισθηματικών, γνωστικών ή κοινωνικών δυσκολιών, και όχι ως έμφυτης αποκλίνουσας ιδιότητας του παιδιού (Καφίρη, 2020· Μπέμπης κ.ά., 2014). Σε μικρότερες ηλικίες, όπου η λεκτική επεξεργασία εμπειριών τραύματος, απώλειας ή έντονου άγχους παραμένει περιορισμένη, η παιγνιοθεραπεία έχει περιγραφεί ως κατάλληλο εργαλείο παιδαγωγικής και ψυχοκοινωνικής παρέμβασης, καθώς, μέσω του συμβολικού παιχνιδιού, των ιχνογραφημάτων και της καθοδηγούμενης φαντασίας, διευκολύνεται η έκφραση συναισθημάτων και η σταδιακή ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτορρύθμισης (Herbert, 1996· Χατζηχρήστου, 2004). Η αξιοποίηση τέτοιων μεθόδων στο σχολικό ή παρασχολικό πλαίσιο επιτρέπει την αποφόρτιση της συμπεριφοράς από τιμωρητικά νοήματα και τη μετατόπιση προς μια υποστηρικτική, θεραπευτικά ευαίσθητη προσέγγιση (Δροσινού-Κορέα & Σκληβάγκου, 2016· Χατζηχρήστου, 2004).

Παράλληλα, σε μεγαλύτερες ηλικίες, έχουν εφαρμοστεί συμπεριφορικά και γνωσιακά-συμπεριφορικά μοντέλα παρέμβασης, τα οποία εστιάζουν στην ενίσχυση κοινωνικά αποδεκτών συμπεριφορών, στη διαχείριση θυμού και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, μέσω δομημένων πλαισίων ενίσχυσης και ανατροφοδότησης (Herbert, 1998). Μοντέλα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών, γονέων και ειδικών, όπως εκείνα που αποδίδονται στον Patterson, έχουν αναδείξει ότι η συστηματική και συνεπής ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς, σε συνδυασμό με τη μείωση των ενισχυτών της δυσπροσαρμοστικής, μπορεί να συμβάλει στη σταθεροποίηση θετικών αλλαγών, ιδίως όταν εφαρμόζεται με παιδαγωγική ευαισθησία και όχι ως μηχανιστική τεχνική ελέγχου (Herbert, 1998).

Καθοριστικό ρόλο στην παιδαγωγική αντιμετώπιση διαδραματίζει και η συνεργασία σχολείου-οικογένειας μετά την εκδήλωση παραβατικής ή σοβαρά προβληματικής συμπεριφοράς, καθώς η αποσπασματική παρέμβαση ενός μόνο θεσμού έχει αποδειχθεί ανεπαρκής για τη μακροπρόθεσμη σταθεροποίηση της αλλαγής (Καλαντζή-Αζίζη & Ζαφειροπούλου, 2004). Οι παρεμβάσεις που ενσωματώνουν γονεϊκή καθοδήγηση, συμβουλευτική και κοινή χάραξη ορίων μεταξύ σχολείου και οικογένειας εμφανίζουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη μείωση επαναλαμβανόμενων προβλημάτων συμπεριφοράς, καθώς επιτρέπουν τη συνέπεια μηνυμάτων και προσδοκιών στο καθημερινό περιβάλλον του παιδιού (Tremblay & Craig, 1995· Felton, 1994). Η συνεργασία αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε

περιπτώσεις όπου η παραβατική συμπεριφορά συνδέεται με οικογενειακές εντάσεις, ασυνέπεια ορίων ή κοινωνικοοικονομική επιβάρυνση, παράγοντες που, εάν αγνοηθούν, υπονομεύουν κάθε παιδαγωγική προσπάθεια (Δημητροπούλου & Παππά, 1993· Ρεντίφης, 2014).

Επιπλέον, η παιδαγωγική αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων προϋποθέτει την ενεργοποίηση ψυχοκοινωνικών παρεμβάσεων και υποστηρικτικών δικτύων, τόσο εντός όσο και εκτός του σχολείου, ώστε να αποτραπεί η απομόνωση του ανηλίκου και να ενισχυθεί η αίσθηση συνέχειας της υποστήριξης (Κουφονικολάκου, 2023). Η διασύνδεση με σχολικούς ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, δομές ψυχικής υγείας και κοινοτικές υπηρεσίες επιτρέπει την ολιστική προσέγγιση των αναγκών του παιδιού, ιδίως όταν συνυπάρχουν μαθησιακές δυσκολίες, ψυχοπαθολογικές ενδείξεις ή εμπειρίες τραυματοποίησης (Καφίρη, 2020· Χάιδου, 2021). Η απουσία τέτοιων δικτύων αυξάνει τον κίνδυνο εγκατάλειψης της εκπαιδευτικής διαδικασίας και επανεμπλοκής σε παραβατικές τροχιές, ακόμη και μετά την επιβολή αναμορφωτικών μέτρων (Farrington et al., 2016).

Η εκπαίδευση, ως πεδίο παιδαγωγικής αντιμετώπισης και κοινωνικής επανένταξης, αποκτά ουσιαστικό ρόλο όταν υπερβαίνει τη λογική της πειθαρχικής συμμόρφωσης και συγκροτείται ως πλαίσιο αναγνώρισης, υποστήριξης και σταδιακής αποκατάστασης της σχέσης του ανηλίκου με τους κανόνες, τους άλλους και τον εαυτό του (Ιωαννίδη, 2002). Η παιδαγωγική παρέμβαση σε αυτή την κατεύθυνση δεν λειτουργεί ανταγωνιστικά προς τη δικαιοσύνη, αλλά συμπληρωματικά, συμβάλλοντας στη μείωση της υποτροπής και στη συγκρότηση βιώσιμων διαδρομών κοινωνικής ένταξης, όπου η παραβατική εμπειρία δεν καθορίζει το μέλλον του παιδιού, αλλά εντάσσεται σε μια διαδικασία μάθησης και κοινωνικής επανεκκίνησης (Χάιδου, 2021).

5.3. Καταστάματα κράτησης ανηλίκων στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα λειτουργούν συνολικά τριάντα έξι (36) καταστάματα κράτησης, όπως λεπτομερώς αυτά αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα, εκ των οποίων σήμερα υπάρχουν δύο (2) εξειδικευμένα καταστάματα κράτησης για ανηλίκους παραβάτες, ηλικίας 15 έως 18 ετών, τα οποία έχουν ως σκοπό όχι μόνον την έκτιση της ποινής, αλλά και την παροχή ευκαιριών κοινωνικής επανένταξης μέσω της

εκπαίδευσης, της επαγγελματικής κατάρτισης και της ψυχοκοινωνικής στήριξης. Τα καταστήματα που εξυπηρετούν αυτόν τον σκοπό είναι: α) το Ειδικό Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας (στο Αϊδίι Μαγνησίας), β) το κατάστημα κράτησης γυναικών Ελεώνα Θηβών.

Οι ανήλικοι άρρενες κρατούμενοι (ηλικίας 15–18 ετών) στην Ελλάδα, έως τις 5 Αυγούστου 2022, κρατούνταν στο Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου. Τις τελευταίες μέρες του Ιουλίου 2022 (συγκεκριμένα το βράδυ του Σαββάτου 30 Ιουλίου), μετά από εξέγερση στην φυλακή αυτή και με απόφαση του τότε υπεύθυνου Υπουργείου για τα Σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας, Υπουργείου Δικαιοσύνης, οι άρρενες ανήλικοι κρατούμενοι του Καταστήματος Κράτησης Κορίνθου, μεταφέρθηκαν στο Ειδικό Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας, όπου και εκεί συνεχίζεται να κρατούνται έως και σήμερα όλοι οι ανήλικοι άρρενες παραβάτες της χώρας μας.

Όσον αναφορά τον θήλυ ανήλικο πληθυσμό κρατουμένων στην χώρα μας αυτός κρατείται στο κατάστημα κράτησης γυναικών Ελεώνα Θηβών.

Κατηγορία	Πλήθος	Φυλακές / Καταστήματα
Ειδικά ενήλικων – Αγροτικές	4	Αγιάς, Κασσάνδρας, Τίρυνθα, <i>Ειδικό Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας*</i>
Ειδικά νέων - ανήλικοι	3	<i>*Κασσαβετείας (+άρρενες ανήλικοι κρατούμενοι από 5-8-2022 έως σήμερα),</i> Αυλώνας, Βόλου, Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου (όχι κράτηση).
Θεραπευτικά	3	Ψυχιατρείο & Νοσοκομείο Κορυδαλλού, <i>Ελεώνας Θήβας (+Θήλυς ανήλικοι κρατούμενοι)*</i> , Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων Ελεώνα Θηβών*.

Κατηγορία	Πλήθος	Φυλακές / Καταστήματα
Κλειστές (γενικές)	25	Αλικαρνασσού, Άμφισσας, Γρεβενών, Ελεώνας (γυναικών Θήβας)*, Δομοκού, Δράμας, Θεσσαλονίκης (Διαβατά), Ιωαννίνων, Νιγρίτας, Κέρκυρας, Κομοτηνής, Κορίνθου (άρρηνες ανήλικοι κρατούμενοι έως 5-8-2022), Κορυδαλλού I & II, Κρήτης I (Αγία Χανίων), Κώ, Λάρισας, Μαλανδρίνου, Ναυπλίου, Νεάπολης, Πάτρας, Τρικάλων, Τρίτολης, Χαλκίδας, Χίου
Αποθήκες	1	Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών

Πηγή: sofron.gov.gr

Σε όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να προσθέσουμε και το Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου (ΙΑΑΑΒ), το οποίο αποτελεί μία από τις ελάχιστες εξειδικευμένες δομές της χώρας που φιλοξενούν (όχι με κράτηση) ανήλικους παραβάτες με σκοπό την αγωγή, εκπαίδευση και επανένταξή τους στην κοινωνία. Εδρεύει στον Βόλο και λειτουργεί υπό την εποπτεία της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη.

Ο αριθμός ανηλίκων κρατουμένων στην Ελλάδα παραμένει διαχρονικά μικρός: το 2021, αποτελούσε μόλις το 0,3% του συνολικού πληθυσμού κρατουμένων. Ωστόσο, πρόκειται για έναν ιδιαίτερα ευάλωτο πληθυσμό, τόσο ως προς τις βιογραφικές του διαδρομές όσο και ως προς τις προκλήσεις της ποινικής επανένταξης. Σύμφωνα με στοιχεία του ΕΟΠΑΕ (Εθνικό Οργανισμό Πρόληψης και Αντιμετώπισης Εξαρτήσεων) πρώην ΚΕΘΕΑ (2012), τα κυριότερα αδικήματα που οδηγούν ανήλικους σε εγκλεισμό είναι οι κλοπές (26,7%), οι ληστείες (25,7%) και τα αδικήματα που σχετίζονται με ναρκωτικές ουσίες (26,5%). Σε μικρότερο ποσοστό περιλαμβάνονται σοβαρότερα εγκλήματα, όπως επικίνδυνες σωματικές βλάβες και ανθρωποκτονίες. Αξιοσημείωτο είναι ότι, για το 84,9% των ανηλίκων, η φυλάκιση αφορά το πρώτο τους ποινικό αδίκημα, γεγονός που ενισχύει τη σημασία ενός σωφρονιστικού μοντέλου με επανενταξιακό χαρακτήρα.

Τα ειδικά καταστήματα ανηλίκων αντιμετωπίζουν κοινά και χρόνιου χαρακτήρα προβλήματα. Ο υπερπληθυσμός, η παλαιότητα των υποδομών, καθώς και η υποστελέχωση τόσο στο προσωπικό φύλαξης όσο και στο επιστημονικό και

υγειονομικό προσωπικό, συνιστούν βασικά εμπόδια για την ουσιαστική εκπλήρωση του αναμορφωτικού τους ρόλου. Παρά τις δυσκολίες, έχουν αναπτυχθεί ουσιαστικές εκπαιδευτικές δομές εντός των φυλακών αυτών, σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας (Council of Europe, 2015). Στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (Ε.Κ.Κ.Ν.) Αυλώνα λειτουργούν Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο και Δημόσιο ΙΕΚ επαγγελματικής κατάρτισης, ενώ στην Κασσαβέτεια λειτουργούν επίσης Δημοτικό, Γυμνάσιο με ηλικιακές τάξεις και Λύκειο, σύμφωνα με την πρόσφατη ΚΥΑ με Αριθμό 67611/Δ2 (ΦΕΚ Β' 2933/10-6-2025). Το Ε.Κ.Κ.Ν. Βόλου, διαθέτει Δημοτικό και Παράρτημα Γυμνασίου. Η φοίτηση είναι προαιρετική, ωστόσο στον Αυλώνα παρατηρείται εντυπωσιακή συμμετοχή, καθώς περίπου το 95% των κρατουμένων συμμετείχαν σε κάποιο σχολικό ή κατάρτισης πρόγραμμα το 2020. Όπως έχει σημειώσει κρατούμενος-μαθητής, «ερχόμενος στο σχολείο ελευθερώνεται το πνεύμα μου, γιατί είναι το μόνο που δεν μπορούν να φυλακίσουν» (Council of Europe, 2022).

Το ελληνικό σύστημα κράτησης ανηλίκων, διαχειρίζεται έναν πληθυσμό με αυξημένες ανάγκες και ευαλωτότητα. Η εκπαιδευτική δραστηριότητα και οι προσπάθειες αναμόρφωσης προσφέρουν θετικές ενδείξεις, όμως οι προκλήσεις παραμένουν σοβαρές, ιδίως σε ζητήματα υγειονομικής κάλυψης και ανθρωποκεντρικής μεταχείρισης. Στα επόμενα υποκεφάλαια παρουσιάζονται αναλυτικά τα επιμέρους χαρακτηριστικά των πέντε ιδρυμάτων κατά την περίοδο 2019–2025.

5.3.1. Ειδικό αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα Νέων της Κασσαβέτειας

Το Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Νέων Κασσαβέτειας (στην περιοχή του Αϊδινίου, κοντά στον Βόλο) είναι μια μεικτή αγροτική φυλακή ενηλίκων, νέων και ανηλίκων. Πρόκειται για φυλακή με πιο ανοιχτό χαρακτήρα, που παραδοσιακά λειτουργούσε ως αγροτική φυλακή χαμηλής ασφαλείας. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τον Αύγουστο του 2022 μεταφέρθηκαν από το Ειδικό Κατάστημα Νέων Κορίνθου, με σκοπό την δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος για τους κάτω των 18 ετών κρατουμένους και την καλύτερη στήριξή τους (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη).

Το εν λόγω κατάστημα κράτησης, έχει σχετικά μεγάλη χωρητικότητα, συγκεκριμένα 274 θέσεις. Τα τελευταία χρόνια, ο πληθυσμός αυξήθηκε σημαντικά αλλά παραμένει εντός των ορίων, στις 22/7/2025, κρατούνταν 261 άτομα, δηλαδή

κάλυψη 94,24%. Από αυτούς, οι 78 ήταν ανήλικοι (15–18 ετών), 52 νεαροί ενήλικοι (18–21) και 131 ενήλικες. Έως το έτος 2022, το κατάστημα δεν παρουσιάζει υπερπληθυσμό – ενδεικτικά, στις αρχές 2022 η πληρότητα ήταν μόλις 31,8% (πολύ χαμηλή λόγω και των τότε περιορισμών μεταγωγών). Μετά το 2022 ο αριθμός κρατουμένων αυξήθηκε (λόγω της μεταφοράς από Κόρινθο), αλλά παραμένει κάτω από τη πλήρη χωρητικότητα (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη).

Το ανωτέρω κατάστημα κράτησης διαθέτει δανειστική βιβλιοθήκη και εντός λειτουργεί σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με 3 τμήματα Δημοτικού (2 τάξεις για ανήλικους και 1 για νεαρούς ενήλικους). Εντός της φυλακής λειτουργούσε Γυμνάσιο ως παράρτημα του Γυμνασίου της Νέας Αγχιάλου καθώς και Λύκειο. Με την πρόσφατη ΚΥΑ με Αριθμό 67611/Δ2 (ΦΕΚ Β' 2933/10-6-2025), ιδρύθηκε πλέον, εντός του καταστήματος και λειτουργεί για πρώτη φορά την σχολική περίοδο 2025-2026, το 2^ο ημερήσιο Γυμνάσιο Νέας Αγχιάλου Βόλου και Λύκειο με Α, Β και Γ Λυκειακές Τάξεις, προσαρτημένες στο 2^ο ημερήσιο Γυμνάσιο Νέας Αγχιάλου Βόλου. Για τους λίγους μαθητές λυκείου εφαρμόζεται πρόγραμμα κατ' ιδίαν διδασκαλίας. Δηλαδή, παρέχεται βασική σχολική εκπαίδευση εντός της φυλακής, ενώ όσοι είναι σε ηλικία λυκείου δίνουν εξετάσεις ως κατ' ιδίαν διδαχθέντες. Επιπλέον, διοργανώνονται και άλλες δημιουργικές δραστηριότητες (αθλητισμός, πολιτιστικά εργαστήρια κ.λπ.) σε συνεργασία με φορείς όπως η ΕΠΑΝΟΔΟΣ και μη κυβερνητικές οργανώσεις (ERTNews, 2025).

Στο Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας λειτουργεί ιατρείο, ωστόσο το ζήτημα της υγειονομικής φροντίδας των κρατουμένων εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των διαχρονικών ελλείψεων που χαρακτηρίζουν το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα. Σε πρόσφατη κοινοβουλευτική αναφορά του 2025 επισημάνθηκε ότι η προστασία της υγείας των κρατουμένων αποτελεί προτεραιότητα της Πολιτείας και ότι λαμβάνονται σχετικά μέτρα, όπως η διενέργεια τακτικών απολυμάνσεων, η συντήρηση των εγκαταστάσεων και η υλοποίηση προγραμμάτων υγιεινής. Παρά ταύτα, δεν παρατίθενται συγκεκριμένα στοιχεία ως προς τη μόνιμη παρουσία ιατρικού προσωπικού στο κατάστημα. Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην παροχή ψυχολογικής και κοινωνικής υποστήριξης στους ανήλικους κρατουμένους, η οποία θεωρείται καθοριστική για την ψυχική τους ισορροπία και την προοπτική ομαλής κοινωνικής επανένταξης.

Μετά το 2022, η Κασσαβέτεια έχει αναδειχθεί σε κεντρικό κατάστημα κράτησης ανηλίκων αρρένων. Το κατάστημα δεν αντιμετωπίζει προβλήματα

υπερπληρότητας και παρέχει εκπαιδευτικές δραστηριότητες στους κρατούμενους. Ωστόσο, όπως συμβαίνει και με τα λοιπά καταστήματα κράτησης νέων, η αποτελεσματική λειτουργία του προϋποθέτει τη συνεχή ενίσχυση τόσο σε ανθρώπινο δυναμικό όσο και σε υλικοτεχνικές υποδομές, προκειμένου να διασφαλίζονται συνθήκες κράτησης σύμφωνες με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τις ειδικές ανάγκες της ανήλικης ηλικίας.

5.3.2. Κατάστημα κράτησης γυναικών Ελεώνα Θηβών

Το Γυναικείο Κατάστημα Κράτησης Ελεώνα Θηβών αποτελεί τη μεγαλύτερη και πιο οργανωμένη γυναικεία φυλακή της χώρας και λειτουργεί από το 2008 σε αγροτική περιοχή της Θήβας. Πρόκειται για κατάστημα που φιλοξενεί ενήλικες γυναίκες κρατούμενες, ανήλικες ηλικίας 15 έως 18 ετών, καθώς και μητέρες με ανήλικα παιδιά, με δυνατότητα παραμονής των παιδιών έως την ηλικία των τριών ετών, ρύθμιση που ευθυγραμμίζεται με τις διεθνείς αρχές προστασίας της μητρότητας και του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού (Council of Europe, 2010). Η δομή σχεδιάστηκε με σκοπό την αναβάθμιση των συνθηκών κράτησης των γυναικών, προσφέροντας υποδομές που πληρούν σύγχρονες προδιαγραφές και στηρίζονται σε μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση του σωφρονισμού (Coyle, 2005).

Το ανωτέρω σωφρονιστικό κατάστημα διαθέτει χωρητικότητα 655 θέσεων. Ο αριθμός των κρατούμενων στις 24/7/2025 ανέρχεται σε 520 άτομα, δηλαδή ποσοστό κάλυψης 79,39%, εκ των οποίων 12 είναι ανήλικες κρατούμενες ηλικίας 15–18 ετών. Η αποφυγή της υπερπληρότητας θεωρείται κρίσιμος παράγοντας για τη διασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών κράτησης και την αποτελεσματική εφαρμογή εκπαιδευτικών και υποστηρικτικών παρεμβάσεων (European Committee for the Prevention of Torture [CPT], 2022).

Οι εγκαταστάσεις του καταστήματος περιλαμβάνουν κτίρια διαμονής, προαύλια, αίθουσες εκπαίδευσης, εργαστήρια, ιατρικές υπηρεσίες και δομές ψυχοκοινωνικής υποστήριξης. Ιδιαίτερη μέριμνα παρέχεται στις κρατούμενες μητέρες μέσω της λειτουργίας ειδικού παιδικού σταθμού, ενώ για τις ανήλικες προβλέπεται ξεχωριστή πτέρυγα, με αυξημένη φροντίδα και εξειδικευμένη επιστημονική υποστήριξη, σύμφωνα με τις αρχές της διαφοροποιημένης μεταχείρισης των ανηλικών κρατούμενων (United Nations, 1989).

Οι κρατούμενες έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε πληθώρα δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην κοινωνική τους επανένταξη. Παρέχεται πρόσβαση σε εκπαιδευτικά προγράμματα όλων των βαθμίδων, όπως Γυμνάσιο και Λύκειο εντός του καταστήματος, καθώς και Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, ενώ προβλέπεται και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας για αλλοδαπές κρατούμενες. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα συμμετοχής σε εξ αποστάσεως σπουδές σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπου αυτό είναι εφικτό, στοιχείο που ενισχύει τη διατήρηση της εκπαιδευτικής συνέχειας και τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού (Κουράκης, 2015).

Παράλληλα, προσφέρονται επαγγελματικά σεμινάρια και προγράμματα κατάρτισης σε τομείς όπως η ραπτική, η κομμωτική, η χειροτεχνία και η μαγειρική, συχνά σε συνεργασία με δημόσιους φορείς, όπως η ΔΥΠΑ (πρώην ΟΑΕΔ) και τα ΣΑΕΚ. Η ψυχοκοινωνική υποστήριξη διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία του καταστήματος, με τακτική παρουσία ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών και συμβούλων, καθώς και με τη λειτουργία θεραπευτικών και ψυχοεκπαιδευτικών ομάδων. Παράλληλα, ενισχύονται οι δυνατότητες προσωπικής έκφρασης και δημιουργικότητας μέσω πολιτιστικών και εθελοντικών δραστηριοτήτων, όπως θεατρικές ομάδες, λέσχες ανάγνωσης και μουσικά εργαστήρια, πρακτικές που συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της αυτοεκτίμησης και της κοινωνικής ταυτότητας των κρατουμένων (Θάνος, 2018).

Για τις ανήλικες κρατούμενες, η εκπαιδευτική και ψυχολογική υποστήριξη έχει υποχρεωτικό και εντατικό χαρακτήρα. Η συμμετοχή τους στην εκπαίδευση θεωρείται βασικό εργαλείο αποκατάστασης και πρόληψης της υποτροπής, ενώ παράλληλα τους παρέχεται η δυνατότητα ανάπτυξης δεξιοτήτων ζωής, αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων, σε συμφωνία με τις αρχές της δικαιοσύνης ανηλίκων και της παιδαγωγικής προσέγγισης του σωφρονισμού (Σπινέλλη, 1976). Το Κατάστημα Κράτησης Ελεώνα Θηβών αποτελεί, συνεπώς, χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας σύγχρονης και ολιστικής προσέγγισης στην έκτιση ποινών, όπου ο σωφρονισμός συνδυάζεται με την εκπαίδευση, τη φροντίδα και την προοπτική κοινωνικής επανένταξης.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1. Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα ακολουθεί ποσοτική, μη πειραματική προσέγγιση και βασίζεται στην ανάλυση τόσο πρωτογενών, όσο και δευτερογενών δεδομένων, τα οποία έχουν ήδη καταγραφεί από επίσημους κρατικούς φορείς (Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή, το Πυροσβεστικό Σώμα), αλλά και συλλέχθηκαν από τον ίδιο τον ερευνητή (Καταστήματα Κράτησης Ανηλίκων).

Η ποσοτική έρευνα αξιοποιεί αριθμητικά δεδομένα με σκοπό την περιγραφή της έκτασης και της κατανομής ενός κοινωνικού φαινομένου και τη δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ κατηγοριών και χρονικών περιόδων (Bryman, 2017), ενώ η μη πειραματική έρευνα στηρίζεται στην ανάλυση υφιστάμενων δεδομένων χωρίς παρέμβαση του ερευνητή ή χειρισμό μεταβλητών (Creswell, 2014). Στην παρούσα μελέτη, η επιλογή αυτή συνδέεται με το γεγονός ότι το αντικείμενο αφορά τη συχνότητα και τα βασικά χαρακτηριστικά της παραβατικότητας ανηλίκων σε εθνικό επίπεδο, όπως αυτά αποτυπώνονται στις επίσημες καταγραφές, και όχι τη διεξαγωγή πειραματικού ελέγχου.

Στο πλαίσιο αυτό, υιοθετήθηκε απογραφική προσέγγιση, καθώς εξετάζεται το σύνολο των ανηλίκων παραβατών ηλικίας 8 έως 18 ετών που έχουν καταγραφεί σε επίσημα αρχεία των διωκτικών αρχών, κατά την περίοδο 2019–2024. Η απογραφική έρευνα εφαρμόζεται όταν ο στόχος είναι η πλήρης κάλυψη του πληθυσμού αναφοράς, χωρίς τη χρήση δειγματοληπτικών τεχνικών, ώστε να αποτυπώνεται το συνολικό μέγεθος και η κατανομή του υπό εξέταση φαινομένου (De Vaus & De Vaus, 2013· Groves et al., 2009). Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, τα απογραφικά δεδομένα αντλούνται αφενός από την Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα, και αφετέρου από τα Καταστήματα

Κράτησης Ανηλίκων, ενώ η ανάλυση συμπληρώνεται από τα επαγωγικά αποτελέσματα που προκύπτουν από την επεξεργασία των στοιχείων των εν λόγω καταστημάτων.

Η απογραφική μεθοδολογία όπως υιοθετείται στη συγκεκριμένη μελέτη, εδράζεται στη θεωρητική παραδοχή ότι, όταν το υπό εξέταση φαινόμενο αποτυπώνεται μέσω διοικητικών/θεσμικών καταγραφών, τότε επιδιώκεται, κατά το δυνατόν, η πλήρης κάλυψη του πληθυσμού αναφοράς, ώστε να αποφεύγονται σφάλματα δειγματοληψίας και να επιτρέπεται η παραγωγή αξιόπιστων δεικτών έκτασης και κατανομής (De Vaus & De Vaus, 2013). Η χρήση δευτερογενών απογραφικών δεδομένων νομιμοποιείται μεθοδολογικά, αφενός επειδή παρέχει δυνατότητα ανάλυσης σε μεγάλη κλίμακα, αφετέρου επειδή ευνοεί συγκρίσεις μεταξύ χρονικών περιόδων και κατηγοριών, υπό την προϋπόθεση ότι οι μεταβλητές έχουν καταγραφεί με σταθερά κριτήρια και σαφείς ταξινομήσεις (Groves et al., 2009). Υπό αυτή την έννοια, η ερευνητική διαδικασία οργανώνεται γύρω από δομημένους άξονες, όπως πλήθος καταγεγραμμένων περιστατικών, ηλικία, φύλο, κατηγορία πράξης, οι οποίοι επιτρέπουν την περιγραφική χαρτογράφηση της παραβατικότητας ανηλίκων, χωρίς να προϋποτίθεται χειρισμός μεταβλητών ή πειραματική παρέμβαση (Creswell, 2014). Παράλληλα, η απογραφική προσέγγιση, ως μεθοδολογικό εργαλείο, θεωρείται ότι παράγει «θεμελιακά» δεδομένα, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν ως βάση για έρευνες και στοχευμένες μελέτες, ιδίως όταν πρόκειται για κοινωνικά φαινόμενα που απαιτούν αρχικά αποτύπωση τάσεων, συχνοτήτων και προτύπων πριν από κάθε ερμηνευτική εμβάθυνση (Bryman, 2017). Επίσης, θα πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του ότι τα διοικητικά δεδομένα, παρότι ισχυρά ως προς την κάλυψη και τη συγκρισιμότητα, ενδέχεται να ενσωματώνουν περιορισμούς που απορρέουν από πρακτικές καταγραφής, ορισμούς των φορέων και πιθανή υπο-καταγραφή, στοιχείο που επιβάλλει προσεκτική τεκμηρίωση των πηγών και κριτική ανάγνωση των δεικτών ως «καταγεγραμμένης» και όχι κατ' ανάγκην «ολικής» παραβατικότητας (Groves et al., 2009).

Παράλληλα, η έρευνα έχει περιγραφικό χαρακτήρα, καθώς επιδιώκει να αποτυπώσει τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των ανηλίκων παραβατών και τις παραβατικές πράξεις τους, χωρίς να εξετάζει αιτιώδεις σχέσεις ή να ερμηνεύει το γιατί εκδηλώνεται η παραβατική συμπεριφορά (Ισαρη & Πουρκός, 2016). Η περιγραφική ανάλυση εφαρμόζεται ειδικότερα στο υποσύνολο των έγκλειστων

ανηλικών παραβατών και αφορά μεταβλητές όπως το φύλο, η ηλικία, η υπηκοότητα και η ιθαγένεια, το επίπεδο εκπαίδευσης κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης, η οικογενειακή κατάσταση καθώς και το είδος της πράξης για την οποία κρατούνται. Με τον τρόπο αυτό περιγράφονται τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης ομάδας και πραγματοποιούνται συγκρίσεις μεταξύ βασικών μεταβλητών, χωρίς διατύπωση αιτιωδών ερμηνειών.

Ο περιγραφικός σχεδιασμός, ο οποίος συμπληρώνει λειτουργικά την απογραφική λογική, συγκροτείται θεωρητικά ως μη παρεμβατική μεθοδολογική επιλογή, στο μέτρο που το ερευνητικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε ερωτήματα τύπου «τι», «ποιος», «πότε» και «πού», και όχι σε ερωτήματα «γιατί», τα οποία θα προϋπέθεταν αιτιώδη μοντελοποίηση, έλεγχο συγχυτικών παραγόντων ή πειραματική / ημιπειραματική συνθήκη (Creswell, 2014). Με αυτή τη σκοπιά, η περιγραφική έρευνα αξιοποιείται ως θεμέλιο στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς παρέχει τεκμηρίωση των χαρακτηριστικών ενός πληθυσμού ή ενός φαινομένου και διευκολύνει την αναγνώριση προτύπων και τάσεων, τα οποία μπορούν, σε μεταγενέστερο χρόνο, να μετασχηματισθούν σε ερευνητικές υποθέσεις προς επαλήθευση (Bryman, 2017). Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, η περιγραφική ανάλυση εννοιολογείται ως διαδικασία ταξινόμησης και συγκριτικής παρουσίασης μεταβλητών (π.χ. φύλο, ηλικιακές ομάδες, υπηκοότητα/ιθαγένεια, εκπαιδευτικό επίπεδο, οικογενειακή κατάσταση, είδος πράξης), όπου η εικόνα δεν περιορίζεται σε μία χρονική τομή, αλλά εκτείνεται σε διαδοχικά έτη (2019–2024), επιτρέποντας έτσι την παρακολούθηση μεταβολών και διαφοροποιήσεων στο χρόνο, χωρίς να αποδίδονται αιτιώδεις εξηγήσεις (Ισαρη & Πουρκός, 2016). Ταυτόχρονα, η περιγραφική μέθοδος αναγνωρίζεται ότι διαθέτει πλεονεκτήματα, όπως σχετική οικονομία πόρων και καθαρότητα παρουσίασης, αλλά και εγγενείς περιορισμούς, καθώς δεν τεκμηριώνει σχέσεις αιτίου–αποτελέσματος και εξαρτάται από την ποιότητα, την πληρότητα και την εννοιολογική συνέπεια των ήδη διαθέσιμων δεδομένων (Singh, 2023). Υπό αυτό το πρίσμα, η περιγραφική προσέγγιση δεν αντιμετωπίζεται ως κατώτερη ανάλυση, αλλά ως μεθοδολογικά πρόσφορη επιλογή, όταν ο στόχος είναι η χαρτογράφηση της κατανομής του φαινομένου και η παραγωγή αξιόπιστης εμπειρικής βάσης για στοχευμένες ερμηνευτικές προσεγγίσεις σε επόμενα ερευνητικά στάδια (Bryman, 2017).

Όσον αναφορά την έρευνα στα καταστήματα κράτησης, οι μεθοδολογικές επιλογές της παρούσας διδακτορικής διατριβής διαμορφώθηκαν σε άμεση συνάρτηση με το ισχύον θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο που διέπει την έρευνα σε ανήλικους κρατούμενους (Ν. 4624 / 2019 και τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων), τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας των Ειδικών καταστημάτων κράτησης νέων, καθώς και με τις ειδικές εγκρίσεις των αρμόδιων διοικητικών οργάνων. Ειδικότερα, σύμφωνα με τις αποφάσεις έγκρισης της πρότασης των Συμβουλίων Φυλακών, του καταστήματος κράτησης Κορίνθου, του Ειδικού Αγροτικού Σωφρονιστικού Καταστήματος Νέων Κασσαβέτειας και του καταστήματος κράτησης γυναικών Ελεώνα, η ερευνητική δραστηριότητα εγκρίθηκε υπό τον ρητό όρο ότι η έρευνα θα περιοριστεί αποκλειστικά στη μελέτη και ανάλυση στοιχείων που προκύπτουν από τον ποινικό φάκελο των κρατουμένων, χωρίς τη διεξαγωγή άμεσων συνεντεύξεων ή άλλων μορφών προσωπικής ερευνητικής επαφής με αυτούς, ανωνυμοποιημένα με εχεμύθεια και εμπιστευτικότητα.

Η εν λόγω κατεύθυνση εδράζεται στις κατευθυντήριες οδηγίες του αρμόδιου Υπουργείου και αποσκοπεί στην προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων, στη διασφάλιση της ανωνυμίας τους, καθώς και στην αποτροπή οποιασδήποτε επιβάρυνσης της ψυχοκοινωνικής τους κατάστασης. Για τον λόγο αυτό, η έρευνα υλοποιήθηκε μέσω της αξιοποίησης δευτερογενών δεδομένων, επίσημων αρχείων και ανωνυμοποιημένων στατιστικών πληροφοριών, που καλύπτουν τη χρονική περίοδο 2019–2024 και αφορούν τα βασικά χαρακτηριστικά των ανηλίκων κρατουμένων.

Συνεπώς, ο αποκλεισμός της ποιοτικής μεθόδου της συνέντευξης δεν αποτέλεσε ερευνητική αδυναμία ή επιλογή σκοπιμότητας, αλλά αναγκαία προσαρμογή στις θεσμικές, νομικές και δεοντολογικές απαιτήσεις που διέπουν την έρευνα σε ευάλωτους πληθυσμούς εντός σωφρονιστικών δομών ανηλίκων. Η προσέγγιση αυτή ενισχύει τη νομιμότητα, τη δεοντολογική αρτιότητα και την επιστημονική εγκυρότητα της παρούσας διατριβής, διασφαλίζοντας πλήρη συμμόρφωση με τις προβλεπόμενες διοικητικές εγκρίσεις και το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο.

6.2. Σημασία και αναγκαιότητα της έρευνας

Η αναγκαιότητα διεξαγωγής της παρούσας έρευνας εδράζεται στη διαρκώς αυξανόμενη ένταση και πολυπλοκότητα του φαινομένου της παραβατικότητας ανηλίκων, το οποίο κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναδειχθεί σε κρίσιμο κοινωνικό ζήτημα με εκτεταμένες επιπτώσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην οικογένεια και στους θεσμούς απονομής της δικαιοσύνης (Θάνος, 2012· Κουράκης, 2012). Παρά τη σωρευμένη επιστημονική γνώση γύρω από την παραβατικότητα ανηλίκων, εξακολουθεί να παρατηρείται περιορισμένη συστηματική εμπειρική διερεύνηση που να βασίζεται σε εκτενή επίσημα δεδομένα και να επιτρέπει τη συγκριτική αποτύπωση πολλαπλών κοινωνικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών, όπως η ηλικία, το φύλο, η υπηκοότητα, η οικογενειακή δομή και το επίπεδο εκπαίδευσης, σε συνάρτηση με τις καταγεγραμμένες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς. Το κενό αυτό καθιστά αναγκαία την παρούσα μελέτη, η οποία επιδιώκει να προσφέρει μια αποτύπωση του φαινομένου στη βάση επίσημων κρατικών δεδομένων, συμβάλλοντας στη χαρτογράφηση των διαφοροποιήσεων και των συσχετίσεων που αναδεικνύονται εμπειρικά μεταξύ βασικών χαρακτηριστικών των ανηλίκων και των κατηγοριών παραβατικών πράξεων.

Η σημασία της έρευνας ενισχύεται περαιτέρω από το γεγονός ότι προσεγγίζει την παραβατικότητα ανηλίκων όχι ως μεμονωμένο ή αποσπασματικό γεγονός, αλλά ως κοινωνικό φαινόμενο που αποτυπώνεται μέσα από τη συνύπαρξη και τη διαφοροποίηση χαρακτηριστικών όπως το φύλο, η ηλικία, η υπηκοότητα και η ιθαγένεια, το επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς και στοιχεία της οικογενειακής και κοινωνικής κατάστασης των ανηλίκων. Η περιγραφική και συγκριτική ανάλυση των παραμέτρων αυτών επιτρέπει την πληρέστερη κατανόηση της εσωτερικής διάρθρωσης του φαινομένου, χωρίς την εισαγωγή αιτιωδών ερμηνειών, αλλά με σαφή εστίαση στις διαφοροποιήσεις και τις συσχετίσεις που αναδεικνύονται εμπειρικά.

Ιδιαίτερη επιστημονική και κοινωνική αξία προσδίδει στην έρευνα η εστίαση στο υποσύνολο των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών, καθώς μέσω της ανάλυσης διοικητικών δεδομένων από σωφρονιστικές δομές καθίσταται δυνατή η περιγραφή του κοινωνικο-δημογραφικού και εκπαιδευτικού τους προφίλ, καθώς και η αποτύπωση διαφοροποιήσεων ως προς το πρωτεύον αδίκημα και τη συμπεριφορά εντός του καταστήματος κράτησης. Η συγκεκριμένη διάσταση παραμένει σχετικά υποεκπροσωπημένη στη σχετική βιβλιογραφία.

Η επικαιρότητα της παρούσας έρευνας εδράζεται στη χρονική περίοδο που εξετάζει (2019–2024), η οποία συμπίπτει με την πανδημία COVID-19 και την υιοθέτηση εκτεταμένων περιοριστικών μέτρων. Οι συνθήκες αυτές αναδιαμόρφωσαν ουσιαστικά τη σχολική φοίτηση, τα πρότυπα κοινωνικοποίησης και τις συνθήκες καθημερινής ζωής των ανηλίκων (UNESCO, 2021). Η ανάλυση των μεταβολών της περιόδου αυτής συμβάλλει στην ερμηνεία της εξέλιξης της παραβατικότητας ανηλίκων σε περιβάλλοντα κοινωνικής κρίσης και θεσμικής αβεβαιότητας.

Τέλος, η εστίαση στην ηλικιακή ομάδα 8–18 ετών αναδεικνύει τη σημασία της έρευνας για την κατανόηση μιας κρίσιμης αναπτυξιακής φάσης, κατά την οποία διαμορφώνονται βασικές πτυχές της ταυτότητας, της κοινωνικής ένταξης και της σχέσης του ατόμου με τους θεσμούς (Erikson, 1990· Θάνος, 2012). Η αποτύπωση της παραβατικότητας σε αυτή τη φάση συνιστά προϋπόθεση για τον μελλοντικό σχεδιασμό πολιτικών πρόληψης και υποστήριξης, σε ποικίλα πεδία της ελληνικής πολιτείας, αρχής γενομένης της εκπαίδευσης.

6.3. Σκοπός, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας

6.3.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η συστηματική αποτύπωση της έκτασης και της εξέλιξης της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024, όπως αυτή καταγράφεται στα επίσημα δεδομένα των αρμόδιων κρατικών φορέων. Ειδικότερα, επιδιώκεται η ανάλυση της ετήσιας μεταβολής τόσο του αριθμού των καταγεγραμμένων υποθέσεων όσο και του αριθμού των ανηλίκων παραβατών, καθώς και η περιγραφή της κατανομής της παραβατικότητας ως προς βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικιακή ομάδα (8–14 και 15–18 ετών) και η υπηκοότητα/ιθαγένεια.

Περαιτέρω, η έρευνα στοχεύει στην παρουσίαση της κατανομής των καταγεγραμμένων περιστατικών ανά κύρια κατηγορία αδικήματος, σύμφωνα με την τυπολογία του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων, προκειμένου να

αναδειχθούν οι επικρατούσες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς ανηλίκων κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Παράλληλος σκοπός της μελέτης είναι η αποτύπωση των βασικών κοινωνικών, δημογραφικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών που κρατήθηκαν σε επιλεγμένες σωφρονιστικές δομές της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζονται διαφοροποιήσεις στην κατανομή του πρωτεύοντος αδικήματος σε συνάρτηση με χαρακτηριστικά όπως το επίπεδο εκπαίδευσης κατά την είσοδο στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων, το έτος εισαγωγής, η υπηκοότητα/ιθαγένεια και η οικογενειακή κατάσταση.

Τέλος, η έρευνα αποσκοπεί στην περιγραφή της συμπεριφοράς των ανηλίκων κρατουμένων εντός των καταστημάτων κράτησης και στη στατιστική διερεύνηση συσχετίσεων μεταξύ βασικών κοινωνικών, δημογραφικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών και τόσο του πρωτεύοντος αδικήματος όσο και της ενδοϊδρυματικής συμπεριφοράς τους.

Ειδικότερα, οι στόχοι της έρευνας είναι οι εξής:

- Να καταγράψει την έκταση της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 2019–2024.
- Να καταγράψει την εξέλιξη της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 2019–2024, με βάση τον αριθμό των καταγεγραμμένων υποθέσεων και των ανηλίκων παραβατών ανά έτος.
- Να περιγράψει την κατανομή της παραβατικότητας ανηλίκων ως προς βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικιακή ομάδα (8–14 και 15–18 ετών) και η υπηκοότητα/ιθαγένεια, στην Ελλάδα.
- Να παρουσιαστεί η κατανομή των καταγεγραμμένων περιστατικών ανά κύρια κατηγορία αδικήματος, σύμφωνα με την τυπολογία του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων.
- Να αποτυπωθούν τα βασικά χαρακτηριστικά των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών που κρατήθηκαν σε επιλεγμένες σωφρονιστικές δομές της χώρας, ως προς το φύλο, την ηλικία, την υπηκοότητα/ιθαγένεια, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή και οικονομική τους κατάσταση.

- Να εξεταστούν διαφοροποιήσεις στην κατανομή του πρωτεύοντος αδικήματος των έγκλειστων ανηλίκων σε συνάρτηση με χαρακτηριστικά όπως το επίπεδο εκπαίδευσης κατά την είσοδο στο Ε.Κ.Κ.Ν., το έτος εισαγωγής, η υπηκοότητα/ιθαγένεια και η οικογενειακή κατάσταση.
- Να περιγραφεί η συμπεριφορά των ανηλίκων κρατουμένων εντός των καταστημάτων κράτησης και η κατανομή της σε σχέση με βασικά κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.
- Να εξεταστούν στατιστικά οι συσχετίσεις μεταξύ βασικών κοινωνικών, δημογραφικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών και του πρωτεύοντος αδικήματος ή/και της συμπεριφοράς τους εντός του καταστήματος κράτησης

6.3.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Στο πλαίσιο του σκοπού και των επιμέρους στόχων της παρούσας έρευνας, όπως αυτοί αναπτύχθηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, διατυπώνονται τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία εξειδικεύουν τη στοχοθεσία της μελέτης και κατευθύνουν τον ερευνητικό σχεδιασμό και τη διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων. Τα ερωτήματα αυτά αποσκοπούν αφενός στη διερεύνηση της έκτασης, της εξέλιξης και των βασικών χαρακτηριστικών της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024 και αφετέρου στη συστηματική εξέταση των κοινωνικών, δημογραφικών και εκπαιδευτικών παραμέτρων που συνδέονται με την παραβατική συμπεριφορά και την ενδοϊδρυματική εμπειρία των έγκλειστων ανηλίκων.

Έτσι με βάση τη στοχοθεσία της έρευνας διατυπώθηκαν τα παρακάτω διερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι η έκταση της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024, με βάση τον αριθμό των καταγεγραμμένων υποθέσεων και των ανηλίκων παραβατών ανά έτος;

- Ποια είναι η εξέλιξη της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024, με βάση τον αριθμό των καταγεγραμμένων υποθέσεων και των ανηλίκων παραβατών ανά έτος;
- Ποια είναι η κατανομή της παραβατικότητας ανηλίκων ως προς βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικιακή ομάδα (8–14 και 15–18 ετών) και η υπηκοότητα/ιθαγένεια ;
- Ποια είναι η κατανομή των καταγεγραμμένων περιστατικών ανά κύρια κατηγορία αδικήματος, σύμφωνα με την τυπολογία του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων;
- Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών που κρατήθηκαν σε επιλεγμένες σωφρονιστικές δομές της χώρας, ως προς το φύλο, την ηλικία, την υπηκοότητα/ιθαγένεια, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή και οικονομική τους κατάσταση;
- Ποια είναι η συμπεριφορά των ανηλίκων κρατουμένων εντός των καταστημάτων κράτησης και η κατανομή της σε σχέση με βασικά κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.
- Ποιες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στην κατανομή του πρωτεύοντος αδικήματος των έγκλειστων ανηλίκων σε σχέση με: το επίπεδο εκπαίδευσης κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης., το έτος εισαγωγής, την υπηκοότητα, την ιθαγένεια, το θρήσκευμα, τον αριθμό αδερφών και την οικογενειακή τους κατάσταση ;
- Υπάρχει σχέση μεταξύ βασικών κοινωνικών, δημογραφικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών και του πρωτεύοντος αδικήματος ή/και της συμπεριφοράς τους εντός του καταστήματος κράτησης;

6.4. Πληθυσμός και δείγμα

Η έννοια του πληθυσμού σε μια κοινωνική ή εκπαιδευτική έρευνα αναφέρεται στο σύνολο των ατόμων, κοινωνικών ομάδων ή φορέων που διαθέτουν τα χαρακτηριστικά τα οποία αποτελούν το αντικείμενο της μελέτης (Creswell, 2014·

Cohen et al., 2018). Ο πληθυσμός αποτελεί το σύνολο αναφοράς, μέσα από το οποίο αντλούνται τα δεδομένα, και αντιπροσωπεύει τη βάση για την εξαγωγή γενικεύσιμων συμπερασμάτων. Στις ποσοτικές προσεγγίσεις, και ιδίως στις απογραφικές έρευνες, επιδιώκεται η καθολική κάλυψη του πληθυσμού χωρίς τη χρήση δειγματοληπτικών τεχνικών, με σκοπό τον περιορισμό του δειγματοληπτικού σφάλματος και την ενίσχυση της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων (De Vaus, 2013; Groves et al., 2009).

Αντίστοιχα, το δείγμα ορίζεται ως το υποσύνολο του πληθυσμού που επιλέγεται για τη συλλογή δεδομένων, το οποίο πρέπει να αντανακλά, στο μέτρο του δυνατού, τη σύνθεση και τα χαρακτηριστικά του συνολικού πληθυσμού (Bryman, 2017). Στις περιπτώσεις όπου η έρευνα έχει απογραφικό χαρακτήρα, το στάδιο της δειγματοληψίας δεν υφίσταται, καθώς επιχειρείται η καταγραφή του συνόλου των μονάδων που πληρούν τα κριτήρια ένταξης. Σε τέτοιου είδους μελέτες, η ακρίβεια, η πληρότητα και η προσβασιμότητα των πηγών δεδομένων είναι απαραίτητες για την εγκυρότητα της ανάλυσης (Μπένος, 1991; Dixon & Leach, 1977).

Στην παρούσα μελέτη, η οποία συνδυάζει απογραφική και περιγραφική μεθοδολογική προσέγγιση, ο πληθυσμός για το κομμάτι της έρευνας που αφορά την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν και επεξεργάστηκαν από το σύνολο των διωκτικών αρχών της χώρας, ορίζεται ως το σύνολο των ανηλικών παραβατών ηλικίας 8 έως 18 ετών, οι οποίοι έχουν καταγραφεί σε επίσημα αρχεία των ανωτέρω αρχών, κατά την περίοδο 2019–2024. Τα βασικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τον υπό μελέτη πληθυσμό είναι η ηλικιακή κατηγορία, το φύλο, η υπηκοότητα και η ιθαγένεια, και κυρίως η τέλεση παραβατικής πράξης, όπως αυτή ορίζεται από τον Ποινικό Κώδικα και τους συναφείς νόμους.

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιείται μέσω επίσημων διοικητικών πηγών, οι οποίες εξασφαλίζουν την εγκυρότητα και την πληρότητα των στοιχείων. Συγκεκριμένα, τα δεδομένα αντλούνται από:

- την Ελληνική Αστυνομία,
- το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή,
- το Πυροσβεστικό Σώμα,

Οι εν λόγω φορείς διατηρούν αρχεία υψηλής αξιοπιστίας, καθώς καταγράφουν τις υποθέσεις παραβατικότητας ανηλικών, είτε αυτές αφορούν σε προανακριτικό στάδιο είτε σε στάδιο ποινικής εκτέλεσης.

Στο πλαίσιο αυτό, η απογραφική φάση της έρευνας περιλαμβάνει το σύνολο των ανηλίκων παραβατών που έχουν καταγραφεί κατά την προαναφερθείσα εξαετία, χωρίς δειγματοληπτικό περιορισμό, επιτρέποντας τη χαρτογράφηση της συνολικής έκτασης του φαινομένου σε εθνικό επίπεδο.

Αντίστοιχα, η περιγραφική φάση εστιάζει στο υποσύνολο του πληθυσμού που αφορά ανηλίκους κρατούμενους στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων. Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνουν μεταβλητές όπως φύλο, ηλικία, υπηκοότητα και ιθαγένεια, οικογενειακή κατάσταση, αριθμό γονέων και αδελφών, οικονομική κατάσταση, επίπεδο εκπαίδευσης κατά την εισαγωγή, είδος και έτος αδικήματος, ηλικία εισαγωγής στο σωφρονιστικό σύστημα, συμπεριφορά εντός του καταστήματος κράτησης, θρήσκευμα, θέση εργασίας ή φοίτησης εντός του καταστήματος και τύπο σωφρονιστικού ιδρύματος.

Ο πληθυσμός της απογραφικής φάσης της έρευνας περιλαμβάνει το σύνολο των ανηλίκων παραβατών που καταγράφηκαν στην ελληνική επικράτεια κατά την περίοδο 2019–2024 από την Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα, καθώς και από τα Καταστήματα Κράτησης Ανηλίκων. Ο συνολικός αριθμός των καταγεγραμμένων ανηλίκων παραβατών ανέρχεται σε $N = 46.920$ άτομα, επί συνόλου 38.042 υποθέσεων. Παράλληλα, το υποσύνολο της περιγραφικής φάσης της έρευνας αποτελείται από $N = 302$ έγκλειστους ανήλικους παραβάτες, οι οποίοι κρατήθηκαν σε τρεις επιλεγμένες σωφρονιστικές δομές της χώρας κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Πίνακας 1: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τη φυλακή κράτησης

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ	n	%
Ελεώνα	16	5,3
Κασσαβέτειας	144	47,7
Κορίνθου	142	47,0
Σύνολο	302	100,0

6.5. Μέσα και συλλογή δεδομένων

Τα δεδομένα που αξιοποιούνται στην παρούσα έρευνα και αφορούν την παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα για την περίοδο 2019–2024, προέρχονται από το σύνολο των αρμόδιων διωκτικών αρχών της χώρας, ήτοι την Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα, τα οποία συλλέχθηκαν, κατηγοριοποιήθηκαν και αναλύθηκαν στο πλαίσιο ενιαίου μεθοδολογικού σχεδιασμού. Η συστηματική επεξεργασία των δεδομένων αυτών αποτέλεσε τη βάση για τη στατιστική ανάλυση της έκτασης, της εξέλιξης και των χαρακτηριστικών της παραβατικότητας ανηλίκων κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Όσο αναφορά τα δεδομένα από τα καταστήματα κράτησης ανηλίκων, η συλλογή τους αποτέλεσε κρίσιμο και ιδιαίτερα χρονοβόρο στάδιο της παρούσας έρευνας. Για την υλοποίηση της μελέτης επιλέχθηκε ως βασικό εργαλείο συλλογής δεδομένων ο «Ατομικός Φάκελος Ανηλίκου», ο οποίος τηρείται στις αρμόδιες υπηρεσίες. Η ύπαρξη «ατομικού φακέλου ανήλικου παραβάτη» προϋποθέτει προηγούμενη δικαστική κρίση, στο πλαίσιο της οποίας έχει αποφασιστεί η επιβολή στερητικού της ελευθερίας μέτρου, το οποίο εφαρμόζεται ως έσχατη ποινική και σωφρονιστική επιλογή. Ο συγκεκριμένος φάκελος συνιστά κεντρικό εργαλείο για τη μεθοδολογία, τα μέσα και τις διαδικασίες αξιολόγησης που αφορούν τον καθορισμό του είδους, του βαθμού και της διάρκειας της επιβαλλόμενης ποινής.

Συνήθως, τα συμπεράσματα εξάγονται από την εξέταση των πληροφοριών του φακέλου σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα των τυποποιημένων δοκιμασιών γνωστικής ικανότητας και της προσωπικότητάς του. Στον συγκεκριμένο φάκελο είναι καταχωρημένα τα ζητούμενα στοιχεία, τα οποία χρησιμοποιούνται ως βάση άντλησης δεδομένων για την παρούσα έρευνα.

Η πρόσβαση στα δεδομένα του «Ατομικού Φακέλου Ανηλίκου» δεν περιορίστηκε σε ήδη δημοσιευμένα ή δευτερογενή στατιστικά στοιχεία, αλλά επεκτάθηκε σε πρωτογενές, μη δημοσιευμένο διοικητικό υλικό που τηρείται στις υπηρεσίες κράτησης και στις αρμόδιες δικαστικές αρχές. Η διαδικασία αυτή προϋπέθετε την εξασφάλιση ειδικών αδειών πρόσβασης και την τήρηση όλων των προβλεπόμενων δεοντολογικών και νομικών προϋποθέσεων για τη χρήση ευαίσθητων δεδομένων, σύμφωνα με τον Ν. 4624/2019 και τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας

Δεδομένων (ΕΕ 2016/679). Ως εκ τούτου, η έρευνα βασίζεται σε πρωτογενή, διοικητικά δεδομένα τα οποία δεν έχουν δημοσιευθεί προηγουμένως.

Ο ατομικός φάκελος ανήλικου παραβάτη περιλαμβάνει διάφορα στοιχεία που σχετίζονται με την προσωπική και νομική κατάσταση του ανήλικου, καθώς και τις παραβατικές του συμπεριφορές. Οι βασικές κατηγορίες του φακέλου αφορούν:

- Προσωπικά Στοιχεία:
 - Όνομα, ηλικία, φύλο, διεύθυνση κατοικίας.
 - Στοιχεία οικογενειακής κατάστασης (γονείς, κηδεμόνες).
- Ιστορικό Παραβατικότητας:
 - Λεπτομέρειες για τις αξιόποινες πράξεις που έχουν διαπράξει, συμπεριλαμβανομένων των ημερομηνιών και των τύπων των εγκλημάτων.
 - Πληροφορίες για προηγούμενες ποινές ή μέτρα που έχουν επιβληθεί.
- Δικαστικές Αποφάσεις:
 - Ειδικά αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που έχουν επιβληθεί από το δικαστήριο.
 - Πληροφορίες για τη διάρκεια και τους όρους των μέτρων αυτών.
- Εκθέσεις Κοινωνικών Υπηρεσιών:
 - Εκδόσεις από κοινωνικούς λειτουργούς ή άλλους επαγγελματίες που εμπλέκονται στην παρακολούθηση και υποστήριξη του ανήλικου.
 - Συστάσεις για περαιτέρω δράσεις ή υποστήριξη.
- Στοιχεία Υποστήριξης:
 - Πληροφορίες για προγράμματα αποκατάστασης ή συμβουλευτικής στα οποία συμμετέχει ο ανήλικος.
 - Ανάλυση της οικογενειακής δυναμικής και της επιρροής της στο παραβατικό προφίλ του ανήλικου.

Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι παρότι ο ισχύων Ποινικός Κώδικας διακρίνει τους ανηλίκους, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, σε τρεις κατηγορίες με βάση το καθεστώς ποινικής ευθύνης: α) ποινικώς αδιάφοροι, κάτω των δώδεκα (12) ετών, β) ποινικώς ανεύθυνοι, μεταξύ δώδεκα (12) έως και δεκαπέντε (15) ετών και γ) ποινικώς υπεύθυνοι, οι ανήλικοι που έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους και δεν έχουν υπερβεί το 18ο έτος, στην παρούσα έρευνα υιοθετείται η ηλικιακή κατηγοριοποίηση 8–14 και 15–18 ετών, σε συμφωνία με τον τρόπο καταγραφής και διάθεσης των επίσημων στατιστικών στοιχείων από τις διοικητικές αρχές. Η επιλογή αυτή υπαγορεύεται από μεθοδολογικούς λόγους, καθώς διασφαλίζει τη συγκρισιμότητα, την πληρότητα και τη στατιστική αξιοπιστία των δεδομένων, ενώ ταυτόχρονα αντανακλά μία ουσιαστική διάκριση μεταξύ ανηλίκων που, κατά κανόνα, δεν υπάγονται σε καθεστώς ποινικής ευθύνης ή αντιμετωπίζονται με αποκλειστικά αναμορφωτικά μέτρα και ανηλίκων που υπόκεινται σε ειδικό καθεστώς ποινικής ευθύνης. Ως εκ τούτου, η εν λόγω κατηγοριοποίηση θεωρείται λειτουργικά και επιστημονικά πρόσφορη για την ανάλυση της εξέλιξης και των χαρακτηριστικών της παραβατικότητας ανηλίκων στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

Στην παρούσα έρευνα στα καταστήματα κράτησης, έγινε επιλογή των στοιχείων των φακέλων που χρειάζεται να αξιοποιηθούν, με κριτήριο τον ερευνητικό σκοπό και τους ερευνητικούς στόχους. Συνεπώς επιλέχθηκαν από τον ατομικό φάκελο τα προσωπικά στοιχεία, το ιστορικό παραβατικότητας και οι δικαστικές αποφάσεις.

6.6. Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων ξεκίνησε στις αρχές του Ιανουαρίου του 2024, μετά από τον καθορισμό των ερευνητικών στόχων και σκοπού. Κατόπιν σύστασης του επιβλέποντος καθηγητή για την αναγκαιότητα πρόσβασης του ερευνητή σε στατιστικά στοιχεία σχετικά με την παραβατικότητα ανηλίκων, ξεκίνησε η διαδικασία πρόσβασης στα στοιχεία αυτά. Η συλλογή δεδομένων διήρκεσε σχεδόν ένα χρόνο, έως τον Μάρτιο του 2025.

Η διαδικασία συλλογής των στοιχείων, από τα καταστήματα κράτησης ανηλίκων, κατέστη μακροχρόνια, αφού απαιτούσε την φυσική παρουσία του ερευνητή στα καταστήματα κράτησης νέων ανά την Ελλάδα, και την μελέτη των

ατομικών φακέλων των ανηλίκων παραβατών. Όσον αφορά τη συλλογή στοιχείων από τους κρατικούς φορείς πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος, η διαδικασία διήρκεσε αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, λόγω της αναμονής για την παροχή των απαραίτητων εγκρίσεων και της συναίνεσης των αρμόδιων υπηρεσιών. Όλη η αλληλογραφία και τα αιτήματα έγιναν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Τα στοιχεία που αφορούν την παραβατικότητα ανηλίκων στην χώρα μας, όπως αναφέρθηκε, συλλέχθηκαν, επεξεργάστηκαν και καταχωρήθηκαν σε αρχεία Excel, αντίστοιχα για κάθε έτος, έγκλημα, αριθμό παραβατών, αριθμό υποθέσεων, ηλικιακή ομάδα (8-14 και 15-18), φύλο, υπηκοότητα. Από τη στιγμή που ολοκληρώθηκαν όλα τα στοιχεία ο ερευνητής προχώρησε στην στατιστική ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων.

Τα στοιχεία που αφορούν τους ανήλικους υπό κράτηση, συλλέχθηκαν, επεξεργάστηκαν και καταχωρήθηκαν σε αρχεία Excel, αντίστοιχα για κάθε έτος. Στο κάθε αρχείο καταχωρήθηκαν συνολικά τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τα τρία (3) καταστήματα κράτησης ανηλίκων που υφίστανται στην χώρα μας κατά την διάρκεια της έρευνας (2019-2024): α) Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου, όπου κρατούνταν οι ανήλικοι άρρενες κρατούμενοι (ηλικίας 15–18 ετών), έως τις 5 Αυγούστου 2022, β) Ειδικό Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας, όπου κρατούνται οι ανήλικοι άρρενες κρατούμενοι (15-18 ετών) από 6 Αυγούστου 2022 έως και σήμερα και γ) Κατάστημα κράτησης γυναικών Ελεώνα Θηβών, όπου κρατείται ο θήλυς ανήλικος (15-18) πληθυσμός κρατουμένων.

Τα δεδομένα που αξιοποιούνται στην παρούσα έρευνα και αφορούν την παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα για την περίοδο 2019–2024 συλλέχθηκαν, κατηγοριοποιήθηκαν και αναλύθηκαν στο πλαίσιο ενιαίου μεθοδολογικού σχεδιασμού, ο οποίος περιγράφεται αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο. Ειδικότερα, τα στοιχεία προέρχονται από το σύνολο των αρμόδιων διωκτικών αρχών της χώρας, ήτοι την Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή και το Πυροσβεστικό Σώμα, και αφορούν επίσημες καταγραφές παραβατικών συμπεριφορών ανηλίκων σε εθνικό επίπεδο. Η συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με τις προβλέψεις του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΕΕ 2016/679) και της εθνικής νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων, με την τήρηση όλων των αναγκαίων εγγυήσεων για την ανωνυμοποίηση, την εμπιστευτικότητα και τη θεσμική ασφάλεια των

πληροφοριών. Η συστηματική επεξεργασία των δεδομένων αυτών αποτέλεσε τη βάση για τη στατιστική ανάλυση της έκτασης, της εξέλιξης και των χαρακτηριστικών της παραβατικότητας ανηλίκων κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

6.6.1. Μέθοδος στατιστικής ανάλυσης και διαδικασίες κωδικοποίησης των δεδομένων υπό κράτηση ανηλίκων

Μετά τη συγκέντρωση των ερευνητικών δεδομένων, που αφορούν τους ανήλικους υπό κράτηση, δημιουργήθηκε ένα φύλλο Excel όπου καταχωρήθηκαν σε μια ενιαία βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τους/τις κρατούμενους/νες του δείγματος. Ακολούθησε, σε μια νέα βάση Excel η κωδικοποίηση όλων των στοιχείων και στη συνέχεια έγινε νέα μεταφορά τους στο S.P.S.S. ώστε να είναι εφικτή στη συνέχεια η στατιστική επεξεργασία και ανάλυσή τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις μεταβλητών, απαιτήθηκε μια αρχική ενοποίηση κατηγοριών αν ο αριθμός των δεδομένων σε δυο ή περισσότερες συναφείς κατηγορίες ήταν ιδιαίτερα μικρός (π.χ. στη μεταβλητή «κατάσταση ζωής των γονέων κρατουμένων» ενοποιήθηκε η κατηγορία «μόνο ο πατέρας είναι εν ζωή» με την κατηγορία «μόνο η μητέρα είναι εν ζωή» σε μια νέα ενιαία κατηγορία «μόνο ο ένας γονέας είναι εν ζωή» ή στη μεταβλητή «πρωτεύον αδίκημα κρατουμένων» ενοποιήθηκαν στην γενικότερη κατηγορία «κλοπή» οι επιμέρους: «κλοπή 372 Π.Κ.», «κλοπή 374 Π.Κ.», «κλοπή 375 Π.Κ.» και «αποδοχή προϊόντων εγκλήματος»).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι όλες οι ερευνητικές μεταβλητές ήταν κατηγορικές και τα δεδομένα τους σε ονοματική κλίμακα μέτρησης, σε επίπεδο περιγραφικής στατιστικής, δίνονται πίνακες κατανομής συχνότητας με απόλυτες και εκατοστιαίες σχετικές συχνότητες. Για τις ανάγκες της επαγωγικής ανάλυσης των αποτελεσμάτων και λόγω του σχετικά μικρού (302 φυλακισμένοι) αλλά κυρίως λόγω των ιδιοτήτων του δείγματος (πολλές κατηγορίες σε κάποιες μεταβλητές διέθεταν μικρό αριθμό υποκειμένων) μεγέθους του δείγματος, στην κατηγορική μεταβλητή «Βαθμίδα Εκπαίδευσης» έγινε ανακωδικοποίηση των τιμών της και μετασχηματίστηκε σε δίτιμη κατηγορική με κατηγορίες: 1=A΄/θμια, 2=B΄/θμια.

Σε επίπεδο επαγωγικής στατιστικής, με δεδομένο ότι το σύνολο των ερευνητικών μεταβλητών ήταν κατηγορικές και προκειμένου να ελεγχθεί η ύπαρξη συνάφειας ανάμεσα σε δυο κατηγορικές μεταβλητές, εφαρμόστηκε το απαραμετρικό στατιστικό κριτήριο χ^2 . Βασικές, όμως, προϋποθέσεις για την εφαρμογή του κριτηρίου ώστε να έχουν εγκυρότητα τα αποτελέσματα, είναι: α) να μην υπάρχει κανένα κελί με αναμενόμενη συχνότητα μικρότερη της μονάδας, και β) ο αριθμός των κελιών με αναμενόμενες συχνότητες μικρότερες του 5 να μην υπερβαίνει το 25% του συνολικού αριθμού των κελιών (έτσι αν είχαμε μια μεταβλητή με τρεις κατηγορίες, όπως η μεταβλητή «Ε.Κ.Κ.Ν. κράτησης» {με κατηγορίες «Ελεώνας», «Κασσαβέτεια» και «Κόρινθος»} και τη διασταυρώναμε με τη μεταβλητή «υψηλότητα κρατουμένων» που διαθέτει 4 συνολικά κατηγορίες {«Ελληνική», «Ευρωπαϊκή εκτός Ελλάδας», «Αφρικανική» και «Ασιατική»}, δημιουργείται ένας πίνακας με $3 \times 4 = 12$ κελιά και συνεπώς το 25% των κελιών είναι 3 κελιά). Για να πληρούν τα δεδομένα την παραπάνω προϋπόθεση, αναγκαστήκαμε σε αρκετές περιπτώσεις να προχωρήσουμε σε ανακωδικοποιήσεις τιμών μέχρι να επιτύχουμε προϋποθέσεις έγκυρης εφαρμογής του κριτηρίου χ^2 . Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται στη συνέχεια.

Η μεταβλητή «πρωτεύον αδίκημα κρατουμένων» είχε αρχικά 8 κατηγορίες, όπως φαίνεται στον πίνακα 2.

Πίνακας 2: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν

<i>ΠΡΩΤΕΥΟΝ ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ</i>	n	%
Ληστεία (380 Π.Κ.)	161	53,3
Κλοπή (372 Π. Κ., 374 Π. Κ., 375 Π. Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	21	7,0
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	43	14,2
Βιασμός (336 Π.Κ.)	16	5,3
Εμπορία – διακίνηση ναρκωτικών	9	3,0
Μεταφορά λαθρομεταναστών	42	13,9
Εμπρησμός	4	1,3

Άλλο	6	2,0
Σύνολο	302	100,0

Λόγω του μεγάλου αριθμού αρχικών κατηγοριών της μεταβλητής, κατά τον έλεγχο εγκυρότητας εφαρμογής του κριτηρίου χ^2 , αναγκαστήκαμε να ανακωδικοποιήσουμε τις κατηγορίες και από 8 να γίνουν 7, ενοποιώντας την κατηγορία «εμπρησμός» με την κατηγορία «άλλο» σε μια νέα πολυπληθέστερη κατηγορία με την ονομασία «άλλο», όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα 3.

Πίνακας 3: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν (α' ανακωδικοποίηση)

<i>ΠΡΩΤΕΥΟΝ ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ</i>	n	%
Ληστεία (380 Π.Κ.)	161	53,3
Κλοπή (372 Π. Κ., 374 Π. Κ., 375 Π. Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	21	7,0
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	43	14,2
Βιασμός (336 Π.Κ.)	16	5,3
Εμπορία – διακίνηση ναρκωτικών	9	3,0
Μεταφορά λαθρομεταναστών	42	13,9
Άλλο	10	3,3
Σύνολο	302	100,0

Δυστυχώς, όμως, και πάλι δεν επιτύχαμε αξιόπιστες προϋποθέσεις εφαρμογής του κριτηρίου και προχωρήσαμε σε νέα ενοποίηση των κατηγοριών «άλλο» και «εμπορία – διακίνηση ναρκωτικών» σε μια κοινή κατηγορία με τίτλο «άλλο». Η συγχώνευση αυτή φαίνεται στον παρακάτω πίνακα 4.

Πίνακας 4: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν (β' ανακωδικοποίηση)

<i>ΠΡΩΤΕΥΟΝ ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ</i>	n	%
Ληστεία (380 Π.Κ.)	161	53,3
Κλοπή (372 Π. Κ., 374 Π. Κ., 375 Π. Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	21	7,0
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	43	14,2
Βιασμός (336 Π.Κ.)	16	5,3
Μεταφορά λαθρομεταναστών	42	13,9
Άλλο	19	6,3
Σύνολο	302	100,0

Και αυτή τη φορά, όμως, κατά την εφαρμογή του κριτηρίου διαπιστώσαμε ότι δεν καλύψαμε τις προϋποθέσεις. Έτσι, προκειμένου να μειώσουμε περαιτέρω τον αριθμό των κατηγοριών της μεταβλητής, προχωρήσαμε τελικά σε εξαίρεση από τις κατηγορίες της μεταβλητής της κατηγορίας «άλλο» (missing). Έτσι, τα στοιχεία του πίνακα 16γ μετασχηματίστηκαν σε εκείνα του πίνακα 5 και η μεταβλητή «πρωτεύον αδίκημα κρατουμένων» διέθετε τελικά 5 μόνο κατηγορίες.

Πίνακας 5: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν (εξαίρεση της κατηγορίας «άλλο»)

<i>ΠΡΩΤΕΥΟΝ ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ</i>	n	%
Ληστεία (380 Π.Κ.)	161	56,9
Κλοπή (372 Π. Κ., 374 Π. Κ., 375 Π. Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	21	7,4
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	43	15,2
Βιασμός (336 Π.Κ.)	16	5,7
Μεταφορά λαθρομεταναστών	42	14,8
Σύνολο	283	100,0

Αξίζει, τέλος, να προστεθεί, ότι για όλες τις περιπτώσεις στατιστικού ελέγχου, ως ελάχιστο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας υιοθετήθηκε το $p=.05$. Προτιμήθηκε, μάλιστα, στις περιπτώσεις όπου εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές και για την ευχερέστερη ανάγνωση των αποτελεσμάτων, να αναγράφεται στους σχετικούς πίνακες με έντονη γραφή.

6.7. Δεοντολογία έρευνας

Για την υλοποίηση της παρούσας έρευνας κρίθηκε αναγκαία η προηγούμενη εξασφάλιση των απαιτούμενων ειδικών αδειών για τη χορήγηση και τη χρήση αρχειακού υλικού αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, του Αρχηγείου του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής, του Αρχηγείου του Πυροσβεστικού Σώματος, καθώς και των καταστημάτων κράτησης ανηλίκων της χώρας.

Με την εξασφάλιση των σχετικών αδειών (όπως αναλυτικά περιγράφονται παρακάτω), δημιουργήθηκαν δυο βάσεις δεδομένων: Μία που αφορά τα στατιστικά στοιχεία των διωκτικών αρχών (Ελληνική Αστυνομία, Λιμενικό Σώμα –Ελληνική Ακτοφυλακή, Πυροσβεστικό Σώμα), και μία που αφορά στοιχεία που συλλέχθηκαν από τους φακέλους των ανηλίκων κρατούμενων που κρατούνται στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων. Οι ανωτέρω βάσεις δεδομένων επεξεργάστηκαν και ταξινομήθηκαν σε αρχείο Excel στον υπολογιστή. Στη συνέχεια ξεκίνησε η επεξεργασία και η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Η έρευνα ακολούθησε όλες νόμιμες διαδικασίες πρόσβασης σε ευαίσθητες βάσεις δεδομένων, αρχής γενομένης με την έκδοση βεβαίωσης του επιβλέποντα Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κ. Θάνου, για την αναγκαιότητα πρόσβασης του υποψήφιου διδάκτορα Γρηγόριου Καρρά στα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων για την πενταετία 2019-2024, τόσο από τις διωκτικές αρχές, τόσο και από τα καταστήματα κράτησης ανηλίκων.

Στις 13-01-2024 και στις 7-3-2025 ο ερευνητής της παρούσας διδακτορικής διατριβής, προβαίνει σε αντίστοιχες αναφορές του στο Αρχηγείο της Ελληνικής Αστυνομίας / Κλάδο Ασφάλειας / Δ.Δ.Α. Τμήμα Καταπολέμησης Ναρκωτικών και Παραβατικότητας Ανηλίκων, προκειμένου να αιτηθεί στατιστικά στοιχεία με την μεν πρώτη για την περίοδο 2019-2023 και τη δε δεύτερη για το έτος 2024, σχετικά με την παραβατικότητα ανηλίκων: α) συνολικά για όλη την Επικράτεια, β) ανά Γενική Περιφερειακή Αστυνομική Διεύθυνση και γ) ανά Διεύθυνση Αστυνομίας. Ανωτέρω αιτήματα, προωθούνται και με τις υπ' αριθ. 1507/24/479442 από 05-03-2024 και 1507/25/627188 από 21-3-2025, αντίστοιχες αποφάσεις της Διεύθυνσης Δημόσιας Ασφάλειας / Τμήμα καταπολέμησης ναρκωτικών και παραβατικότητας ανηλίκων, εγκρίνεται η χορήγηση στατιστικών στοιχείων παραβατικότητας ανηλίκων στον ερευνητή. Συγκεκριμένα χορηγήθηκε φάκελος με αρχεία Excel με στατιστικά στοιχεία παραβατικότητας ανηλίκων για τα έτη 2019-2024, συνολικά στην επικράτεια και ανά Γενική Περιφερειακή Αστυνομική Διεύθυνση. Η απόφαση αυτή δεσμεύει τον ερευνητή να διασφαλίσει ότι, τα αποτελέσματα που θα εξαχθούν από την έρευνα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για την πραγματοποίηση των σκοπών της παροχής των στατιστικών στοιχείων και της επεξεργασίας της. Κατά δεύτερο, ο ερευνητής δεσμεύεται να αποστείλει τα αποτελέσματα της έρευνας στη Δ/ση Δημόσιας Ασφάλειας/Α.Ε.Α. για την περαιτέρω αξιοποίηση των αποτελεσμάτων από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Στις 3-7-2024 ο ερευνητής αιτείται στο Αρχηγείο του Λιμενικού Σώματος Ελληνικής Ακτοφυλακής χορήγηση στοιχείων που αφορούν ανηλίκους παραβάτες, για τα έτη 2019-2024. Το ανωτέρω αίτημα με το υπ' αριθ. 2151.11 / 23855 / 2025 από 1-4-2025 εγκρίνεται και διαβιβάζονται τα αιτούμενα στοιχεία στον ερευνητή προς επεξεργασία.

Στις 25-10-2024 καθώς και στις 2-7-2024 ο ερευνητής αιτείται στο Αρχηγείο του Πυροσβεστικού σώματος, χορήγηση στοιχείων που αφορούν ανηλίκους παραβάτες, για τα έτη 2019-2024. Το ανωτέρω αίτημα με το υπ' αριθ. 946 Φ.706.8 από 3-4-2025 εγκρίνεται και διαβιβάζονται τα αιτούμενα στοιχεία στον ερευνητή προς επεξεργασία.

Όσο αναφορά του ανήλικους υπό κράτηση, με σχετικές εγκυκλίους του Υπουργείου Δικαιοσύνης, η λήψη συνέντευξης ή η παροχή δηλώσεων από ανηλίκους, έως δεκαοκτώ (18) ετών που τελούν υπό κράτηση, απαγορεύεται απολύτως, στο

πλαίσιο της αυξημένης θεσμικής προστασίας που αναγνωρίζεται στην παιδική ηλικία και της αρχής του υπέρτερου συμφέροντος του ανηλίκου. Η απαγόρευση αυτή εδράζεται αφενός στην ανάγκη διασφάλισης της ψυχοσυναισθηματικής ακεραιότητας και της προσωπικότητας των ανηλίκων και αφετέρου στην αποτροπή δευτερογενούς θυματοποίησης, κοινωνικού στιγματισμού ή άσκησης άμεσης ή έμμεσης πίεσης. Με δεδομένο τα ανωτέρω για τους ανηλίκους υπό κράτηση, ζητήθηκε και χορηγήθηκε σχετική άδεια πρόσβασης στους ατομικούς φακέλους των ανηλίκων, από τις διοικήσεις των καταστημάτων κράτησης των ανηλίκων. Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε η σχετική διαδικασία έρευνας, διασφάλισε την τήρηση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας, προς προστασία των προσωπικών δεδομένων των ανηλίκων, σύμφωνα με το ισχύον εθνικό και ενωσιακό πλαίσιο προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (Ν. 4624/2019 και Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – ΓΚΠΔ).

Προς τούτο στις 16-1-2024 και την 6-3-2025, ο ερευνητής αιτείται στο Ε.Α.Σ.Κ.Ν. Κασσαβέτειας χορήγηση στατιστικών στοιχείων που αφορούν το σωφρονισμό αρρένων ανηλίκων. Με την αριθ. Πρωτ.:1115 απόφαση εγκρίνεται η πρόσβαση του ερευνητή στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Ε.Α.Σ.Κ.Ν. Κασσαβέτειας, υπό τον όρο ότι η έρευνα θα περιοριστεί μόνο στην αναγκαία συλλογή στατιστικών στοιχείων που αφορούν τον αριθμό των ανηλίκων κρατούμενων του Καταστήματος και θα τηρηθεί η ανωνυμία των ανηλίκων με εχεμύθεια και εμπιστευτικότητα. Επιπρόσθετα ζητείται γραπτή δέσμευση του ερευνητή ότι κατά τη συλλογή και επεξεργασία δεδομένων και τη δημοσίευση της παρούσας έρευνας θα σεβαστεί πλήρως τους όρους και τις προϋποθέσεις που θέτει ο ΓΚΠΔ, πριν από τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων. Η πρόσβαση πραγματοποιήθηκε με αυτοπρόσωπη παρουσία του ερευνητή και υπό την αυστηρή τήρηση των ισχυουσών διατάξεων περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ενώ η σχετική έγκριση χορηγήθηκε μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας.

Στις 6-3-2024, ο ερευνητής υπέβαλε αίτημα προς το Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου για τη χορήγηση άδειας πρόσβασης στους ατομικούς φακέλους ανηλίκων, αρρένων, κρατούμενων, το οποίο και εγκρίθηκε. Η πρόσβαση πραγματοποιήθηκε με αυτοπρόσωπη παρουσία του ερευνητή και υπό την αυστηρή τήρηση των ισχυουσών διατάξεων περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ενώ η σχετική έγκριση χορηγήθηκε μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας.

Στις 14-3-2025, ο ερευνητής υπέβαλε αίτημα προς το Συμβούλιο Φυλακών Καταστήματος Κράτησης Ελεώνα, για τη χορήγηση άδειας πρόσβασης στους ατομικούς φακέλους ανηλίκων, θηλέων, κρατουμένων, το οποίο και εγκρίθηκε. Η πρόσβαση πραγματοποιήθηκε με αυτοπρόσωπη παρουσία του ερευνητή και υπό την αυστηρή τήρηση των ισχυουσών διατάξεων περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ενώ η σχετική έγκριση χορηγήθηκε μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας.

Όλες οι παραπάνω ενέργειες παρουσιάζονται στον πίνακα στο Παράρτημα I.

6.8. Περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα έρευνα συνοδεύεται από ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι συνδέονται κυρίως με τη φύση των δεδομένων, τις διαδικασίες πρόσβασης σε διοικητικά αρχεία και τα θεσμικά πλαίσια προστασίας προσωπικών δεδομένων που διέπουν τη λειτουργία των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών. Ειδικότερα, η συλλογή και αξιοποίηση στοιχείων από φορείς όπως η Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή, το Πυροσβεστικό Σώμα και τα Καταστήματα Κράτησης Ανηλίκων πραγματοποιείται υπό συγκεκριμένα πρωτόκολλα και περιορισμούς, οι οποίοι επηρεάζουν το εύρος και το επίπεδο λεπτομέρειας των διαθέσιμων πληροφοριών.

Ένας βασικός περιορισμός αφορά την πληρότητα των ατομικών διοικητικών φακέλων των ανηλίκων παραβατών. Σε ορισμένες περιπτώσεις διαπιστώθηκαν ελλείψεις ή μη καταγεγραμμένα στοιχεία σε επιμέρους μεταβλητές, γεγονός που κατέστησε αναγκαία τη διασταύρωση δεδομένων ή τον αποκλεισμό συγκεκριμένων παρατηρήσεων από επιμέρους αναλύσεις. Αν και τα περιστατικά αυτά ήταν περιορισμένα, επηρέασαν τη δυνατότητα πλήρους αποτύπωσης ορισμένων χαρακτηριστικών σε επίπεδο ατόμου.

Περαιτέρω περιορισμοί συνδέονται με διαδικαστικά και διοικητικά ζητήματα κατά τη φάση συλλογής των δεδομένων. Η ανάγκη λήψης εγκρίσεων από πολλαπλούς φορείς και η τήρηση των προβλεπόμενων νομικών προϋποθέσεων για τη χρήση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων οδήγησαν σε καθυστερήσεις και επιμήκυνση του χρονικού πλαισίου συλλογής των στοιχείων. Παράλληλα, η

επεξεργασία και η οργάνωση μεγάλου όγκου διοικητικών δεδομένων απαίτησε ιδιαίτερη προσοχή, προκειμένου να αποφευχθούν σφάλματα καταγραφής ή ασυνέπειες, ιδίως σε μεταβλητές αριθμητικού χαρακτήρα.

Ένας ακόμη περιορισμός αφορά την καταγραφή στοιχείων που σχετίζονται με αλλοδαπούς ανήλικους παραβάτες. Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρήθηκε ελλιπής ή μη ομοιόμορφη καταγραφή πληροφοριών σχετικά με την ηλικία, την καταγωγή, το οικογενειακό πλαίσιο ή τον τόπο διαμονής στην Ελλάδα, γεγονός που περιόρισε τη δυνατότητα λεπτομερέστερης ανάλυσης των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών.

Ειδικότερος περιορισμός της παρούσας έρευνας αφορά το σκέλος που σχετίζεται με τη μελέτη των ανηλικών κρατουμένων στα καταστήματα κράτησης. Οι μεθοδολογικές επιλογές στο συγκεκριμένο μέρος της έρευνας διαμορφώθηκαν σε άμεση συνάρτηση με το ισχύον θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο που διέπει την έρευνα σε ανήλικους κρατούμενους, και ιδίως με τον Ν. 4624/2019 και τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων (ΕΕ 2016/679), καθώς και με τους εσωτερικούς κανονισμούς λειτουργίας των Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων. Σύμφωνα με τις αποφάσεις έγκρισης των αρμόδιων Συμβουλίων Φυλακών, η ερευνητική δραστηριότητα περιορίστηκε αποκλειστικά στη μελέτη και ανάλυση στοιχείων που αντλήθηκαν από τους ατομικούς ποινικούς φακέλους των κρατουμένων, χωρίς τη διενέργεια άμεσων συνεντεύξεων ή άλλων μορφών προσωπικής ερευνητικής επαφής με τους ανήλικους. Ο περιορισμός αυτός, ο οποίος αποσκοπεί στην προστασία των δικαιωμάτων, της ανωνυμίας και της ψυχοκοινωνικής ακεραιότητας των ανηλικών, συνεπάγεται ότι η ανάλυση βασίστηκε αποκλειστικά σε ανωνυμοποιημένα διοικητικά δεδομένα, γεγονός που ενδέχεται να περιορίζει τη δυνατότητα εις βάθος διερεύνησης βιωματικών, υποκειμενικών ή ερμηνευτικών διαστάσεων της παραβατικής συμπεριφοράς.

Τέλος, η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας περιορίζεται από τον ποσοτικό και περιγραφικό χαρακτήρα της μελέτης, καθώς η ανάλυση βασίζεται σε διοικητικά δεδομένα και αποτυπώνει κατανομές, διαφοροποιήσεις και στατιστικές συσχετίσεις χωρίς τη δυνατότητα διερεύνησης αιτιωδών σχέσεων. Οι περιορισμοί αυτοί θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ανάγνωση και αξιολόγηση των ευρημάτων.

Η αναγνώριση των παραπάνω περιορισμών συμβάλλει στη σαφή οριοθέτηση της εμβέλειας των συμπερασμάτων της έρευνας και μπορεί να λειτουργήσει ως αφετηρία για μελλοντικές μελέτες που θα αξιοποιήσουν συμπληρωματικά δεδομένα ή εναλλακτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

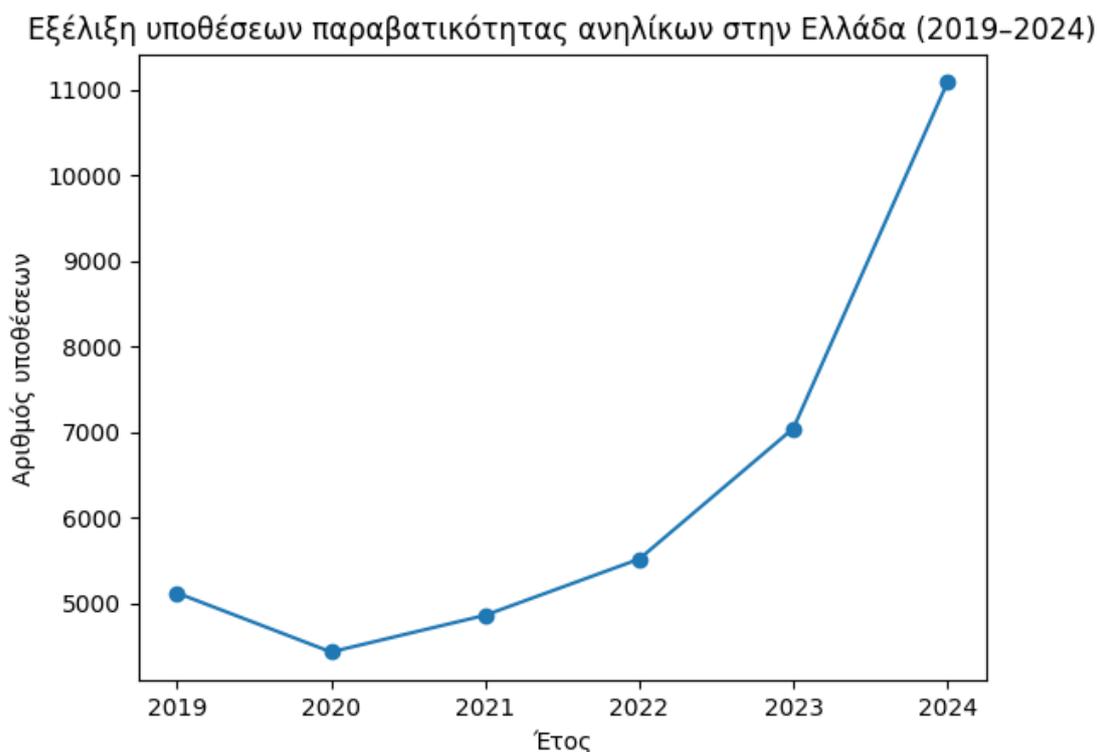
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας σε δύο διακριτά αλλά αλληλένδετα επίπεδα ανάλυσης, τα οποία λειτουργούν συμπληρωματικά με σκοπό την ολοκληρωμένη αποτύπωση της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα. Σε πρώτο επίπεδο, παρουσιάζονται τα ευρήματα που προκύπτουν από την επεξεργασία των επίσημων απογραφικών δεδομένων των αρμόδιων διοικητικών αρχών της χώρας, ήτοι της Ελληνικής Αστυνομίας, του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής και του Πυροσβεστικού Σώματος, και αφορούν τη συνολική έκταση, την εξέλιξη και τη δομή της καταγεγραμμένης παραβατικότητας ανηλίκων κατά την περίοδο 2019–2024. Σε δεύτερο επίπεδο, αναλύονται τα ευρήματα που προέρχονται από τα διοικητικά δεδομένα των Καταστημάτων Κράτησης Ανηλίκων, με έμφαση στα κοινωνικά, δημογραφικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των έγκλειστων ανηλίκων, καθώς και στη σύνδεσή τους με το πρωτεύον αδίκημα και την ενδοϊδρυματική τους συμπεριφορά. Η συνδυαστική παρουσίαση των δύο αυτών επιπέδων επιτρέπει την ανάδειξη τόσο της γενικής εικόνας της παραβατικότητας ανηλίκων όσο και των ειδικότερων δυναμικών που σχετίζονται με τις πλέον σοβαρές μορφές της, οι οποίες οδηγούν σε στερητικά της ελευθερίας μέτρα.

7.1. Περιγραφική – Στατιστική ανάλυση της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα (2019–2024)

Η ανάλυση της παραβατικότητας ανηλίκων στην ελληνική επικράτεια κατά την περίοδο 2019–2024, όπως αποτυπώνεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία, που χορηγήθηκαν στον ερευνητή, της Ελληνικής Αστυνομίας του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής, του Πυροσβεστικού Σώματος, οργανώνεται σε δύο επίπεδα καταγραφής, αφενός στον αριθμό των υποθέσεων και αφετέρου στον αριθμό των ανηλίκων παραβατών, ώστε να παρουσιαστεί η διαχρονική εξέλιξη των μεγεθών και οι διαφοροποιήσεις τους ως προς βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά και κατηγορίες αδικημάτων.

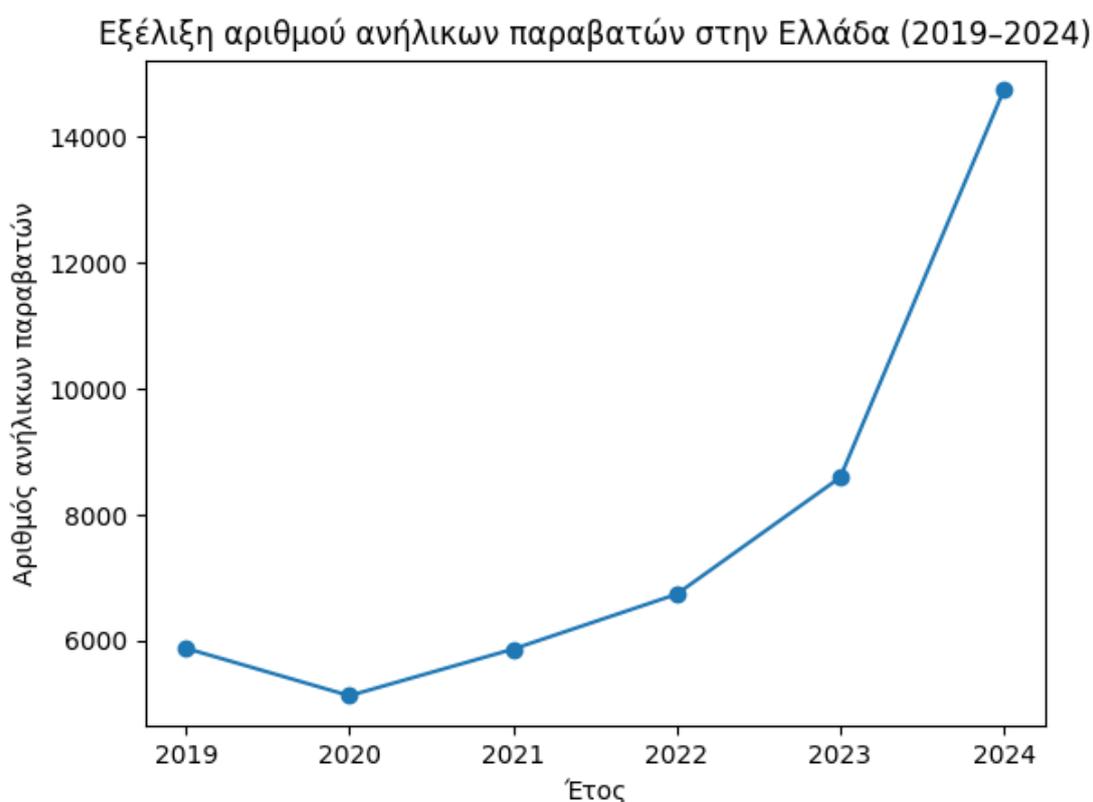
Κατά την εξεταζόμενη εξαετία, η καταγραφή των ανηλικών παραβατών στην ελληνική επικράτεια παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις ως προς τον συνολικό αριθμό των υποθέσεων παραβατικότητας ανηλικών, που καταγράφονται ετησίως. Ειδικότερα, το 2019 καταγράφονται 5.118 υποθέσεις με ανήλικους παραβάτες, το 2020 ο αριθμός των υποθέσεων να ανέρχεται σε 4.428. Το 2021 παρατηρείται αύξηση των καταγραφών σε 4.857 υποθέσεις, ακολουθούμενη από περαιτέρω άνοδο το 2022, οπότε καταγράφονται 5.514 υποθέσεις. Η αυξητική πορεία συνεχίζεται το 2023, με τον αριθμό των υποθέσεων να ανέρχεται σε 7.041. Το 2024 καταγράφεται η υψηλότερη τιμή της εξεταζόμενης περιόδου, με 11.084 υποθέσεις με ανήλικους παραβάτες. Συνολικά δηλαδή κατά την εξεταζόμενη περίοδο, 2019-2024 είχαμε 38.042 υποθέσεις παραβατικότητας ανηλικών στην Ελληνική επικράτεια.

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλικών παραβατών στην Ελλάδα (2019-2024)

Όπως αποτυπώνεται και στο διάγραμμα 1, η εξέλιξη των υποθέσεων ανηλικών παραβατών ακολουθεί σταθερά ανοδική τροχιά μετά το 2020, με σταδιακή ανάκαμψη μετά την πανδημία και με ιδιαίτερα έντονη αύξηση κατά τα έτη 2023 και, ιδίως, 2024, όπου ο αριθμός των καταγεγραμμένων υποθέσεων κορυφώνεται.

Στο διάγραμμα 2, παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν στον αριθμό των ανηλικών παραβατών, ανά έτος, κατά την περίοδο 2019-2024 στην ελληνική επικράτεια. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, το 2019 καταγράφηκαν 5.876 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 καταγράφηκαν 5.123 ανήλικοι παραβάτες, ενώ το 2021 5.862 καταγραφές. Η αυξητική πορεία συνεχίζεται το 2022, οπότε καταγράφονται 6.734 ανήλικοι παραβάτες, ενώ το 2023 οι καταγραφές ανέρχονται σε 8.588. Το 2024 καταγράφεται η μεγαλύτερη τιμή της εξεταζόμενης εξαετίας, με 14.737 ανήλικους παραβάτες. Συνολικά δηλαδή κατά την εξεταζόμενη περίοδο, 2019-2024 είχαμε 46.920 ανήλικους παραβάτες στην Ελληνική επικράτεια.

Διάγραμμα 2: Εξέλιξη αριθμού ανηλικών παραβατών στην Ελλάδα (2019-2024)

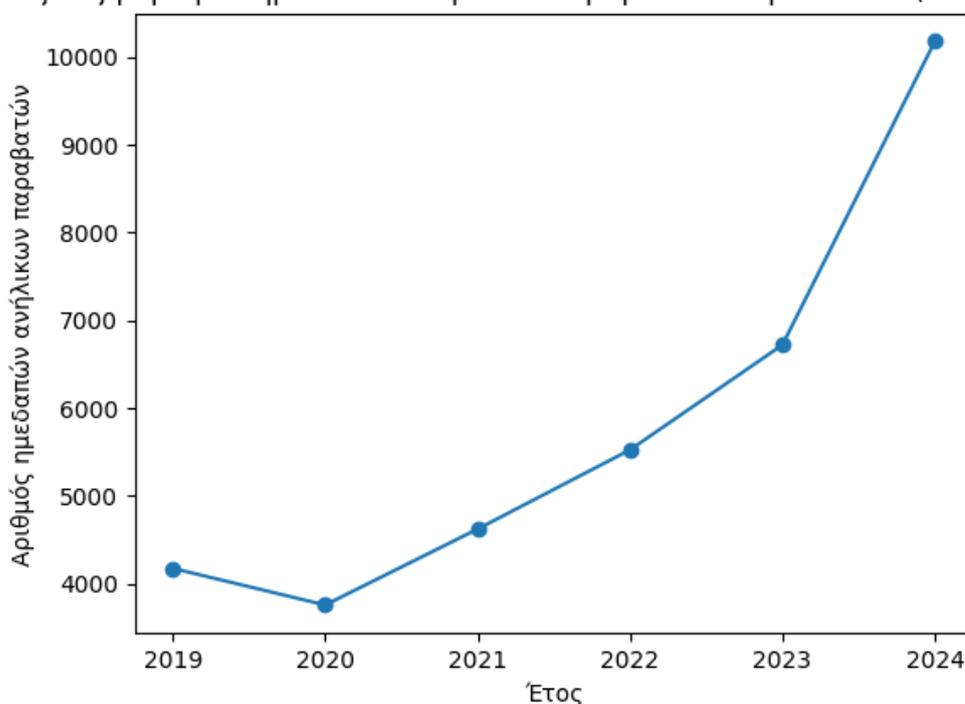
Η ανάλυση των στοιχείων για τους ημεδαπούς ανηλικούς αναδεικνύει μια σταθερά ανοδική πορεία κατά τα έτη 2019-2024 και εμφανίζεται στον παρακάτω διάγραμμα 3. Το 2019 καταγράφονται 4.175 ημεδαποί ανήλικοι παραβάτες, ενώ ακολουθεί μια ήπια πτώση σε 3.757 το 2020. Από το 2021 και ύστερα, παρατηρείται συνεχής ενίσχυση των καταγραφών, με 4.622 ανήλικους ημεδαπούς παραβάτες το 2021 και 5.524 το 2022, τάση που επιτείνεται περαιτέρω το 2023, οπότε οι

καταγραφές ανέρχονται σε 6.720. Το 2024 σημειώνεται ιδιαίτερα έντονη αύξηση, καθώς οι ημεδαποί ανήλικοι παραβάτες ανέρχονται σε 10.177, καταγράφοντας τη μεγαλύτερη τιμή της εξαετίας και σηματοδοτώντας μια περίοδο έντονης ενδυνάμωσης του φαινομένου.

Η συγκεκριμένη εξέλιξη, η οποία κορυφώνεται στα δύο τελευταία έτη, αποτυπώνει μια κλιμακούμενη δυναμική συμμετοχής των ημεδαπών ανηλίκων σε παραβατικές πράξεις, ενισχύοντας την ανάγκη για ερμηνευτικές προσεγγίσεις που λαμβάνουν υπόψη κοινωνικοπολιτισμικά και θεσμικά συμφραζόμενα. Όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα, η καμπύλη εξέλιξης παρουσιάζει έντονη ανοδική κλίση ιδιαίτερα από το 2022 και μετά.

Συνολικά κατά την εξεταζόμενη περίοδο, 2019-2024 είχαμε 34.975 ανήλικους ημεδαπούς παραβάτες στην Ελληνική επικράτεια, το 74,5% της συνολικής παραβατικότητας ανηλίκων.

Εξέλιξη αριθμού ημεδαπών ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024)

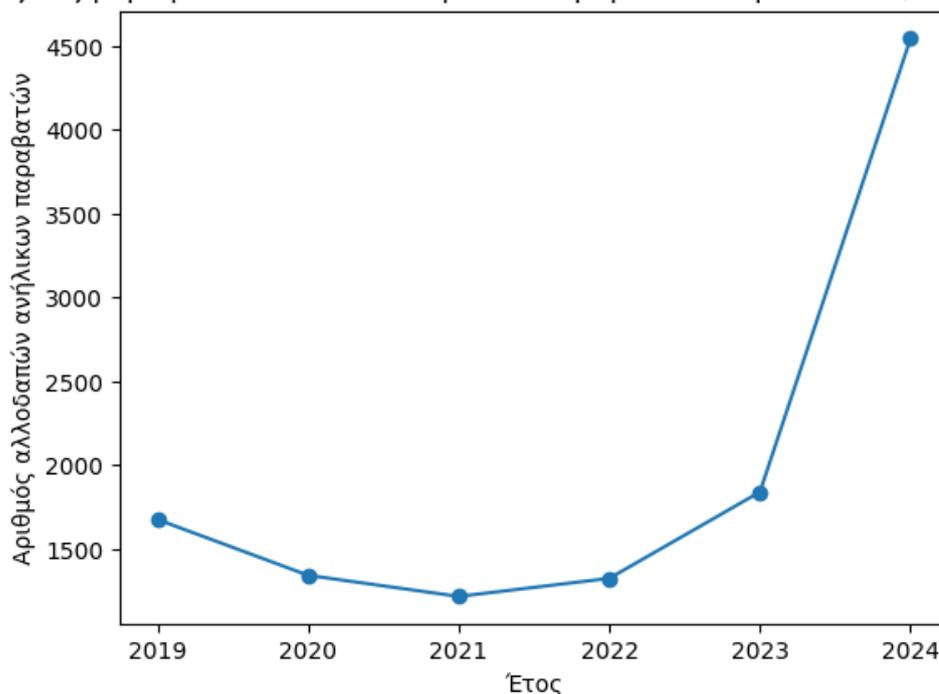
Διάγραμμα 3: Εξέλιξη ημεδαπών ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024)

Η πορεία των αλλοδαπών ανηλίκων παραβατών κατά την περίοδο 2019–2024 διαμορφώνει ένα διακριτό αλλά ιδιαίτερα αποκαλυπτικό μοτίβο, το οποίο αντικατοπτρίζει μεταβαλλόμενες κοινωνικές και δημογραφικές δυναμικές, καθώς και πιθανές διαφοροποιήσεις ως προς τους μηχανισμούς ένταξης, εποπτείας και

κοινωνικοποίησης. Το 2019 καταγράφονται 1.676 αλλοδαποί ανήλικοι παραβάτες, αριθμός που μειώνεται σε 1.343 το 2020 και περαιτέρω σε 1.217 το 2021, υποδηλώνοντας μια περίοδο συνεχόμενης μείωσης. Από το 2022 και εξής παρατηρείται εκ νέου άνοδος, με 1.325 καταγραφές, ακολουθούμενη από μεγαλύτερη αύξηση το 2023 με 1.840 αλλοδαπούς ανήλικους παραβάτες, εξέλιξη που κορυφώνεται το 2024, όταν οι καταγραφές ανέρχονται σε 4.544. Όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα 4, η καμπύλη εξέλιξης χαρακτηρίζεται από ήπιες διακυμάνσεις τα πρώτα έτη, πριν εμφανίσει εντυπωσιακά ανοδική κλίση το 2023 και ιδίως το 2024, σηματοδοτώντας μια μεταβατική αλλά έντονα επιταχυνόμενη φάση.

Συνολικά κατά την εξεταζόμενη περίοδο, 2019-2024 είχαμε 11.945 ανήλικους αλλοδαπούς παραβάτες στην Ελληνική επικράτεια, το 25,5% της συνολικής ανήλικης παραβατικότητας.

Εξέλιξη αριθμού αλλοδαπών ανήλικων παραβατών στην Ελλάδα (2019-2024)

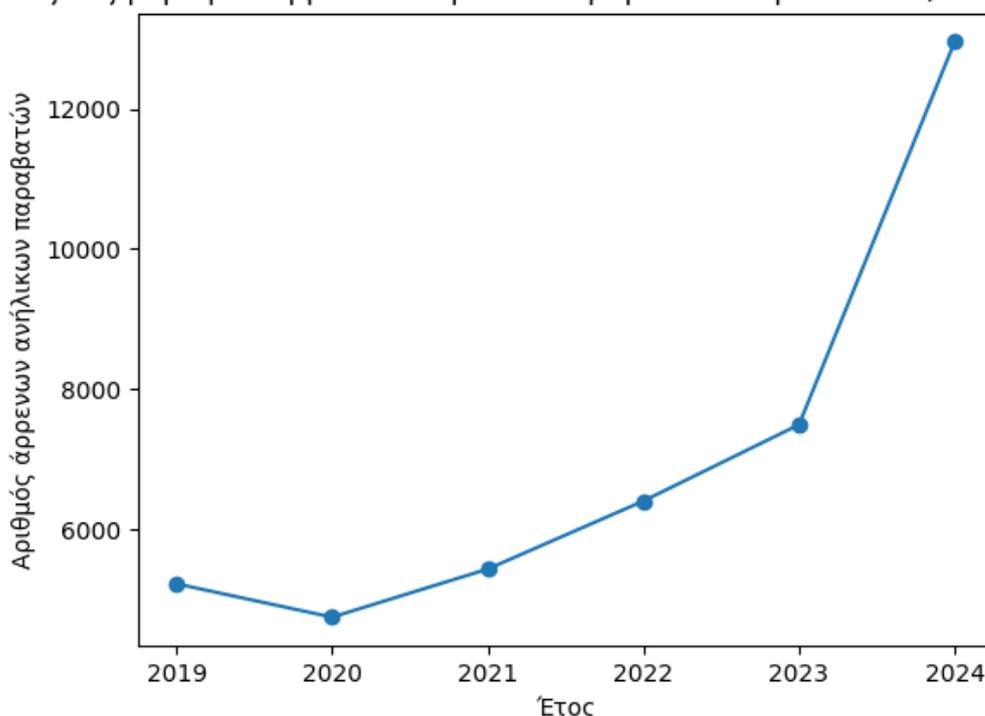

Διάγραμμα 4: Εξέλιξη αλλοδαπών ανήλικων παραβατών στην Ελλάδα (2019-2024)

Η ανάλυση των ανήλικων παραβατών κατά φύλο καταδεικνύει σταθερή και σαφώς υψηλότερη παρουσία των αγοριών σε σχέση με τα κορίτσια, συγκροτώντας ένα διαχρονικό μοτίβο υπεροχής του ανδρικού φύλου στην παραβατικότητα ανήλικων. Το 2019 καταγράφονται 5.218 άρρενες ανήλικοι παραβάτες, με μικρή υποχώρηση το 2020 στους 4.741, ακολουθούμενοι από εκ νέου άνοδο στα 5.429 το 2021 και στα 6.400 το 2022. Το 2023 η ανοδική τάση συνεχίζεται με 7.490 αγόρια,

ενώ το 2024 σημειώνεται εκθετική αύξηση, φτάνοντας στους 12.956 ανήλικους άρρενες, καταγράφοντας το υψηλότερο επίπεδο της εξεταζόμενης περιόδου. Όπως αποτυπώνεται στο ακόλουθο διάγραμμα 5, η ανοδική καμπύλη των άρρενων παραβατών ακολουθεί σταθερή πορεία μετά το 2020, καταλήγοντας σε απότομη κορύφωση το 2024. Ο συνολικός αριθμός αρρένων ανηλίκων παραβατών, για τα έτη 2019-2024, είναι 42.235 παραβάτες, το 90% της συνολικής ανήλικης εγκληματικότητας.

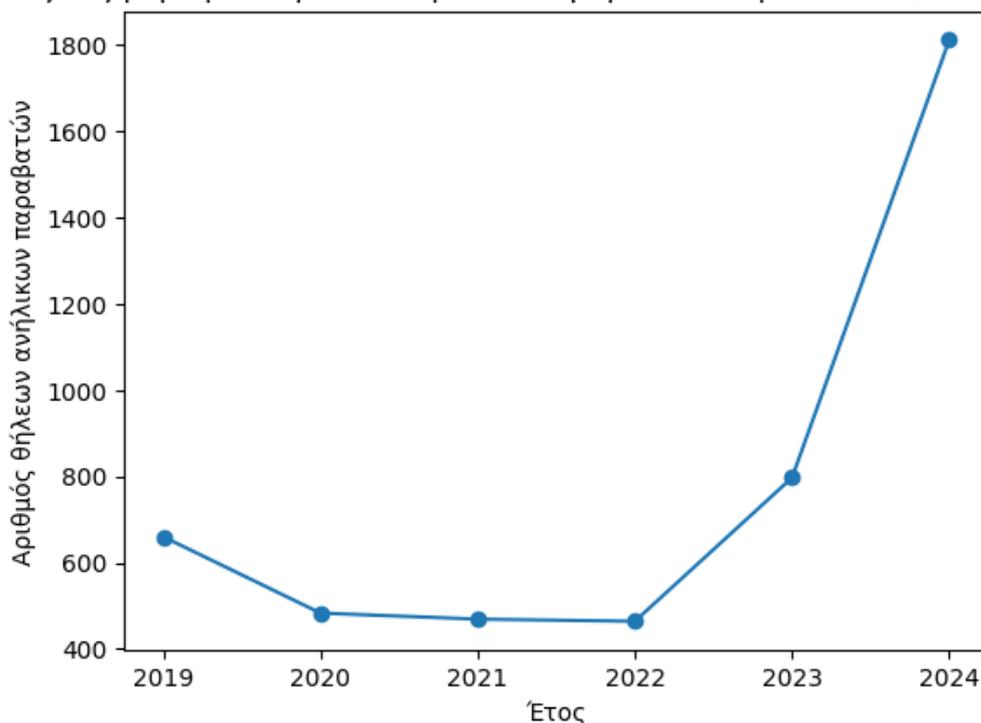
Εξέλιξη αριθμού άρρενων ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019-2024)

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη αρρένων ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα (2019-2024)

Όπως διαπιστώνεται από το διάγραμμα 6, σε αντιδιαστολή με τους άρρενες, οι θήλεις ανήλικες παραβάτες, παρουσιάζουν χαμηλότερα μεγέθη, ωστόσο ακολουθούν επίσης ανοδική πορεία προς τα τέλη της περιόδου, αναδεικνύοντας μια ενδιαφέρουσα μεταβολή στο φύλο-ειδικό προφίλ της παραβατικότητας ανηλίκων. Το 2019 καταγράφονται 660 θήλεις ανήλικες, αριθμός που μειώνεται στα 483 το 2020, στα 469 το 2021 και στα 464 το 2022. Από το 2023 παρατηρείται σημαντική αύξηση που φτάνει τις 797 ανήλικες, ενώ το 2024 καταγράφεται ραγδαία άνοδος στις 1.812. Ο συνολικός αριθμός θηλέων ανηλίκων παραβατών, για τα έτη 2019-2024, είναι 4.685 παραβάτες, το 10% της συνολικής ανήλικης εγκληματικότητας.

Εξέλιξη αριθμού θήλεων ανήλικων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024)

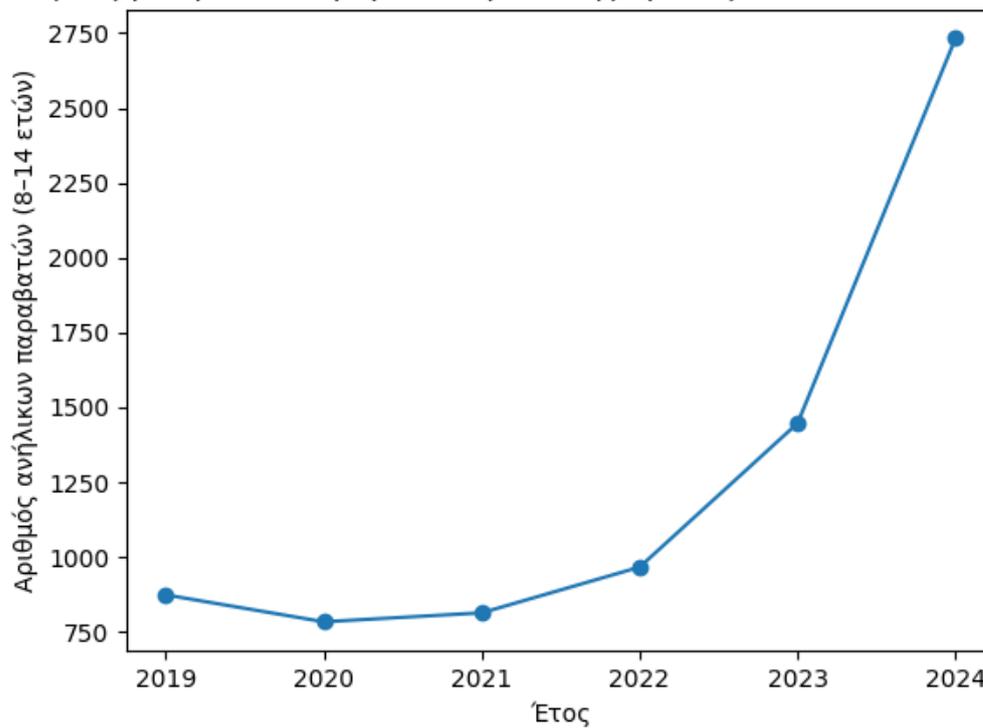

Διάγραμμα 6: Εξέλιξη θηλέων ανήλικων παραβατών στην Ελλάδα (2019–2024)

Η εξέταση των δύο ηλικιακών κατηγοριών ανήλικων (8–14 και 15–18 ετών) αναδεικνύει σαφή διαφοροποίηση στη συμμετοχή τους σε παραβατικές συμπεριφορές, με τους εφήβους μεγαλύτερης ηλικίας να κυριαρχούν στα καταγεγραμμένα περιστατικά.

Όπως εμφανίζεται στο διάγραμμα 7 που ακολουθεί, για την ομάδα 8–14 ετών, καταγράφονται 872 παραβάτες το 2019, με μικρή μείωση στα 782 το 2020 και σταδιακή άνοδο στα 812 το 2021 και 965 το 2022. Το 2023 σημειώνεται σημαντική αύξηση στους 1.446, ενώ το 2024 καταγράφεται κλιμάκωση στους 2.733 παραβάτες, υποδηλώνοντας αυξανόμενη συμμετοχή ακόμη και πολύ νεαρών ηλικιών στην παραβατικότητα. Συνολικά κατά την εξεταζόμενη περίοδο, 2019-2024 είχαμε 7.610 ανήλικους παραβάτες, ηλικίας 8-14 ετών, στην Ελληνική επικράτεια, το 16,2% της συνολικής ανήλικης εγκληματικότητας.

Εξέλιξη ανήλικων παραβατών ηλικιακής ομάδας 8-14 ετών (2019-2024)

Διάγραμμα 7: Εξέλιξη ανήλικων παραβατών κατά ηλικιακή ομάδα (8-14), 2019-2024

Η ομάδα των 15-18 ετών παρουσιάζει αισθητά υψηλότερα απόλυτα μεγέθη καθ' όλη την εξετία, όπως αναλυτικά εμφανίζονται στο διάγραμμα 8. Συγκεκριμένα καταγράφονται 5.107 παραβάτες το 2019 και 4.441 το 2020, πριν από μια σταθερή και διαρκή άνοδο σε 5.046 το 2021, 5.910 το 2022 και 6.756 το 2023. Το 2024 παρατηρείται εκθετική αύξηση στους 12.050 παραβάτες, υπερδιπλασιάζοντας το επίπεδο των προηγούμενων ετών.

Διάγραμμα 8: Εξέλιξη ανήλικων παραβατών κατά ηλικιακή ομάδα (15-18), 2019-2024

Συνολικά κατά την εξεταζόμενη περίοδο, 2019-2024 είχαμε 39.310 ανήλικους παραβάτες, ηλικίας 15-18 ετών, στην Ελληνική επικράτεια, το 83,8% της συνολικής ανήλικης εγκληματικότητας.

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, τα καταγεγραμμένα ποινικά αδικήματα κατηγοριοποιήθηκαν σε ευρύτερες εννοιολογικές ομάδες, με βάση τη συστηματική διάρθρωση του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων, όπως αυτή αποτυπώνεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία των διωκτικών αρχών. Η κατηγοριοποίηση αυτή κρίθηκε αναγκαία για μεθοδολογικούς και αναλυτικούς λόγους, καθώς επιτρέπει τη μείωση του μεγάλου αριθμού επιμέρους αδικημάτων σε λειτουργικές κατηγορίες, διευκολύνοντας τη συγκριτική ανάλυση, τη στατιστική επεξεργασία και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων, ιδίως σε μακροχρόνια χρονοσειρά (2019-2024).

Οι επιλεγμένες κατηγορίες αντανακλούν τόσο τη νομική τυπολογία των εγκλημάτων όσο και τη συχνότητα εμφάνισής τους στην παραβατικότητα ανήλικων, ενώ διασφαλίζουν τη συμβατότητα της ανάλυσης με τον τρόπο καταγραφής των δεδομένων από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές.

Ειδικότερα, τα αδικήματα ομαδοποιήθηκαν στις ακόλουθες βασικές κατηγορίες που η κάθε μία περιλαμβάνει επιμέρους αδικήματα με κοινά νομικά και εννοιολογικά χαρακτηριστικά:

- **Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας**

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται αδικήματα που στρέφονται κατά της λειτουργίας και του κύρους της πολιτείας και των οργάνων της, όπως η βία κατά υπαλλήλων και δικαστικών προσώπων, η απείθεια, η αντίσταση, η στάση, η διέγερση σε ανυπακοή, η απόδραση κρατουμένου, η υπόθαλψη εγκληματία και η συγκρότηση ή συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση.

- **Εγκλήματα σχετικά με το νόμισμα**

Περιλαμβάνονται πράξεις που προσβάλλουν την ασφάλεια και αξιοπιστία του νομισματικού συστήματος, όπως η παραχάραξη νομίσματος, η κυκλοφορία πλαστών νομισμάτων και η κατοχή πλαστών με σκοπό την κυκλοφορία.

- **Εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα**

Η κατηγορία αυτή αφορά αδικήματα που σχετίζονται με την αυθεντικότητα εγγράφων και αποδεικτικών μέσων, όπως η πλαστογραφία, η νόθευση εγγράφων, η χρήση πλαστού εγγράφου και η ψευδής βεβαίωση.

- **Εγκλήματα σχετικά με την απονομή της δικαιοσύνης**

Εδώ εντάσσονται πράξεις που παρεμποδίζουν ή αλλοιώνουν τη λειτουργία της δικαιοσύνης, όπως η ψευδορκία, η ψευδής καταμήνυση, η υπόθαλψη εγκληματία, η απόκρυψη στοιχείων και η παραβίαση δικαστικών αποφάσεων.

- **Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα**

Η κατηγορία περιλαμβάνει πράξεις που δημιουργούν γενικευμένο κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια, όπως ο εμπρησμός, η έκρηξη, η πλημμύρα, η πρόκληση πυρκαγιάς από αμέλεια και λοιπές επικίνδυνες ενέργειες.

- **Εγκλήματα κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών**

Στην ομάδα αυτή κατατάσσονται αδικήματα που θέτουν σε κίνδυνο τη δημόσια συγκοινωνία, όπως η επικίνδυνη οδήγηση, η διατάραξη της ασφάλειας της οδικής ή σιδηροδρομικής κυκλοφορίας και η πρόκληση κινδύνου σε μέσα μεταφοράς.

- **Εγκλήματα κατά της ζωής**

Περιλαμβάνονται τα βαρύτερα εγκλήματα βίας, όπως η ανθρωποκτονία από πρόθεση ή αμέλεια, η απόπειρα ανθρωποκτονίας και συναφείς πράξεις.

- **Σωματικές βλάβες**

Αφορούν προσβολές της σωματικής ακεραιότητας, όπως η απλή σωματική βλάβη, η επικίνδυνη σωματική βλάβη, η βαριά σωματική βλάβη και η σωματική βλάβη από αμέλεια.

- **Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας**

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται πράξεις όπως η παράνομη κατακράτηση, η απαγωγή, η απειλή και ο εξαναγκασμός.

- **Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής**

Περιλαμβάνονται αδικήματα όπως η γενετήσια προσβολή, η αποπλάνηση ανηλίκου, η κατάχρηση ανηλίκου σε ασέλγεια, η πορνογραφία ανηλίκων και συναφείς πράξεις.

- **Εγκλήματα κατά της τιμής**

Αφορούν προσβολές της προσωπικής αξίας και υπόληψης, όπως η εξύβριση, η δυσφήμιση και η συκοφαντική δυσφήμιση.

- **Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας**

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται αδικήματα όπως η κλοπή, η διακεκριμένη κλοπή, η ληστεία, η φθορά ξένης ιδιοκτησίας και η διακεκριμένη φθορά.

- **Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων**

Αφορούν πράξεις οικονομικής βλάβης τρίτων, όπως η απάτη, η υπεξαίρεση, η εκβίαση και η απιστία.

- **Παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων και λοιπές διατάξεις**

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει αδικήματα που προβλέπονται από ειδική νομοθεσία, όπως:

- ο παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (Ν. 4139/2013),
- ο παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας (Ν. 2696/1999),
- ο παραβάσεις της νομοθεσίας περί όπλων (Ν. 2168/1993),
- ο παραβάσεις της νομοθεσίας περί ενδοοικογενειακής βίας (Ν. 3500/2006),
- ο παραβάσεις της νομοθεσίας περί αλλοδαπών,
- ο παραβάσεις του Τελωνειακού Κώδικα,
- ο παραβάσεις της νομοθεσίας περί υπαίθριου εμπορίου.

Η ανωτέρω κατηγοριοποίηση θεωρείται επιστημονικά και μεθοδολογικά πρόσφορη, καθώς επιτρέπει την αποτύπωση των βασικών προτύπων της παραβατικότητας ανηλίκων, χωρίς απώλεια της νομικής ακρίβειας, και διασφαλίζει τη συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων τόσο μεταξύ των ετών όσο και με συναφείς έρευνες.

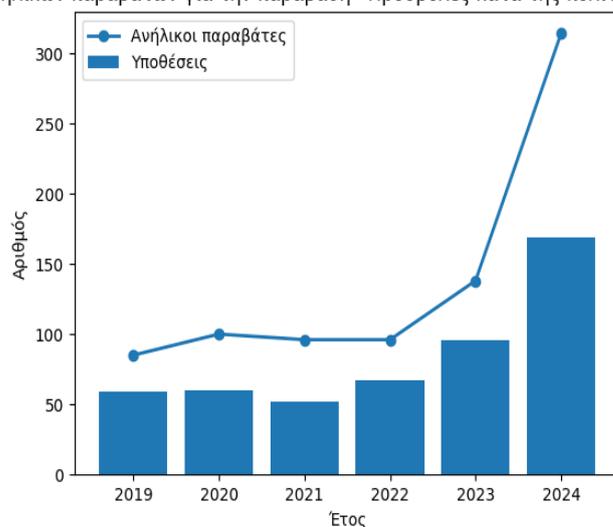
Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας (2019–2024)

Κατά το χρονικό διάστημα 2019–2024, η κατηγορία των «Προσβολών κατά της πολιτειακής εξουσίας» αποτυπώνει ένα ιδιαίτερο τμήμα της παραβατικότητας ανηλίκων, καθώς περιλαμβάνει πράξεις που συνδέονται με παρεμπόδιση ή απείθεια προς τη λειτουργία των θεσμικών οργάνων και την άσκηση της δημόσιας εξουσίας, αναδεικνύοντας συμπεριφορές οι οποίες σχετίζονται με τη ρήξη της σχέσης του ανήλικου με τις δομές κρατικής κυριαρχίας και κοινωνικού ελέγχου.

Ειδικότερα, για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 503 υποθέσεις και 829 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 59 υποθέσεις και 85 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 60 υποθέσεις και 100 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 52 υποθέσεις και 96 ανήλικους παραβάτες, το 2022 67 υποθέσεις και 96 ανήλικους παραβάτες, το 2023 96 υποθέσεις και 138 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 169 υποθέσεις και 314 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 9.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για την παράβαση «Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας» (2019-2024)

Διάγραμμα 9: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, 2019-2024

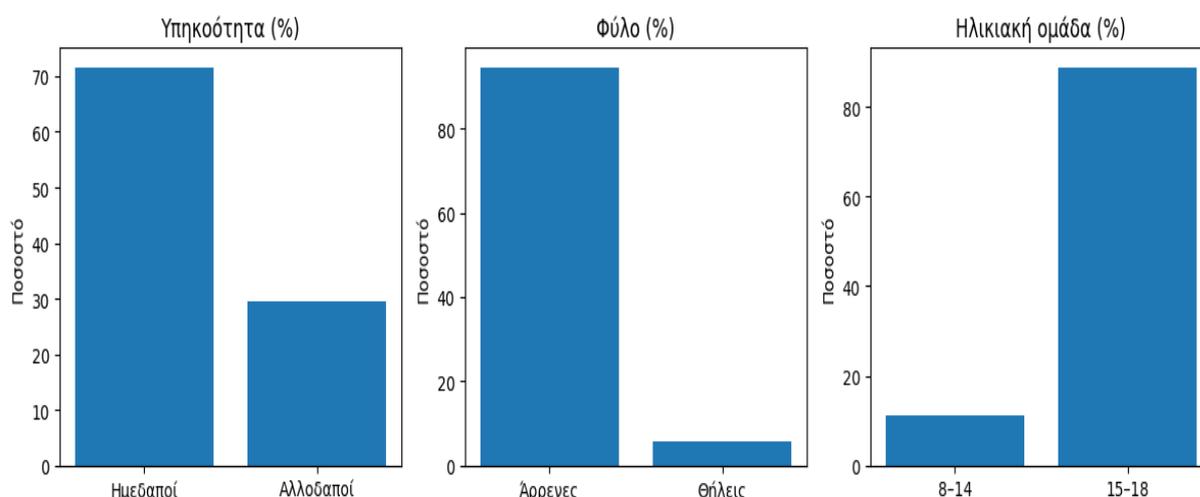
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 71,5% είναι ημεδαποί και το 29,5% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 94,4% είναι άρρενες και το 5,6% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 88,7% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 11,3 % ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 10.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για την παράβαση «Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας»

Διάγραμμα 10: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, 2019–2024

Τα δεδομένα αυτής της κατηγορίας αποτυπώνουν ένα φάσμα συμπεριφορών που κυμαίνεται από την άρνηση συμμόρφωσης και αντίσταση σε ελέγχους έως πιο συγκροτημένες μορφές συμμετοχής σε ομαδικές συγκρούσεις ή οργανωμένες παραβατικές δομές, αποδίδοντας έτσι μια σύνθετη εικόνα της σχέσης των ανήλικων με τους θεσμούς επιβολής της έννομης τάξης και τις διαδικασίες κοινωνικής πειθαρχίας κατά την εξεταζόμενη εξαετία.

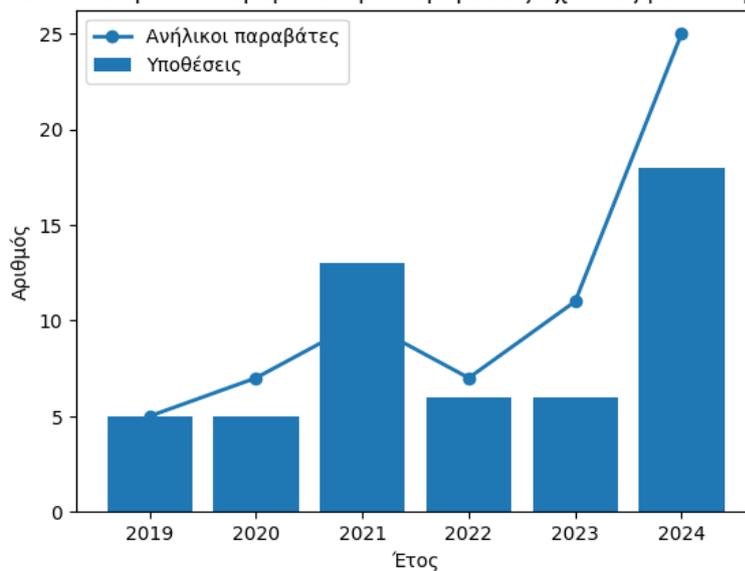
Παραβάσεις ανήλικων σχετικές με το νόμισμα (2019–2024)

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο 2019–2024, οι παραβάσεις σχετικά με το νόμισμα συγκροτούν μια διακριτή κατηγορία συμπεριφορών που συνδέονται κυρίως με την αλλοίωση ή την παράνομη κυκλοφορία νομισματικών μέσων.

Ειδικότερα, για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 53 υποθέσεις και 65 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 5 υποθέσεις και 5 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 5 υποθέσεις και 7 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 13 υποθέσεις και 10 ανήλικους παραβάτες, το 2022 6 υποθέσεις και 7 ανήλικους παραβάτες, το 2023 6 υποθέσεις και 11 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 18 υποθέσεις και 25 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 11.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις σχετικές με το νόμισμα (2019-2024)

Διάγραμμα 11: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με το νόμισμα, 2019-2024

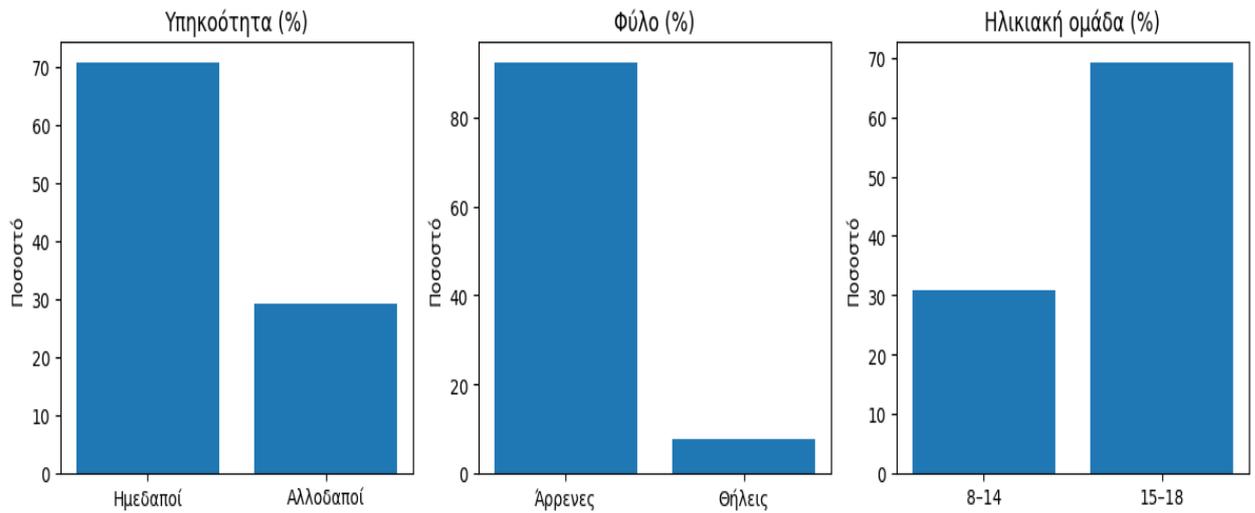
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 70,7% είναι ημεδαποί και το 29,3% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 92,3% είναι άρρενες και το 7,7% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 69,2% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 30,8 % ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 12.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις σχετικές με το νόμισμα

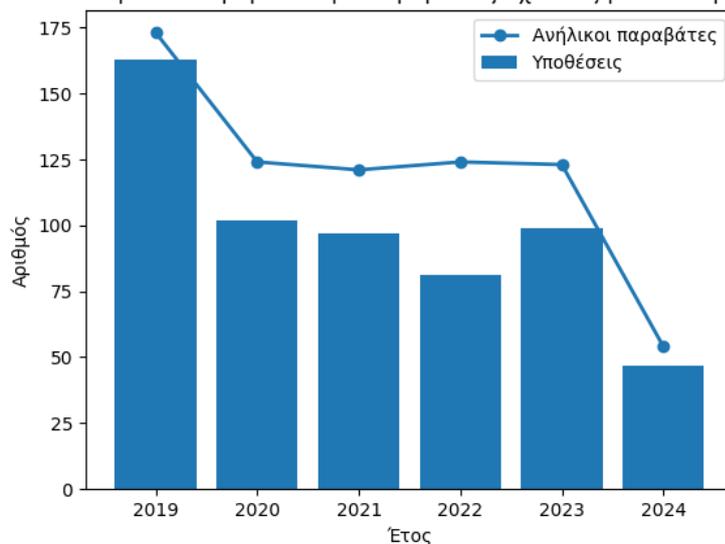
Διάγραμμα 12: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με το νόμισμα, 2019–2024

Παραβάσεις ανήλικων σχετικά με τα υπομνήματα (2019–2024)

Ειδικότερα, για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 589 υποθέσεις και 739 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 163 υποθέσεις και 173 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 102 υποθέσεις και 124 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 97 υποθέσεις και 121 ανήλικους παραβάτες, το 2022 81 υποθέσεις και 124 ανήλικους παραβάτες, το 2023 99 υποθέσεις και 123 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 47 υποθέσεις και 54 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 13.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις σχετικές με τα υπομνήματα (2019–2024)

Διάγραμμα 13: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με τα υπομνήματα, 2019–2024

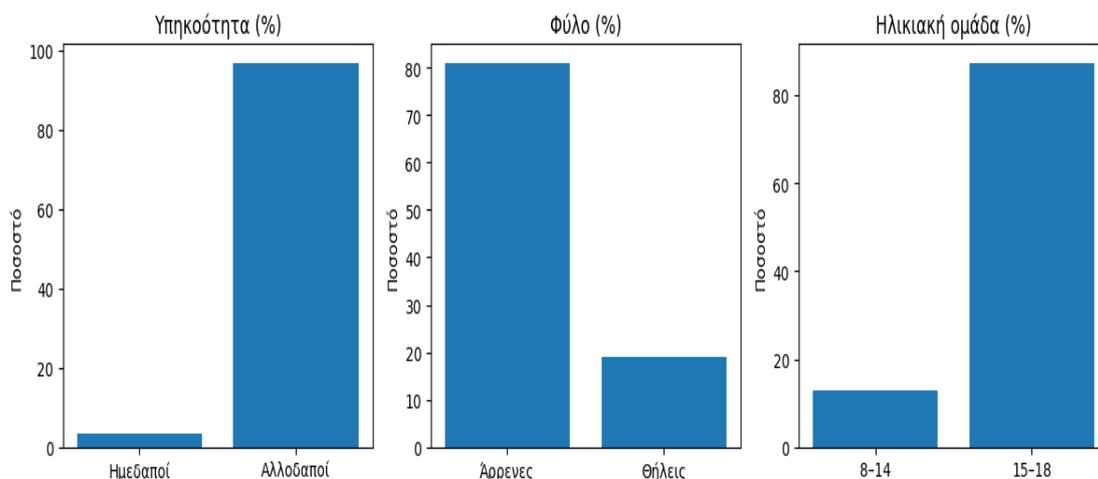
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 3,3% είναι ημεδαποί και το 96,7% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 80,9% είναι άρρενες και το 19,1% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 87,2% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 12,8% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 14.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις σχετικές με τα υπομνήματα

Διάγραμμα 14: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με τα υπομνήματα, 2019–2024

Εν γένει, η κατηγορία αυτή παρουσιάζει ευρύτερη έκταση, συγκεντρώνοντας σημαντικό αριθμό υποθέσεων που σχετίζονται με την κατασκευή, χρήση ή κατοχή πλαστών εγγράφων, γεγονός που αποδίδει μια μορφή παραβατικής συμπεριφοράς με έμφαση στη μεταβολή, αλλοίωση ή επίκληση ψευδών στοιχείων σε διοικητικό ή συναλλακτικό πλαίσιο.

Η παρουσία ανηλίκων και στις δύο ηλικιακές ομάδες, με ιδιαίτερη συγκέντρωση στην ομάδα 15–18 ετών, καθώς και η συμμετοχή τόσο ημεδαπών όσο και αλλοδαπών, συνθέτουν μια εικόνα πρακτικών που συνδέονται με διαδικασίες αναγνώρισης, ταυτοποίησης και συναλλαγής, όπου οι νεότεροι εμπλεκόμενοι φαίνεται να αξιοποιούν ή να υιοθετούν μορφές χρήσης πλαστών εγγράφων, είτε στο πλαίσιο προσωπικής μετακίνησης και διοικητικής νομιμοποίησης είτε σε επιμέρους κοινωνικούς και συναλλακτικούς μηχανισμούς. Η συνολική αποτύπωση υποδεικνύει ότι πρόκειται για ένα ιδιαίτερο υποσύνολο της παραβατικότητας ανηλίκων, όπου η χρήση επίσημων εγγράφων και ταυτοποιητικών μέσων αναδεικνύεται ως βασικός άξονας της συμπεριφοράς.

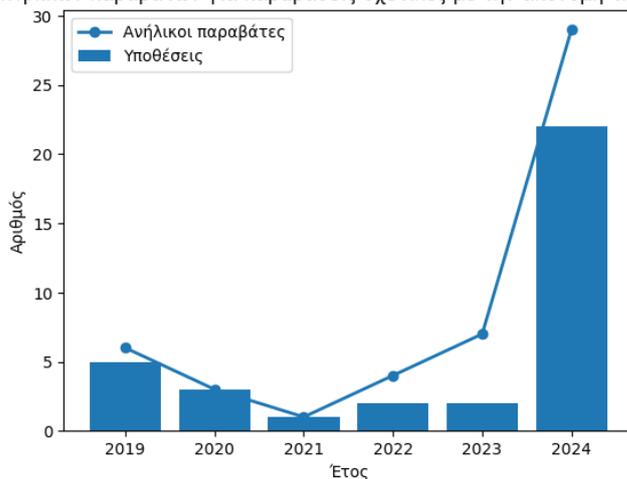
Παραβάσεις ανηλίκων σχετικές με την απονομή της δικαιοσύνης (2019–2024)

Στην κατηγορία των αδικημάτων που συνδέονται με την απονομή της δικαιοσύνης καταγράφεται διακριτή, αν και περιορισμένη σε συνολικό αριθμό, παρουσία ανηλίκων.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 40 υποθέσεις και 50 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 5 υποθέσεις και 6 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 3 υποθέσεις και 3 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 1 υπόθεση και 1 ανήλικος παραβάτης, το 2022 2 υποθέσεις και 4 ανήλικους παραβάτες, το 2023 2 υποθέσεις και 7 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 22 υποθέσεις και 29 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 15.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις σχετικές με την απονομή της δικαιοσύνης (2019–2024)

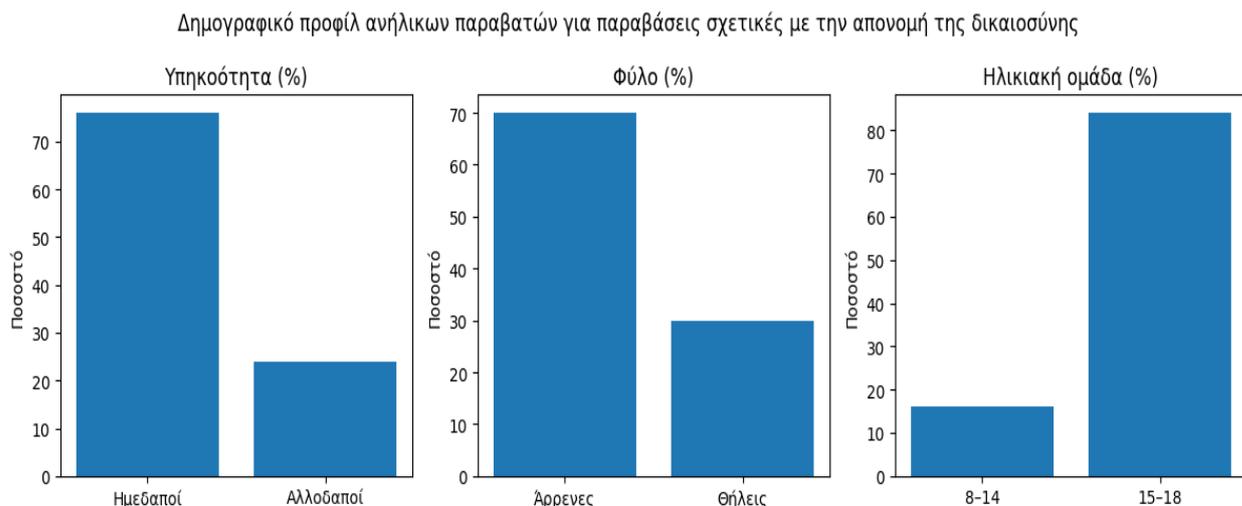
Διάγραμμα 15: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με την απονομή δικαιοσύνης, 2019–2024

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 76% είναι ημεδαποί και το 24% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 70% είναι άρρενες και το 30% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 84% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 16% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 16.

Διάγραμμα 16: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με την απονομή δικαιοσύνης, 2019–2024

Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα (2019–2024)

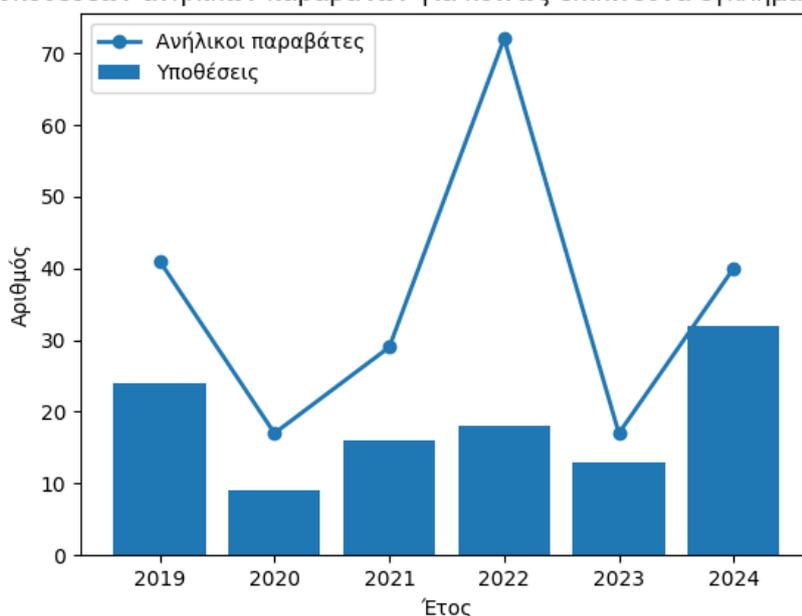
Η συγκεκριμένη κατηγορία αναδεικνύει την παρουσία ανηλίκων σε πράξεις που συνδέονται με αυξημένο κίνδυνο πρόκλησης διακινδύνευσης δημόσιου ή ιδιωτικού συμφέροντος, αποτυπώνοντας ένα φάσμα συμπεριφορών που εκτείνεται από περιστατικά εμπρησμών έως πράξεις σχετιζόμενες με εκρηκτικούς μηχανισμούς και επικίνδυνες κατασκευές.

Στην κατηγορία των αδικημάτων που συνδέονται με την απονομή της δικαιοσύνης καταγράφεται διακριτή, αν και περιορισμένη σε συνολικό αριθμό, παρουσία ανηλίκων.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 112 υποθέσεις και 216 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 24 υποθέσεις και 41 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 9 υποθέσεις και 17 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 16 υποθέσεις και 29 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 18 υποθέσεις και 72 ανήλικους παραβάτες, το 2023 13 υποθέσεις και 17 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 32 υποθέσεις και 40 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 17.

Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών για κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα (2019–2024)

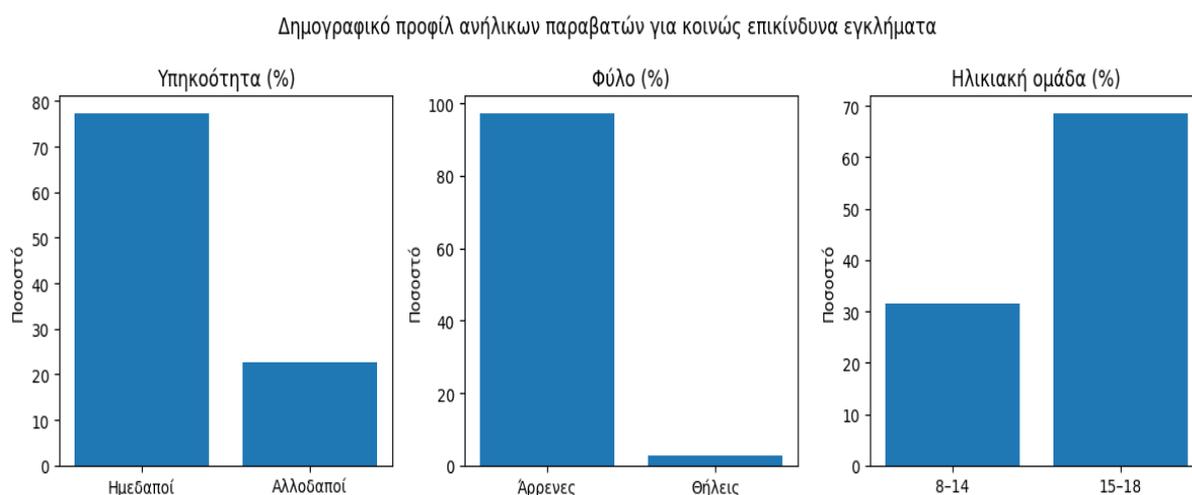
Διάγραμμα 17: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλίκων παραβατών σχετικές με τα κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, 2019–2024

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 77,3% είναι ημεδαποί και το 22,7% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 97,2% είναι άρρενες και το 2,8% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 68,5% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 31,5 % ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 18.

Διάγραμμα 18: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, 2019–2024

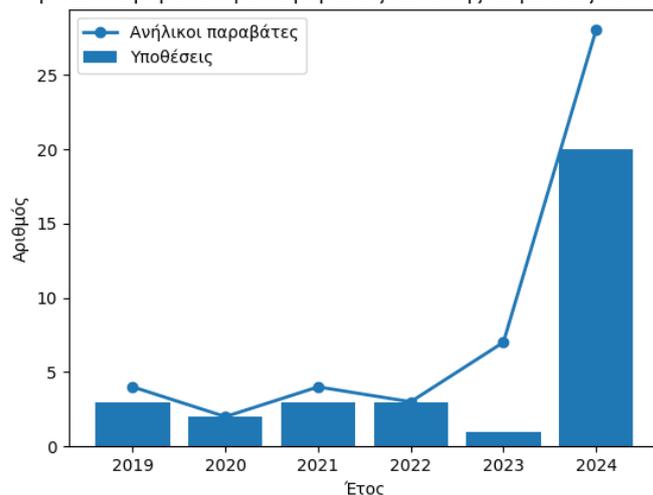
Το σύνολο των δεδομένων συγκροτεί μια εικόνα παραβατικών συμπεριφορών με δυνητικά υψηλή επικινδυνότητα, οι οποίες, παρότι εμφανίζονται σε περιορισμένη έκταση σε σχέση με άλλες κατηγορίες, καταδεικνύουν την παρουσία ανήλικων σε περιστατικά που έχουν τη δυνατότητα να επιφέρουν σοβαρές συνέπειες για την κοινωνική ασφάλεια και τη δημόσια τάξη.

Παραβάσεις ανήλικων κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών (2019–2024)

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 32 υποθέσεις και 48 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 3 υποθέσεις και 4 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 2 υποθέσεις και 2 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 3 υποθέσεις και 4 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 3 υποθέσεις και 3 ανήλικους παραβάτες, το 2023 1 υπόθεση και 7 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 20 υποθέσεις και 28 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 19.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών (2019-2024)

Διάγραμμα 19: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών, 2019–2024

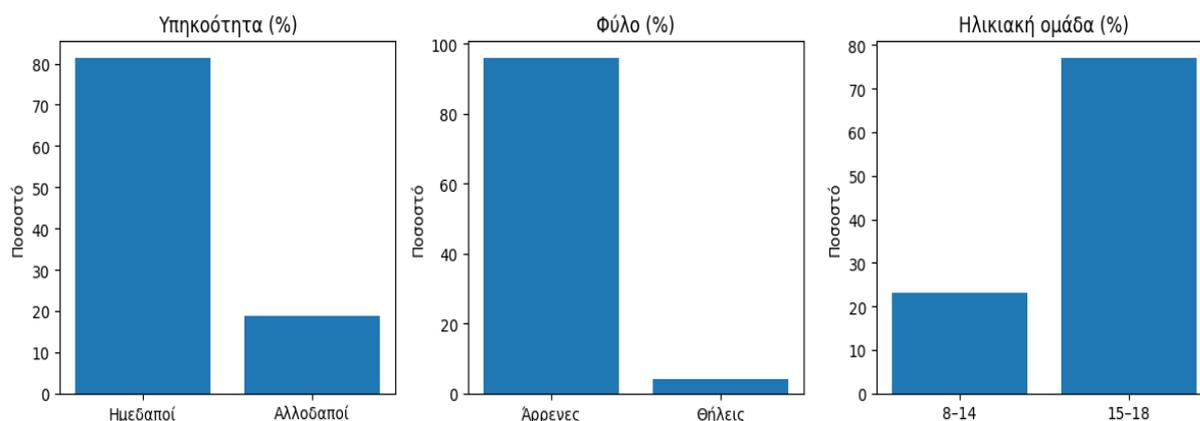
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 81,3% είναι ημεδαποί και το 18,7% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 95,8% είναι άρρενες και το 4,2% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 77% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 23% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 20.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών

Διάγραμμα 20: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών, 2019–2024

Τα δεδομένα αναδεικνύουν ότι οι ανήλικοι εμπλέκονται κυρίως σε πράξεις που συνδέονται με επικίνδυνη οδηγική συμπεριφορά και παρεμβάσεις στο οδικό περιβάλλον, γεγονός που αποτυπώνει την παρουσία πρόωρης εμπλοκής στη χρήση οχημάτων και δικύκλων, ριψοκίνδυνη πρακτική αντιμετώπισης του δημόσιου χώρου και έλλειψη συμμόρφωσης σε βασικούς κανόνες οδικής ασφάλειας, στοιχεία τα οποία καθιστούν το συγκεκριμένο πεδίο κρίσιμο για την κατανόηση της νεανικής συμπεριφοράς στον δημόσιο χώρο.

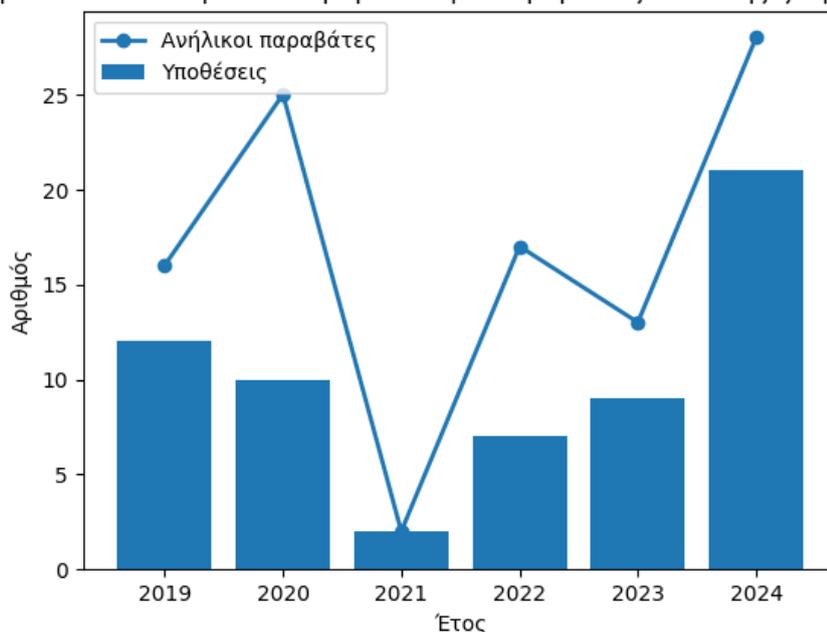
Παραβάσεις ανηλίκων κατά της ζωής (2019–2024)

Το σύνολο των δεδομένων αποτυπώνει ότι ένα μικρό αλλά ιδιαίτερα κρίσιμο τμήμα του ανήλικου πληθυσμού εμπλέκεται σε εγκλήματα κατά της ζωής, με σαφή υπεροχή των αγοριών και έντονη συγκέντρωση στην όψιμη εφηβική ηλικία, καθώς και παρουσία περιστατικών συλλογικής δράσης ή σύνδεσης με άλλες μορφές εγκληματικότητας, όπως οι ληστείες, αποτυπώνοντας ένα πλέγμα σοβαρών παραβατικών συμπεριφορών υψηλής επικινδυνότητας.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 60 υποθέσεις και 101 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 12 υποθέσεις και 16 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 10 υποθέσεις και 25 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 2 υποθέσεις και 2 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 7 υποθέσεις και 17 ανήλικους παραβάτες, το 2023 9 υποθέσεις και 13 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 21 υποθέσεις και 28 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 21.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της ζωής (2019–2024)

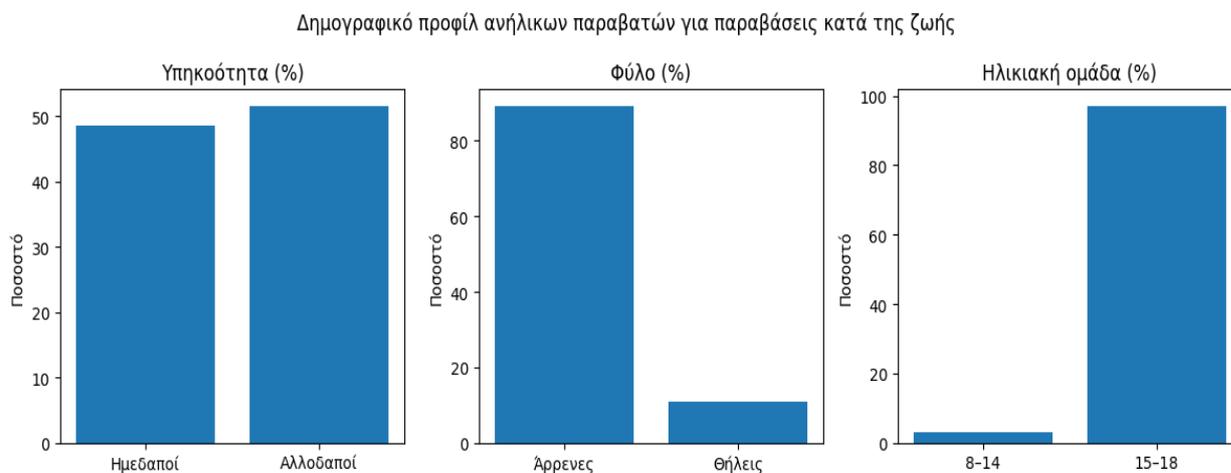
Διάγραμμα 21: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ζωής, 2019–2024

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 48,5% είναι ημεδαποί και το 51,5% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 89,1% είναι άρρενες και το 10,9% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 97% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 3% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 22.

Διάγραμμα 22: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ζωής, 2019–2024

Η εν λόγω εξέλιξη αποτυπώνει την παρουσία μεμονωμένων αλλά σημαντικών περιστατικών θανατηφόρας βίας σε ετήσια βάση, με εμφανείς διακυμάνσεις μεταξύ των ετών και χωρίς γραμμική τάση, στοιχείο που καθιστά αναγκαία την καταγραφή και παρακολούθηση του φαινομένου με συστηματικό τρόπο στο πλαίσιο της παραβατικότητας ανηλίκων.

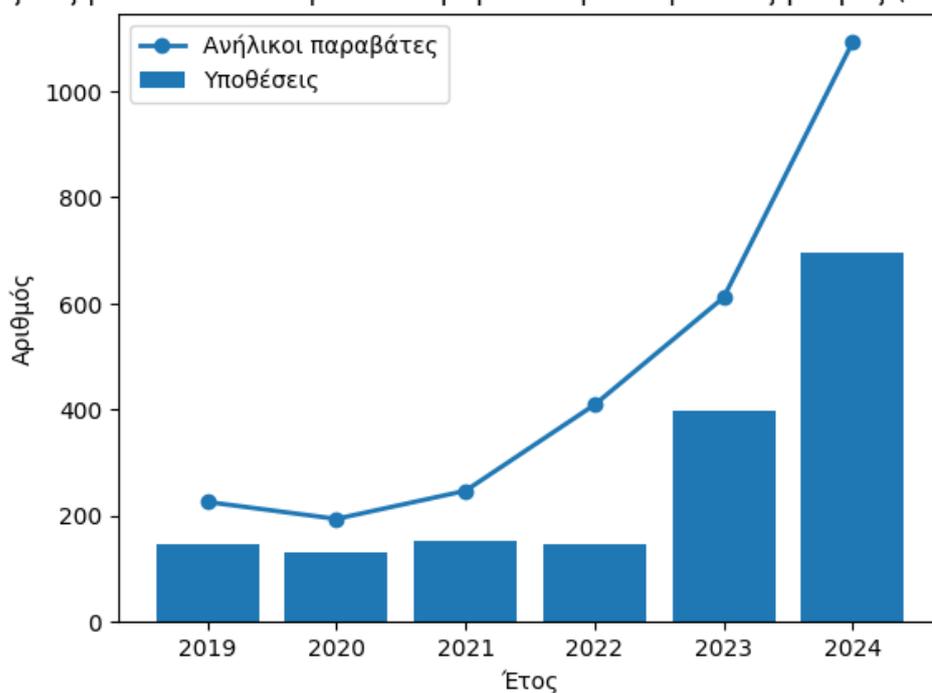
Σωματικές βλάβες (2019–2024)

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο 2019–2024, η κατηγορία των σωματικών βλαβών συγκροτεί ένα από τα πλέον εκτεταμένα και πολυδιάστατα πεδία παραβατικότητας ανηλίκων, αποτυπώνοντας σημαντικό όγκο περιστατικών βίαιης διαπροσωπικής σύγκρουσης.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 1.675 υποθέσεις και 2.779 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 148 υποθέσεις και 226 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 132 υποθέσεις και 194 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 154 υποθέσεις και 247 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 146 υποθέσεις και 409 ανήλικους παραβάτες, το 2023 399 υποθέσεις και 611 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 696 υποθέσεις και 1.092 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 23.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για σωματικές βλάβες (2019-2024)

Διάγραμμα 23: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις σωματικών βλαβών, 2019–2024

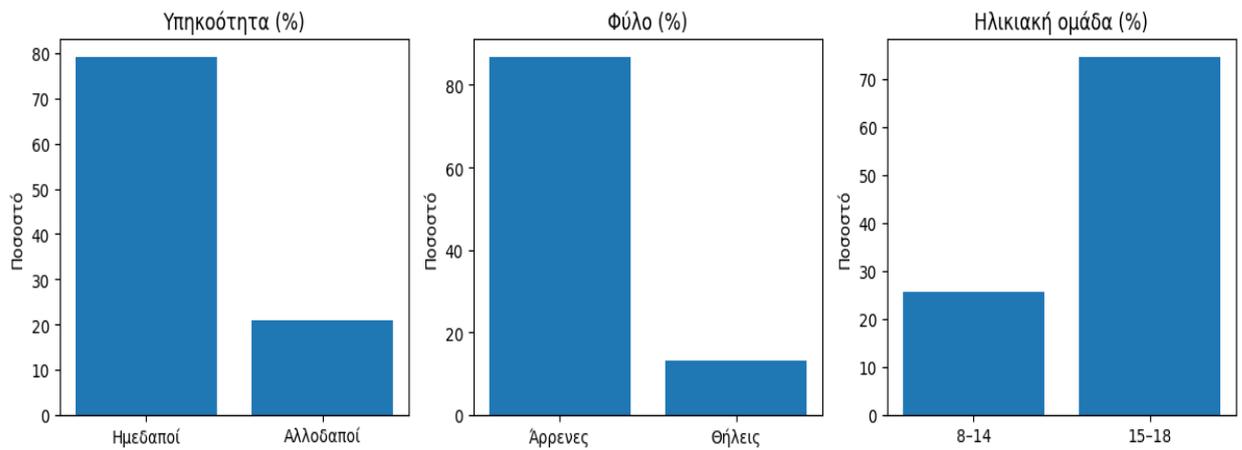
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 79,1% είναι ημεδαποί και το 20,9% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 86,7% είναι άρρενες και το 13,2% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 74,5% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 25,5% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 24.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για σωματικές βλάβες

Διάγραμμα 24: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις σωματικών βλαβών, 2019-2024

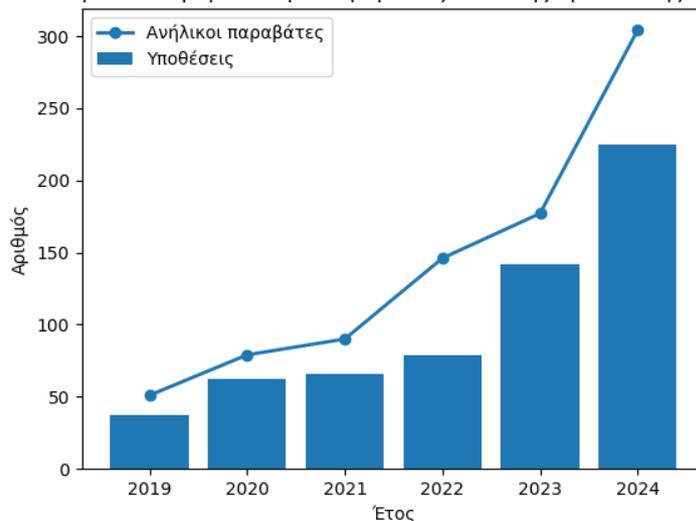
Η ευρεία έκταση της συγκεκριμένης κατηγορίας, η σαφής κυριαρχία της μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας και η έντονη υπερεκπροσώπηση των ανήλικων αρσενικού φύλου συνθέτουν μια συμπαγή εικόνα συστηματικής εμπλοκής των νέων σε επεισόδια σωματικής αντιπαράθεσης, τα οποία διατρέχουν διαφορετικά επίπεδα έντασης και νομοτυπικών χαρακτηριστικών, αντανακλώντας την πολυεπίπεδη φύση των σχέσεων σύγκρουσης στο εφηβικό περιβάλλον.

Παραβάσεις ανήλικων κατά της προσωπικής ελευθερίας (2019–2024)

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 611 υποθέσεις και 847 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 37 υποθέσεις και 51 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 62 υποθέσεις και 79 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 66 υποθέσεις και 90 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 79 υποθέσεις και 146 ανήλικους παραβάτες, το 2023 142 υποθέσεις και 177 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 225 υποθέσεις και 304 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 25.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της προσωπικής ελευθερίας (2019–2024)

Διάγραμμα 25: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της προσωπικής ελευθερίας, 2019–2024

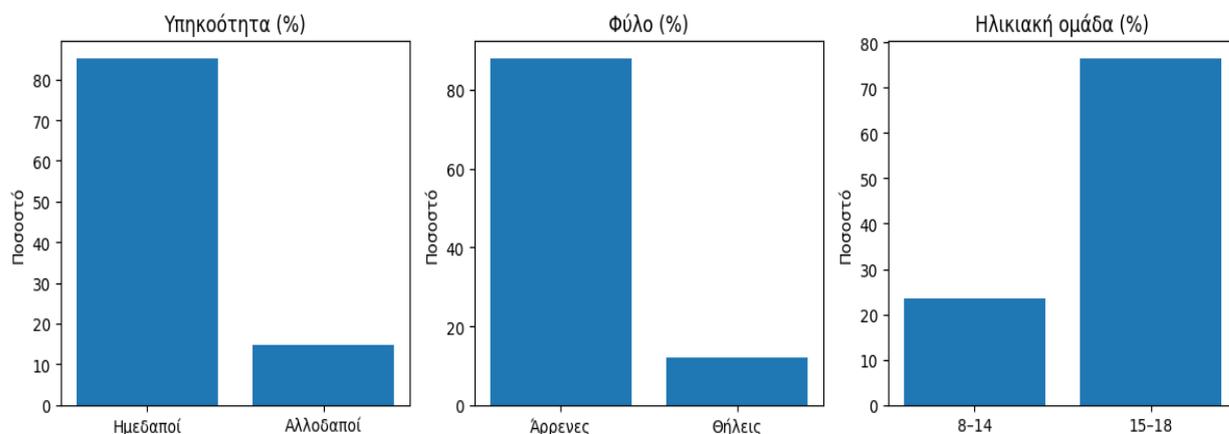
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 85,1% είναι ημεδαποί και το 14,9% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 87,9% είναι άρρενες και το 12,1% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 76,4% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 23,6% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 26.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της προσωπικής ελευθερίας

Διάγραμμα 26: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της προσωπικής ελευθερίας, 2019-2024

Η συγκεκριμένη κατηγορία αποτυπώνει ένα φάσμα παραβατικών συμπεριφορών που κυμαίνεται από εκδηλώσεις ψυχολογικού καταναγκασμού και απειλής έως πιο συγκροτημένες πράξεις περιορισμού ελευθερίας και ομαδικής επιβολής, αποδίδοντας μια σύνθετη εικόνα των σχέσεων ισχύος, κοινωνικού ελέγχου και διαπροσωπικής επικράτησης στο εφηβικό περιβάλλον κατά την εξεταζόμενη εξαετία.

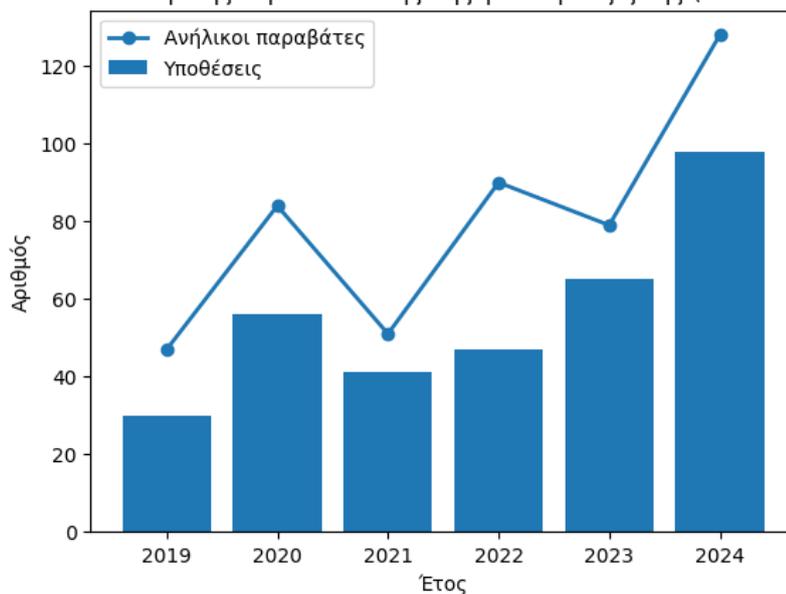
Παραβάσεις ανηλίκων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και παραβάσεις ανηλίκων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής (2019–2024)

Κατά την περίοδο 2019–2024, τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εκείνα που συνδέονται με την οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής των ανηλίκων συγκροτούν μια ιδιαίτερα ευαίσθητη κατηγορία, καθώς αφορούν πράξεις που προσβάλλουν τον πυρήνα της σωματικής αυτονομίας, της σεξουαλικής αξιοπρέπειας και της παιδικής προστασίας.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 337 υποθέσεις και 479 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 30 υποθέσεις και 47 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 56 υποθέσεις και 84 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 41 υποθέσεις και 51 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 47 υποθέσεις και 90 ανήλικους παραβάτες, το 2023 65 υποθέσεις και 79 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 98 υποθέσεις και 128 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 27.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής (2019-2024)

Διάγραμμα 27: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης, 2019-2024

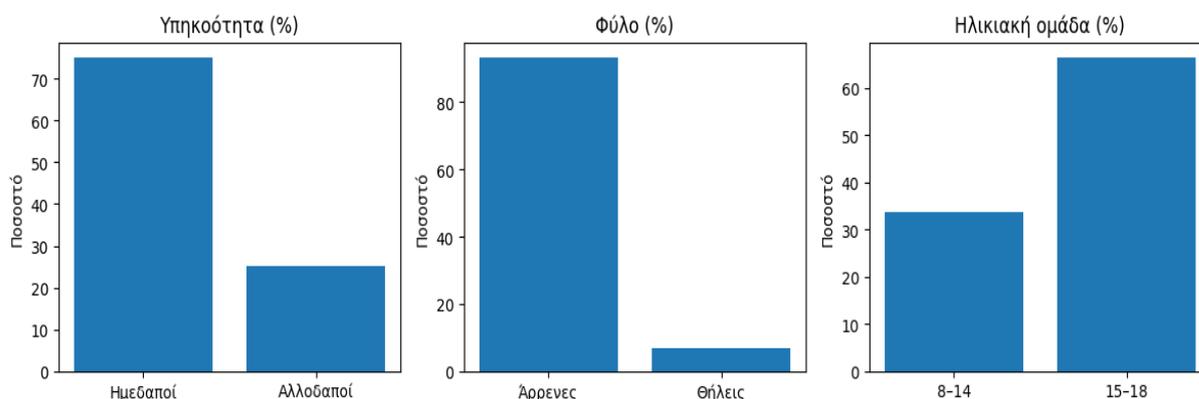
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 74,9% είναι ημεδαποί και το 25,1% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 93,1% είναι άρρενες και το 6,9% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 66,3% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 33,7% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 28.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής

Διάγραμμα 28: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης, 2019-2024

Τα δεδομένα αυτής της κατηγορίας αναδεικνύουν μια εικόνα που εκτείνεται από σοβαρές εγκληματικές πράξεις σεξουαλικής βίας έως ψηφιακές μορφές γενετήσιας προσβολής και συμμετοχής σε υλικό παιδικής πορνογραφίας, με εμφανή διακύμανση ηλικιακών ομάδων και σταθερή υπερεκπροσώπιση αρρένων παραβατών, στοιχείο που προσφέρει σημαντικές ενδείξεις ως προς τη διάρθρωση, την κοινωνική έκφραση και τη διαχρονική εξέλιξη των αντίστοιχων συμπεριφορών στον ανήλικο πληθυσμό.

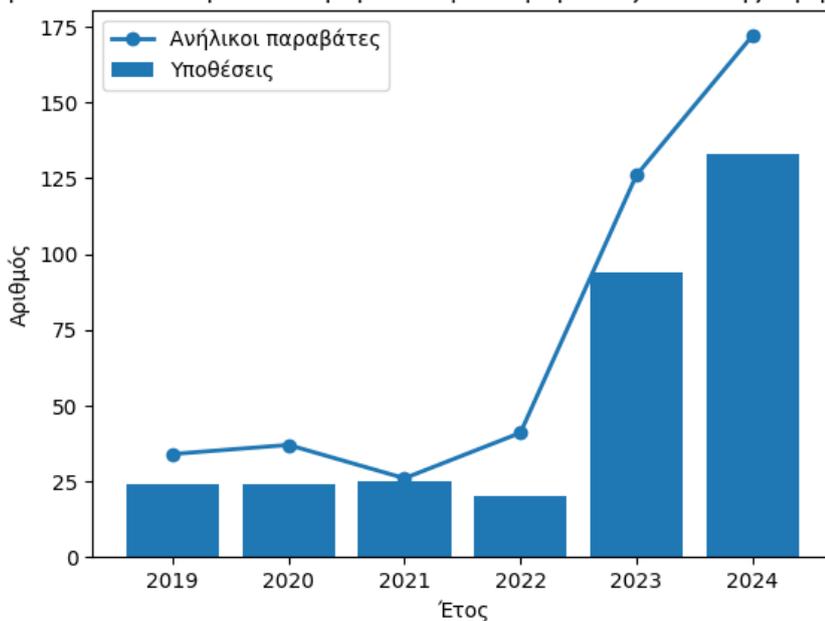
Παραβάσεις ανήλικων κατά της τιμής (2019–2024)

Κατά την εξαετία 2019–2024, τα εγκλήματα κατά της τιμής εμφανίζονται ως μια χαρακτηριστική κατηγορία συμπεριφορών που εδράζονται στις διαπροσωπικές εντάσεις, τις συγκρούσεις λόγου και τη διαχείριση της κοινωνικής υπόληψης μεταξύ ανηλίκων.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 320 υποθέσεις και 436 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 24 υποθέσεις και 34 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 24 υποθέσεις και 37 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 25 υποθέσεις και 26 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 20 υποθέσεις και 41 ανήλικους παραβάτες, το 2023 94 υποθέσεις και 126 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 133 υποθέσεις και 172 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 29.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της τιμής (2019-2024)

Διάγραμμα 29: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της τιμής, 2019-2024

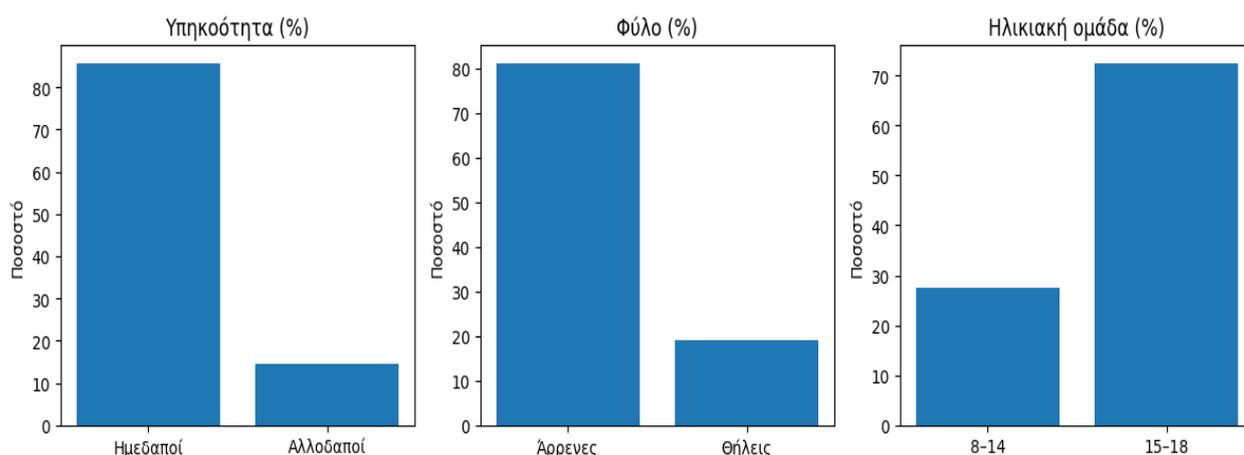
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 85,6% είναι ημεδαποί και το 14,4% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 81% είναι άρρενες και το 19% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 72,4% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 27,6% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 30.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της τιμής

Διάγραμμα 30: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της τιμής, 2019-2024

Η κατηγορία αυτή αποτυπώνει έναν χώρο καθημερινών συγκρούσεων και διαπροσωπικής αντιπαράθεσης μεταξύ ανηλίκων, όπου κυριαρχούν οι λεκτικές μορφές απαξίωσης και κοινωνικής επίθεσης, με ορισμένα περιορισμένα περιστατικά να εξελίσσονται σε σοβαρότερες μορφές δυσφημιστικής δράσης. Η προέχουσα συμμετοχή αγοριών και η σταθερή υπεροχή της μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας καταδεικνύουν την αυξημένη εμπλοκή εφήβων σε συγκρούσεις που σχετίζονται με την κοινωνική φήμη, τον ανταγωνισμό και την επιβολή θέσης στις συνομηλικές ομάδες, προσφέροντας μια σαφή εικόνα των τρόπων με τους οποίους τα ζητήματα τιμής και υπόληψης εκδηλώνονται στο πλαίσιο της ανήλικης κοινωνικότητας.

Παραβάσεις ανηλίκων κατά της ιδιοκτησίας (2019–2024)

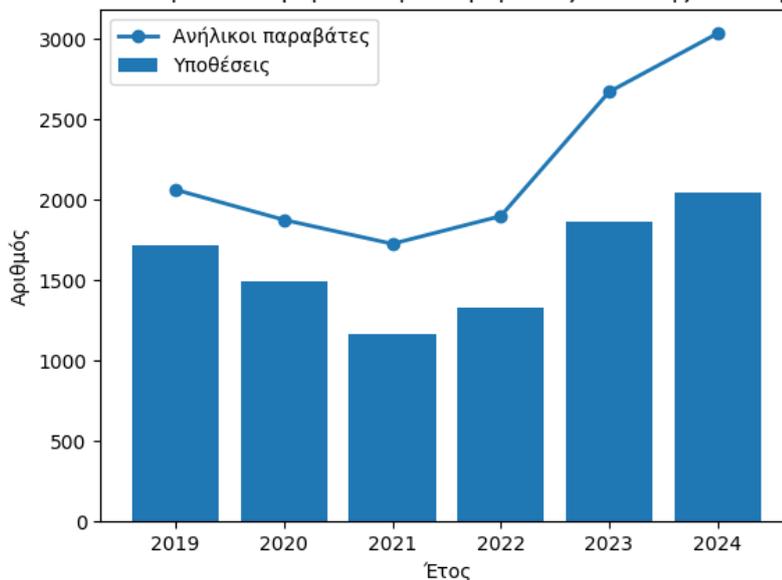
Κατά την εξεταζόμενη εξαετία, τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας αποτελούν μία από τις πλέον διαδεδομένες κατηγορίες παραβατικών συμπεριφορών ανηλίκων, αποτυπώνοντας τη συχνότητα εμπλοκής τους σε πράξεις που σχετίζονται με την αφαίρεση ή φθορά ξένης περιουσίας.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 9.612 υποθέσεις και 13.258 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 1.714 υποθέσεις και 2.061 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 1.494 υποθέσεις και 1.874 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 1.168 υποθέσεις και 1.725 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 1.331 υποθέσεις και 1.897 ανήλικους παραβάτες, το

2023 1.861 υποθέσεις και 2.669 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 2.044 υποθέσεις και 3.032 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 31.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας (2019-2024)

Διάγραμμα 31: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας, 2019-2024

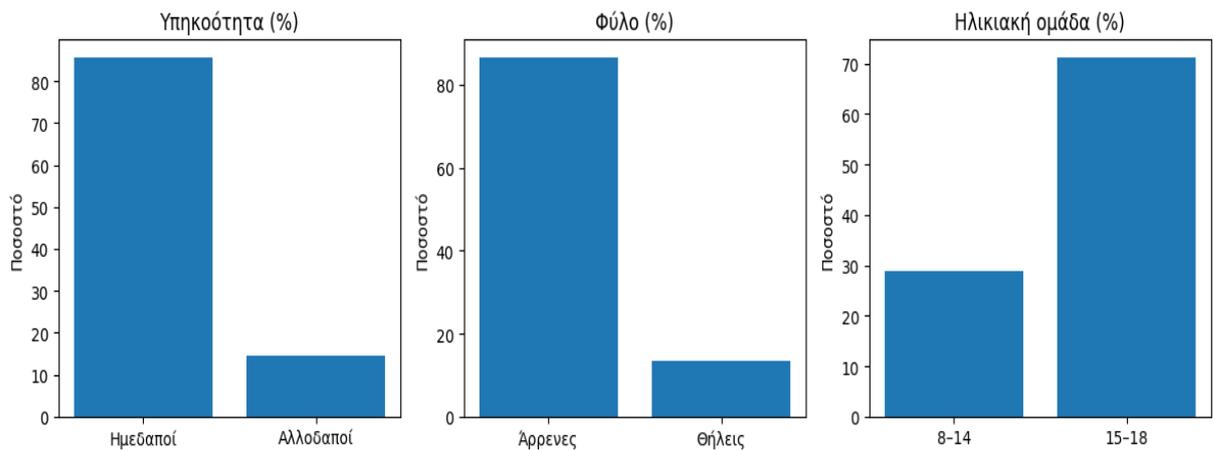
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 85,6% είναι ημεδαποί και το 14,4% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 86,5% είναι άρρενες και το 13,5% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 71,2% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 28,8% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 32.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας

Διάγραμμα 32: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας, 2019-2024

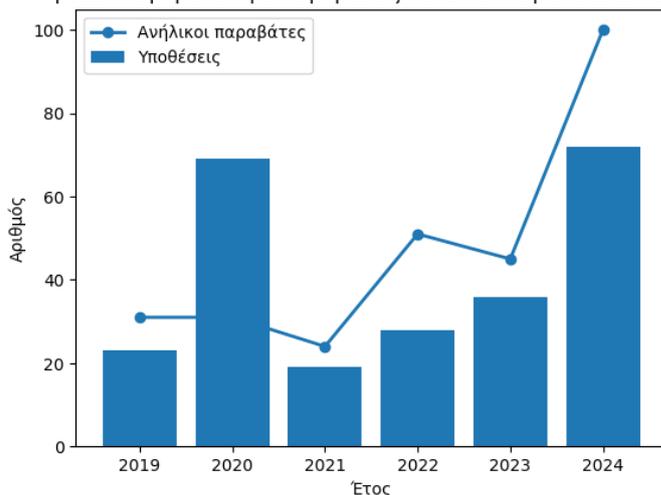
Το σύνολο των δεδομένων αυτής της κατηγορίας αναδεικνύει μια παγιωμένη εικόνα παραβατικότητας που εστιάζει σε πράξεις ιδιοποίησης ξένης περιουσίας, με εμφανή υπερεκπροσώπιση αγοριών και εφήβων μεγαλύτερης ηλικίας, καθώς και ευρεία διακύμανση μεταξύ μεμονωμένης ευκαιριακής δράσης και ομαδικής – συχνά πιο οργανωμένης – εμπλοκής, προσφέροντας μια πλήρη αποτύπωση του τρόπου με τον οποίο εκδηλώνεται η ιδιοκτησιακή παραβατικότητα στο ανήλικο πληθυσμιακό σύνολο κατά την περίοδο μελέτης.

Παραβάσεις ανήλικων κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (2019–2024)

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 247 υποθέσεις και 282 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 23 υποθέσεις και 31 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 69 υποθέσεις και 31 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 19 υποθέσεις και 24 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 28 υποθέσεις και 51 ανήλικους παραβάτες, το 2023 36 υποθέσεις και 45 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 72 υποθέσεις και 100 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 33.

Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (2019–2024)

Διάγραμμα 33: Εξέλιξη υποθέσεων ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, 2019–2024

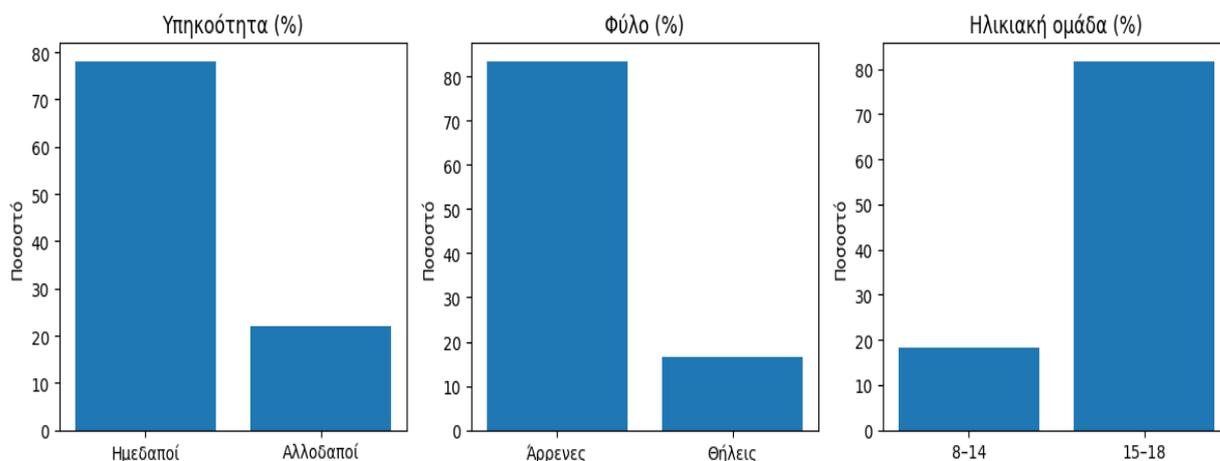
Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 78% είναι ημεδαποί και το 22% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 83,3% είναι άρρενες και το 16,7% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 81,6% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 18,4% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 34.

Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών για παραβάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων

Διάγραμμα 34: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, 2019-2024

Η συγκεκριμένη κατηγορία αποτυπώνει συμπεριφορές που κυμαίνονται από στοχευμένη εξαπάτηση και οικονομικό καταναγκασμό έως έμμεση συμμετοχή στη διαχείριση προϊόντων εγκλήματος, συνθέτοντας ένα πλαίσιο στο οποίο οι ανήλικοι εμπλέκονται σε μορφές παραβατικότητας περισσότερο «στρατηγικού» χαρακτήρα, με έμφαση στο προσδοκώμενο οικονομικό όφελος και στην αναζήτηση πόρων μέσω παράτυπων διαδικασιών.

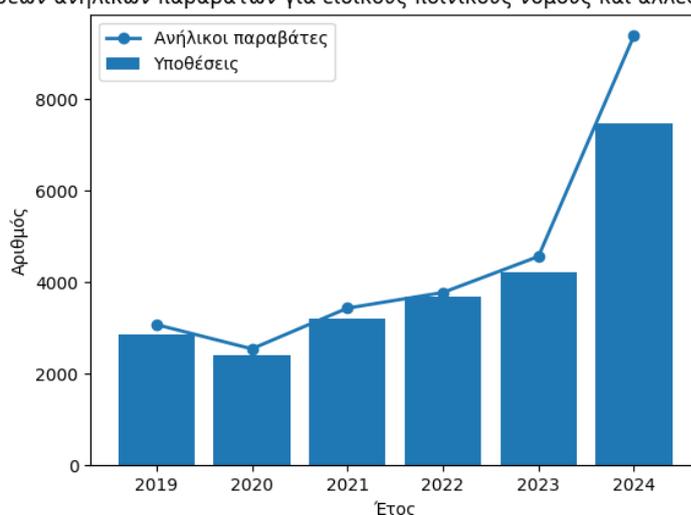
Ειδικοί ποινικοί νόμοι και άλλες διατάξεις (2019–2024)

Κατά την εξαετή περίοδο 2019–2024, η κατηγορία των ειδικών ποινικών νόμων και λοιπών διατάξεων αναδεικνύεται ως η πλέον πολυπληθής, τόσο ως προς τον αριθμό υποθέσεων όσο και ως προς τον αριθμό εμπλεκόμενων ανηλίκων.

Για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία 23.851 υποθέσεις και 26.791 ανήλικοι παραβάτες. Συγκεκριμένα το 2019 καταγράφηκαν 2.871 υποθέσεις και 3.076 ανήλικοι παραβάτες, το 2020 2.400 υποθέσεις και 2.546 ανήλικοι παραβάτες, το 2021 3.200 υποθέσεις και 3.436 ανήλικοι παραβάτες, το 2022 3.680 υποθέσεις και 3.777 ανήλικους παραβάτες, το 2023 4.213 υποθέσεις και 4.565 ανήλικους παραβάτες, ενώ το 2024 καταγράφηκαν 7.487 υποθέσεις και 9.391 ανήλικοι παραβάτες.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 35.

Εξέλιξη υποθέσεων ανηλικών παραβατών για ειδικούς ποινικούς νόμους και άλλες διατάξεις (2019–2024)

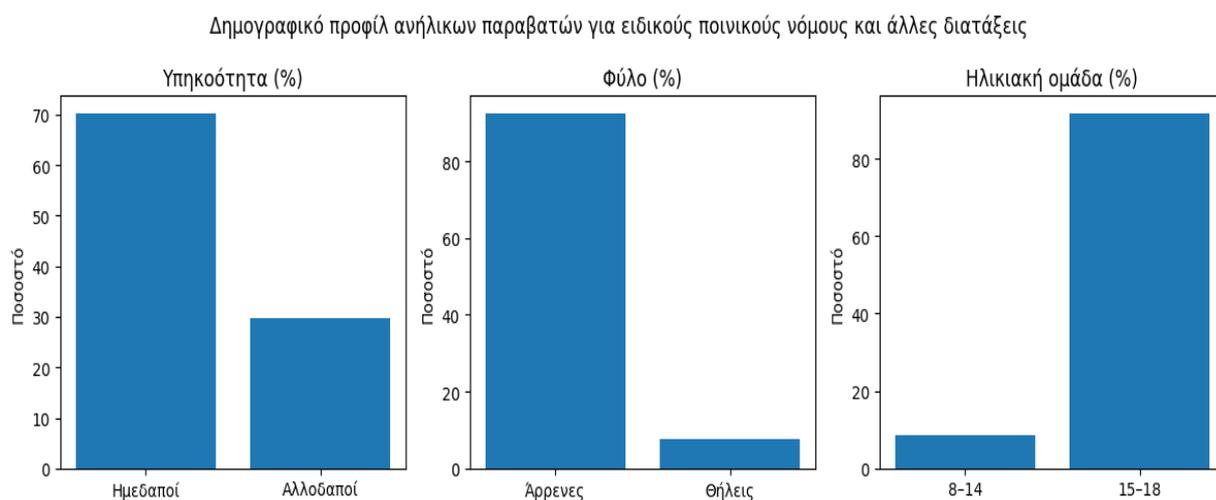
Διάγραμμα 35: Εξέλιξη υποθέσεων ανηλικών παραβατών σχετικές με παραβάσεις για ειδικούς ποινικούς νόμους, 2019–2024

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 70,2% είναι ημεδαποί και το 29,8% αλλοδαποί.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 92,4% είναι άρρενες και το 7,6% θήλεις.

Από τους ανήλικους παραβάτες της συγκεκριμένης κατηγορίας, το 91,6% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-18 και το 8,4% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 8-14.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα 36.

Διάγραμμα 36: Δημογραφικό προφίλ ανήλικων παραβατών σχετικές με παραβάσεις για ειδικούς ποινικούς νόμους, 2019-2024

Τα δεδομένα της παρούσας κατηγορίας αποδίδουν μια πολυεπίπεδη εικόνα ρυθμιστικής παραβατικότητας, όπου κυριαρχούν παραβάσεις κυκλοφοριακού χαρακτήρα, ακολουθούμενες από παραβάσεις που σχετίζονται με ουσίες και όπλα, ενώ την ίδια στιγμή καταγράφονται σημαντικές διακυμάνσεις σε παραβάσεις μεταναστευτικής νομοθεσίας.

7.2. Περιγραφική - Στατιστική ανάλυση για τους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες, 2019-2024

Για την παρούσα ερευνητική διερεύνηση αξιοποιήθηκαν πρωτογενή και δευτερογενή διοικητικά στοιχεία, τα οποία αντλήθηκαν από τους ατομικούς φακέλους ανηλίκων κρατουμένων που φιλοξενήθηκαν σε τρεις σωφρονιστικές δομές της χώρας, και συγκεκριμένα στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κορίνθου, στο Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας, καθώς και στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών. Πρόκειται για υλικό υπηρεσιακής προέλευσης, το οποίο καταρτίζεται και τηρείται από τις αρμόδιες σωφρονιστικές υπηρεσίες στο πλαίσιο της επίσημης διαδικασίας ποινικής μεταχείρισης ανηλίκων που έχουν καταδικαστεί σε στερητικές της ελευθερίας ποινές.

Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνουν πληροφορίες για το κοινωνικοδημογραφικό προφίλ των ανηλίκων (ηλικία κατά τον χρόνο εισαγωγής, φύλο, ιθαγένεια/υπηκοότητα, οικογενειακή κατάσταση, εκπαιδευτικό επίπεδο), καθώς και για επιμέρους χαρακτηριστικά της οικογενειακής τους κατάστασης (όπως η σύνθεση της οικογένειας και ο αριθμός αδελφών), ενώ παράλληλα καταγράφονται δεδομένα για το κύριο αδίκημα της καταδίκης, τη διάρκεια της ποινής, καθώς και ενδείξεις συμπεριφοράς και συμμετοχής σε δραστηριότητες εντός του σωφρονιστικού πλαισίου.

Στον Πίνακα 6 παρουσιάζεται η κατανομή των ανηλίκων κρατουμένων ανά κατάστημα κράτησης. Παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των κρατουμένων φιλοξενείται στο Ειδικό Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Νέων Κασσαβέτειας (47,7%), ακολουθούμενο πολύ κοντά από το Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου (47,0%). Αντιθέτως, το Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα αντιπροσωπεύει μικρό ποσοστό του συνολικού δείγματος (5,3%), γεγονός που συνδέεται με τον περιορισμένο αριθμό θηλέων ανηλίκων κρατουμένων.

Πίνακας 6: Κατανομή συχνότητας των κρατουμένων με βάση τη φυλακή κράτησης

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	n	%
Ελαιώνα	16	5,3
Κασσαβέτειας	144	47,7
Κορίνθου	142	47,0
Σύνολο	302	100,0

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 7, η συντριπτική πλειονότητα των ανηλίκων κρατουμένων είναι άρρενες (94,7%), ενώ οι θήλεις ανήλικες αποτελούν μόλις το 5,3% του συνολικού πληθυσμού. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει τη σαφή υπεροχή του ανδρικού φύλου στον πληθυσμό των έγκλειστων ανηλίκων.

Πίνακας 7: Κατανομή συχνότητας των κρατουμένων με βάση το φύλο τους

ΦΥΛΟ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Άρρεν	286	94,7
Θήλυ	16	5,3
Σύνολο	302	100,0

Στον Πίνακα 8 παρουσιάζεται η κατανομή των ανηλίκων κρατουμένων με βάση την υπηκοότητά τους. Οι ημεδαποί ανήλικοι αποτελούν την πλειοψηφία (53,6%), ενώ σημαντικό ποσοστό καταλαμβάνουν οι ανήλικοι ασιατικής υπηκοότητας (30,5%). Ακολουθούν οι ανήλικοι αφρικανικής υπηκοότητας (8,6%) και οι υπήκοοι κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης εκτός Ελλάδας (7,3%).

Πίνακας 8: Κατανομή συχνότητας των κρατουμένων με βάση την υπηκοότητά τους

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Ελληνική	162	53,6
Ευρωπαϊκή εκτός Ελλάδας (Βουλγαρική, Ολλανδική, Αλβανική κ.λπ.)	22	7,3

Αφρικανική (Αιγυπτιακή, Αλγερινή, Μαροκινή κ.λπ.)	26	8,6
Ασιατική (Πακιστανική, Συριακή, Αφγανική κ.λπ.)	92	30,5
Σύνολο	302	100,0

Ο Πίνακας 8α παρέχει λεπτομερέστερη εικόνα της υπηκοότητας των κρατουμένων. Η ελληνική υπηκοότητα εμφανίζεται με το υψηλότερο ποσοστό (53,6%). Μεταξύ των αλλοδαπών, συχνότερα καταγράφονται ανήλικοι πακιστανικής (9,9%), συριακής (7,6%), αφγανικής (6,9%) και αλβανικής υπηκοότητας (6,0%), ενώ οι λοιπές υπηκοότητες εμφανίζονται με πολύ χαμηλότερα ποσοστά.

Πίνακας 8α: Αναλυτική κατανομή συχνότητων των κρατουμένων με βάση την υπηκοότητά τους (αλφαβητικά)

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΑ)	n	%
Αιγυπτιακή	17	5,6
Αλβανική	18	6,0
Αλγερινή	3	1,0
Αφγανική	21	6,9
Βουλγαρική	1	0,3
Γεωργιανή	1	0,3
Ελληνική	162	53,6
Ιρακινή	4	1,3
Ιρανική	2	0,7
Λιβανική	1	0,3
Μαροκινή	3	1,0
Ολλανδική	1	0,3
Πακιστανική	30	9,9
Παλαιστινιακή	3	1,0
Ρουμανική	2	0,7
Σουδανική	3	1,0
Συριακή	23	7,6
Τουρκική	7	2,3

Σύνολο	302	100,0
---------------	------------	--------------

Οι Πίνακες 8β και 8γ αναδεικνύουν αναλυτικά τη σύνθεση της ιθαγένειας των ανηλίκων κρατουμένων. Κυρίαρχη ομάδα αποτελούν οι Ρομά (45,0%), ενώ μεταξύ των λοιπών ομάδων ξεχωρίζουν οι πακιστανικής (9,9%), συριακής (7,3%) και αφγανικής ιθαγένειας (6,6%). Οι υπόλοιπες κατηγορίες εμφανίζονται με χαμηλές συχνότητες.

Πίνακας 8β: Κατανομή συχνότητων των κρατουμένων με βάση την ιθαγένειά τους

ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Ρομά	136	45,0
Ελληνική	36	11,9
Ευρωπαϊκή εκτός Ελλάδας (Αλβανική, Βουλγαρική, Ρουμανική κ.λπ.)	16	5,3
Αφρικανική (Μαροκινή, Σουδανική, Αιγυπτιακή κ.λπ.)	25	8,3
Ασιατική (Ιρακινή, Πακιστανική, Τουρκική κ.λπ.)	89	29,5
Σύνολο	302	100,0

Πίνακας 8γ: Αναλυτική κατανομή συχνότητων των κρατουμένων με βάση την ιθαγένειά τους (αλφαβητικά)

ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΑ)	n	%
Αιγυπτιακή	17	5,6
Αλβανική	11	3,6
Αλγερινή	3	1,0
Αφγανική	20	6,6
Βουλγαρική	1	0,3
Ελληνική	36	11,9
Ιρακινή	4	1,3
Ιρανική	2	0,7

Λιβανέζικη	1	0,3
Μαροκινή	3	1,0
Ολλανδική	1	0,3
Πακιστανική	30	9,9
Παλαιστινιακή	3	1,0
Ρομά	136	45,0
Ρουμανική	2	0,7
Σουδανική	2	0,7
Σουηδική	1	0,3
Συριακή	22	7,3
Τουρκική	7	2,3
Σύνολο	302	100,0

Στον Πίνακα 9 παρουσιάζεται η κατανομή των κρατουμένων κατά έτος γέννησης. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρατηρείται στα έτη 2007 (20,5%), 2005 (16,9%) και 2008 (13,6%), γεγονός που υποδηλώνει ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού βρίσκεται κοντά στο ανώτερο όριο της ανηλικότητας κατά τον χρόνο κράτησης.

Πίνακας 9: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το έτος γέννησής τους

ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
2000	2	0,7
2001	5	1,7
2002	20	6,6
2003	38	12,6
2004	40	13,2
2005	51	16,9
2006	36	11,9
2007	62	20,5
2008	41	13,6

2009	7	2,3
Σύνολο	302	100,0

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 10, η συντριπτική πλειονότητα των ανηλίκων κρατουμένων έχει και τους δύο γονείς εν ζωή (92,7%). Μικρότερα ποσοστά καταγράφονται για περιπτώσεις όπου ζει μόνο ένας γονέας (5,3%) ή κανένας (2,0%).

Πίνακας 10: Κατανομή συχνότητας των κρατουμένων με βάση το αν ζουν οι γονείς τους

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Και οι δυο γονείς είναι εν ζωή	280	92,7
Μόνο ο ένας γονέας είναι εν ζωή	16	5,3
Κανένας γονέας δεν είναι εν ζωή	6	2,0
Σύνολο	302	100,0

Στον Πίνακα 11 καταγράφεται ότι οι περισσότεροι ανήλικοι κρατούμενοι είναι άγαμοι (91,1%). Έγγαμοι ανήλικοι αποτελούν το 8,3%, ενώ εξαιρετικά περιορισμένο είναι το ποσοστό των διαζευγμένων (0,7%).

Πίνακας 11: Κατανομή συχνότητας των κρατουμένων με βάση το αν είναι άγαμοί/ες, έγγαμοί/ες

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΓΑΜΟΥ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Άγαμος/η	275	91,1
Έγγαμος/η	25	8,3
Διαζευγμένος/η	2	0,7
Σύνολο	302	100,0

Ο Πίνακας 12 δείχνει ότι η συντριπτική πλειονότητα των ανηλίκων κρατουμένων δεν έχει παιδιά (95,0%). Πολύ μικρό ποσοστό δηλώνει την ύπαρξη ενός (3,6%) ή δύο παιδιών (1,3%).

Πίνακας 12: Κατανομή συχνότητων των κρατούμενων με βάση το αν έχουν παιδιά/ιά

ΥΠΑΡΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ	n	%
Χωρίς παιδιά	287	95,0
Ένα παιδί	11	3,6
Δυο παιδιά	4	1,3
Σύνολο	302	100,0

Σύμφωνα με τον Πίνακα 13, σχεδόν όλοι οι ανήλικοι κρατούμενοι χαρακτηρίζονται ως άποροι (96,0%). Μικρό ποσοστό λαμβάνει οικονομική βοήθεια από τους γονείς (3,3%), ενώ ελάχιστοι δηλώνουν ότι εργάζονται (0,7%).

Πίνακας 13: Κατανομή συχνότητων των κρατούμενων με βάση την οικονομική τους κατάσταση

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Άπορος/η	290	96,0
Βοήθεια από γονείς	10	3,3
Εργαζόμενος/η	2	0,7
Σύνολο	302	100,0

Ο Πίνακας 14 καταδεικνύει ότι οι περισσότεροι ανήλικοι κρατούμενοι προέρχονται από πολυμελείς οικογένειες. Τα υψηλότερα ποσοστά εντοπίζονται στις κατηγορίες τριών (25,2%) και τεσσάρων αδελφών (24,8%), ενώ αξιοσημείωτο είναι και το ποσοστό ανηλίκων με πέντε ή περισσότερα αδέρφια.

Πίνακας 14: Αναλυτική κατανομή συχνότητων των κρατούμενων με βάση τον αριθμό των αδελφών τους

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Κανένα αδελφό/καμία αδελφή	6	2,0
Ένα/μια αδελφό/ή	25	8,3
Δυο αδελφούς/ές	45	14,9

Τρεις αδελφούς/ές	76	25,2
Τέσσερις αδελφούς/ές	75	24,8
Πέντε αδελφούς/ές	46	15,2
Έξι αδελφούς/ές	17	5,6
Πάνω από έξι αδελφούς/ές	12	4,0
Σύνολο	302	100,0

Στον Πίνακα 15 παρουσιάζεται η κατανομή των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα. Η ληστεία αποτελεί το συχνότερο πρωτεύον αδίκημα (53,3%), ακολουθούμενη από την ανθρωποκτονία (14,2%) και τη μεταφορά λαθρομεταναστών (13,9%). Λιγότερο συχνά εμφανίζονται αδικήματα όπως η κλοπή, ο βιασμός και η εμπορία ναρκωτικών.

Πίνακας 15: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το πρωτεύον αδίκημα που διέπραξαν

ΠΡΩΤΕΥΟΝ ΑΔΙΚΗΜΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Ληστεία (380 Π.Κ.)	161	53,3
Κλοπή (372 Π. Κ., 374 Π. Κ., 375 Π. Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	21	7,0
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	43	14,2
Βιασμός (336 Π.Κ.)	16	5,3
Εμπορία – διακίνηση ναρκωτικών	9	3,0
Μεταφορά λαθρομεταναστών	42	13,9
Εμπρησμός	4	1,3
Άλλο	6	2,0
Σύνολο	302	100,0

Ο Πίνακας 16 δείχνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό εισαγωγών πραγματοποιήθηκε το 2024 (32,5%), ενώ αυξημένες εισαγωγές καταγράφονται και το 2022 (20,2%). Τα προηγούμενα έτη εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά, γεγονός που υποδηλώνει ενίσχυση των εισαγωγών κατά τα τελευταία έτη της εξεταζόμενης περιόδου.

Πίνακας 16: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το έτος εισαγωγής τους στη φυλακή

ΕΤΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	n	%
2019	30	9,9
2020	32	10,6
2021	41	13,6
2022	61	20,2
2023	40	13,2
2024	98	32,5
Σύνολο	302	100,0

Στον Πίνακα 17 αποτυπώνεται ότι η πλειονότητα των ανηλίκων κρατουμένων παρουσιάζει καλή συμπεριφορά εντός των καταστημάτων κράτησης (83,1%). Ωστόσο, ποσοστό 16,9% έχει υποπέσει σε πειθαρχικά παραπτώματα.

Πίνακας 17: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τη συμπεριφορά τους εντός των φυλακών

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	n	%
Καλή	251	83,1
Πειθαρχικό/ά	51	16,9
Σύνολο	302	100,0

Ο Πίνακας 18 δείχνει ότι οι περισσότεροι ανήλικοι κρατούμενοι δηλώνουν Χριστιανοί Ορθόδοξοι (57,6%), ενώ σημαντικό ποσοστό είναι Μουσουλμάνοι (41,4%). Άλλα θρησκευόμενα καταγράφονται σε εξαιρετικά μικρό ποσοστό (1,0%).

Πίνακας 18: Κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση το θρήσκευμά τους

ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	n	%
Χριστιανός/ή Ορθόδοξος/η	174	57,6
Μουσουλμάνος/α	125	41,4

Άλλο	3	1,0
Σύνολο	302	100,0

Τέλος, στον Πίνακα 19 παρουσιάζεται η θέση απασχόλησης των ανηλίκων κρατουμένων εντός των καταστημάτων κράτησης. Η πλειονότητα συμμετέχει σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, κυρίως ως μαθητές δημοτικού (55,6%), γυμνασίου (18,9%) ή λυκείου (19,9%), ενώ μικρό ποσοστό εργάζεται (5,0%).

Πίνακας 19: Αναλυτική κατανομή συχνοτήτων των κρατουμένων με βάση τη θέση εργασίας τους μέσα στις φυλακές

ΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	n	%
Μαθητής/τρια Δημοτικού	168	55,6
Μαθητής/τρια Γυμνασίου	57	18,9
Μαθητής/τρια Λυκείου	60	19,9
Εργαζόμενος/η	15	5,0
Άλλο	2	0,7
Σύνολο	302	100,0

Συνοψίζοντας, τα περιγραφικά ευρήματα που παρουσιάστηκαν στην παρούσα ενότητα σκιαγραφούν με συστηματικό τρόπο το κοινωνικό, δημογραφικό και ποινικό προφίλ των ανηλίκων κρατουμένων στα καταστήματα κράτησης της χώρας κατά την περίοδο 2019–2024. Η ανάλυση ανέδειξε επαναλαμβανόμενα μοτίβα ως προς το φύλο, την ηλικία, την υπηκοότητα/ιθαγένεια, το οικογενειακό και οικονομικό υπόβαθρο, καθώς και ως προς το είδος των πρωτευόντων αδικημάτων και τη συμπεριφορά εντός του σωφρονιστικού πλαισίου. Παράλληλα, καταγράφηκαν διαχρονικές μεταβολές στον αριθμό των εισαγωγών και στη σύνθεση του πληθυσμού των ανηλίκων κρατουμένων, ιδίως κατά τα τελευταία έτη της εξεταζόμενης περιόδου. Τα ευρήματα αυτά συνιστούν την εμπειρική βάση επί της οποίας θα οικοδομηθεί, αφενός, η συνολική παρουσίαση και σύνθεση των αποτελεσμάτων της έρευνας στο επόμενο κεφάλαιο και, αφετέρου, η επαγωγική και αναλυτική διερεύνηση των συσχετίσεων και διαφοροποιήσεων που ακολουθεί αμέσως μετά. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η ομαλή μετάβαση από την περιγραφική αποτύπωση των δεδομένων

στη βαθύτερη ερμηνευτική προσέγγιση των ευρημάτων, στο πλαίσιο των ερευνητικών στόχων και ερωτημάτων της παρούσας μελέτης.

7.2.1. Επαγωγική ανάλυση για τους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες, 2019-2024

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η επαγωγική και αναλυτική διερεύνηση των εμπειρικών δεδομένων που προέκυψαν από την έρευνα, με στόχο την ανάδειξη σχέσεων, συσχετίσεων και διαφοροποιήσεων μεταξύ βασικών κοινωνικών, δημογραφικών, εκπαιδευτικών και ποινικών χαρακτηριστικών των ανηλικών παραβατών. Σε αντίθεση με την προηγούμενη περιγραφική προσέγγιση, η οποία επικεντρώθηκε στην αποτύπωση της κατανομής και της δομής των δεδομένων, η παρούσα φάση της ανάλυσης εστιάζει στη στατιστική εξέταση των μεταξύ τους συνδέσεων, χωρίς την υιοθέτηση αιτιοκρατικών υποθέσεων. Η επαγωγική ανάλυση βασίζεται στη χρήση κατάλληλων στατιστικών δοκιμασιών, ανάλογα με τη φύση των μεταβλητών, και αποσκοπεί στη διερεύνηση της εμπειρικής συνάφειας μεταξύ παραγόντων όπως το φύλο, η ηλικιακή ομάδα, η υπηκοότητα/ιθαγένεια, το επίπεδο εκπαίδευσης, το πρωτεύον αδίκημα και η συμπεριφορά εντός των καταστημάτων κράτησης. Μέσω της προσέγγισης αυτής επιδιώκεται η εμβάθυνση στην κατανόηση της παραβατικότητας ανηλικών στο σωφρονιστικό πλαίσιο και η τεκμηριωμένη μετάβαση από την περιγραφική αποτύπωση των ευρημάτων στη συνθετική και ερμηνευτική τους ανάγνωση, σε συνάρτηση με τους στόχους και τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

Με βάση το συλλεχθέν από τα καταστήματα κράτησης υλικό πραγματοποιήθηκε στατιστική επεξεργασία και περιγραφική ανάλυση των μεταβλητών, ώστε να παρουσιαστούν οι κατανομές και οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται εντός του συγκεκριμένου πληθυσμού.

Στον πίνακα 20 εμφανίζονται οι κατανομές ποσοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων ως προς το είδος της πρωτεύουσας παράβασης που διέπραξαν, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους κατά την είσοδο στις φυλακές. Στον ίδιο πίνακα εμφανίζονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των συχνοτήτων.

Πίνακας 20: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος της πρωτεύουσας παράβασης, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ				ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	Δεν πήγε σχολείο	Έως απόφοιτος/η Δημοτικού	Έως απόφοιτος/η Γυμνασίου	Έως απόφοιτος/η Λυκείου	X ²	p
	(%)	(%)	(%)	(%)		
Ληστεία (380 Π.Κ.)	59,4	50,4	68,2	52,9	25,501	.013
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	6,2	7,6	12,1	0,0		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	17,2	14,3	9,1	26,5		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	1,6	5,9	6,1	11,8		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	15,6	21,8	4,5	8,8		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο επίπεδο εκπαίδευσης των κρατουμένων κατά την είσοδό τους στο κατάστημα κράτησης και το είδος της πρωτεύουσας παράβασης που διέπραξαν ($p=.013$). Αυτό σημαίνει ότι διαφοροποιείται το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης των κρατουμένων. Πράγματι, από τα περιγραφικά αποτελέσματα που εμπεριέχονται στον πίνακα 20, προκύπτει ότι οι φυλακισμένοι που φοίτησαν σε δημοτικό μόνο σχολείο εμφανίζουν, σε σχέση με τα υπόλοιπα εξεταζόμενα επίπεδα εκπαίδευσης, υψηλότερο ποσοστό (21,8%) στο αδίκημα της μεταφοράς λαθρομεταναστών, αυτοί με γυμνασιακή εκπαίδευση υψηλότερο συγκριτικά ποσοστό (68,2%) για το αδίκημα της ληστείας, ενώ όσοι διαθέτουν λυκειακή εκπαίδευση συγκεντρώνουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά στην περίπτωση του αδικήματος της ανθρωποκτονίας (26,5%) και του βιασμού (11,8%). Θα πρέπει να επισημανθεί συμπληρωματικά, ότι σε συγκριτικά χαμηλότερο επίπεδο εντοπίστηκαν τα ποσοστά του αδικήματος του βιασμού για όσους δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό (1,6%), της ληστείας για όσους έχουν φοιτήσει σε δημοτικό

σχολείο ή έχουν αποφοιτήσει από αυτό (50,4%), της ανθρωποκτονίας και της μεταφοράς λαθρομεταναστών για όσους έχουν γυμνασιακή εκπαίδευση (9,1% και 4,5% αντίστοιχα) και, τέλος, της κλοπής για όσους έχουν φοιτήσει στο λύκειο ή έχουν αποφοιτήσει από αυτό (0,0%).

Στον πίνακα 21 καταγράφονται οι κατανομές ποσοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος της πρωτεύουσας παράβασης, με βάση το φύλο τους. Στον ίδιο πίνακα δίνονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των συχνοτήτων.

Πίνακας 21: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος της πρωτεύουσας παράβασης, με βάση το φύλο τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΦΥΛΟ		ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	Άρρεν	Θήλυ	X ²	p
	(%)	(%)		
Ληστεία (380 Π.Κ.)	58,4	28,6	25,066	.000
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	5,9	35,7		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	14,1	35,7		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	5,9	0,0		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	15,6	0,0		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0		

Από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο φύλο των κρατουμένων και το είδος της πρωτεύουσας παράβασης που διέπραξαν ($p=.000$). Πράγματι, από τα περιγραφικά ευρήματα που εμπεριέχονται στον πίνακα 21, προκύπτει ότι οι άρρενες φυλακισμένοι εμφανίζουν, σε σχέση με τις θήλειες κρατούμενες, σημαντικό υψηλότερο ποσοστό (58,4% έναντι 28,6%) στην παράβαση της ληστείας. Αντίθετα, οι θήλειες κρατούμενες παρουσιάζουν συγκριτικά με τους άρρενες υψηλότερα ποσοστά, τόσο στην παράβαση της ανθρωποκτονίας (35,7% έναντι 14,1%) όσο και στην παράβαση της κλοπής (35,7% έναντι 5,9%). Θα πρέπει να επισημανθεί συμπληρωματικά, ότι οι παραβάσεις του βιασμού και της μεταφοράς λαθρομεταναστών φορούν αποκλειστικά και μόνο τους άρρενες (5,6% και 15,6% έναντι μηδενικών ποσοστών για τις θήλειες).

Ο πίνακας 22 αφορά στις τιμές των κατανομών συχνοτήτων των κρατουμένων για το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την υπηκοότητά τους. Στον ίδιο πίνακα εμφανίζονται και η τιμή X^2 που προέκυψε από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας αλλά και η τιμή p του αντίστοιχου επιπέδου.

Πίνακας 22: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την υπηκοότητά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ				ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	Ελληνική	Ευρωπαϊκή εκτός Ελλάδας	Αφρικανική	Ασιατική	X^2	p
	(%)	(%)	(%)	(%)		
Ληστεία (380 Π.Κ.)	71,4	60,0	56,0	29,8	91,674	.000
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	11,7	5,0	4,0	1,2		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	11,0	15,0	4,0	26,2		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	5,2	10,0	8,0	4,8		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	0,6	10,0	28,0	38,1		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από τα στατιστικά δεδομένα του πίνακα 22 προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση να συνδέει το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος με την υπηκοότητα των φυλακισμένων ($p=.000$). Από τα περιγραφικά δεδομένα του πίνακα τα οποία και μας δίνουν τη δυνατότητα να πιστώσουμε το ύψος της τιμής X^2 σε συγκεκριμένες διαφορές μεταξύ των διαφόρων υπηκοοτήτων, διαπιστώνεται ότι: α) στην περίπτωση του αδικήματος της ληστείας (380 Π.Κ.) οι Έλληνες εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό (71,4%), ακολουθούν οι κρατούμενοι με ευρωπαϊκή ή αφρικανική υπηκοότητα (60,0% και 56,0% αντίστοιχα), ενώ οι κρατούμενοι με ασιατική υπηκοότητα εμφανίζουν σαφώς χαμηλότερο ποσοστό (29,8%) και οι οποίοι αντίθετα εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό έναντι των υπολοίπων στο αδίκημα της ανθρωποκτονίας (26,2%), β) στην περίπτωση του αδικήματος της μεταφοράς λαθρομεταναστών, υψηλότερα ποσοστά εμφανίζουν οι Ασιάτες (38,1%) και οι Αφρικανοί (28,0%) με τους Έλληνες να έχουν σχεδόν μηδενικό ποσοστό (0,6%).

Ο πίνακας 23 αναφέρεται στις τιμές των κατανομών συχνοτήτων των κρατουμένων για το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την ιθαγένειά τους. Στον ίδιο πίνακα εμπεριέχονται και τα αποτελέσματα του ελέγχου στατιστικής σημαντικότητας.

Πίνακας 23: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την ιθαγένειά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ				ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	Ρομά	Ελληνική	Ευρωπαϊκή εκτός Ελλάδας	Αφρικανική - Ασιατική	Χ ²	p
	(%)	(%)	(%)	(%)		
Ληστεία (380 Π.Κ.)	76,7	57,1	35,7	35,2	96,834	.000
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	10,9	11,4	7,1	1,9		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	6,2	28,6	21,4	21,0		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	5,4	2,9	14,3	5,7		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	0,8	0,0	21,4	36,2		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από τα στοιχεία του πίνακα 23 διαπιστώνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση του είδους του πρωτεύοντος αδικήματος με την ιθαγένεια των φυλακισμένων ($p=.000$). Από τις κατανομές συχνοτήτων του πίνακα οι οποίες και μας δίνουν τη δυνατότητα να εντοπίσουμε συγκεκριμένες διαφορές που συνεισφέρουν σημαντικά στη μείωση της τιμής του επιπέδου σημαντικότητας μεταξύ των διάφορων υπηκοοτήτων, προκύπτει ότι: α) στην περίπτωση του αδικήματος της ληστείας (380 Π.Κ.) οι Ρομά εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό (76,7%), ακολουθούν με σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό (57,1%) οι κρατούμενοι με ελληνική υπηκοότητα, ενώ τα ποσοστά των κρατουμένων με ευρωπαϊκή ή αφρικανική-ασιατική ιθαγένεια είναι ακόμη πολύ χαμηλότερα και παραπλήσια (35,7% και 35,2% αντίστοιχα), β) στην περίπτωση του αδικήματος της μεταφοράς λαθρομεταναστών απαντώνται επίσης σημαντικές διαφορές, με τους Αφρικανούς-Ασιάτες να κατέχουν το

υψηλότερο ποσοστό (36,2%), να ακολουθούν με πολύ χαμηλότερο όμως ποσοστό οι κρατούμενοι με ευρωπαϊκή ιθαγένεια (21,4%), ενώ, τέλος, οι Ρομά και οι Έλληνες διατηρούν μηδενικά ποσοστά (0,8% και 0,0% αντίστοιχα).

Στον πίνακα 24 καταγράφονται οι κατανομές ποσοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την οικονομική τους κατάσταση. Στον ίδιο πίνακα εμπεριέχονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των συχνοτήτων.

Πίνακας 24: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση την οικονομική τους κατάσταση. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ			
	Άπορος/η (%)	Βοήθεια από γονείς ή εργαζόμενος/η (%)	ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
			X ²	p
Ληστεία (380 Π.Κ.)	57,9	30,0	39,191	.000
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	7,3	10,0		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	15,4	10,0		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	4,0	50,0		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	15,4	0,0		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0		

Από την εξέταση της στατιστικής σημαντικότητας προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στην οικονομική κατάσταση των κρατουμένων και το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν ($p=.000$). Πράγματι, από τα περιγραφικά στοιχεία που έχουν ενταχθεί στον πίνακα 24, προκύπτει ότι οι φυλακισμένοι/ες που είχαν βοήθεια από γονείς ή ήταν εργαζόμενοι/ες εμφανίζουν, σε σχέση με τους/τις άπορους/ες κρατούμενους/ες, συντριπτικά υψηλότερο ποσοστό (50,0% έναντι 4,0%) στο αδίκημα του βιασμού. Αντίθετα, οι άποροι/ες κρατούμενοι/ες παρουσιάζουν, συγκριτικά με τους/τις εργαζόμενους/ες ή εκείνους/ες που είχαν βοήθεια από τους γονείς, υψηλότερα ποσοστά στο αδίκημα της ληστείας (57,9% έναντι 30,0%). Θα πρέπει να επισημανθεί συμπληρωματικά, ότι το αδίκημα της μεταφοράς λαθρομεταναστών αφορά αποκλειστικά και μόνο τους/τις άπορους/ες (15,4% έναντι 0,0%).

Στον πίνακα 25 εμφανίζονται οι κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το έτος γέννησής τους. Στον ίδιο πίνακα αποτυπώνονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των συχνοτήτων.

Πίνακας 25: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το έτος γέννησής τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ							ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	2000 έως 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 - 2009	X ²	p
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)		
Ληστεία (380 Π.Κ.)	30,8	1,6	55,3	60,4	58,8	62,7	63,8	35,103	.067
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	19,2	0,0	2,6	6,2	5,9	10,2	8,5		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	30,8	29,0	18,4	16,7	11,8	8,5	4,3		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	3,8	3,2	5,3	10,4	2,9	6,8	4,3		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	15,4	16,1	18,4	6,2	20,6	11,9	19,1		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από την τιμή του επιπέδου σημαντικότητας στη δεξιά στήλη του πίνακα Α6, προκύπτει η μη ύπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης ανάμεσα στο έτος γέννησης των κρατουμένων και το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος (p=.067).

Στον πίνακα 26 καταγράφονται οι κατανομές ποσοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων ως προς το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση τον αριθμό αδελφών. Στον ίδιο πίνακα καταγράφονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των τιμών των απόλυτων συχνοτήτων.

Πίνακας 26: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση τον αριθμό των αδελφών τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ				ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	0-2 αδελφοί/ές	3 αδελφοί/ές	4 αδελφοί/ές	Πάνω από 4 αδελφοί/ές		
	(%)	(%)	(%)	(%)	X ²	p
Ληστεία (380 Π.Κ.)	54,1	50,0	58,3	65,2	13,466	.336
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	4,1	5,9	11,1	8,7		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	21,6	19,1	11,1	8,7		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	8,1	5,9	2,8	5,8		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	12,2	19,1	16,7	11,6		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από το πεδίο «έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας» του πίνακα 26 διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει σχέση σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο ανάμεσα στον αριθμό των αδελφών των κρατουμένων και το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος ($p=.336$).

Στον πίνακα 27 παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν, με βάση το αν είναι εν ζωή και οι δυο τους γονείς και ακολουθεί ο έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των κατανομών.

Πίνακας 27: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το αν είναι εν ζωή και οι δυο τους γονείς. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΕΝ ΖΩΗ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ ΓΟΝΕΙΣ		ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	Ναι, είναι εν ζωή και οι δυο γονείς	Όχι, είναι εν ζωή ο ένας ή κανένας γονέας		
	(%)	(%)	X ²	p
Ληστεία (380 Π.Κ.)	58,0	42,1		

Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	8,0	0,0	10,084	.039
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	15,5	10,5		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	5,3	10,5		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	13,3	36,8		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0		

Από τα στατιστικά δεδομένα του πίνακα 27 προκύπτει αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, η ύπαρξη οριακής έστω στατιστικά σημαντικής διαφοράς μεταξύ των κρατουμένων που και οι δυο τους γονείς είναι εν ζωή και εκείνων που μόνον ο ένας ή κανένας γονέας δεν βρίσκεται εν ζωή ($p=.039$). Οι σημαντικότερες διαφοροποιήσεις ποσοστών εντοπίζονται σε δυο περιπτώσεις πρωτεύοντος αδικήματος. Στη ληστεία (380 Π.Κ.), όπου το ποσοστό των κρατουμένων με τους δυο γονείς εν ζωή είναι 58,0%, σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των κρατουμένων με τον ένα ή κανένα γονέα εν ζωή (42,1%). Στη μεταφορά λαθρομεταναστών εμφανίζεται η αντίστροφη εικόνα, με το ποσοστό των κρατουμένων με τον ένα ή κανένα γονέα εν ζωή να είναι ιδιαίτερα χαμηλό (13,3%) έναντι των συγκρατουμένων τους που και οι δυο τους γονείς είναι εν ζωή (36,8%). Δεν θα πρέπει ίσως εδώ να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η ύπαρξη γονέων ή μη συνδέεται αιτιωδώς με συγκεκριμένα αδικήματα, γιατί πιθανόν αυτοί που έχουν ή δεν έχουν και τους δυο γονείς μπορεί στο περιορισμένο δείγμα να διαθέτουν διαφορετικό προφίλ σε σχέση με άλλες μεταβλητές, όπως είναι η υπηκοότητα, η ιθαγένεια, το φύλο κ.λπ.

Στον πίνακα 28 καταγράφονται οι κατανομές ποσοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων ως προς το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση τη θέση εργασίας τους στο σωφρονιστικό κατάστημα. Στον ίδιο πίνακα καταγράφονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των συχνοτήτων.

Πίνακας 28: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση τη θέση εργασίας τους μέσα στο κατάστημα. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ				ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	Μαθητές/τρι α Δημοτικού	Μαθητές/τρι α Γυμνασίου	Μαθητές/τρι α Λυκείου	Εργαζόμενος/η	Χ ²	p
	(%)	(%)	(%)	(%)		
Ληστεία (380 Π.Κ.)	55,8	57,9	66,7	35,7	32,201	.001
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	7,7	10,5	3,7	0,0		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	14,7	14,0	16,7	21,4		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	2,6	12,3	9,3	0,0		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	19,2	5,3	3,7	42,9		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο είδος της θέσης εργασίας στο κατάστημα και το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν ($p=.001$). Από τα αναλυτικά στοιχεία του πίνακα 28, προκύπτει η βασική διαπίστωση ότι αυτοί/ές που είναι εργαζόμενοι/ες στο κατάστημα κράτησης συνδέονται σε υψηλότερο βαθμό με τη μεταφορά λαθρομεταναστών (42,9%, ενώ τα σχετικά ποσοστά για μαθητές/τριες Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου είναι 19,2%, 5,3% και 3,7% αντίστοιχα) και σε χαμηλότερο συγκριτικά βαθμό με το αδίκημα της ληστείας (35,7%, ενώ τα ποσοστά για μαθητές/τριες Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου είναι 55,8%, 57,9% και 66,7% αντίστοιχα).

Στον πίνακα 29 καταγράφονται οι κατανομές εκατοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το θρήσκευμά τους. Στον ίδιο πίνακα καταγράφονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των απόλυτων συχνοτήτων.

Πίνακας 29: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το θρήσκευμά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ		
	Χριστιανός/ή Ορθόδοξος/η	Μουσουλμά- νος/α	ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤ ΑΣ
	(%)	(%)	X ² p
Ληστεία (380 Π.Κ.)	70,5	37,7	61,576 .000
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	10,2	3,5	
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	12,0	20,2	
Βιασμός (336 Π.Κ.)	4,8	6,1	
Μεταφορά λαθρομεταναστών	2,4	32,5	
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	

Από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο θρήσκευμα των κρατουμένων και το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν ($p=.000$). Πράγματι, από τα περιγραφικά στοιχεία του πίνακα 29, προκύπτει ότι οι χριστιανοί/ές φυλακισμένοι/ες εμφανίζουν, σε σχέση με τους/τις μουσουλμάνους/ες κρατούμενους/ες, σημαντικά υψηλότερο ποσοστό (70,5% έναντι 37,7%) στο αδίκημα της ληστείας. Αντίθετα, οι μουσουλμάνοι/ες κρατούμενοι/ες παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό στο αδίκημα της διακίνησης λαθρομεταναστών (32,5% έναντι μόλις 2,4% για τους/τις χριστιανούς/ες).

Στον πίνακα 30 εμφανίζονται οι κατανομές ποσοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων ως προς το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν, με βάση το έτος εισαγωγής τους στο κατάστημα κράτησης. Στον ίδιο πίνακα εμφανίζονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των συχνοτήτων.

Πίνακας 30: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, με βάση το έτος εισαγωγής τους στο κατάστημα κράτησης. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ

ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ			ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	2019-2020	2021-2022	2023-2024	X ²	p
	(%)	(%)	(%)		
Ληστεία (380 Π.Κ.)	47,5	49,5	66,4	32,286	.000
Κλοπή (372 Π.Κ., 374 Π.Κ., 375 Π.Κ., αποδοχή προϊόντων εγκλήματος)	8,5	4,3	9,2		
Ανθρωποκτονία (299 Π.Κ.)	32,2	18,3	5,3		
Βιασμός (336 Π.Κ.)	3,4	9,7	3,8		
Μεταφορά λαθρομεταναστών	8,5	18,3	15,3		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0		

Από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση που να συνδέει το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος με το έτος εισαγωγής των κρατουμένων στο κατάστημα κράτησης ($p=.000$). Η τιμή του επιπέδου σημαντικότητας προκύπτει κυρίως από τη συμμετοχή δυο πρωτευόντων αδικημάτων: της ληστείας (380 Π.Κ.) και της ανθρωποκτονίας (299 Π.Κ.). Από τα περιγραφικά αποτελέσματα του πίνακα 30 μια γενική διαπίστωση που προκύπτει είναι ότι όσο αυξάνεται το έτος εισαγωγής αυξάνεται το ποσοστό των ληστειών, ενώ αντίθετα μειώνεται το ποσοστό των ανθρωποκτονιών. Πράγματι, από τα αναλυτικά στοιχεία του πίνακα παρατηρούμε ότι για τα έτη εισαγωγής 2019-2020 το ποσοστό του αδικήματος της ληστείας ήταν 47,5%, τα έτη 2021-2022 ήταν ελάχιστα αυξημένο (49,5%), όμως, κατά τα έτη 2023-2024 αυξήθηκε στο 66,4%. Αντίθετα, ενώ το ποσοστό του αδικήματος της ανθρωποκτονίας τα έτη 2019-2020 ήταν 32,2%, το αντίστοιχο ποσοστό ακολουθεί πτωτική πορεία τα επόμενα έτη (18,3% για τα έτη 2021-202 και 5,3% για τα 2023-2024).

Στον πίνακα 31 καταγράφονται οι κατανομές εκατοστιαίων συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους εντός του καταστήματος κράτησης, με βάση με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν. Στον ίδιο πίνακα

καταγράφονται και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των απόλυτων συχνοτήτων.

Πίνακας 31: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους εντός του καταστήματος κράτησης, με βάση το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος που διέπραξαν. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	ΕΙΔΟΣ ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ						ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	Ληστεία	Κλοπή	Ανθρωποκτονία	Βιασμός	Μεταφορά λαθρομεταναστών	Χ ²	p	
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)			
Καλή	77,6	90,5	93,0	100,0	88,1	11,517	.021	
Πειθαρχικό/ά	22,4	9,5	7,0	0,0	11,9			
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0			

Από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο είδος του πρωτεύοντος αδικήματος και της συμπεριφοράς εντός του καταστήματος κράτησης ($p=.021$). Από τα περιγραφικά στοιχεία του πίνακα 31, προκύπτει ότι πειθαρχικό/ά έχουν υποστεί σε υψηλότερο βαθμό όσοι/ες έχουν εμπλακεί σε ληστεία (22,4%). Μάλιστα, στην περίπτωση του βιασμού το ποσοστό πειθαρχικού/ών είναι μηδενικό (0,0%).

Στον πίνακα 32 παρουσιάζεται το είδος της συμπεριφοράς των κρατουμένων, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης. Δίνονται, επίσης, οι τιμές από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών.

Πίνακας 32: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ				ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤ ΗΤΑΣ	
	Δεν πήγε σχολείο	Έως απόφοιτος/η Δημοτικού	Έως απόφοιτος/η Γυμνασίου	Έως απόφοιτος/η Λυκείου		
	(%)	(%)	(%)	(%)	X ²	p
Καλή	89,6	86,7	76,1	72,5	8,710	.033
Πειθαρχικό/ά	10,4	13,3	23,9	27,5		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από τα δεδομένα του πίνακα 32 διαπιστώνεται η ύπαρξη οριακής σχεδόν στατιστικά σημαντικής σχέσης μεταξύ της συμπεριφοράς των κρατουμένων εντός του καταστήματος κράτησης και του επιπέδου εκπαίδευσής τους κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης ($p=.033$). Από τα αναλυτικά στοιχεία του πίνακα προκύπτει όμως ότι, παρά την αρχική πρόβλεψη ότι όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης των φυλακισμένων τόσο θα βελτιώνεται και η συμπεριφορά τους δεν φαίνεται να ισχύει. Φαίνεται, μάλιστα, να ισχύει το αντίθετο, όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης των φυλακισμένων τόσο φαίνεται να ακολουθείται πτωτική πορεία στην καλή συμπεριφορά. Έτσι, καλή συμπεριφορά εμφανίζεται να έχουν σε υψηλότερο βαθμό όσοι/ες δεν πήγαν σχολείο (89,6%) και όσοι/ες έχουν επίπεδο εκπαίδευσης «έως απόφοιτος/η δημοτικού» (86,7%). Αντίθετα, τα ποσοστά αυτών που ήταν έως απόφοιτοι/ες γυμνασίου ή λυκείου εμφανίζονται να είναι χαμηλότερα (76,1% και 72,5% αντίστοιχα). Λογική συνέχεια των παραπάνω είναι να ισχύει η αντίθετη εικόνα στην περίπτωση των πειθαρχικών. Όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης των κρατουμένων τόσο αυξάνονται και τα κρούσματα πειθαρχίας (10,4%, 13,3%, 23,9% και 27,5%).

Ο πίνακας 33 αφορά τις κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους μέσα στη φυλακή, με βάση τον αριθμό των αδελφών τους. Ο ίδιος πίνακας εμπεριέχει και τα αποτελέσματα του ελέγχου στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των απόλυτων συχνοτήτων με βάση το κριτήριο X^2 .

Πίνακας 33: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης, με βάση τον αριθμό των αδελφών τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ				ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤ ΗΤΑΣ	
	0 – 2 αδελφοί/ές	3 αδελφοί/ές	4 αδελφοί/ές	Πάνω από 4 αδελφοί/ές	X ²	p
	(%)	(%)	(%)	(%)		
Καλή	81,6	92,1	86,7	72,0	11,780	.008
Πειθαρχικό/ά	18,4	7,9	13,3	28,0		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0		

Από την τιμή του επιπέδου σημαντικότητας στον πίνακα 33 ($p=.008$), διαπιστώνεται η ύπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης της συμπεριφοράς των κρατουμένων εντός του καταστήματος κράτησης και τον αριθμό των αδελφών στην οικογένειά τους. Από τα περιγραφικά στοιχεία του πίνακα φαίνεται αυτό να οφείλεται κυρίως σε αυτούς/ές που έχουν άνω των τεσσάρων αδελφών οι οποίοι/ές και εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό πειθαρχικού παραπτώματος (28,0%).

Στον πίνακα 34 καταγράφονται οι τιμές των κατανομών συχνοτήτων των κρατουμένων ως προς τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης, με βάση το θρήσκευμά τους. Στον ίδιο πίνακα καταγράφεται και ο έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας.

Πίνακας 34: Κατανομές συχνοτήτων των κρατουμένων αναφορικά με τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης, με βάση το θρήσκευμά τους. Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας της διαφοράς των κατανομών

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ	Χριστιανός/ή Ορθόδοξος/η	Μουσουλμά-νος/α	ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
	(%)	(%)	X ²	p
Καλή	78,7	88,8	5,208	.022
Πειθαρχικό/ά	21,3	11,2		
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0		

Από τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των κατανομών, προέκυψε τιμή $X^2=5,208$ και επίπεδο σημαντικότητας $p=.022$. Η τιμή του επιπέδου σημαντικότητας υποδεικνύει την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής διαφοροποίησης μεταξύ χριστιανών/ορθόδοξων κρατουμένων από τη μια πλευρά και εκείνων με μουσουλμανικό θρήσκευμα από την άλλη ως προς τη συμπεριφορά τους μέσα στο κατάστημα κράτησης. Μάλιστα, οι χριστιανοί-ές/ορθόδοξοι-ες εμφανίζουν σε υψηλότερο ποσοστό πειθαρχικές συμπεριφορές απ' ότι οι συγκρατούμενοί/ές τους που έχουν μουσουλμανικό θρήσκευμα (21,3% έναντι 11,2%).

Η επαγωγική ανάλυση που προηγήθηκε επέτρεψε τη συστηματική διερεύνηση των σχέσεων και συσχετίσεων μεταξύ βασικών κοινωνικών, δημογραφικών, εκπαιδευτικών και ποινικών χαρακτηριστικών των ανηλίκων παραβατών, όπως αυτά αποτυπώθηκαν στο σύνολο των διαθέσιμων εμπειρικών δεδομένων. Μέσω της εφαρμογής κατάλληλων στατιστικών δοκιμασιών, αναδείχθηκαν πρότυπα διαφοροποίησης και εμπειρικής συνάφειας μεταξύ επιμέρους μεταβλητών, χωρίς την υιοθέτηση αιτιοκρατικών ερμηνειών, αλλά με στόχο την τεκμηριωμένη αποτύπωση της δομής και της εσωτερικής δυναμικής της παραβατικότητας ανηλίκων στο σωφρονιστικό πλαίσιο. Τα ευρήματα της επαγωγικής ανάλυσης λειτουργούν συμπληρωματικά προς την προηγηθείσα περιγραφική αποτύπωση, προσφέροντας βαθύτερη κατανόηση των διαφοροποιήσεων που παρατηρούνται ως προς το πρωτεύον αδίκημα, τη συμπεριφορά εντός των καταστημάτων κράτησης και τα ατομικά χαρακτηριστικά των ανηλίκων κρατουμένων.

Στο επόμενο κεφάλαιο της Συζήτησης, τα αποτελέσματα αυτά θα τεθούν σε διάλογο με το θεωρητικό πλαίσιο και τη σχετική ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, προκειμένου να ερμηνευθούν υπό το πρίσμα υφιστάμενων ερευνητικών

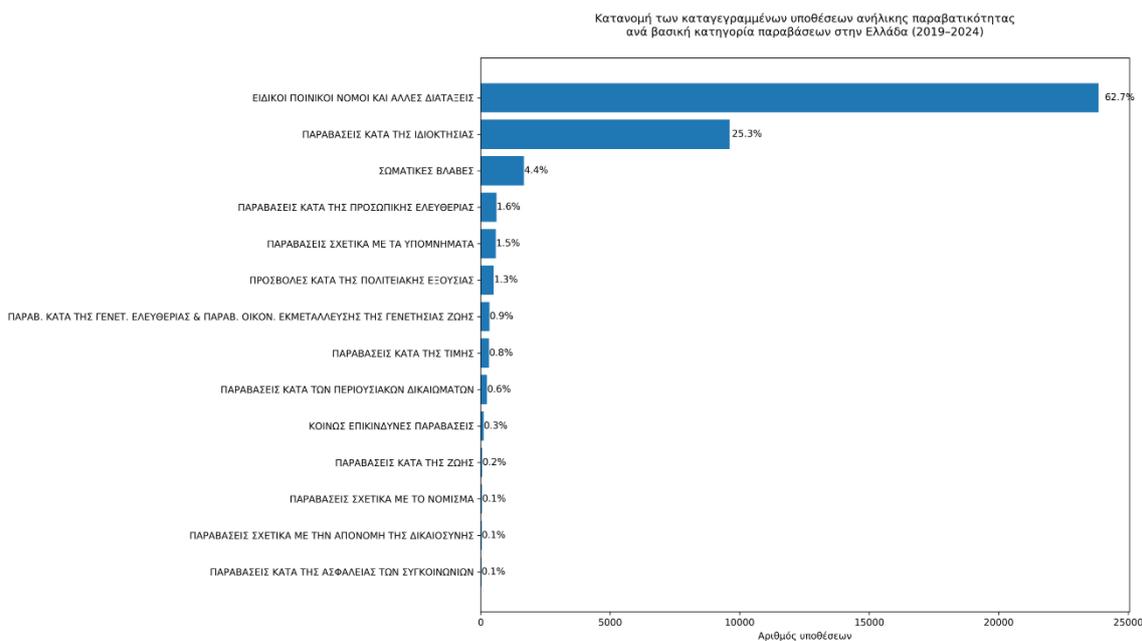
προσεγγίσεων και να αναδειχθούν οι επιστημονικές και εφαρμοσμένες τους προεκτάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο ΣΥΖΗΤΗΣΗ

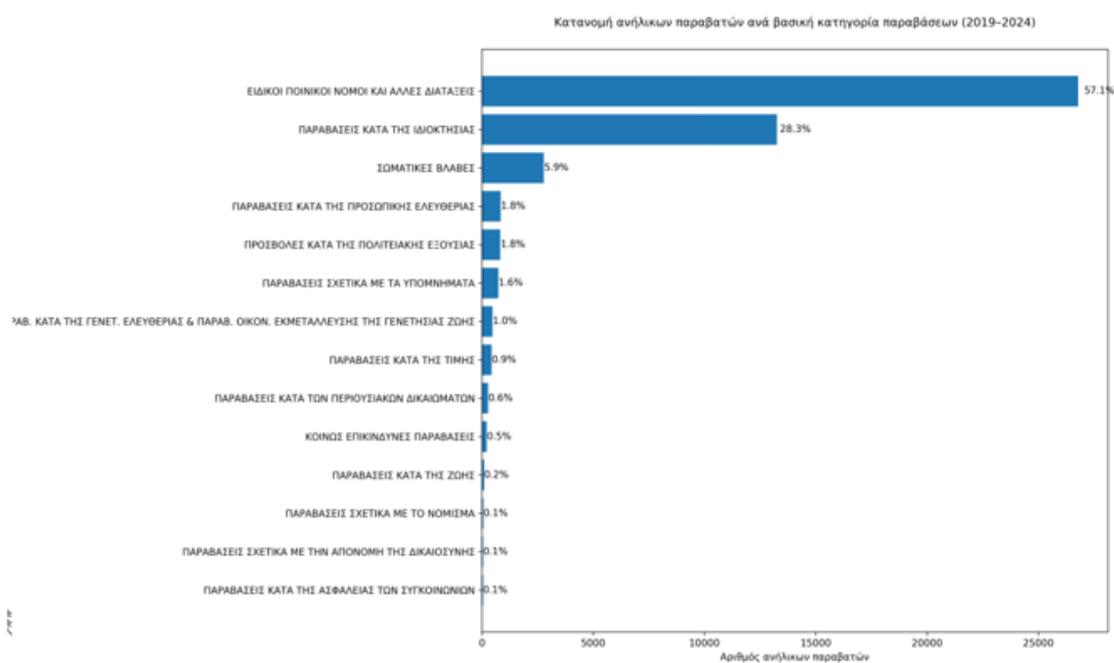
8.1. Συζήτηση των ευρημάτων της περιγραφικής – στατιστικής ανάλυσης για τους ανήλικους παραβάτες (2019–2024)

Όσον αφορά στη διαχρονική εξέλιξη της καταγεγραμμένης παραβατικότητας ανηλίκων κατά τα έτη 2019–2024, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης καταδεικνύουν ότι κατά την περίοδο 2019–2024 η καταγεγραμμένη παραβατικότητα ανηλίκων εμφανίζει σαφή ενίσχυση, ιδίως κατά τα τελευταία έτη της εξεταζόμενης εξαετίας. Η συνολική καταγραφή 46.920 ανηλίκων δραστών σε 38.042 υποθέσεις δεν αποτυπώνει μόνο το ποσοτικό εύρος του φαινομένου, αλλά αναδεικνύει τη δυναμική του μεταβολή στον χρόνο, καθώς η ένταση των καταγραφών διαφοροποιείται αισθητά μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης τριετίας της περιόδου μελέτης. Όπως αποτυπώνεται στα Σχήματα Α και Β, η μεταβολή αυτή αφορά τόσο τον αριθμό των υποθέσεων όσο και τον αριθμό των εμπλεκόμενων ανηλίκων, γεγονός που υποδηλώνει συνολική μετατόπιση της παρουσίας της παραβατικότητας ανηλίκων στο σύστημα ποινικής καταγραφής. Τα επίσημα στατιστικά δεδομένα αποτυπώνουν εκείνο το τμήμα της κοινωνικής απόκλισης που καθίσταται θεσμικά ορατό, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό συμπεριφορών παραμένει εκτός ποινικής διαχείρισης, συγκροτώντας τον λεγόμενο «σκοτεινό αριθμό» της εγκληματικότητας ορατό (Ιντζεσίλογλου, 2007). Υπό το πρίσμα της θεωρίας της κοινωνικής αντίδρασης, η οποία διατυπώθηκε από τον Becker (1963), η απόκλιση δεν αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της πράξης αλλά αποτέλεσμα ετικετοποίησης και ενεργοποίησης θεσμικών μηχανισμών ελέγχου. Η θεωρητική αυτή προσέγγιση συμπληρώνεται από την έννοια της δευτερογενούς απόκλισης του Lemert, σύμφωνα με την οποία η θεσμική αντίδραση και η δημόσια απόδοση της ταυτότητας του «παραβάτη» δύνανται να συμβάλουν στη σταθεροποίηση αποκλινουσών τροχιών, καθώς η ετικετοποίηση επηρεάζει την αυτοαντίληψη και τις μελλοντικές επιλογές του ανηλίκου. Υπό το πρίσμα αυτό, η εντατικοποίηση των καταγραφών δεν αφορά μόνο την αποτύπωση προϋπαρχουσών συμπεριφορών, αλλά ενδέχεται να λειτουργεί και ως μηχανισμός αναπαραγωγής της παραβατικής ταυτότητας, ιδίως όταν η ποινική διαχείριση υπερβαίνει τα όρια της παιδαγωγικής παρέμβασης και αποκτά στιγματιστικό

χαρακτήρα (Lemert, 1981). Η αύξηση των καταγραφών μπορεί να ιδωθεί και ως κοινωνικά και θεσμικά διαμεσολαβημένο αποτέλεσμα, στο οποίο η μεταβολή των πρακτικών αστυνόμευσης ή η ενίσχυση της επιτήρησης διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο (Θάνος, 2012). Παράλληλα, η μεταβολή των ποινικών πολιτικών και η διεύρυνση του πεδίου του κοινωνικού ελέγχου, ιδίως μέσω της αυστηροποίησης ρυθμιστικών πλαισίων και της ενίσχυσης της θεσμικής παρέμβασης στη νεανική καθημερινότητα, επηρεάζουν άμεσα την έκταση της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας, αναδεικνύοντας την κοινωνική κατασκευή του ποινικού πεδίου και τη μεταβαλλόμενη οριοθέτηση της απόκλισης (Θάνος, 2017). Παράλληλα, η διαφοροποίηση μεταξύ της περιόδου 2019–2021 και της περιόδου 2022–2024 συνδέεται με τη μεταβολή των συνθηκών κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Η προσωρινή κάμψη κατά τα πρώτα έτη της πανδημικής συγκυρίας και η μεταγενέστερη επιτάχυνση των καταγραφών υποδηλώνουν ότι η παραβατική συμπεριφορά δεν εκδηλώνεται σε κοινωνικό κενό, αλλά επηρεάζεται από το επίπεδο κοινωνικής κινητικότητας και δημόσιας παρουσίας. Η μεταβατική αυτή φάση μπορεί να ιδωθεί υπό το πρίσμα της έννοιας της ανομίας του Durkheim (1897/2000), κατά την οποία περίοδοι κοινωνικής αναδιάρθρωσης και κανονιστικής ρευστότητας συνοδεύονται από αποδυνάμωση των κοινών κανόνων και μεταβολή των πλαισίων ρύθμισης της συμπεριφοράς. Σε συνθήκες κοινωνικής αβεβαιότητας και αναπροσαρμογής των συλλογικών προσδοκιών, η κανονιστική απορρύθμιση δύναται να ενισχύσει τη συχνότητα αποκλινοσών πρακτικών, ιδίως σε πληθυσμούς που βρίσκονται σε φάση αναπτυξιακής μετάβασης. Υπό το πρίσμα της θεωρίας της δομικής έντασης του Merton (1938/1986), η αναντιστοιχία μεταξύ πολιτισμικά προβαλλόμενων στόχων και θεσμικά διαθέσιμων μέσων μπορεί να εντείνεται σε περιόδους κοινωνικής αστάθειας, ενισχύοντας αποκλίνουσες πρακτικές, ιδίως σε νεανικούς πληθυσμούς που βιώνουν περιορισμένες ευκαιρίες κοινωνικής ένταξης. Συνεπώς, το εύρημα της διαχρονικής αύξησης δεν συνιστά απλή περιγραφική διαπίστωση, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο κοινωνικής κατασκευής, θεσμικής διαμεσολάβησης και δομικών πιέσεων, οι οποίες διαμορφώνουν την ορατή μορφή της παραβατικότητας ανηλίκων στην εξεταζόμενη περίοδο.

Διάγραμμα 37: Κατανομή των καταγεγραμμένων υποθέσεων παραβατικότητας ανηλίκων ανά βασική κατηγορία παράβασης στην Ελλάδα (2019–2024)

Διάγραμμα 38: Κατανομή των ανήλικων παραβατών ανά βασική κατηγορία εγκλήματος στην Ελλάδα (2019–2024)

Αναφορικά με το φύλο, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν σαφή και διαχρονικά παγιωμένη υπερεκπροσώπηση των αγοριών στην καταγεγραμμένη παραβατικότητα ανηλίκων κατά την περίοδο 2019–2024, καθώς οι άρρενες ανήλικοι συγκροτούν περίπου το 90% του συνόλου των δραστών, ενώ οι θήλεις ανήλικες περιορίζονται περίπου στο 10%. Η αναλογία αυτή παραμένει σταθερή στην εξεταζόμενη εξαιτία και διαπερνά σχεδόν το σύνολο των βασικών κατηγοριών αδικημάτων, στοιχείο που υποδηλώνει ότι η έμφυλη διαφοροποίηση δεν συνιστά συγκυριακή μεταβολή, αλλά δομικό χαρακτηριστικό της παραβατικότητας ανηλίκων στο ελληνικό πλαίσιο. Η εικόνα αυτή ερμηνεύεται πειστικά μέσω του αναπτυξιακού υποδείγματος της Moffitt, σύμφωνα με το οποίο οι μορφές εξωτερικευμένης και δημόσια ορατής αντικοινωνικής συμπεριφοράς κατανέμονται δυσανάλογα υπέρ των άρρενων εφήβων, στο μέτρο που συνδέονται με πρότυπα κοινωνικοποίησης όπου η επιβολή, η ανταγωνιστικότητα και η ανάληψη ρίσκου αναγνωρίζονται συχνότερα ως αποδεκτοί τρόποι διαπραγμάτευσης κύρους και ταυτότητας κατά την εφηβική μετάβαση (Moffitt, 2018). Υπό αυτό το πρίσμα, η υπεροχή των αγοριών σε κατηγορίες όπως τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, οι σωματικές βλάβες και οι παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων αποτυπώνει, αφενός, την υψηλότερη συχνότητα εξωτερικευμένων πρακτικών και, αφετέρου, την αυξημένη θεσμική ορατότητά τους, καθώς τέτοιες συμπεριφορές εκδηλώνονται συχνότερα στον δημόσιο χώρο και καθίστανται ευκολότερα αντικείμενο ελέγχου και καταγραφής. Παράλληλα, η κριτική εγκληματολογική οπτική υπενθυμίζει ότι η έμφυλη διαφοροποίηση δεν αντανάκλα μόνο διαφοροποιήσεις συμπεριφοράς, αλλά και διαφοροποιημένες διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου και ποινικής ορατότητας, μέσω των οποίων ορισμένες νεανικές δράσεις –ιδίως οι «δημόσιες» και συγκρουσιακές– καταγράφονται συχνότερα ως παραβατικές (Θάνος, 2012). Συνεπώς, η όποια σχετική ενίσχυση της συμμετοχής των θηλέων κατά τα τελευταία έτη δεν σηματοδοτεί ανατροπή της δομικής ανισορροπίας, αλλά δύναται να ιδωθεί ως ένδειξη μεταβαλλόμενων έμφυλων ρόλων και, ταυτόχρονα, μεταβολών στα φίλτρα καταγραφής και αξιολόγησης της νεανικής συμπεριφοράς στο πεδίο του θεσμικού ελέγχου (Θάνος, 2012).

Αναφορικά με την ηλικία, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης καταδεικνύουν σαφή συγκέντρωση της καταγεγραμμένης παραβατικότητας ανηλίκων στην ηλικιακή

ομάδα των 15–18 ετών, η οποία αντιστοιχεί σε ποσοστό που υπερβαίνει τα τέσσερα πέμπτα του συνόλου των ανηλίκων δραστών κατά την περίοδο 2019–2024, ενώ η ομάδα 8–14 ετών εμφανίζει σαφώς χαμηλότερη, αλλά όχι αμελητέα, συμμετοχή. Η ηλικιακή αυτή κατανομή παραμένει σταθερή σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης εξαετίας, με ενίσχυση της συμμετοχής και των δύο ομάδων κατά τα τελευταία έτη, γεγονός που αναδεικνύει αφενός τη δομική υπεροχή της όψιμης εφηβείας ως προς την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών και αφετέρου τη διεύρυνση της εμπλοκής και σε μικρότερες ηλικίες. Η υπερεκπροσώπηση της ομάδας 15–18 ετών επιβεβαιώνει το διαχρονικά τεκμηριωμένο εγκληματολογικό εύρημα της καμπύλης ηλικίας–εγκληματικότητας, σύμφωνα με το οποίο η παραβατική δραστηριότητα αυξάνεται κατά την εφηβεία, κορυφώνεται στα ανώτερα εφηβικά έτη και μειώνεται σταδιακά με τη μετάβαση στην ενηλικίωση (Hirschi & Gottfredson, 2017). Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι η παραβατικότητα συνδέεται με αναπτυξιακές και κοινωνικές μεταβολές που χαρακτηρίζουν την εφηβική φάση, όπως η αποδυνάμωση της γονικής επιτήρησης, η ενίσχυση της επιρροής της συνομηλικής ομάδας και η αυξημένη αναζήτηση αυτονομίας. Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας ακολουθούν συνεπώς ένα ευρύτερο μοτίβο, στο οποίο η όψιμη εφηβεία αναδεικνύεται ως κρίσιμη περίοδος αυξημένου κινδύνου για εμπλοκή σε αποκλίνουσες πρακτικές. Παράλληλα, η συγκέντρωση των καταγραφών στις ηλικίες 15–18 ετών μπορεί να αναλυθεί υπό το πρίσμα της θεωρίας του κοινωνικού δεσμού του Hirschi, σύμφωνα με την οποία η αποδυνάμωση των δεσμών με θεσμικά πλαίσια, όπως η οικογένεια και το σχολείο, ενισχύει την πιθανότητα παραβατικής εμπλοκής. Κατά την εφηβεία, και ιδίως στα ανώτερα ηλικιακά όρια, οι δεσμοί αυτοί δοκιμάζονται, ενώ η επιρροή της συνομηλικής ομάδας καθίσταται εντονότερη, στοιχείο που συνδέεται με αυξημένα επίπεδα παραβατικότητας (Hirschi & Gottfredson, 2017). Επιπλέον, οι Nisar και συν. (2015) επισημαίνουν ότι κοινωνικοοικονομικοί περιορισμοί και χαμηλότερο μορφωτικό κεφάλαιο ενδέχεται να λειτουργούν σωρευτικά κατά την εφηβική φάση, εντείνοντας την πιθανότητα εμπλοκής σε παραβατικές συμπεριφορές, ιδίως σε περιβάλλοντα μειωμένων ευκαιριών. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά, ωστόσο, και η αύξηση της συμμετοχής της ομάδας 8–14 ετών κατά τα τελευταία έτη της περιόδου μελέτης. Παρότι η συνολική της συμβολή παραμένει μειοψηφική, η ενίσχυση των καταγραφών σε μικρότερες ηλικίες εγείρει ζητήματα πρώιμης εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Η Moffitt (2018) διακρίνει μεταξύ «παροδικής» εφηβικής παραβατικότητας, η οποία συνδέεται με τη μεταβατική φάση της εφηβείας

και τείνει να υποχωρεί με τη μετάβαση στην ενηλικίωση, και πρώιμης, ενδεχομένως πιο επίμονης μορφής αντικοινωνικής συμπεριφοράς, η οποία εκδηλώνεται σε μικρότερες ηλικίες και συνδέεται με σωρευτικούς οικογενειακούς και κοινωνικούς παράγοντες κινδύνου. Τα ευρήματα της ηλικιακής κατανομής επιβεβαιώνουν τη θεωρητική θέση ότι η εφηβεία, και ιδίως η όψιμη εφηβική φάση, συνιστά περίοδο αυξημένης ευαλωτότητας ως προς την παραβατική εμπλοκή, ενώ η παράλληλη αύξηση των μικρότερων ηλικιών αναδεικνύει την ανάγκη ενίσχυσης πρώιμων παρεμβάσεων πρόληψης. Η ηλικιακή διάσταση της παραβατικότητας ανηλίκων, όπως προκύπτει από τα παρόντα δεδομένα, μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από τη σύνδεση των αναπτυξιακών μεταβάσεων της εφηβείας με τη μεταβολή των κοινωνικών δεσμών και τους διαρθρωτικούς περιορισμούς του κοινωνικού περιβάλλοντος, οι οποίοι από κοινού διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυξάνεται ή περιορίζεται η πιθανότητα εκδήλωσης αποκλινοσών συμπεριφορών.

Αναφορικά με την υπηκοότητα, τα δεδομένα καταδεικνύουν ότι κατά την περίοδο 2019–2024 η πλειονότητα των καταγεγραμμένων ανηλίκων δραστών είναι ημεδαποί, ενώ οι αλλοδαποί συγκροτούν περίπου το ένα τέταρτο του συνόλου, με τη σχετική αναλογία να παραμένει σταθερή παρά τις επιμέρους ετήσιες διακυμάνσεις. Η εικόνα αυτή δεν επιτρέπει μονοδιάστατες ερμηνείες που ταυτίζουν την παραβατικότητα ανηλίκων με τη μετανάστευση, αλλά απαιτεί ανάλυση των όρων θεσμικής ορατότητας και κοινωνικού ελέγχου. Υπό το πρίσμα της θεωρίας της κοινωνικής αντίδρασης, η απόκλιση συγκροτείται μέσα από διαδικασίες ορισμού και ετικετοποίησης, ενώ ομάδες που βρίσκονται σε συνθήκες μειωμένης κοινωνικής ισχύος ενδέχεται να υπόκεινται σε εντονότερη επιτήρηση και επιλεκτικότερη ποινική διαχείριση (Becker, 1963). Συναφώς, η κριτική προσέγγιση υπογραμμίζει ότι οι στατιστικές καταγραφές αποτυπώνουν όχι μόνο συμπεριφορές, αλλά και τις προτεραιότητες και τα φίλτρα του ποινικού συστήματος (Θάνος, 2012). Παράλληλα, η συμμετοχή αλλοδαπών ανηλίκων μπορεί να ερμηνευθεί και υπό το πρίσμα της δομικής έντασης, στο μέτρο που η περιορισμένη πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς πόρους εντείνει την αναντιστοιχία μεταξύ πολιτισμικά προβαλλόμενων στόχων και θεσμικά διαθέσιμων μέσων (Merton, 1938/1986). Η παραβατική εμπλοκή, συνεπώς, δεν αποδίδεται σε πολιτισμικά χαρακτηριστικά της αλλοδαπότητας, αλλά συνδέεται με συνθήκες κοινωνικής ένταξης, άνισης πρόσβασης και διαρθρωτικών περιορισμών, οι οποίες διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο

ορισμένες συμπεριφορές καθίστανται περισσότερο πιθανές και περισσότερο θεσμικά ορατές.

Αναφορικά με τη διάρθρωση των κατηγοριών αδικημάτων, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης καταδεικνύουν ότι η παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2019–2024 συγκροτείται κυρίως γύρω από τρεις μεγάλες θεματικές ενότητες, τις παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων και λοιπών διατάξεων, τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και τις σωματικές βλάβες. Οι κατηγορίες αυτές συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος τόσο των υποθέσεων όσο και των ανηλίκων δραστών, διαμορφώνοντας τον βασικό κορμό της καταγεγραμμένης παραβατικής δραστηριότητας. Αντιθέτως, εγκλήματα υψηλής απαξίας, όπως τα εγκλήματα κατά της ζωής ή οι σοβαρές προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, εμφανίζονται περιορισμένα σε απόλυτα μεγέθη, γεγονός που διαφοροποιεί τη συνολική εικόνα από μια ρητορική «εκρηκτικής» βίας.

Η υπεροχή των παραβάσεων ειδικών ποινικών νόμων, οι οποίες περιλαμβάνουν κυρίως παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, της νομοθεσίας περί ναρκωτικών και περί όπλων, αναδεικνύει τη σημασία της λεγόμενης ρυθμιστικής ή διοικητικής παραβατικότητας. Σύμφωνα με την κριτική εγκληματολογική προσέγγιση, η επέκταση της ποινικής ρύθμισης σε ολοένα περισσότερους τομείς της κοινωνικής ζωής οδηγεί σε διεύρυνση της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας, χωρίς κατ' ανάγκη αντίστοιχη αύξηση της κοινωνικής βλάβης (Θάνος, 2012). Η διεύρυνση αυτή δεν αποτελεί απλώς τεχνική μεταβολή του νομοθετικού πλαισίου, αλλά συνδέεται με ευρύτερες πολιτικές ποινικοποίησης και με κανονιστική επέκταση του ποινικού ελέγχου σε πεδία της καθημερινής νεανικής πρακτικής, τα οποία σε άλλες ιστορικές συγκυρίες θα μπορούσαν να αντιμετωπίζονται διοικητικά ή παιδαγωγικά. Όπως επισημαίνει ο Θάνος (2017), η μετατόπιση αυτή αντανακλά μεταβολές στις ποινικές πολιτικές και στην οριοθέτηση του πεδίου της κοινωνικής απόκλισης, καθιστώντας το ποινικό σύστημα κεντρικό μηχανισμό διαχείρισης συμπεριφορών χαμηλότερης απαξίας, ιδίως όταν αυτές συνδέονται με τη νεότητα. Υπό το πρίσμα αυτό, η υψηλή συχνότητα παραβάσεων ρυθμιστικού χαρακτήρα μπορεί να αντανακλά την ενίσχυση της θεσμικής επιτήρησης και την αυστηροποίηση του ελέγχου σε πεδία καθημερινής νεανικής δραστηριότητας, όπως η οδική συμπεριφορά ή η κατοχή ουσιών.

Παράλληλα, η σημαντική παρουσία εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας επιβεβαιώνει τη διαχρονική θέση της ιδιοκτησιακής παραβατικότητας στον πυρήνα

της νεανικής απόκλισης. Η θεωρία της δομικής έντασης του Merton (1938/1986) υποστηρίζει ότι η αναντιστοιχία μεταξύ πολιτισμικά προβαλλόμενων στόχων επιτυχίας και θεσμικά διαθέσιμων μέσων μπορεί να οδηγήσει σε καινοτόμες ή αποκλίνουσες στρατηγικές απόκτησης πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, πράξεις όπως η κλοπή ή η ληστεία δύνανται να ιδωθούν ως μορφές προσαρμογής σε περιβάλλοντα περιορισμένων ευκαιριών, ιδίως σε νεανικούς πληθυσμούς που βιώνουν κοινωνικοοικονομικές πιέσεις. Η ερμηνεία αυτή δεν αναιρεί την ατομική ευθύνη, αλλά εντάσσει το φαινόμενο σε ένα ευρύτερο πλαίσιο δομικών ανισοτήτων. Περαιτέρω, η θεωρία της διαφοροποιούσας ευκαιρίας των Cloward και Ohlin (1960) υπογραμμίζει ότι η πρόσβαση σε παράτυπα δίκτυα και σε οργανωμένες μορφές νεανικής δράσης δεν κατανέμεται ομοιόμορφα, αλλά εξαρτάται από τη δομή των ευκαιριών που είναι διαθέσιμες σε κάθε κοινωνικό περιβάλλον. Σε συνθήκες όπου νόμιμα μέσα ανόδου είναι περιορισμένα, αλλά υφίστανται προσβάσιμα παράνομα δίκτυα, οι ανήλικοι ενδέχεται να εντάσσονται σε υποπολιτισμικά πλαίσια που προσφέρουν εναλλακτικές μορφές κύρους και υλικής απόκτησης. Υπό αυτή την έννοια, η ιδιοκτησιακή παραβατικότητα δεν ερμηνεύεται μόνο ως ατομική «καινοτομία», αλλά και ως ένταξη σε συγκεκριμένες δομές ευκαιριών που διευκολύνουν τη συλλογική ή ημι-οργανωμένη νεανική δράση.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά και η αύξηση των σωματικών βλαβών κατά τα τελευταία έτη της εξεταζόμενης περιόδου. Η κατηγορία αυτή, η οποία αφορά πράξεις διαπροσωπικής βίας, μπορεί να αναλυθεί υπό το πρίσμα της θεωρίας του κοινωνικού δεσμού, σύμφωνα με την οποία η αποδυνάμωση των δεσμών με θεσμούς και πρότυπα συμμόρφωσης ενισχύει την πιθανότητα αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Hirschi & Gottfredson, 2017). Η εφηβική ηλικία, ως περίοδος αναδιαμόρφωσης ταυτοτήτων και εντατικοποίησης της επιρροής των συνομηλίκων, συνιστά πεδίο όπου οι συγκρούσεις μπορούν να λάβουν βίαιη μορφή, ιδίως σε περιβάλλοντα περιορισμένης θεσμικής διαμεσολάβησης.

Αντιθέτως, η περιορισμένη συμμετοχή σε εγκλήματα κατά της ζωής και σε άλλες κατηγορίες υψηλής απαξίας υποδηλώνει ότι, παρά τη συνολική αύξηση των καταγραφών, η παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα δεν χαρακτηρίζεται κυρίως από ακραίες μορφές θανατηφόρας βίας. Το στοιχείο αυτό είναι κρίσιμο για την αποφυγή υπεραπλουστευτικών αναγνώσεων του φαινομένου. Η δομική κατανομή των αδικημάτων αναδεικνύει μια εικόνα στην οποία κυριαρχούν μορφές ρυθμιστικής, ιδιοκτησιακής και διαπροσωπικής παραβατικότητας, οι οποίες εντάσσονται σε

θεωρητικά τεκμηριωμένα πλαίσια κοινωνικού ελέγχου, δομικής έντασης, διαφοροποιημένων ευκαιριών και αναπτυξιακής ευαλωτότητας, προσφέροντας μια σύνθετη κατανόηση της παραβατικότητας ανηλίκων κατά την εξεταζόμενη εξαιτία.

Αναφορικά με τα εγκλήματα βίας και τις σοβαρές προσβολές εννόμων αγαθών, τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι, μολονότι τα εγκλήματα κατά της ζωής καταλαμβάνουν περιορισμένο ποσοστό στο σύνολο της καταγεγραμμένης παραβατικότητας ανηλίκων, η διαπροσωπική βία – ιδίως οι σωματικές βλάβες και οι προσβολές της προσωπικής ελευθερίας – εμφανίζει ενίσχυση κατά τα τελευταία έτη της εξεταζόμενης περιόδου. Η εικόνα αυτή διαφοροποιεί τη διάρθρωση του φαινομένου, αναδεικνύοντας ότι η παραβατικότητα ανηλίκων δεν περιορίζεται σε ρυθμιστικές ή ιδιοκτησιακές παραβάσεις, αλλά περιλαμβάνει και μορφές άμεσης σύγκρουσης. Η συγκέντρωση των βίαιων πράξεων κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 15–18 ετών εντάσσεται στο πρότυπο της εφηβικής κορύφωσης της παραβατικότητας (Moffitt, 2018), ενώ η θεωρία του κοινωνικού δεσμού υποδεικνύει ότι η αποδυνάμωση των δεσμών με θεσμικά πλαίσια ενισχύει την πιθανότητα εξωτερικευμένης αντικοινωνικής δράσης (Hirschi & Gottfredson, 2017). Παράλληλα, υπό το πρίσμα της υποπολιτισμικής θεωρίας, οι βίαιες πρακτικές μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί συγκρότησης ταυτότητας και απόκτησης κύρους εντός της συνομηλικής ομάδας (Cohen, 1955). Η ενίσχυση ορισμένων κατηγοριών κατά τα τελευταία έτη δεν μπορεί να ιδωθεί μονοδιάστατα, καθώς η ορατότητα της βίας εξαρτάται και από τις διαδικασίες θεσμικής καταγραφής και ποινικής διαχείρισης (Θάνος, 2012· Becker, 1963). Επιπλέον, σε συνθήκες κοινωνικοοικονομικής πίεσης και περιορισμένων ευκαιριών, η αναντιστοιχία μεταξύ προσδοκιών και διαθέσιμων μέσων ενδέχεται να εντείνει συγκρουσιακές μορφές δράσης (Merton, 1938/1986). Συνεπώς, η διαπροσωπική βία των ανηλίκων απαιτεί σύνθετη ερμηνευτική προσέγγιση, η οποία να συνδυάζει αναπτυξιακούς, κοινωνικούς και θεσμικούς παράγοντες, αποφεύγοντας τόσο τη δραματοποίηση όσο και την αποϊστορικοποίηση του φαινομένου.

Αναφορικά με την κυριαρχία των παραβάσεων ειδικών ποινικών νόμων και λοιπών διατάξεων, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης αναδεικνύουν ότι η συγκεκριμένη κατηγορία συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος τόσο των καταγεγραμμένων υποθέσεων όσο και των ανηλίκων δραστών κατά την περίοδο 2019–2024. Η υπεροχή αυτή δεν αφορά μεμονωμένο έτος, αλλά διατρέχει ολόκληρη την εξεταζόμενη εξαιτία, καταδεικνύοντας ότι η παραβατικότητα ανηλίκων, όπως

αποτυπώνεται στα επίσημα δεδομένα, δομείται σε μεγάλο βαθμό γύρω από παραβάσεις ρυθμιστικού και διοικητικού χαρακτήρα, όπως εκείνες που σχετίζονται με την οδική κυκλοφορία, τις ουσίες και την κατοχή όπλων. Το εύρημα αυτό μετατοπίζει το ερμηνευτικό βάρος από την εικόνα της «κλασικής» εγκληματικότητας προς μια μορφή διευρυμένου ποινικού ελέγχου που αγγίζει πτυχές της καθημερινής νεανικής δραστηριότητας. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να συζητηθεί υπό το πρίσμα της κριτικής εγκληματολογίας, η οποία επισημαίνει ότι η έννοια της εγκληματικότητας δεν είναι σταθερή ούτε ουδέτερη, αλλά μεταβάλλεται ανάλογα με τις κοινωνικές και πολιτικές επιλογές ποινικοποίησης (Θάνος, 2012). Η διεύρυνση των ειδικών ποινικών νόμων και η αυστηροποίηση της ρύθμισης σε πεδία όπως η κυκλοφορία ή η κατοχή ουσιών οδηγούν σε αύξηση της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας, ακόμη και όταν οι συμπεριφορές αυτές εντάσσονται σε πρακτικές χαμηλής κοινωνικής απαξίας. Υπό αυτή την έννοια, η κυριαρχία των παραβάσεων αυτής της κατηγορίας δεν αντανακλά αναγκαστικά αύξηση της σοβαρής εγκληματικής δράσης, αλλά ενδέχεται να συνδέεται με την ενίσχυση της θεσμικής επιτήρησης και της ρυθμιστικής παρέμβασης στο πεδίο της νεότητας. Η θεωρία της κοινωνικής αντίδρασης του Becker (1963) προσφέρει περαιτέρω ερμηνευτικά εργαλεία, καθώς υποστηρίζει ότι η απόκλιση συγκροτείται μέσω διαδικασιών ορισμού και ετικετοποίησης. Όσο περισσότερες συμπεριφορές υπάγονται στο ποινικό πεδίο, τόσο διευρύνεται το φάσμα των προσώπων που μπορούν να χαρακτηριστούν ως παραβάτες. Στο πλαίσιο αυτό, η έντονη παρουσία ανηλίκων σε παραβάσεις ειδικών νόμων μπορεί να ιδωθεί ως αποτέλεσμα θεσμικής επιλογής ποινικής διαχείρισης νεανικών πρακτικών, οι οποίες σε άλλες χρονικές περιόδους ή ρυθμιστικά καθεστώτα θα αντιμετωπίζονταν διοικητικά ή παιδαγωγικά. Παράλληλα, η κυριαρχία των παραβάσεων αυτών συνδέεται και με τη φάση της εφηβικής ζωής, κατά την οποία ενισχύεται η αναζήτηση αυτονομίας, η δοκιμή ορίων και η εμπλοκή σε δραστηριότητες υψηλότερου ρίσκου. Σύμφωνα με τη θεωρία της εφηβικής παραβατικότητας της Moffitt (2018), η πλειονότητα των νεανικών παραβάσεων έχει παροδικό χαρακτήρα και συνδέεται με την προσπάθεια συμβολικής μετάβασης στην ενήλικη ταυτότητα. Σε ένα περιβάλλον όπου η οδήγηση, η χρήση ουσιών ή η κατοχή απαγορευμένων αντικειμένων ποινικοποιούνται αυστηρά, οι νεανικές αυτές πρακτικές εισέρχονται ευκολότερα στο πεδίο της καταγραφής. Τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι η δομή της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα κατά την εξεταζόμενη περίοδο χαρακτηρίζεται από έντονη παρουσία ρυθμιστικών παραβάσεων, γεγονός που

καθιστά αναγκαία τη διάκριση μεταξύ κοινωνικής επικινδυνότητας και θεσμικής ορατότητας. Η κατανόηση της παραβατικότητας ανηλίκων δεν μπορεί να περιοριστεί στην ποσοτική της αποτύπωση, αλλά απαιτεί ανάλυση των διαδικασιών ποινικοποίησης και των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου που διαμορφώνουν το πεδίο της καταγραφής.

Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αριθμού υποθέσεων και αριθμού ανηλίκων δραστών, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης υποδηλώνουν ότι σε σημαντικό ποσοστό των καταγεγραμμένων περιστατικών εμπλέκονται περισσότεροι του ενός ανήλικοι, στοιχείο που αναδεικνύει τη συλλογική διάσταση της παραβατικής δράσης. Η παρατήρηση αυτή δεν συνιστά απλώς στατιστική διαφοροποίηση, αλλά υποδηλώνει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων συχνά εκδηλώνεται εντός ομάδων συνομηλίκων, όπου η πράξη αποκτά νόημα μέσα από διαδικασίες αλληλεπίδρασης, μίμησης και αμοιβαίας ενίσχυσης. Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού του Sutherland (1947) παρέχει ένα ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση της δυναμικής αυτής, καθώς υποστηρίζει ότι η παραβατική συμπεριφορά μαθαίνεται στο πλαίσιο σχέσεων που ευνοούν ορισμούς θετικών προς την παραβίαση του νόμου, με την ένταση και τη συχνότητα των επαφών να επηρεάζουν την πιθανότητα υιοθέτησης αντίστοιχων προτύπων. Στην εφηβική φάση, κατά την οποία η επιρροή της συνομηλικής ομάδας ενισχύεται και οι θεσμικοί δεσμοί συχνά δοκιμάζονται, η ομαδική διάσταση αποκτά αυξημένη βαρύτητα. Παράλληλα, όπως επισημαίνει η Θεμελή (2013), το κοινωνικό περιβάλλον του ανηλίκου λειτουργεί ως πλαίσιο διαμόρφωσης προτύπων δράσης, ενώ η Ιωαννίδη-Ψυχογιού (2001) αναδεικνύει ότι οι κοινωνικές συνθήκες και το περιβάλλον ανατροφής επηρεάζουν τόσο την εκδήλωση όσο και τη θεσμική αξιολόγηση της παραβατικής συμπεριφοράς. Υπό το πρίσμα της υποπολιτισμικής θεωρίας του Cohen (1955), η συλλογική εμπλοκή μπορεί επιπλέον να συνδέεται με διαδικασίες συγκρότησης ταυτότητας, εντός των οποίων η παραβίαση κυρίαρχων κανόνων αποκτά συμβολικό κύρος και λειτουργεί ως μηχανισμός εσωτερικής συνοχής της ομάδας. Ως εκ τούτου, η διαφορά μεταξύ αριθμού υποθέσεων και αριθμού ανηλίκων δραστών αντανακλά τη συχνή συμμετοχή περισσότερων του ενός ανηλίκων στο ίδιο περιστατικό, στοιχείο που τεκμηριώνει εμπειρικά τη συλλογική οργάνωση σημαντικού μέρους της νεανικής παραβατικότητας. Το γεγονός ότι οι θύτες υπερβαίνουν αριθμητικά τις υποθέσεις εξηγείται ακριβώς από αυτή τη συν-εμπλοκή, η οποία αναδεικνύει ότι η παραβατική πράξη δεν εκδηλώνεται κατ' ανάγκην ως ατομική πρωτοβουλία, αλλά ως αποτέλεσμα

ομαδικών δυναμικών, εντός των οποίων η ευθύνη κατανέμεται και η δράση ενισχύεται μέσω αλληλεπίδρασης. Υπό την οπτική αυτή, η υπεροχή των δραστών έναντι των υποθέσεων λειτουργεί ως ένδειξη της βαρύτητας της συνομηλικής ομάδας στη συγκρότηση και πραγμάτωση της παραβατικής συμπεριφοράς, επιβεβαιώνοντας ότι η ανάλυση του φαινομένου οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα συλλογικά συμφραζόμενα μέσα στα οποία αυτό παράγεται.

Από τα ευρήματα της περιγραφικής-στατιστικής ανάλυσης για την περίοδο 2019–2024, το κεντρικό μοτίβο που αναδεικνύεται είναι ότι η παραβατικότητα ανηλίκων, όπως αποτυπώνεται στα επίσημα δεδομένα, εμφανίζει μεν σαφή ενίσχυση κατά την τελευταία διετία της εξεταζόμενης εξαετίας, πλην όμως η ενίσχυση αυτή οργανώνεται κυρίως γύρω από μορφές παραβατικότητας που είναι υψηλά «ορατές» θεσμικά, τυπολογικά επαναλαμβανόμενες και στενά συνδεδεμένες με καθημερινές πρακτικές της εφηβικής ζωής. Η συνολική εικόνα συγκροτείται, αφενός, από μηχανισμούς θεσμικής ορατότητας και κοινωνικής αντίδρασης, οι οποίοι καθορίζουν ποια συμπεριφορά καταγράφεται ως ποινικά αξιολογήσιμη και ποια παραμένει εκτός καταγραφής, στοιχείο που καθιστά αναγκαία τη διάκριση ανάμεσα στην «πραγματική» και την καταγεγραμμένη παραβατικότητα (Ιντζεσίλογλου, 2007· Becker, 1963· Θάνος, 2012), και, αφετέρου, από κοινωνικούς μηχανισμούς που εδράζονται στη δομή της εφηβείας ως μεταβατικής φάσης, όπου ενισχύεται η ροπή προς δοκιμή ορίων, αυξάνεται η σημασία της συνομηλικής ομάδας και αναδιαπραγματεύονται οι δεσμοί με θεσμούς κοινωνικού ελέγχου (Hirschi & Gottfredson, 2017· Moffitt, 2018). Στο πλαίσιο αυτό, η ηλικιακή συγκέντρωση στις ηλικίες 15–18, η έμφυλη υπερεκπροσώπηση των αγοριών και η συχνή συλλογική εμπλοκή σε περιστατικά παραβατικότητας αναδεικνύουν ότι το φαινόμενο δεν είναι αμιγώς ατομικό, αλλά παράγεται και αναπαράγεται μέσα σε σχέσεις μάθησης, αναγνώρισης και συμβολικής ένταξης που αναπτύσσονται εντός της συνομηλικής ομάδας (Sutherland, 1947· Cohen, 1955). Η κυριαρχία των παραβάσεων ειδικών ποινικών νόμων και, σε δεύτερο επίπεδο, των ιδιοκτησιακών και διαπροσωπικών μορφών παραβατικότητας υποδεικνύει ότι η δομή του φαινομένου στην εξεταζόμενη εξαετία καθορίζεται από τη συνάρθρωση θεσμικής ρύθμισης, κοινωνικοοικονομικών πιέσεων και εφηβικών μορφών δράσης, οι οποίες καθίστανται στατιστικά ορατές μέσω συγκεκριμένων μηχανισμών καταγραφής, επιτρέποντας έτσι μια ανάγνωση που αποφεύγει τόσο τη δραματοποίηση όσο και την αποϊστορικοποίηση της παραβατικότητας ανηλίκων (Merton, 1938/1986· Nisar et al., 2015).

8.2. Συζήτηση των ευρημάτων για τους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες

Η διερεύνηση του πληθυσμού των έγκλειστων ανηλίκων προϋποθέτει την κατανόηση του εγκλεισμού ως αποτελέσματος μιας σύνθετης διαδικασίας θεσμικής διαλογής, εντός της οποίας η αστυνομική πρακτική, η εισαγγελική κρίση και η δικαστική απόφαση συναρθρώνονται σε ένα σύστημα ποινικής αξιολόγησης και διαβάθμισης (Garland, 2001). Η εγκληματικότητα, υπό το πρίσμα της θεωρίας της κοινωνικής αντίδρασης, δεν συγκροτείται ως ουδέτερη κατηγορία συμπεριφοράς, αλλά ως προϊόν ορισμού, ετικετοποίησης και ενεργοποίησης μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι λειτουργούν εντός συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτικών πλαισίων (Becker, 1963). Στο ίδιο θεωρητικό πεδίο, η κριτική εγκληματολογία έχει επισημάνει ότι ο εγκλεισμός, ιδίως ανηλίκων, δεν κατανέμεται ισόρροπα στον πληθυσμό, αλλά τείνει να συγκεντρώνεται σε ομάδες που ήδη βιώνουν κοινωνική περιθωριοποίηση και θεσμική αποδυνάμωση (Wacquant, 2009). Υπό το πρίσμα αυτό, το δείγμα των 302 ανηλίκων κρατουμένων δεν μπορεί να ιδωθεί ως απλό ποσοτικό τμήμα της συνολικής παραβατικότητας ανηλίκων, αλλά ως κοινωνικά και θεσμικά επιλεγμένος υποπληθυσμός, στον οποίο έχουν ήδη ενεργοποιηθεί μηχανισμοί ποινικού «φιλτραρίσματος» (Garland, 2001). Η διαδρομή προς τον εγκλεισμό φαίνεται να προηγείται από εμπειρίες θεσμικής αποσύνδεσης, ιδίως σε επίπεδο σχολείου και κοινωνικής ένταξης, στοιχείο που έχει αναδειχθεί και στην ελληνική εγκληματολογική βιβλιογραφία ως σωρευτική διαδικασία κοινωνικής ευαλωτότητας (Θάνος, 2012· Θάνος, 2019). Η κοινωνικοδημογραφική σύνθεση του πληθυσμού καταδεικνύει ήδη έντονα μοτίβα ανισότητας. Η συντριπτική υπερεκπροσώπηση των άρρενων ανηλίκων (94,7%) εναρμονίζεται με το διαχρονικό εύρημα της έμφυλης διαφοροποίησης της σοβαρής και βίαιης παραβατικότητας, όπου η κοινωνική κατασκευή της ανδρικής ταυτότητας συνδέεται συχνότερα με πρακτικές ρίσκου και σύγκρουσης (Moffitt, 2018). Παράλληλα, το γεγονός ότι το 96,0% των κρατουμένων χαρακτηρίζονται ως άποροι αναδεικνύει την έντονη συγκέντρωση κοινωνικοοικονομικής επισφάλειας στον πληθυσμό εγκλεισμού. Η άνιση κατανομή οικονομικού και πολιτισμικού κεφαλαίου, όπως έχει αναλυθεί στη θεωρία της κοινωνικής αναπαραγωγής, επηρεάζει καθοριστικά τις πιθανότητες σχολικής επιτυχίας και θεσμικής ένταξης, αναπαράγοντας διαγενεακές ανισότητες που

μεταφράζονται και σε άνηση έκθεση στον ποινικό έλεγχο (Bourdieu, 1986). Η δομική ένταση που παράγεται από την αναντιστοιχία μεταξύ κοινωνικά προβαλλόμενων στόχων και περιορισμένων θεμιτών μέσων επίτευξής τους μπορεί, σε συνθήκες αποστέρησης, να ενισχύσει αποκλίνουσες στρατηγικές προσαρμογής (Merton, 1938/1986). Ιδιαίτερα σημαντική εμφανίζεται και η σύνθεση ως προς την υπηκοότητα και την ιθαγένεια. Παρά το γεγονός ότι οι ημεδαποί αποτελούν οριακή πλειοψηφία (53,6%), καταγράφεται υψηλή παρουσία ανηλίκων ασιατικής υπηκοότητας (30,5%), ενώ σε επίπεδο ιθαγένειας οι Ρομά συγκροτούν την πολυπληθέστερη κατηγορία (45,0%). Τα δεδομένα αυτά δεν μπορούν να ερμηνευθούν με όρους πολιτισμικής διαφοροποίησης, αλλά οφείλουν να ενταχθούν σε ένα πλαίσιο κοινωνικής περιθωριοποίησης, περιορισμένης πρόσβασης σε θεσμικούς πόρους και αυξημένης κοινωνικής ορατότητας απέναντι στους μηχανισμούς ελέγχου. Οι θεωρίες ετικετοποίησης και κοινωνικού ελέγχου έχουν επισημάνει ότι ομάδες μειωμένης κοινωνικής ισχύος τείνουν να υπόκεινται σε εντονότερη επιτήρηση και αυστηρότερη ποινική διαχείριση, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα μετατροπής μιας παραβατικής πράξης σε εγκλεισμό (Becker, 1963· Garland, 2001). Υπό αυτή την έννοια, η υπηκοότητα και η ιθαγένεια λειτουργούν ως δείκτες διασταύρωσης κοινωνικών ανισοτήτων και ποινικής επιλεκτικότητας. Η ηλικιακή κατανομή, με συγκέντρωση κοντά στο ανώτερο όριο της ανηλικότητας, αντανακλά το αναπτυξιακό μοτίβο κορύφωσης της παραβατικής εμπλοκής στα μέσα και ύστερα εφηβικά έτη, περίοδο κατά την οποία ενισχύεται η συνομηλική επιρροή και μετασχηματίζονται οι δεσμοί με θεσμικά πλαίσια (Moffitt, 2018). Η φάση αυτή δεν συνεπάγεται αναγκαστικά σταθεροποίηση παραβατικής ταυτότητας, ωστόσο η εμπλοκή με το ποινικό σύστημα σε αυτήν την ηλικία ενδέχεται, υπό συνθήκες στιγματισμού, να επηρεάσει αρνητικά τις μελλοντικές τροχιές (Becker, 1963). Ως προς το ποινικό προφίλ, η κυριαρχία της ληστείας (53,3%), σε συνδυασμό με τη σημαντική παρουσία ανθρωποκτονίας (14,2%) και μεταφοράς λαθρομεταναστών (13,9%), υποδηλώνει ότι ο εγκλεισμός συνδέεται κατά κύριο λόγο με αδικήματα υψηλής σοβαρότητας και κοινωνικής απαξίας. Η σύνθεση αυτή επιβεβαιώνει ότι η στέρηση της ελευθερίας ενεργοποιείται κυρίως σε περιπτώσεις όπου η πράξη αξιολογείται ως ιδιαίτερα επιβαρυντική, στοιχείο που αντανακλά τόσο την ποινική πολιτική όσο και τις κοινωνικές ιεραρχήσεις επικινδυνότητας (Garland, 2001). Ο πληθυσμός των έγκλειστων ανηλίκων εμφανίζεται ως συμπύκνωση έμφυλων διαφοροποιήσεων, οικονομικής αποστέρησης, εκπαιδευτικών ελλειμμάτων και σοβαρότερων μορφών

παραβατικότητας. Ο εγκλεισμός, συνεπώς, δεν αναδεικνύεται ως απλή συνέπεια μεμονωμένων πράξεων, αλλά ως αποτέλεσμα διασταύρωσης κοινωνικής θέσης και θεσμικής διαχείρισης, γεγονός που επιβάλλει μια ερμηνευτική προσέγγιση προσανατολισμένη στη δομική διάσταση της παραβατικότητας ανηλίκων (Merton, 1938/1986· Becker, 1963· Θάνος, 2019).

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ανηλίκων κρατουμένων κατά την είσοδό τους στο κατάστημα κράτησης, η επαγωγική ανάλυση κατέδειξε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος ($X^2=25,501$, $p=.013$), γεγονός που υποδηλώνει ότι η μορφή της παραβατικής εμπλοκής δεν κατανέμεται ομοιόμορφα σε όλες τις σχολικές διαδρομές, αλλά διαφοροποιείται αναλόγως της θέσης που έχει καταλάβει ο ανήλικος εντός του εκπαιδευτικού συστήματος. Το εκπαιδευτικό επίπεδο δεν συνιστά απλώς ένδειξη γνωστικής επίδοσης, αλλά λειτουργεί ως σύνθετος κοινωνικός δείκτης, μέσω του οποίου αποτυπώνονται μορφές θεσμικής ένταξης, βαθμοί πρόσβασης σε πολιτισμικό κεφάλαιο και προσδοκίες κοινωνικής κινητικότητας (Bourdieu, 1986), στοιχεία που επηρεάζουν τη συγκρότηση ταυτοτήτων και στρατηγικών δράσης. Η αυξημένη συγκέντρωση του αδικήματος της ληστείας στους ανηλίκους με εκπαίδευση έως το γυμνάσιο (68,2%) επιτρέπει την ερμηνευτική υπόθεση ότι η συγκεκριμένη κατηγορία δεν ταυτίζεται με πλήρη σχολική αποκοπή, αλλά με μια ενδιάμεση ζώνη εύθραυστης ένταξης, εντός της οποίας η μαθητική ιδιότητα συνυπάρχει με την ανάπτυξη παραβατικών δικτύων. Η θεωρία της διαφορικής συναναστροφής έχει υποστηρίξει ότι η παραβατική συμπεριφορά μαθαίνεται μέσω της συστηματικής επαφής με πρόσωπα που υιοθετούν ορισμούς ευνοϊκούς προς την παραβίαση του νόμου (Sutherland, 1947), ενώ η ένταση και η διάρκεια αυτών των σχέσεων αυξάνουν την πιθανότητα εσωτερίκευσης αντίστοιχων προτύπων. Κατά την εφηβική περίοδο, όπου η συνομηλική ομάδα αναδεικνύεται σε βασικό πεδίο αναγνώρισης και συγκρότησης ταυτότητας, η σχολική παρουσία δεν λειτουργεί αυτομάτως ως προστατευτικός παράγοντας· αντιθέτως, μπορεί να αποτελέσει πλαίσιο εντός του οποίου ενισχύονται μορφές ομαδικής εμπλοκής σε πράξεις βίας ή ιδιοκτησιακής προσβολής. Στην περίπτωση των ανηλίκων με εκπαίδευση έως το δημοτικό, η υψηλότερη συγκέντρωση στο αδίκημα της μεταφοράς λαθρομεταναστών (21,8%) παραπέμπει σε διαφορετική μορφή παραβατικής ένταξης, η οποία συνδέεται περισσότερο με δομημένα παράνομα δίκτυα και λιγότερο με συγκρουσιακές πρακτικές της καθημερινής νεανικής αλληλεπίδρασης. Η θεωρία της διαφοροποιούσας ευκαιρίας επισημαίνει ότι οι

δυνατότητες πρόσβασης σε παράνομα μέσα δεν είναι ισόρροπα κατανομημένες, αλλά εξαρτώνται από τις δομές ευκαιριών που αναπτύσσονται σε συγκεκριμένα κοινωνικά περιβάλλοντα (Cloward & Ohlin, 1960). Σε συνθήκες πρώιμης σχολικής διακοπής και περιορισμένων θεσμικών προοπτικών, η ένταξη σε κυκλώματα παράνομης διακίνησης δύναται να λειτουργήσει ως εναλλακτική στρατηγική οικονομικής επιβίωσης, ιδίως όταν συνδυάζεται με εκτεταμένη υλική αποστέρηση, όπως καταγράφηκε στο εξεταζόμενο δείγμα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα ότι στους ανηλίκους με λυκειακή εκπαίδευση καταγράφονται αυξημένα ποσοστά ανθρωποκτονίας (26,5%) και βιασμού (11,8%), στοιχείο που δεν επιτρέπει την υιοθέτηση μιας απλουστευτικής γραμμικής σχέσης μεταξύ υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου και χαμηλότερης σοβαρότητας αδικήματος. Η θεωρία της δομικής έντασης έχει αναδείξει ότι η εμπειρία αναντιστοιχίας μεταξύ κοινωνικά προβαλλόμενων στόχων και διαθέσιμων θεμιτών μέσων μπορεί να οδηγήσει σε αποκλίνουσες μορφές προσαρμογής (Merton, 1938/1986), ενώ η έμφαση στη σχετική στέρηση και στη βιωμένη ματαίωση φωτίζει τη δυναμική μετατροπής της απογοήτευσης σε επιθετική συμπεριφορά (Agnew, 2006). Η παρατεταμένη σχολική φοίτηση, όταν δεν συνοδεύεται από εμπειρία επιτυχίας ή αναγνώρισης, ενδέχεται να μετατραπεί σε πεδίο συσσώρευσης έντασης, η οποία εκδηλώνεται σε βίαιες ή σεξουαλικά επιθετικές μορφές δράσης. Παράλληλα, η υποπολιτισμική προσέγγιση επιτρέπει να ερμηνευθεί η βίαιη πράξη ως μέσο συγκρότησης εναλλακτικής ταυτότητας σε πλαίσια όπου η θεσμική αναγνώριση βιώνεται ως περιορισμένη (Cohen, 1955). Η διατήρηση της μαθητικής ιδιότητας δεν αποκλείει τη συγκρότηση παράλληλων αξιακών κωδίκων, εντός των οποίων η επιθετικότητα αποκτά θετικό συμβολικό περιεχόμενο και λειτουργεί ως μηχανισμός εσωτερικής συνοχής της ομάδας. Ωστόσο, η συσχέτιση εκπαιδευτικού επιπέδου και είδους αδικήματος δεν μπορεί να ερμηνευθεί αιτιοκρατικά. Το μορφωτικό υπόβαθρο διαπλέκεται με την οικονομική κατάσταση, την ιθαγένεια και τη δομή της οικογένειας, διαμορφώνοντας ένα πλέγμα κοινωνικών όρων που επηρεάζουν τη συγκρότηση κοινωνικών δεσμών και την πρόσβαση σε θεσμικούς πόρους. Η θεωρία του κοινωνικού δεσμού έχει υπογραμμίσει ότι η αποδυνάμωση της προσκόλλησης σε βασικούς θεσμούς, όπως το σχολείο, περιορίζει την εσωτερίκευση των κανόνων και αυξάνει την πιθανότητα παραβατικής συμπεριφοράς (Hirschi, 1969). Στο εξεταζόμενο δείγμα, όπου η οικονομική αποστέρηση εμφανίζεται σχεδόν καθολική, η σχολική διαδρομή πρέπει να ιδωθεί ως στοιχείο ενός ευρύτερου συστήματος ανισοτήτων που παράγει διαφοροποιημένες

τροχιές παραβατικής εμπλοκής. Συνεπώς, η διαφοροποίηση του πρωτεύοντος αδικήματος ανά εκπαιδευτικό επίπεδο αναδεικνύει ότι ο εγκλεισμός ανηλίκων δεν αποτελεί ομοιογενή κατάληξη, αλλά έκβαση ετερογενών σχολικών και κοινωνικών διαδρομών, εντός των οποίων η μορφή της παραβατικής δράσης διαμεσολαβείται από εμπειρίες ένταξης, ματαίωσης και πρόσβασης σε δίκτυα. Η ενίσχυση ουσιαστικών δεσμών ένταξης και αναγνώρισης στο σχολικό πλαίσιο καθίσταται, υπό το πρίσμα αυτό, κρίσιμη προϋπόθεση για την πρόληψη της σοβαρής παραβατικής κλιμάκωσης.

Όσον αφορά στο φύλο των ανηλίκων κρατουμένων και στη συσχέτισή του με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, η επαγωγική ανάλυση ανέδειξε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των κατανομών ($X^2=25,066$, $p=.000$), γεγονός που καταδεικνύει ότι η μορφή της παραβατικής εμπλοκής διαμεσολαβείται από έμφυλα πρότυπα κοινωνικοποίησης και από διαφοροποιημένες τροχιές ποινικής αξιολόγησης. Οι άρρενες ανήλικοι εμφανίζουν σαφώς υψηλότερο ποσοστό στη ληστεία (58,4% έναντι 28,6%), ενώ οι θήλεις καταγράφουν συγκριτικά αυξημένη συμμετοχή στην ανθρωποκτονία (35,7% έναντι 14,1%) και στην κλοπή (35,7% έναντι 5,9%). Παράλληλα, τα αδικήματα του βιασμού και της μεταφοράς λαθρομεταναστών αφορούν αποκλειστικά άρρενες ανηλίκους στο εξεταζόμενο δείγμα. Η υπερεκπροσώπηση των αγοριών στα ιδιοκτησιακά εγκλήματα με στοιχείο βίας συνάδει με το αναπτυξιακό υπόδειγμα της εξωτερικευμένης ανδρικής παραβατικότητας, σύμφωνα με το οποίο οι άρρενες έφηβοι τείνουν να εκδηλώνουν δημόσια ορατές, συγκρουσιακές μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Moffitt, 2018). Η έμφυλη κοινωνικοποίηση, στο πλαίσιο της οποίας η επιβολή, η ανάληψη ρίσκου και η διαχείριση της σύγκρουσης ενθαρρύνονται ως συστατικά στοιχεία της ανδρικής ταυτότητας, λειτουργεί ως υπόστρωμα ερμηνείας της αυξημένης συμμετοχής σε ληστρικές πρακτικές. Η προσέγγιση του «εγκλήματος ως συγκρότηση ανδρισμού» υπογραμμίζει ότι η παραβατική πράξη δύναται να λειτουργήσει ως μέσο επιβεβαίωσης έμφυλης ταυτότητας σε συνθήκες κοινωνικής ματαίωσης (Messerschmidt, 1993). Η αυξημένη αναλογία ανθρωποκτονιών και κλοπών στις θήλεις, αν και αφορά μικρό απόλυτο αριθμό περιπτώσεων, δεν μπορεί να αγνοηθεί. Η σχετική βιβλιογραφία έχει επισημάνει ότι η παραβατικότητα των κοριτσιών συχνά συνδέεται με σύνθετα βιώματα θυματοποίησης, οικογενειακής αστάθειας και σωρευτικής ευαλωτότητας (Zahn et al., 2010). Η διαφοροποίηση του αδικήματος δεν θα πρέπει, συνεπώς, να ιδωθεί ως ένδειξη «εξίσωσης» των φύλων στην παραβατικότητα, αλλά ως αντανάκλαση διαφορετικών κοινωνικών διαδρομών και

μορφών εμπλοκής με το ποινικό σύστημα. Η υπηκοότητα και η ιθαγένεια αναδείχθηκαν επίσης ως μεταβλητές με ισχυρή στατιστική συσχέτιση προς το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος (Πίνακες 22 και 23, $p=.000$), γεγονός που επιβάλλει μια προσεκτική, μη πολιτισμικά ουσιοκρατική ερμηνεία. Οι Έλληνες υπήκοοι εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό στη ληστεία (71,4%), ενώ οι ανήλικοι ασιατικής υπηκοότητας παρουσιάζουν αυξημένη συμμετοχή τόσο στην ανθρωποκτονία (26,2%) όσο και, κυρίως, στη μεταφορά λαθρομεταναστών (38,1%). Αντίστοιχα, σε επίπεδο ιθαγένειας, οι Ρομά καταγράφουν ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό στη ληστεία (76,7%), ενώ οι ανήλικοι αφρικανικής και ασιατικής ιθαγένειας συγκεντρώνουν αυξημένα ποσοστά στη μεταφορά λαθρομεταναστών (36,2%). Τα ευρήματα αυτά δεν μπορούν να ερμηνευθούν ως αντανάκλαση έμφυτων ή πολιτισμικών χαρακτηριστικών, αλλά πρέπει να ενταχθούν στο πλαίσιο της κοινωνικής περιθωριοποίησης και της θεσμικής επιλεκτικότητας. Η θεωρία της ετικετοποίησης έχει αναδείξει ότι ομάδες μειωμένης κοινωνικής ισχύος υπόκεινται συχνότερα σε εντονότερη επιτήρηση και αυστηρότερη ποινική διαχείριση (Becker, 1963), ενώ η ανάλυση του ποινικού κράτους έχει καταδείξει ότι οι μηχανισμοί ελέγχου συχνά συγκεντρώνονται σε πληθυσμούς που βρίσκονται σε καθεστώς επισφάλειας (Wacquant, 2009). Η υπερεκπροσώπηση Ρομά και αλλοδαπών ανηλίκων σε συγκεκριμένες κατηγορίες αδικημάτων πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα της άνισης πρόσβασης σε εκπαίδευση, εργασιακές ευκαιρίες και θεσμική προστασία, καθώς και της αυξημένης ορατότητάς τους στους μηχανισμούς επιτήρησης. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η συγκέντρωση αλλοδαπών ανηλίκων στο αδίκημα της μεταφοράς λαθρομεταναστών, καθώς το εύρημα αυτό συνδέεται με διακρατικές μεταναστευτικές ροές και με την ανάπτυξη παραοικονομικών δικτύων, εντός των οποίων ανήλικοι σε επισφαλή θέση ενδέχεται να εντάσσονται ως «χαμηλού ρίσκου» εκτελεστικοί κρίκοι. Η θεωρία της διαφοροποιούσας ευκαιρίας επιτρέπει να ερμηνευθεί η εμπλοκή αυτή ως αποτέλεσμα πρόσβασης σε συγκεκριμένες παράνομες δομές ευκαιριών που αναπτύσσονται σε μεταναστευτικά περιβάλλοντα (Cloward & Ohlin, 1960). Η διαφοροποίηση του πρωτεύοντος αδικήματος ως προς το φύλο, την υπηκοότητα και την ιθαγένεια αναδεικνύει ότι ο εγκλεισμός ανηλίκων αποτελεί σημείο διασταύρωσης έμφυτων προτύπων, κοινωνικοοικονομικής επισφάλειας και θεσμικών πρακτικών ελέγχου. Οι μεταβλητές αυτές δεν λειτουργούν μεμονωμένα, αλλά συγκροτούν ένα πλέγμα ανισοτήτων, εντός του οποίου ορισμένες κατηγορίες ανηλίκων καθίστανται περισσότερο εκτεθειμένες τόσο σε συγκεκριμένες μορφές παραβατικής εμπλοκής όσο και σε αυστηρότερη ποινική διαχείριση.

Όσον αφορά στην οικονομική κατάσταση των ανηλίκων κρατουμένων και στη συσχέτισή της με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, τα αποτελέσματα της επαγωγικής ανάλυσης ανέδειξαν ιδιαίτερα ισχυρή στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ($X^2=39,191$, $p=.000$), γεγονός που υποδηλώνει ότι η μορφή της παραβατικής εμπλοκής συνδέεται με το επίπεδο οικονομικής επισφάλειας. Στο εξεταζόμενο δείγμα, όπου το 96,0% των ανηλίκων χαρακτηρίζεται ως άπορο, η ληστεία εμφανίζεται σε υψηλότερο ποσοστό στους άπορους (57,9%) σε σύγκριση με όσους λάμβαναν οικονομική βοήθεια από γονείς ή εργάζονταν (30,0%), ενώ η μεταφορά λαθρομεταναστών αφορά αποκλειστικά την κατηγορία των άπορων (15,4%). Αντιστρόφως, το αδίκημα του βιασμού εμφανίζεται σε συντριπτικά υψηλότερο ποσοστό στην κατηγορία των μη άπορων (50,0% έναντι 4,0%), εύρημα που, λόγω του περιορισμένου απόλυτου αριθμού περιπτώσεων, απαιτεί ιδιαίτερη ερμηνευτική επιφύλαξη. Η σύνδεση οικονομικής αποστέρησης και ληστρικών πρακτικών μπορεί να ιδωθεί υπό το πρίσμα της θεωρίας της δομικής έντασης, σύμφωνα με την οποία η αναντιστοιχία μεταξύ κοινωνικά επιβεβλημένων στόχων και διαθέσιμων θεμιτών μέσων επίτευξής τους δημιουργεί πίεση για την υιοθέτηση αποκλινοσών στρατηγικών (Merton, 1938/1986). Σε συνθήκες εκτεταμένης φτώχειας και περιορισμένων ευκαιριών απασχόλησης, ιδίως για νεαρά άτομα χαμηλού εκπαιδευτικού κεφαλαίου, η ληστεία δύναται να εκλαμβάνεται ως άμεσο και «αποτελεσματικό» μέσο απόκτησης πόρων. Η γενικευμένη παρουσία οικονομικής επισφάλειας στο δείγμα ενισχύει την ερμηνεία ότι ο εγκλεισμός δεν κατανέμεται τυχαία, αλλά συγκεντρώνεται σε πληθυσμούς με περιορισμένες δομικές δυνατότητες ένταξης. Παράλληλα, η αποκλειστική σχεδόν συσχέτιση της μεταφοράς λαθρομεταναστών με άπορους ανηλικούς υποδηλώνει ότι η ένταξη σε τέτοιου τύπου παράνομα δίκτυα ενδέχεται να λειτουργεί ως στρατηγική επιβίωσης σε περιβάλλοντα έντονης οικονομικής πίεσης. Η θεωρία της διαφοροποιούσας ευκαιρίας επισημαίνει ότι η πρόσβαση σε συγκεκριμένες μορφές παράνομης δραστηριότητας εξαρτάται από τις δομές ευκαιριών που αναπτύσσονται σε τοπικά και διακρατικά περιβάλλοντα (Cloward & Ohlin, 1960). Σε αυτό το πλαίσιο, η οικονομική αποστέρηση δεν οδηγεί αυτομάτως σε οποιαδήποτε μορφή παραβατικότητας, αλλά σε εκείνες που είναι προσβάσιμες και οργανωμένες στο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον. Η οικογενειακή δομή εξετάστηκε μέσα από επιμέρους δείκτες, όπως ο αριθμός αδελφών και η ύπαρξη εν ζωή και των δύο γονέων. Ως προς τον αριθμό αδελφών, δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος ($p=.336$), γεγονός που

υποδηλώνει ότι η πολυμελής οικογένεια, παρότι αποτελεί συχνό χαρακτηριστικό του δείγματος, δεν διαφοροποιεί άμεσα τη μορφή της ποινικής εμπλοκής. Αντιθέτως, ως προς την ύπαρξη εν ζωή και των δύο γονέων καταγράφηκε οριακά στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ($X^2=10,084$, $p=.039$). Οι ανήλικοι με και τους δύο γονείς εν ζωή εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό στη ληστεία (58,0%), ενώ όσοι έχουν έναν ή κανέναν γονέα εν ζωή εμφανίζουν αυξημένο ποσοστό στη μεταφορά λαθρομεταναστών (36,8%). Τα ευρήματα αυτά δεν επιτρέπουν αιτιοκρατικές γενικεύσεις, καθώς η απώλεια γονέα πιθανόν διασταυρώνεται με άλλες μεταβλητές, όπως η υπηκοότητα ή η οικονομική κατάσταση. Ωστόσο, η θεωρία του κοινωνικού δεσμού επισημαίνει ότι η αποδυνάμωση των δεσμών με πρωτογενείς φορείς κοινωνικοποίησης μειώνει την εσωτερίκευση κανόνων και αυξάνει την πιθανότητα αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Hirschi, 1969). Η οικογένεια, ως βασικός φορέας εποπτείας και συναισθηματικής στήριξης, όταν αποδυναμώνεται, ενδέχεται να περιορίζει τη δυνατότητα έγκαιρης παρέμβασης και καθοδήγησης. Η ηλικιακή μεταβλητή, εξεταζόμενη μέσω του έτους γέννησης, δεν εμφάνισε στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος ($p=.067$), γεγονός που επιβεβαιώνει ότι, εντός του στενού ηλικιακού φάσματος της ανηλικότητας, οι διαφοροποιήσεις ως προς το αδίκημα δεν εξαρτώνται πρωτίστως από μικρές χρονολογικές μεταβολές. Η συγκέντρωση των γεννήσεων στα έτη 2005–2008 απλώς επιβεβαιώνει την κορύφωση της σοβαρής παραβατικότητας στα μέσα και ύστερα εφηβικά έτη, όπως έχει υποστηριχθεί στο αναπτυξιακό μοντέλο της εφηβικής καμπύλης εγκληματικότητας (Moffitt, 2018). Η ανάλυση της οικονομικής και οικογενειακής διάστασης αναδεικνύει ότι ο εγκλεισμός ανηλίκων συνδέεται με ένα πλέγμα κοινωνικοοικονομικών περιορισμών, εντός του οποίου η φτώχεια, η επισφάλεια και η ενδεχόμενη αποδυνάμωση οικογενειακών δεσμών λειτουργούν σωρευτικά. Η μορφή του πρωτεύοντος αδικήματος διαφοροποιείται όχι απλώς ως ατομική επιλογή, αλλά ως κοινωνικά διαμεσολαβημένη στρατηγική, η οποία διαμορφώνεται στο πεδίο των διαθέσιμων πόρων, των οικογενειακών στηρίξεων και των ευκαιριών – νόμιμων και παράνομων – που προσφέρονται στον ανήλικο.

Όσον αφορά στη συμπεριφορά των ανηλίκων κρατουμένων εντός του καταστήματος κράτησης, τα ευρήματα της επαγωγικής ανάλυσης αναδεικνύουν ότι η θεσμική προσαρμογή δεν κατανέμεται ομοιόμορφα, αλλά διαφοροποιείται σημαντικά ανάλογα με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, το εκπαιδευτικό επίπεδο, τον αριθμό αδελφών και το θρήσκευμα. Παρότι η πλειονότητα των ανηλίκων (83,1%)

εμφανίζει «καλή» συμπεριφορά, το ποσοστό των πειθαρχικών παραπτωμάτων (16,9%) δεν είναι αμελητέο και αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς υποδηλώνει διαφοροποιήσεις στη σχέση υποκειμένου και θεσμικού πλαισίου. Η συσχέτιση μεταξύ είδους πρωτεύοντος αδικήματος και συμπεριφοράς εντός του καταστήματος αναδείχθηκε στατιστικά σημαντική ($X^2=11,517$, $p=.021$). Οι ανήλικοι που έχουν καταδικαστεί για ληστεία εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό πειθαρχικών παραπτωμάτων (22,4%), ενώ όσοι έχουν εμπλακεί σε ανθρωποκτονία ή βιασμό παρουσιάζουν χαμηλότερα ή μηδενικά ποσοστά πειθαρχικών κυρώσεων. Το εύρημα αυτό αποδομεί τη διαδεδομένη υπόθεση ότι η σοβαρότητα του αδικήματος συνεπάγεται κατ' ανάγκην αυξημένη δυσκολία θεσμικής προσαρμογής. Αντιθέτως, υποδηλώνεται ότι η καθημερινή διαχείριση της κράτησης σχετίζεται περισσότερο με πρότυπα αλληλεπίδρασης και συμπεριφοράς εντός του θεσμικού μικρόκοσμου παρά με τη βαρύτητα της αρχικής πράξης. Η ερμηνεία της συμπεριφοράς εντός του σωφρονιστικού πλαισίου δεν μπορεί να περιοριστεί σε ατομικά χαρακτηριστικά. Το κατάστημα κράτησης συγκροτεί, κατά τη φουκωική ανάλυση, έναν χώρο πειθαρχικής επιτήρησης, όπου η συμμόρφωση, η υπακοή και η αξιολόγηση οργάνωνται μέσα από κανονιστικούς μηχανισμούς (Foucault, 1977). Η «καλή διαγωγή» δεν συνιστά απλώς δείκτη εσωτερικευμένης μεταμέλειας, αλλά ενδέχεται να αποτελεί στρατηγική προσαρμογής σε ένα περιβάλλον όπου η συμπεριφορά συνδέεται με προνόμια, διευκολύνσεις ή ευνοϊκές αξιολογήσεις. Υπό αυτή την έννοια, η θεσμική προσαρμογή μπορεί να ιδωθεί ως διαπραγμάτευση θέσης εντός ενός πειθαρχικού πεδίου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συσχέτιση μεταξύ εκπαιδευτικού επιπέδου και συμπεριφοράς εντός του καταστήματος ($X^2=8,710$, $p=.033$). Τα δεδομένα υποδεικνύουν ότι όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο μειώνεται το ποσοστό «καλής» συμπεριφοράς και αυξάνονται τα πειθαρχικά παραπτώματα. Ενώ οι ανήλικοι που δεν φοίτησαν καθόλου ή έχουν ολοκληρώσει μόνο το δημοτικό εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά καλής διαγωγής (89,6% και 86,7% αντίστοιχα), οι απόφοιτοι γυμνασίου και λυκείου εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά (76,1% και 72,5%). Το εύρημα αυτό αντιστρατεύεται την απλουστευτική παραδοχή ότι η εκπαίδευση λειτουργεί πάντοτε ως προστατευτικός παράγοντας εντός της κράτησης. Μία πιθανή ερμηνευτική κατεύθυνση συνδέεται με τη διαφορετική αντίληψη της θεσμικής αυθεντίας και των κανόνων. Ανήλικοι με υψηλότερο μορφωτικό κεφάλαιο ενδέχεται να εμφανίζουν αυξημένη κριτική στάση απέναντι στο σωφρονιστικό καθεστώς ή να αντιδρούν περισσότερο σε περιορισμούς που βιώνονται ως άδικοι ή δυσανάλογοι.

Παράλληλα, η θεωρία του κοινωνικού δεσμού υπογραμμίζει ότι η ποιότητα της προσκόλλησης σε θεσμούς επηρεάζει τη συμμόρφωση (Hirschi, 1969). Η προγενέστερη σχολική εμπειρία, εφόσον έχει συνοδευτεί από ματαίωση ή αποτυχία, ενδέχεται να επηρεάζει και τη στάση απέναντι σε νέους θεσμούς ελέγχου. Στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση καταγράφηκε και ως προς τον αριθμό αδελφών ($X^2=11,780, p=.008$). Οι ανήλικοι με περισσότερα από τέσσερα αδέρφια εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό πειθαρχικών παραπτώματων (28,0%), σε σύγκριση με όσους προέρχονται από μικρότερες οικογένειες. Η πολυμελής οικογένεια δεν συνδέθηκε με το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος, ωστόσο φαίνεται να σχετίζεται με τη θεσμική προσαρμογή. Η εμπειρία ανατροφής σε περιβάλλον περιορισμένων πόρων και πιθανής μειωμένης εξατομικευμένης εποπτείας ενδέχεται να επηρεάζει πρότυπα διαχείρισης εξουσίας και κανόνων, τα οποία μεταφέρονται και στο πλαίσιο της κράτησης. Ανάλογη διαφοροποίηση παρατηρήθηκε και ως προς το θρήσκευμα ($X^2=5,208, p=.022$), με τους χριστιανούς ορθόδοξους να εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό πειθαρχικών παραπτώματων (21,3%) σε σύγκριση με τους μουσουλμάνους (11,2%). Το εύρημα αυτό δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως πολιτισμικό χαρακτηριστικό, αλλά οφείλει να εξεταστεί σε συνάρτηση με άλλες μεταβλητές, όπως η υπηκοότητα, η μορφή αδικήματος και η θέση εντός του θεσμικού πλαισίου. Οι κατηγορίες θρησκευμάτων λειτουργούν συχνά ως δείκτες κοινωνικής διαστρωμάτωσης και όχι ως αυτοτελείς αιτιώδεις παράγοντες. Τέλος, η αύξηση των εισαγωγών κατά τα έτη 2023–2024 και η ταυτόχρονη μεταβολή στη σύνθεση των πρωτευόντων αδικημάτων – με ενίσχυση των ληστειών και μείωση των ανθρωποκτονιών – αναδεικνύουν ότι ο εγκλεισμός ανηλίκων αποτελεί δυναμικό και ιστορικά μεταβαλλόμενο φαινόμενο. Η ποινική πολιτική, οι πρακτικές αστυνόμευσης και οι κοινωνικές συνθήκες επηρεάζουν άμεσα τη ροή και τη σύνθεση του πληθυσμού εγκλεισμού (Garland, 2001· Wacquant, 2009). Η η ανάλυση της συμπεριφοράς εντός του καταστήματος κράτησης και των συναφών μεταβλητών επιβεβαιώνει ότι ο εγκλεισμός δεν αποτελεί απλώς τελικό στάδιο ποινικής διαχείρισης, αλλά ενεργό πεδίο αναδιαμόρφωσης ταυτοτήτων και σχέσεων εξουσίας. Η θεσμική προσαρμογή διαμεσολαβείται από κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο, από προγενέστερες εμπειρίες ένταξης ή αποκλεισμού και από τη δομή του ίδιου του σωφρονιστικού περιβάλλοντος. Η κατανόηση αυτής της δυναμικής καθίσταται κρίσιμη, εφόσον η ποιότητα της εμπειρίας εγκλεισμού μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά τις μελλοντικές τροχιές κοινωνικής επανένταξης ή, αντιθέτως, αναπαραγωγής της παραβατικής ταυτότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπεράσματα από την απογραφική μελέτη των ανηλίκων παραβατών (2019–2024)

Η συνολική αποτύπωση της παραβατικότητας ανηλίκων κατά την εξαετία 2019–2024 συγκροτεί την εικόνα ενός φαινομένου που, μετά τη σχετική κάμψη του 2020, εμφανίζει σταθερή και στη συνέχεια επιταχυνόμενη ενίσχυση, η οποία κορυφώνεται το 2024, ενώ παράλληλα διατηρεί σαφή έμφυλη και ηλικιακή συγκέντρωση, καθώς και διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς, ανάλογα με το είδος των αδικημάτων.

Διαχρονική εξέλιξη υποθέσεων και ανηλίκων παραβατών

Η περίοδος 2019–2024 καταλήγει σε έντονη κλιμάκωση, με το 2024 να λειτουργεί ως έτος κορύφωσης τόσο ως προς τις υποθέσεις όσο και ως προς τον αριθμό των καταγεγραμμένων ανηλίκων παραβατών.

- Οι υποθέσεις αυξάνονται καθαρά μετά το 2020 και φτάνουν στο υψηλότερο επίπεδο το 2024 (11.084), γεγονός που υποδηλώνει μετατόπιση από μια «ήπια» μετα-πανδημική ανάκαμψη σε μια επιταχυνόμενη δυναμική καταγραφής.
- Οι ανήλικοι παραβάτες ακολουθούν αντίστοιχα αυξητική τροχιά, με την πιο έντονη άνοδο να καταγράφεται το 2024 (14.737), στοιχείο που δείχνει ότι η αύξηση δεν αφορά μόνο τον αριθμό υποθέσεων αλλά και τον όγκο συμμετοχής ανηλίκων.

- Η σωρευτική εικόνα της εξαιτίας (38.042 υποθέσεις και 46.920 ανήλικοι παραβάτες) τεκμηριώνει ότι η περίοδος χαρακτηρίζεται από «διεύρυνση» του καταγεγραμμένου πεδίου παραβατικότητας ανηλίκων, όχι απλώς από μεμονωμένες αιχμές.

Υψηλότητα: αναλογία ημεδαπών–αλλοδαπών και μεταβολή προς το τέλος της περιόδου

Η παραβατικότητα ανηλίκων εμφανίζεται κατά πλειονότητα ημεδαπή, ωστόσο το 2024 καταγράφεται έντονη αύξηση και στους αλλοδαπούς, στοιχείο που μεταβάλλει αισθητά τη σύνθεση του συνόλου στα δύο τελευταία έτη.

- Οι ημεδαποί συγκροτούν το μεγαλύτερο μέρος της εξαιτίας (34.975, δηλαδή 74,5%), με έντονη επιτάχυνση το 2024 (10.177), γεγονός που δείχνει ότι η κορύφωση δεν είναι «περιφερειακή» αλλά αφορά τον βασικό κορμό του φαινομένου.
- Οι αλλοδαποί, αν και μειώνονται έως το 2021, εμφανίζουν απότομη άνοδο το 2023 και ιδιαίτερα το 2024 (4.544), συγκροτώντας το 25,5% της εξαιτίας (11.945) και σηματοδοτώντας μια νέα ένταση στο τέλος της περιόδου.
- Η απόκλιση των καμπυλών (ήπια μεταβολή νωρίς, απότομη κλίση αργά) υποδεικνύει ότι οι μηχανισμοί καταγραφής και οι κοινωνικές συνθήκες που επηρεάζουν την παραβατικότητα δεν παραμένουν σταθεροί σε όλη την εξαιτία.

Φύλο: σταθερή υπεροχή αρρένων με ταυτόχρονη αύξηση θηλέων στο τέλος της περιόδου

Η παραβατικότητα ανηλίκων συγκροτείται διαχρονικά ως φαινόμενο με σαφή υπεροχή των αγοριών, ενώ τα κορίτσια παραμένουν αριθμητικά μειοψηφικά, παρότι καταγράφουν αξιοσημείωτη αύξηση μετά το 2023.

- Οι άρρενες ανήλικοι παραβάτες αποτελούν το 90% της εξαιτίας (42.235), κορυφώνοντας το 2024 (12.956), γεγονός που τεκμηριώνει ότι η μεγάλη αύξηση της τελευταίας χρονιάς είναι κυρίως «ανδρική».
- Οι θήλεις ανήλικες αποτελούν το 10% της εξαιτίας (4.685), με καθαρή μεταστροφή το 2023 και ιδίως το 2024 (1.812), στοιχείο που υποδεικνύει ότι προς το τέλος της περιόδου μεταβάλλεται, έστω μερικώς, το φύλο-ειδικό προφίλ της καταγραφής.

- Η συνύπαρξη σταθερής έμφυλης ανισορροπίας και πρόσφατης αύξησης των θηλέων δείχνει ότι το φύλο λειτουργεί ως δομικός άξονας διαφοροποίησης, χωρίς όμως να αποκλείονται νέες τάσεις.

Ηλικιακές ομάδες: κυριαρχία 15–18 με ενδείξεις διεύρυνσης στην ομάδα 8–14

Η παραβατικότητα ανηλίκων εμφανίζεται κατά κύριο λόγο εφηβική (15–18), ωστόσο καταγράφεται ενίσχυση και στις μικρότερες ηλικίες, ιδίως μετά το 2022, γεγονός που διαφοροποιεί τη συζήτηση για τον χρόνο «πρώτης εμπλοκής».

- Η ομάδα 15–18 συγκροτεί τη μεγάλη πλειονότητα (83,8%), με εντυπωσιακή κορύφωση το 2024 (12.050), γεγονός που τεκμηριώνει ότι το φαινόμενο παραμένει πρωτίστως όψιμης εφηβικής ηλικίας.
- Η ομάδα 8–14, αν και μειοψηφική (16,2% στην εξαετία), αυξάνει αισθητά το 2023 και 2024 (2.733), στοιχείο που υποδηλώνει τάση πρώιμης εμπλοκής σε καταγεγραμμένες παραβατικές συμπεριφορές.
- Η ταυτόχρονη αύξηση και των δύο ομάδων προς το τέλος της περιόδου υποδεικνύει διεύρυνση, όχι απλώς μετατόπιση, της ηλικιακής βάσης της καταγραφής.

Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας

Η κατηγορία εμφανίζει σαφή κλιμάκωση προς το τέλος της περιόδου, συγκροτώντας μια εικόνα εντεινόμενων ρήξεων ανηλίκων με θεσμούς ελέγχου και δημόσιας εξουσίας.

- Η αύξηση κορυφώνεται το 2024 (169 υποθέσεις, 314 ανήλικοι), γεγονός που δείχνει ότι η θεσμική «τριβή» αποτυπώνεται όλο και συχνότερα στην καταγραφή.
- Το προφίλ είναι κυρίως άρρεν και 15–18 (94,4% άρρενες, 88,7% ηλικία 15–18), στοιχείο που εναρμονίζεται με τη γενική εικόνα της εφηβικής παραβατικότητας.
- Η πλειοψηφία είναι ημεδαποί (71,5%), κάτι που υποδεικνύει ότι η συγκεκριμένη κατηγορία λειτουργεί κυρίως ως εσωτερικό πεδίο κοινωνικο-θεσμικής σύγκρουσης.

Παραβάσεις σχετικές με το νόμισμα

Η κατηγορία παραμένει ποσοτικά περιορισμένη, ωστόσο εμφανίζει αυξητική τάση με κορύφωση το 2024, γεγονός που υποδηλώνει περιστασιακή αλλά υπαρκτή διείσδυση ανηλίκων σε πρακτικές οικονομικής απάτης/παραχάραξης.

- Η συγκέντρωση στο 2024 (18 υποθέσεις, 25 ανήλικοι) δείχνει ότι, παρά το μικρό μέγεθος, υπάρχει ενίσχυση προς το τέλος της περιόδου.
- Η παρουσία της ομάδας 8–14 είναι αξιοσημείωτη (30,8%), στοιχείο που υποδεικνύει ότι ορισμένες μορφές «οικονομικής» παραβατικότητας δεν περιορίζονται αποκλειστικά στην όψιμη εφηβεία.
- Το προφίλ παραμένει κυρίως ημεδαπό και άρρεν (70,7% ημεδαποί, 92,3% άρρενες).

Παραβάσεις σχετικές με τα υπομνήματα

Η κατηγορία εμφανίζει συνολικά μεγάλη έκταση, αλλά με καθοδική πορεία προς το 2024, ενώ ταυτόχρονα συγκροτεί εξαιρετικά διακριτό προφίλ ως προς την υπηκοότητα/καταγωγή, γεγονός που παραπέμπει σε λειτουργίες ταυτοποίησης, εγγράφων και διοικητικής νομιμοποίησης.

- Παρά το υψηλό συνολικό μέγεθος στην εξαετία (589 υποθέσεις, 739 ανήλικοι), το 2024 καταγράφεται σημαντική μείωση (47 υποθέσεις, 54 ανήλικοι), στοιχείο που υποδεικνύει μεταβολή στη ροή ή στον τρόπο καταγραφής.
- Η σχεδόν καθολική υπεροχή αλλοδαπών (96,7%) δείχνει ότι η συγκεκριμένη κατηγορία συνδέεται έντονα με μεταναστευτικές/διοικητικές διαδρομές, περισσότερο απ' ό,τι με «κλασικά» μοτίβα παραβατικότητας ανηλίκων.
- Η αυξημένη παρουσία θηλέων (19,1%) σε σχέση με άλλες κατηγορίες υποδεικνύει ότι τα έμφυλα μοτίβα δεν είναι ομοιόμορφα σε όλα τα είδη αδικημάτων.

Παραβάσεις σχετικές με την απονομή της δικαιοσύνης

Η κατηγορία παραμένει μικρή, αλλά εμφανίζει αιχμή το 2024, γεγονός που υποδηλώνει πρόσφατη ενίσχυση συμπεριφορών που σχετίζονται με παρεμπόδιση, παραβίαση ή παραπλάνηση διαδικασιών δικαιοσύνης.

- Η απότομη αύξηση το 2024 (22 υποθέσεις, 29 ανήλικοι) συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη δείχνει μη γραμμική εξέλιξη και πιθανή συγκυριακή ενίσχυση.

- Η αυξημένη συμμετοχή θηλέων (30%) σε μια κατά τα άλλα «ανδροκρατούμενη» στατιστικά εικόνα υποδεικνύει διαφοροποιήσεις ανά κατηγορία.
- Η πλειονότητα 15–18 (84%) ενισχύει την εικόνα ότι τέτοιες συμπεριφορές αναδύονται κυρίως στην όψιμη εφηβεία.

Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα

Η κατηγορία αποτυπώνει περιορισμένη αλλά κρίσιμη παρουσία ανηλίκων σε υψηλής επικινδυνότητας συμπεριφορές, με ηλικιακή διασπορά που υποδεικνύει ότι ο κίνδυνος δεν αφορά αποκλειστικά τους μεγαλύτερους εφήβους.

- Η ύπαρξη σημαντικού ποσοστού 8–14 (31,5%) δείχνει ότι οι πρακτικές υψηλού κινδύνου δεν είναι αποκλειστικά «ώριμες» εφηβικές συμπεριφορές.
- Η εξαιρετικά υψηλή υπεροχή αρρένων (97,2%) υποδεικνύει ότι η επικινδυνότητα, όπως καταγράφεται εδώ, είναι έντονα έμφυλα φορτισμένη.
- Η διακύμανση ανά έτος, με υψηλή τιμή υποθέσεων το 2024 (32) αλλά και αξιοσημείωτη αύξηση ανηλίκων το 2022 (72), υποδεικνύει αστάθεια και ανάγκη προσεκτικής παρακολούθησης.

Παραβάσεις κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών

Παρότι μικρή κατηγορία, εμφανίζει απότομη αύξηση το 2024, γεγονός που επιτρέπει να συναχθεί ότι οι παραβατικές πρακτικές στον δημόσιο χώρο και στη χρήση οχημάτων/δικύκλων ενισχύονται πρόσφατα.

- Η κορύφωση το 2024 (20 υποθέσεις, 28 ανήλικοι) συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη δείχνει σαφή πρόσφατη ενδυνάμωση.
- Η κυριαρχία 15–18 (77%) υποδεικνύει ότι η εμπλοκή συνδέεται με ηλικίες αυξημένης κινητικότητας και πρόσβασης σε μέσα μεταφοράς.
- Το προφίλ παραμένει κυρίως άρρεν και ημεδαπό (95,8% άρρενες, 81,3% ημεδαποί).

Εγκλήματα κατά της ζωής

Η κατηγορία παραμένει αριθμητικά μικρή, ωστόσο συγκροτεί κρίσιμο δείκτη θανατηφόρας ή δυνητικά θανατηφόρας βίας στην ανήλικη ηλικία, με έντονη συγκέντρωση στην ομάδα 15–18.

- Η σχεδόν καθολική συγκέντρωση στους 15–18 (97%) δείχνει ότι τα βαρύτερα βίαια εγκλήματα συνδέονται κυρίως με την όψιμη εφηβεία.
- Η σχεδόν ισόρροπη αναλογία ημεδαπών–αλλοδαπών (48,5%–51,5%) διαφοροποιεί το προφίλ από άλλες κατηγορίες όπου κυριαρχούν είτε οι ημεδαποί είτε οι αλλοδαποί.
- Η έλλειψη γραμμικής τάσης, με διακυμάνσεις ανά έτος και υψηλότερη τιμή το 2024, υποδεικνύει ότι πρόκειται για πεδίο «σπάνιων αλλά κρίσιμων» γεγονότων, όπου μικρές μεταβολές είναι κοινωνικά πολύ σημαντικές.

Σωματικές βλάβες

Η κατηγορία συγκροτεί εκτεταμένο πεδίο διαπροσωπικής βίας, με εντυπωσιακή αύξηση στα τελευταία δύο έτη, γεγονός που υποδεικνύει κλιμακούμενη ένταση συγκρούσεων στο εφηβικό περιβάλλον.

- Η απότομη αύξηση υποθέσεων και ανηλίκων το 2023–2024 (ιδίως το 2024: 696 υποθέσεις και 1.092 ανήλικοι) δείχνει έντονη πρόσφατη διεύρυνση του φαινομένου.
- Η παρουσία 8–14 σε σημαντική αναλογία (25,5%) υποδεικνύει ότι η βίαιη σύγκρουση δεν περιορίζεται στους μεγαλύτερους εφήβους.
- Η υπεροχή αρρένων (86,7%) παραμένει ισχυρή, αλλά η συμμετοχή θηλέων (13,2%) είναι μεγαλύτερη απ’ ό,τι σε αρκετές άλλες κατηγορίες, στοιχείο που δείχνει ότι η βία «χαμηλότερης» τυπολογικής βαρύτητας έχει ευρύτερη έμφυλη διασπορά.

Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας

Η κατηγορία εμφανίζει σταθερή και επιταχυνόμενη αύξηση, κορυφώνοντας το 2024, γεγονός που υποδεικνύει ενίσχυση συμπεριφορών εξαναγκασμού, απειλής και επιβολής σε εφηβικές σχέσεις ισχύος.

- Η διαρκής άνοδος έως το 2024 (225 υποθέσεις, 304 ανήλικοι) δείχνει ότι πρόκειται για πεδίο που «φουσκώνει» διαχρονικά μέσα στην εξαετία.
- Η κυριαρχία 15–18 (76,4%) συνδέει την κατηγορία με την όψιμη εφηβεία, όπου οι σχέσεις ισχύος και οι συγκρούσεις συχνά αποκτούν πιο «δομημένα» χαρακτηριστικά.

- Η υπεροχή ημεδαπών (85,1%) και αρρένων (87,9%) εναρμονίζεται με το γενικό προφίλ, χωρίς να ακυρώνει την υπαρκτή συμμετοχή αλλοδαπών και θηλέων.

Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής

Η κατηγορία παρουσιάζει ανοδική πορεία προς το τέλος της περιόδου και εμφανίζει συγκριτικά αυξημένη παρουσία μικρότερων ηλικιών, γεγονός που την καθιστά κρίσιμο δείκτη ευαλωτότητας και υψηλής σοβαρότητας συμπεριφορών.

- Η αύξηση υποθέσεων έως το 2024 (98) υποδηλώνει ενδυνάμωση της καταγραφής σοβαρών παραβιάσεων που αφορούν σεξουαλική αυτονομία και προστασία ανηλίκων.
- Η αναλογία 8–14 είναι ιδιαίτερα υψηλή (33,7%) σε σχέση με πολλές άλλες κατηγορίες, στοιχείο που υποδεικνύει ότι η πρώιμη ηλικία δεν εξαιρείται από την εμπλοκή.
- Η πολύ υψηλή υπεροχή αρρένων (93,1%) δείχνει ισχυρό έμφυλο πρόσημο, ενώ η παρουσία αλλοδαπών (25,1%) υποδηλώνει πολυπαραγοντικό υπόβαθρο.

Εγκλήματα κατά της τιμής

Η κατηγορία εμφανίζει έντονη αύξηση μετά το 2022 και κορυφώνεται το 2024, γεγονός που επιτρέπει να συναχθεί ότι οι συγκρούσεις λόγου, υπόληψης και κοινωνικής απαξίωσης αποκτούν αυξανόμενη θέση στην καταγραφή της παραβατικότητας ανηλίκων.

- Η μεταστροφή προς τα υψηλά επίπεδα το 2023–2024 (ιδίως το 2024: 133 υποθέσεις, 172 ανήλικοι) δείχνει πρόσφατη ενίσχυση.
- Η αυξημένη συμμετοχή θηλέων (19%) σε σχέση με πολλές άλλες κατηγορίες υποδεικνύει ότι τα αδικήματα «τιμής» έχουν ευρύτερη έμφυλη διασπορά.
- Η σταθερή υπεροχή 15–18 (72,4%) δείχνει ότι οι εντάσεις υπόληψης και κοινωνικής θέσης κορυφώνονται στην όψιμη εφηβεία.

Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας

Η ιδιοκτησιακή παραβατικότητα αποτελεί κεντρικό πυρήνα της παραβατικότητας ανηλίκων, με μεγάλη σωρευτική έκταση και σταθερή αναπαραγωγή σε όλη την εξαετία.

- Το υψηλό σωρευτικό μέγεθος (9.612 υποθέσεις και 13.258 ανήλικοι) υποδεικνύει ότι πρόκειται για δομική, όχι περιθωριακή, διάσταση της παραβατικότητας ανηλίκων.
- Η κυριαρχία ημεδαπών (85,6%) και αρρένων (86,5%) αναπαράγει το γενικό προφίλ, ενώ η παρουσία 8–14 (28,8%) δείχνει ότι η ιδιοκτησιακή εμπλοκή μπορεί να ξεκινά σχετικά νωρίς.
- Η αύξηση ανηλίκων το 2024 (3.032) επιβεβαιώνει ότι και η «παραδοσιακή» κατηγορία ιδιοκτησίας συμμετέχει στην κορύφωση της τελευταίας χρονιάς.

Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων

Η κατηγορία εμφανίζει μικρότερο όγκο αλλά διαχρονική παρουσία, υποδηλώνοντας εμπλοκή ανηλίκων σε συμπεριφορές οικονομικής βλάβης πιο «στρατηγικού» χαρακτήρα.

- Η ανοδική κίνηση προς το 2024 (72 υποθέσεις, 100 ανήλικοι) δείχνει ενίσχυση της καταγραφής τέτοιων πράξεων στο τέλος της περιόδου.
- Η κυριαρχία 15–18 (81,6%) υποδεικνύει ότι οι πρακτικές αυτές συνδέονται περισσότερο με μεγαλύτερη ηλικιακή ωρίμανση.
- Η συμμετοχή θηλέων (16,7%) είναι αξιοσημείωτη συγκριτικά, δείχνοντας διαφοροποιήσεις ανά κατηγορία οικονομικής παραβατικότητας.

Παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων και λοιπές διατάξεις

Η κατηγορία αυτή συγκροτεί τον μεγαλύτερο όγκο της συνολικής παραβατικότητας ανηλίκων, λειτουργώντας ως «κεντρικός χώρος» ρυθμιστικής και ειδικής νομοθετικής ποινικοποίησης της ανήλικης συμπεριφοράς.

- Το πολύ μεγάλο σωρευτικό μέγεθος (23.851 υποθέσεις και 26.791 ανήλικοι) δείχνει ότι μεγάλο μέρος της καταγραφής αφορά πεδία ειδικής νομοθεσίας (π.χ. κυκλοφοριακά, ουσίες, όπλα, αλλοδαποί), άρα η παραβατικότητα ανηλίκων δεν εξαντλείται στον Ποινικό Κώδικα.

- Η κορύφωση το 2024 (7.487 υποθέσεις και 9.391 ανήλικοι) υποδεικνύει ότι η γενική αύξηση της τελευταίας χρονιάς τροφοδοτείται ιδιαίτερα από αυτό το πεδίο.
- Η εξαιρετικά υψηλή συγκέντρωση στην ομάδα 15–18 (91,6%) και στους άρρενες (92,4%) δείχνει ότι η «ρυθμιστική παραβατικότητα» είναι κυρίως υπόθεση όψιμης εφηβείας και ανδρικού φύλου.

Η παραβατικότητα ανηλίκων στην Ελλάδα, όπως καταγράφεται επίσημα την περίοδο 2019–2024, συγκροτείται ως πολυκατηγορικό και εσωτερικά διαφοροποιημένο πεδίο, στο οποίο συνυπάρχουν «μαζικές» κατηγορίες (ιδίως ειδικοί ποινικοί νόμοι και ιδιοκτησιακά) με «χαμηλής συχνότητας αλλά υψηλής σοβαρότητας» κατηγορίες (κατά της ζωής, γενετήσιας ελευθερίας), ενώ η επιτάχυνση του 2024, που διατρέχει σχεδόν όλες τις επιμέρους όψεις, υποδεικνύει μια περίοδο έντονης κλιμάκωσης της καταγραφής, η οποία απαιτεί ερμηνεία με όρους κοινωνικών, θεσμικών και δημογραφικών μεταβολών και όχι ως απλή γραμμική «αύξηση» του φαινομένου.

Συμπεράσματα από την μελέτη των κρατούμενων ανηλίκων παραβατών (2019–2024)

Η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων που αφορούν τους ανήλικους κρατούμενους στα Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων (Ε.Κ.Κ.Ν.) της χώρας ανέδειξε συσχετίσεις μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου, των κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών, της υπηκοότητας, της οικογενειακής δομής και της συμπεριφοράς εντός του σωφρονιστικού πλαισίου. Τα συμπεράσματα που ακολουθούν συνοψίζουν τα βασικά ευρήματα ανά διερευνητικό ερώτημα, φωτίζοντας τόσο τις στατιστικά διαπιστωμένες σχέσεις όσο και τις διαφοροποιήσεις που αποτυπώνονται στη σύνθεση και τη δυναμική του πληθυσμού των ανηλίκων κρατουμένων. Η συνολική εικόνα που προκύπτει είναι σύνθετη, καθώς αναδεικνύει ότι η παραβατικότητα και η προσαρμογή στον εγκλεισμό συνδέονται με συνδυασμούς εκπαιδευτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών παραμέτρων, οι οποίες συμπίπτουν με διαφορετικές διαδρομές θεσμικής ένταξης ή περιθωριοποίησης.

Η συστηματική επεξεργασία των διοικητικών δεδομένων ανέδειξε ότι ο εγκλεισμός ανηλίκων, κατά την περίοδο 2019–2024, συγκροτεί ένα κοινωνικά και ποινικά διαφοροποιημένο πεδίο, στο οποίο το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος και η συμπεριφορά εντός του σωφρονιστικού πλαισίου συνδέονται με συγκεκριμένα κοινωνικοδημογραφικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά, χωρίς οι συσχετίσεις αυτές να θεμελιώνουν αιτιώδεις ερμηνείες.

Κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ του εγκλεισμού

Ο πληθυσμός των έγκλειστων ανηλίκων εμφανίζεται έντονα συγκεντρωμένος σε συγκεκριμένα κοινωνικά και έμφυλα χαρακτηριστικά, γεγονός που υποδεικνύει ότι ο εγκλεισμός δεν κατανέμεται ισομερώς στο σύνολο της παραβατικότητας ανηλίκων.

- Η συντριπτική υπεροχή των αρρένων καταδεικνύει ότι η σοβαρή ποινική εμπλοκή που οδηγεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή είναι έμφυλα διαφοροποιημένη.
- Η ισχυρή παρουσία συγκεκριμένων κατηγοριών υπηκοότητας και ιθαγένειας, ιδίως των Ρομά και ανηλίκων ασιατικής προέλευσης, αναδεικνύει τη διασταύρωση του ποινικού εγκλεισμού με κοινωνικές και πολιτισμικές ανισότητες.

Οικονομική κατάσταση και ποινική εμπλοκή

Η σχεδόν καθολική καταγραφή των ανηλίκων ως άπορων καταδεικνύει ότι ο σωφρονιστικός πληθυσμός συγκροτείται σε μεγάλο βαθμό από άτομα με εμπειρία υλικής επισφάλειας.

- Η υπερεκπροσώπηση της οικονομικής ένδειας υποδηλώνει ότι οι ποινικές διαδρομές που καταλήγουν σε εγκλεισμό διασταυρώνονται με περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικούς και εκπαιδευτικούς πόρους.
- Η διαφοροποίηση του τύπου αδικήματος ανάλογα με την οικονομική κατάσταση δείχνει ότι η κοινωνικοοικονομική θέση συμπίπτει με διαφορετικές μορφές ποινικής καταγραφής.

Συνάφεια εκπαιδευτικού επιπέδου και είδους πρωτεύοντος αδικήματος

Το επίπεδο εκπαίδευσης κατά την είσοδο στο κατάστημα κράτησης διαφοροποιεί σημαντικά το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος.

- Οι ανήλικοι με εκπαίδευση έως το Δημοτικό εμφανίζουν αυξημένη συγκέντρωση στο αδίκημα της μεταφοράς λαθρομεταναστών, στοιχείο που δείχνει σύνδεση χαμηλής εκπαιδευτικής διαδρομής με αδικήματα διασυνοριακού χαρακτήρα.
- Οι ανήλικοι με εκπαίδευση έως το Γυμνάσιο εμφανίζουν υψηλότερη συγκέντρωση στη ληστεία, γεγονός που αναδεικνύει συγκεκριμένο μοτίβο ποινικής εμπλοκής στη μεσαία εκπαιδευτική βαθμίδα.
- Οι ανήλικοι με εκπαίδευση έως το Λύκειο συγκεντρώνουν υψηλότερα ποσοστά σε ανθρωποκτονία και βιασμό, ενώ η κλοπή απουσιάζει από την κατηγορία αυτή, στοιχείο που αποτυπώνει διαφοροποίηση όχι μόνο στη συχνότητα αλλά και στη βαρύτητα των αδικημάτων.

Σχέση φύλου και είδους πρωτεύοντος αδικήματος

Το φύλο διαφοροποιεί το ποινικό προφίλ των έγκλειστων ανηλίκων.

- Οι άρρενες εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερη συγκέντρωση στη ληστεία και αποκλειστική εμπλοκή σε βιασμό και μεταφορά λαθρομεταναστών.
- Οι θήλεις, αν και αριθμητικά περιορισμένες, εμφανίζουν αναλογικά υψηλότερη συμμετοχή σε ανθρωποκτονία και κλοπή.

Σχέση υπηκοότητας και είδους πρωτεύοντος αδικήματος

Η υπηκοότητα συνδέεται στατιστικά με διαφοροποιήσεις στο είδος της πρωτεύουσας ποινικής καταδίκης.

- Οι ημεδαποί ανήλικοι εμφανίζουν υψηλή συγκέντρωση στο αδίκημα της ληστείας.

- Οι ανήλικοι ασιατικής και αφρικανικής υπηκοότητας εμφανίζουν ιδιαίτερα αυξημένη συμμετοχή στη μεταφορά λαθρομεταναστών και διαφοροποιημένη συμμετοχή σε ανθρωποκτονία.

Σχέση ιθαγένειας και είδους πρωτεύοντος αδικήματος

Η ιθαγένεια διαφοροποιεί επίσης το ποινικό προφίλ.

- Οι ανήλικοι Ρομά εμφανίζουν την υψηλότερη συγκέντρωση στη ληστεία.
- Οι ανήλικοι αφρικανικής και ασιατικής ιθαγένειας εμφανίζουν υψηλή συγκέντρωση στη μεταφορά λαθρομεταναστών.
- Οι ανήλικοι ελληνικής ιθαγένειας εμφανίζουν αξιοσημείωτη συμμετοχή τόσο στη ληστεία όσο και στην ανθρωποκτονία.

Τα συμπεράσματα αυτά αναδεικνύουν διαφοροποιημένα πρότυπα ποινικής εμπλοκής μεταξύ κοινωνικών ομάδων.

Σχέση έτους εισαγωγής και τύπου πρωτεύοντος αδικήματος

Το είδος του πρωτεύοντος αδικήματος μεταβάλλεται διαχρονικά κατά την περίοδο 2019–2024.

- Καταγράφεται σαφής αύξηση της ληστείας στα έτη 2023–2024.
- Παράλληλα παρατηρείται σταδιακή μείωση της ανθρωποκτονίας στα ίδια έτη.

Σχέση πρωτεύοντος αδικήματος και συμπεριφοράς εντός καταστήματος

Η συμπεριφορά εντός του σωφρονιστικού πλαισίου διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της πρωτεύουσας παράβασης.

- Οι ανήλικοι που έχουν καταδικαστεί για ληστεία εμφανίζουν υψηλότερη πιθανότητα πειθαρχικών παραπτωμάτων.
- Οι ανήλικοι που έχουν καταδικαστεί για ανθρωποκτονία ή βιασμό εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά καλής συμπεριφοράς.

Σχέση εκπαιδευτικού επιπέδου και συμπεριφοράς εντός Ε.Κ.Κ.Ν.

Το μορφωτικό επίπεδο συνδέεται με διαφοροποιήσεις στη συμπεριφορά κατά τον εγκλεισμό.

- Οι ανήλικοι με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά καλής συμπεριφοράς.
- Αντίθετα, όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης, αυξάνεται και η αναλογία πειθαρχικών παραπτωμάτων.

Σχέση αριθμού αδελφών και συμπεριφοράς εντός Ε.Κ.Κ.Ν.

Η οικογενειακή διάρθρωση, ως προς τον αριθμό αδελφών, συνδέεται με διαφοροποιήσεις στη συμπεριφορά.

- Οι ανήλικοι που προέρχονται από οικογένειες με περισσότερα από τέσσερα αδέρφια εμφανίζουν αυξημένη πιθανότητα πειθαρχικών παραπτωμάτων.
- Οι ανήλικοι με λιγότερα αδέρφια εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά συμμορφωτικής συμπεριφοράς.

Σχέση θρησκευματος και συμπεριφοράς εντός Ε.Κ.Κ.Ν.

Το θρήσκευμα συνδέεται με διαφοροποιήσεις τόσο στο είδος του πρωτεύοντος αδικήματος όσο και στη συμπεριφορά.

- Οι ανήλικοι χριστιανοί/ορθόδοξοι εμφανίζουν υψηλότερη συγκέντρωση στη ληστεία και υψηλότερο ποσοστό πειθαρχικών παραπτωμάτων.
- Οι ανήλικοι μουσουλμανικού θρησκευματος εμφανίζουν υψηλότερη συγκέντρωση στη μεταφορά λαθρομεταναστών και χαμηλότερο ποσοστό πειθαρχικών.

Συνολικά συμπεράσματα

Η συνολική αποτύπωση της παραβατικότητας ανηλίκων κατά την εξεταζόμενη περίοδο αναδεικνύει ένα φαινόμενο ευρείας κοινωνικής διάχυσης, το

οποίο δεν περιορίζεται σε μεμονωμένα περιστατικά ούτε σε αποσπασματικές εξάρσεις, αλλά εμφανίζεται ως σταθερά παρόν στον χώρο της επίσημης ποινικής καταγραφής. Η έκτασή του, όπως προκύπτει από τον όγκο των υποθέσεων και των ανηλίκων που εμπλέκονται σε αυτές, υποδηλώνει ότι η παραβατική εμπλοκή ανηλίκων συγκροτεί μια διαρκή και θεσμικά ορατή διάσταση της κοινωνικής πραγματικότητας, η οποία διατρέχει ολόκληρη την εξαετία. Η καταγραφή σημαντικού πλήθους υποθέσεων σε κάθε έτος της περιόδου υποδηλώνει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων δεν αποτελεί περιστασιακή απόκλιση, αλλά συγκροτεί ένα σταθερό πεδίο παρέμβασης του κράτους και των θεσμών κοινωνικού ελέγχου. Ταυτόχρονα, η έκταση του φαινομένου πρέπει να αναγνωσθεί με επίγνωση των περιορισμών που ενέχει η χρήση επίσημων στατιστικών, καθώς αυτές αποτυπώνουν μόνο το τμήμα της παραβατικότητας που καθίσταται ορατό και καταγεγραμμένο. Παρά ταύτα, ακόμη και υπό αυτή την επιφύλαξη, η συνολική εικόνα καταδεικνύει ότι πρόκειται για φαινόμενο με ουσιαστικό κοινωνικό αποτύπωμα, το οποίο επηρεάζει σημαντικό αριθμό ανηλίκων και διαμορφώνει ένα σύνθετο πεδίο σχέσεων ανάμεσα στη νεανική συμπεριφορά, τις κοινωνικές συνθήκες και τη θεσμική αντίδραση.

Όσον αφορά στην εξέλιξη της παραβατικότητας ανηλίκων κατά την εξεταζόμενη περίοδο, διαπιστώνεται ότι αυτή χαρακτηρίζεται από διακριτές φάσεις μεταβολής, οι οποίες αντανακλούν τόσο κοινωνικές συγκυρίες όσο και ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις στον τρόπο θεσμικής καταγραφής. Στην αρχή της περιόδου παρατηρείται σχετική κάμψη, η οποία εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο περιοριστικών μέτρων και μεταβολών της κοινωνικής ζωής, ενώ ακολούθως καταγράφεται σταδιακή ανάκαμψη. Η μεταγενέστερη φάση της εξαετίας αποτυπώνει σαφή επιτάχυνση της καταγεγραμμένης παραβατικότητας, καθώς τόσο οι υποθέσεις όσο και οι εμπλεκόμενοι ανήλικοι παρουσιάζουν ενισχυμένη παρουσία στους πίνακες των επίσημων στοιχείων. Η κορύφωση στο τέλος της περιόδου συγκροτεί μια διαφοροποιημένη φάση, κατά την οποία η ένταση της καταγραφής διατρέχει σχεδόν όλες τις βασικές κατηγορίες αδικημάτων. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων κατά την υπό εξέταση περίοδο δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως περιστασιακή διακύμανση, αλλά ως δυναμικό φαινόμενο, το οποίο επηρεάζεται από μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες, από την επαναφορά της δημόσιας δραστηριότητας μετά από περιόδους περιορισμού, καθώς και από την πιθανή ενίσχυση των μηχανισμών ελέγχου και καταγραφής. Κατά συνέπεια, η διαχρονική της πορεία αποτυπώνει μια τάση ενίσχυσης προς το τέλος της περιόδου, η οποία

απαιτεί ερμηνευτική προσέγγιση που θα συνυπολογίζει τόσο τις κοινωνικές μεταβολές όσο και τα όρια και τις ιδιαιτερότητες των επίσημων στατιστικών δεδομένων.

Ως προς την κατανομή της παραβατικότητας ανηλίκων με βάση τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά, προέκυψε ότι εμφανίζει έντονη συγκέντρωση σε συγκεκριμένες ομάδες, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξη κοινωνικών και έμφυλων προτύπων εμπλοκής στον ποινικό έλεγχο. Ως προς το φύλο, η παραβατικότητα ανηλίκων παρουσιάζεται διαχρονικά ως κατά κύριο λόγο ανδρικό φαινόμενο, καθώς τα αγόρια υπερεκπροσωπούνται σταθερά στις καταγραφές. Παράλληλα, παρατηρείται ότι στα τελευταία έτη της περιόδου ενισχύεται και η παρουσία των θηλέων, χωρίς ωστόσο να αναιρείται η σαφής ανισορροπία υπέρ των αρρένων. Ως προς την ηλικία, η παραβατικότητα συγκεντρώνεται κυρίως στην όψιμη εφηβεία, καθώς οι μεγαλύτεροι ανήλικοι εμφανίζουν σαφώς υψηλότερη συμμετοχή σε καταγεγραμμένες υποθέσεις. Η μικρότερη ηλικιακή ομάδα συμμετέχει σε μικρότερο βαθμό, αν και παρατηρείται ενίσχυση της παρουσίας της προς το τέλος της περιόδου, γεγονός που ενδέχεται να υποδηλώνει τάσεις πρώιμης εμπλοκής σε παραβατικές συμπεριφορές ή αυξημένη θεσμική ευαισθησία στην καταγραφή τους. Ως προς την υπηκοότητα και την ιθαγένεια, οι ημεδαποί ανήλικοι συγκροτούν την πλειονότητα των καταγραφών, ωστόσο η συμμετοχή αλλοδαπών παραμένει σημαντική και παρουσιάζει ενίσχυση στα τελευταία έτη. Η κατανομή αυτή δεν επιτρέπει απλουστευτικές ερμηνείες, αλλά αναδεικνύει τη σύνδεση της παραβατικότητας με κοινωνικές ανισότητες, μεταναστευτικές διαδρομές και διαφοροποιημένη πρόσβαση σε θεσμικούς πόρους.

Η κατανομή των καταγεγραμμένων περιστατικών ανά κατηγορία αδικήματος αναδεικνύει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων διαρθρώνεται σε διακριτά πεδία ποινικής τυποποίησης, τα οποία διαφέρουν ως προς τη συχνότητα, τη βαρύτητα και το κοινωνικό τους αποτύπωμα. Ιδιαίτερα εκτεταμένη εμφανίζεται η κατηγορία των παραβάσεων ειδικών ποινικών νόμων και λοιπών διατάξεων, η οποία συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος των καταγραφών και περιλαμβάνει κυρίως παραβάσεις ρυθμιστικού και διοικητικού χαρακτήρα, όπως ζητήματα κυκλοφορίας, ουσιών ή όπλων. Η υπεροχή αυτής της κατηγορίας υποδηλώνει ότι σημαντικό τμήμα της παραβατικότητας ανηλίκων αφορά συμπεριφορές που ποινικοποιούνται στο πλαίσιο ειδικής νομοθεσίας και όχι αποκλειστικά σοβαρά εγκλήματα του Ποινικού Κώδικα. Εξίσου σημαντική εμφανίζεται η κατηγορία των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας, η

οποία συγκροτεί διαχρονικά έναν βασικό πυρήνα της παραβατικότητας ανηλίκων, με πράξεις όπως κλοπές, ληστείες και φθορές να κατέχουν κεντρική θέση στην ποινική καταγραφή. Παράλληλα, οι σωματικές βλάβες και τα εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας εμφανίζουν αυξητική τάση προς το τέλος της περιόδου, στοιχείο που αναδεικνύει τη σημασία των διαπροσωπικών συγκρούσεων και των σχέσεων ισχύος στο εφηβικό περιβάλλον. Οι κατηγορίες υψηλής σοβαρότητας, όπως τα εγκλήματα κατά της ζωής και κατά της γενετήσιας ελευθερίας, καταγράφονται με μικρότερη συχνότητα, ωστόσο η βαρύτητά τους καθιστά την παρουσία τους ιδιαίτερα κρίσιμη από κοινωνική και θεσμική άποψη. Η κατανομή των αδικημάτων υποδεικνύει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων διαμορφώνεται σε ένα φάσμα που εκτείνεται από παραβάσεις ρυθμιστικού χαρακτήρα έως σοβαρές μορφές βίας, αντανακλώντας τόσο πρότυπα νεανικής συμπεριφοράς όσο και τις επιλογές ποινικής τυποποίησης και ελέγχου.

Η εξέταση των στοιχείων που αφορούν τους έγκλειστους ανηλικούς αναδεικνύει ένα σαφώς προσδιορισμένο κοινωνικό και δημογραφικό προφίλ, το οποίο διαφοροποιείται από το σύνολο της καταγεγραμμένης παραβατικότητας και αποτυπώνει τη «συμπύκνωση» συγκεκριμένων χαρακτηριστικών στο επίπεδο του εγκλεισμού. Καταρχάς, η σύνθεση του πληθυσμού των κρατουμένων εμφανίζεται έντονα έμφυλη, καθώς οι άρρενες υπερεκπροσωπούνται συντριπτικά στις σωφρονιστικές δομές. Ως προς την ηλικία, οι περισσότεροι έγκλειστοι ανήλικοι ανήκουν στην όψιμη εφηβική φάση, επιβεβαιώνοντας ότι ο εγκλεισμός αφορά κυρίως μεγαλύτερους εφήβους, των οποίων η παραβατική συμπεριφορά έχει κριθεί ως βαρύτερη ή επαναλαμβανόμενη. Σε ό,τι αφορά την υπηκοότητα και την ιθαγένεια, καταγράφεται μεν σημαντική παρουσία ημεδαπών, ωστόσο εμφανίζονται και ομάδες αλλοδαπών ή ανηλίκων που ανήκουν σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, αναδεικνύοντας τη σύνδεση του εγκλεισμού με ευρύτερες κοινωνικές ανισότητες. Ιδιαίτερα κρίσιμη είναι η εικόνα που αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Μεγάλο μέρος των έγκλειστων ανηλίκων παρουσιάζει ελλιπή ή διακεκομμένη σχολική πορεία, με περιορισμένη ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γεγονός που συνδέεται με πρόωγη απομάκρυνση από το σχολικό πλαίσιο. Παράλληλα, η πλειονότητα προέρχεται από περιβάλλοντα οικονομικής επισφάλειας, στοιχείο που υποδηλώνει ότι ο εγκλεισμός συμπίπτει συχνά με εμπειρίες υλικής στέρησης και περιορισμένης πρόσβασης σε κοινωνικούς πόρους. Ως προς την οικογενειακή κατάσταση, αν και δεν διαπιστώνεται μονοσήμαντη σχέση με τη μορφή

της οικογένειας, εντούτοις η ύπαρξη πολυμελών οικογενειών ή συνθηκών αποδυνάμωσης της γονικής υποστήριξης εμφανίζεται συχνότερα στον πληθυσμό των κρατουμένων.

Η συμπεριφορά των ανηλίκων εντός των καταστημάτων κράτησης δεν εμφανίζεται ομοιογενής, αλλά διαφοροποιείται σημαντικά, τόσο ως προς τον βαθμό συμμόρφωσης προς το κανονιστικό πλαίσιο όσο και ως προς τη συχνότητα πειθαρχικών παραπτωμάτων. Η καταγραφή καλής ή μη καλής διαγωγής αποτυπώνει ένα φάσμα στάσεων που εκτείνεται από προσαρμοστική και συνεργάσιμη παρουσία έως επαναλαμβανόμενες παραβιάσεις των εσωτερικών κανονισμών. Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, η πειθαρχική συμπεριφορά φαίνεται να διαφοροποιείται κυρίως σε σχέση με το φύλο και την ηλικία, με τους άρρενες και τους μεγαλύτερους σε ηλικία εφήβους να καταγράφονται συχνότερα σε παραπτώματα. Παράλληλα, η συμπεριφορά εντός του καταστήματος εμφανίζει συσχετίσεις με το μορφωτικό επίπεδο, καθώς οι ανήλικοι με υψηλότερη εκπαιδευτική διαδρομή καταγράφονται αναλογικά συχνότερα σε πειθαρχικές παραβάσεις, ενώ εκείνοι με χαμηλότερο μορφωτικό υπόβαθρο εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό συμμορφωτική στάση. Επιπλέον, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις σε σχέση με την οικογενειακή και κοινωνική εμπειρία, όπως ο αριθμός αδελφών ή το θρήσκευμα, χωρίς όμως οι συσχετίσεις αυτές να επιτρέπουν αιτιώδεις ερμηνείες.

Η κατανομή του πρωτεύοντος αδικήματος των έγκλειστων ανηλίκων εμφανίζει σαφείς διαφοροποιήσεις σε συνάρτηση με συγκεκριμένα κοινωνικά, δημογραφικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά. Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, διαπιστώνεται ότι οι ανήλικοι με χαμηλή εκπαιδευτική ολοκλήρωση εμφανίζουν αυξημένη συγκέντρωση σε αδικήματα ιδιοκτησιακού ή διασυνωριακού χαρακτήρα, ενώ οι ανήλικοι με ανώτερη εκπαίδευση καταγράφονται συχνότερα σε βαρύτερες μορφές βίας, στοιχείο που καταδεικνύει ότι η εκπαίδευση δεν λειτουργεί γραμμικά ως προστατευτικός παράγοντας έναντι της σοβαρής ποινικής εμπλοκής, αλλά συνδέεται με διαφορετικού τύπου αδικήματα. Η υπηκοότητα και η ιθαγένεια συνδέονται επίσης με διαφοροποιήσεις, καθώς συγκεκριμένες ομάδες εμφανίζουν μεγαλύτερη συγκέντρωση σε ορισμένα αδικήματα, όπως οι ληστείες ή οι μεταφορές παράτυπων μεταναστών. Παράλληλα, το θρήσκευμα και ο αριθμός αδελφών φαίνεται να σχετίζονται με διαφοροποιήσεις τόσο στο είδος του αδικήματος όσο και στη συχνότητα εμπλοκής, ενώ η οικογενειακή κατάσταση, αν και δεν εμφανίζει απόλυτη συσχέτιση, διαφοροποιεί σε ορισμένες περιπτώσεις το ποινικό προφίλ. Οι

διαφοροποιήσεις αυτές αναδεικνύουν ότι το πρωτεύον αδίκημα συγκροτείται μέσα από ένα πλέγμα κοινωνικών και εκπαιδευτικών παραγόντων, οι οποίοι αλληλεπιδρούν και διαμορφώνουν ετερογενείς διαδρομές εγκλεισμού.

Υφίσταται στατιστικά διακριτή σχέση μεταξύ ορισμένων βασικών κοινωνικών, δημογραφικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των έγκλειστων ανηλίκων και τόσο του πρωτεύοντος αδικήματος όσο και της συμπεριφοράς τους εντός του σωφρονιστικού πλαισίου. Η σχέση αυτή δεν είναι μονοσήμαντη ούτε επιτρέπει αιτιώδεις γενικεύσεις, ωστόσο αναδεικνύει ότι ο εγκλεισμός και η θεσμική διαχείριση της παραβατικότητας δεν αποσυνδέονται από το κοινωνικό υπόβαθρο των ανηλίκων. Το επίπεδο εκπαίδευσης εμφανίζεται να διαφοροποιεί τόσο τον τύπο του πρωτεύοντος αδικήματος όσο και τον βαθμό συμμόρφωσης κατά τον εγκλεισμό, με τους περισσότερο μορφωμένους ανηλίκους να καταγράφονται συχνότερα σε συγκεκριμένες κατηγορίες βαρύτερων αδικημάτων και σε αυξημένα πειθαρχικά παραπτώματα. Αντιστοίχως, η υπηκοότητα και η ιθαγένεια συνδέονται με διαφοροποιήσεις ως προς το είδος της ποινικής εμπλοκής, γεγονός που υποδηλώνει ότι κοινωνικές και μεταναστευτικές διαδρομές συμπίπτουν με διαφορετικά πρότυπα ποινικής καταγραφής. Παράλληλα, μεταβλητές όπως ο αριθμός αδελφών και το θρήσκευμα παρουσιάζουν συσχετίσεις με τη συμπεριφορά εντός του καταστήματος, ιδίως ως προς τη συχνότητα πειθαρχικών παραβάσεων, στοιχείο που αναδεικνύει τη σημασία των πρώιμων κοινωνικοποιητικών εμπειριών και των πολιτισμικών πλαισίων. Τα ευρήματα υποστηρίζουν ότι ο εγκλεισμός των ανηλίκων συγκροτείται μέσα από τη διασταύρωση κοινωνικών, μορφωτικών και δημογραφικών παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν τόσο το είδος της ποινικής εμπλοκής όσο και τον τρόπο προσαρμογής στο σωφρονιστικό περιβάλλον.

Η διερεύνηση της σχέσης του επιπέδου εκπαίδευσης με τα λοιπά κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των έγκλειστων ανηλίκων αναδεικνύει ότι η σχολική διαδρομή αποτελεί κρίσιμο άξονα διαφοροποίησης εντός του σωφρονιστικού πληθυσμού. Καταρχάς, ως προς το έτος εισαγωγής, παρατηρείται μεταβολή στο μορφωτικό προφίλ των εισερχόμενων ανηλίκων, με τα νεότερα έτη να εμφανίζουν αναλογικά περισσότερους ανηλίκους με ολοκληρωμένη ή μακρύτερη σχολική πορεία, γεγονός που υποδηλώνει μετατόπιση στη σύνθεση του πληθυσμού. Σε σχέση με το φύλο, δεν διαπιστώνεται ουσιώδης διαφοροποίηση του εκπαιδευτικού επιπέδου μεταξύ αρρένων και θηλέων. Αντιθέτως, η υπηκοότητα και η ιθαγένεια εμφανίζουν σαφέστερες διαφοροποιήσεις, καθώς οι ημεδαποί και οι ευρωπαϊκής προέλευσης

ανήλικοι παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα εκπαιδευτικής ολοκλήρωσης, ενώ ανήλικοι αφρικανικής ή ασιατικής καταγωγής, καθώς και ορισμένες κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, συγκεντρώνονται συχνότερα στις χαμηλότερες βαθμίδες φοίτησης ή στη μη ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Η οικονομική κατάσταση συνδέεται επίσης με το μορφωτικό επίπεδο, καθώς η προέλευση από περιβάλλοντα υλικής επισφάλειας συμπίπτει συχνότερα με διακεκομμένες σχολικές διαδρομές. Αντιθέτως, μεταβλητές όπως ο αριθμός αδελφών και η τυπική οικογενειακή κατάσταση δεν εμφανίζουν ισχυρή και συστηματική συσχέτιση με την εκπαίδευση. Τέλος, το μορφωτικό επίπεδο διαφοροποιεί τόσο τη συμπεριφορά εντός του καταστήματος όσο και τη θέση ένταξης σε εκπαιδευτικά ή εργασιακά προγράμματα, καθώς οι ανήλικοι με υψηλότερη εκπαίδευση τοποθετούνται συχνότερα σε ανώτερες εκπαιδευτικές δομές ή εργασιακές θέσεις, ενώ παράλληλα εμφανίζουν αυξημένη πιθανότητα πειθαρχικών παραπτωμάτων. Συνεπώς, η εκπαίδευση λειτουργεί ως κεντρικός δείκτης κοινωνικής διαστρωμάτωσης και θεσμικής εμπειρίας εντός του πλαισίου εγκλεισμού.

Η παραβατικότητα ανηλίκων συγκροτεί ένα κοινωνικό και θεσμικό φαινόμενο, του οποίου η κατανόηση προϋποθέτει τη συνεξέταση ποσοτικών μεταβολών, δημογραφικών χαρακτηριστικών και όρων ποινικής τυποποίησης. Η αυξητική τάση των καταγραφών κατά τα τελευταία έτη, σε συνδυασμό με τη σταθερή συγκέντρωση της παραβατικής εμπλοκής στην όψιμη εφηβεία και στο ανδρικό φύλο, υποδηλώνει ότι η παραβατικότητα ανηλίκων δεν κατανέμεται ισομερώς στον νεανικό πληθυσμό, αλλά εγγράφεται σε συγκεκριμένα κοινωνικά και αναπτυξιακά συμφραζόμενα. Παράλληλα, η σημαντική παρουσία παραβάσεων ειδικών ποινικών νόμων καταδεικνύει ότι η επίσημη εικόνα του φαινομένου διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τις επιλογές του νομοθέτη και από τους μηχανισμούς θεσμικής ορατότητας, γεγονός που καθιστά αναγκαία την κριτική ανάγνωση των στατιστικών δεδομένων.

Η εξέταση των έγκλειστων ανηλίκων καθιστά περαιτέρω σαφές ότι ο εγκλεισμός συνδέεται με διασταυρούμενες μορφές κοινωνικής ευαλωτότητας, όπως η εκπαιδευτική διαρροή, η οικονομική επισφάλεια και οι διαφοροποιήσεις ως προς την υπηκοότητα ή την ιθαγένεια. Οι συσχετίσεις που εντοπίζονται μεταξύ μορφωτικού επιπέδου, πρωτεύοντος αδικήματος και συμπεριφοράς εντός του σωφρονιστικού πλαισίου αναδεικνύουν ότι η ποινική εμπλοκή και η θεσμική προσαρμογή δεν αποτελούν αμιγώς ατομικές εκφάνσεις, αλλά εντάσσονται σε ευρύτερες κοινωνικές

διαδρομές ένταξης ή περιθωριοποίησης. Συνεπώς, η ερμηνεία της παραβατικότητας ανηλίκων οφείλει να υπερβαίνει μια περιγραφική προσέγγιση των αριθμητικών δεδομένων και να τοποθετεί το φαινόμενο εντός του πλαισίου των κοινωνικών ανισοτήτων, της επιλεκτικής ποινικοποίησης και των ορίων της επίσημης στατιστικής αποτύπωσης. Μόνον υπό αυτήν την οπτική καθίσταται δυνατή η διαμόρφωση πολιτικών που θα συνδυάζουν πρόληψη, παιδαγωγική παρέμβαση και αποκαταστατικές πρακτικές, με στόχο όχι απλώς τη διαχείριση, αλλά τον ουσιαστικό περιορισμό των συνθηκών που τροφοδοτούν την ανήλικη ποινική εμπλοκή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Η μελέτη ανέδειξε διαστάσεις της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα, ωστόσο άνοιξε και νέα ερευνητικά ερωτήματα που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Η φύση του φαινομένου απαιτεί εστιασμένες και διαχρονικές προσεγγίσεις, ικανές να συνδέσουν τα ποσοτικά δεδομένα με τις ποιοτικές εμπειρίες των ίδιων των ανηλίκων. Με βάση τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, προτείνονται τα ακόλουθα πεδία περαιτέρω μελέτης:

- Διαχρονική μελέτη της παραβατικότητας ανηλίκων, όπως αυτή καταγράφεται στα αρχεία των Διοικητικών Αρχών (Ελληνικής Αστυνομίας, Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής και Πυροσβεστικού Σώματος).
- Διαχρονική μελέτη των έγκλειστων ανηλίκων παραβατών, στα επιμέρους καταστήματα κράτησης της Χώρας.
- Ποιοτική προσέγγιση, αξιοποιώντας κοινωνικά υποκείμενα που κατέχουν θέσεις εντός των καταστημάτων κράτησης (Διευθυντές – ψυχολόγοι – κοινωνικοί λειτουργοί κτλ).
- Αξιοποίηση άλλων πηγών (πχ. ΜΜΕ) οι οποίες αναφέρονται σε περιστατικά παραβατικότητας ανηλίκων.
- Κριτική προσέγγιση των κατηγοριών που χρησιμοποιούν οι Διοικητικές Αρχές και τα καταστήματα κράτησης, κατά την καταγραφή των παραβατικών ανηλίκων και υποβολή σχετικών προτάσεων.

Η περαιτέρω ερευνητική εμβάθυνση μπορεί να συμβάλει όχι μόνο στη θεωρητική κατανόηση του φαινομένου, αλλά και στη διαμόρφωση πολιτικών κοινωνικής πρόληψης, που θα εστιάζουν στην ενδυνάμωση των ανηλίκων και στη μείωση του στιγματισμού τους.

Η ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης αποτέλεσε μια διαδικασία βαθιά στοχαστική και πολυεπίπεδη, καθώς η επαφή με το φαινόμενο της παραβατικότητας

ανηλίκων δεν περιορίστηκε στη στατιστική αποτύπωση, αλλά άγγιξε τα όρια της κοινωνικής ευαισθησίας και της επιστημονικής ευθύνης. Η επεξεργασία των δεδομένων ανέδειξε τη δυσκολία διατήρησης της αντικειμενικότητας, όταν τα ευρήματα αφορούν παιδιά και εφήβους που βιώνουν συνθήκες αποκλεισμού και θεσμικής επιτήρησης. Ο ερευνητής βρέθηκε αντιμέτωπος με ζητήματα ερμηνευτικής ισορροπίας, προσπαθώντας να αποδώσει με ακρίβεια τις στατιστικές διαφοροποιήσεις χωρίς να υποπέσει σε ηθικές γενικεύσεις ή κανονιστικές κρίσεις. Ο αναστοχασμός επί της διαδικασίας κατέδειξε την ανάγκη για συνδυασμό επιστημονικής ακρίβειας και κοινωνικής ενσυναίσθησης, καθώς η έρευνα σε πεδία που αφορούν ανήλικους παραβάτες απαιτεί όχι μόνο μεθοδολογική αυστηρότητα, αλλά και κατανόηση των βιωμάτων πίσω από τους αριθμούς. Η εμπειρία της μελέτης υπήρξε μετασχηματιστική, καθώς ανέδειξε την αξία της εκπαίδευσης και της κοινωνικής στήριξης ως μέσων αποτροπής του αποκλεισμού, και ενίσχυσε την πεποίθηση ότι η εγκληματολογία της νεότητας δεν μπορεί να είναι αποκομμένη από την παιδαγωγική και την κοινωνική πολιτική.

Στο πλαίσιο του αναστοχασμού της παρούσας έρευνας, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την απογραφική ανάλυση αφορούν τη θεσμικά καταγεγραμμένη παραβατικότητα ανηλίκων και όχι το σύνολο της παραβατικής συμπεριφοράς που εκδηλώνεται στην κοινωνική πραγματικότητα. Η επιλογή των επίσημων δεδομένων ως βασικού ερευνητικού υλικού υπαγορεύτηκε από λόγους αξιοπιστίας και συγκρισιμότητας, ωστόσο συνεπάγεται και συγκεκριμένους περιορισμούς ως προς την πλήρη αποτύπωση του φαινομένου. Η επίγνωση των περιορισμών αυτών δεν αποδυναμώνει τα ευρήματα της έρευνας, αλλά ενισχύει την ερμηνευτική τους εγκυρότητα, επιτρέποντας μια πιο προσεκτική και κριτική ανάγνωσή τους. Στο μέτρο αυτό, η παρούσα διατριβή φιλοδοξεί να αποτελέσει αφετηρία για περαιτέρω ερευνητικές προσεγγίσεις που θα μπορούσαν να φωτίσουν και λιγότερο ορατές διαστάσεις της παραβατικότητας ανηλίκων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αλεξιάδης, Σ. (1996). Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ανδρουλάκης, Ν. (2010). Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. (2007). «Εγκλήματα του Κράτους: ούτε ασφάλεια ούτε ελευθερία» σε Τιμητικό Τόμο για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, Μελέτες Ποινικού Δικαίου-Εγκληματολογίας-Ιστορίας του Εγκλήματος. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, σσ. 1035-1052.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2016). Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός τόμος για τον Νέστορα Κουράκη, σσ. 2044–2069. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Γεωργούλας, Σ. (2000). Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεωργούλας, Σ. (2009). Παρέκκλιση Ανηλίκων, Θεωρητική, Ερευνητική Προσέγγιση και Πολιτικές. Αθήνα: ΚΨΜ.
- Γεωργούλας, Σ. (2015). Ζητήματα μεθοδολογίας στην έρευνα για τη σχολική βία. Στο Θ. Θάνος (Επιστ. Επιμ.), Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Ερευνών απάνθισμα (σσ. 361-376). Αθήνα: Gutenberg.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984). Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας. Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δασκαλάκης, Η. (1985α). Μεταχείριση εγκληματία. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.
- Δασκαλάκης, Η. (1985β). Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης (Παραδόσεις). Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.

- Δροσινού, Μ. (1999). Πρόληψη της Παιδικής Παραβατικότητας. Σχολείο και Ζωή, 11, 396-405.
- Δροσινού-Κορέα, Μ., & Σκληβάγκου, Α., (2016). Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες και παραβατική συμπεριφορά: Βιβλιογραφική οριοθέτηση και αναζήτηση σχέσεων στον πολιτισμό του σχολείου και της οικογένειας. Στα πρακτικά του 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου Επιστημών Εκπαίδευσης. Αθήνα.
- Επίσημα Στατιστικά Στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας (2020), Στατιστική Επετηρίδα Ελληνικής Αστυνομίας. Διαθέσιμο στο <http://www.astynomia.gr/images/stories/2021/files21/05062021statistika.pdf>.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2007). Παραβατικότητα ανηλίκων: ο ρόλος της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 21ης Ιουνίου 2007 σχετικά με την παραβατικότητα ανηλίκων: ο ρόλος της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας (2007/2011(INI)). https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9387497b-e944-4d38-9358-5cecd41c65f7.0005.01/DOC_51&format=PDF
- Ζαραφωνίτου, Χ. (1995). Εμπειρική Εγκληματολογία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2004). Ανησυχία και εγκληματικότητα στην Ελλάδα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφωνίτου, Χρ. (2022). Κοινωνικές και περιβαλλοντικές παρεμβάσεις για την πρόληψη του εγκλήματος, την ασφάλεια και ελευθερία των πολιτών. Η περίπτωση του προγράμματος Besecure-Feelsecure (BSFS) του Δήμου Πειραιά. Έγκλημα και Τιμωρία, (12), 33-43. <http://www.hscriminology.gr/έγκλημα-και-τιμωρία-τεύχος-12/>
- Ζούκα, Ε. (1990). Αντιμετώπιση σε ιατροπαιδαγωγικό κέντρο των οικογενειών που εμφανίζουν παραπτωματική συμπεριφορά. Στο Λ. Μπεζέ (Επιμ.), Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων. Επανεκπαίδευση-Ένταξη. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.
- Θάνος, Θ. (2009) Οικογένεια και σχολική παραβατικότητα: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση, Εκπαιδευτικοί Ορίζοντες, 4, 33-36.

- Θάνος, Θ. (2010) Κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών, Σύγχρονη Εκπαίδευση, 161, 57-71.
- Θάνος, Θ. (2012α). Αποκλίνουσα και παραβατική συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο (Γ. Πανούσης, Πρόλογος – Επίμετρο). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Θάνος, Θ. (2012β) Εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα (Νίκος Παναγιωτόπουλος, Πρόλογος). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Θάνος, Θ. (2013) Σχολική διαμεσολάβηση για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Στο Ε. Ταρατόρη, Α. Καραφύλλης & Α. Φουτσιτζή (επιμ.), Σχολική βία και εκφοβισμός [Πρακτικά Ημερίδας] (162-179). Αλεξανδρούπολη: Π.Τ.Δ.Ε. Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.
- Θάνος, Θ. (2015). Χωρίς διέξοδο. Στο Ν. Παναγιωτόπουλος & F. Schultheis (επιμ.), Η οικονομία της αθλιότητας. Ελλάδα 2010-2015 (233-243). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Θάνος, Θ. (2017) Σχολική διαμεσολάβηση. Θεωρία, αξιολόγηση, εφαρμογή (Γ. Πανούσης, Πρόλογος). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Θάνος, Θ., Καμαριανός, Ι., Κυρίδης, Α. (επιμ.), & Φωτόπουλος, Ν. (2017). Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Εισαγωγή σε βασικές έννοιες και θεματικές. Αθήνα: Gutenberg.
- Θεμελή, Ο. (2013). Μαθησιακές δυσκολίες και παραβατική συμπεριφορά. Αιτιώδη σχέση ή αυθαίρετη σύνδεση; Στο Η., Κουρκούτας, Η., και Θ., Θάνος (Επιμ.) Σχολική βία και παραβατικότητα, σσ. 79-91. Αθήνα: Τόπος.
- Ιντζεσίλογλου, Ν. (2007). Κοινωνικοποίηση των νέων και παραβατικότητα. Στα Πρακτικά Ημερίδας: Σ. Βαϊραμίδου (Επιμ.), Παραβατικότητα και Σχολείο, Αδελφοί Κυριακίδη.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2016). Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. https://eclass.uowm.gr/modules/document/file.php/PSY132/%CE%A0%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1_Isari-KOY.pdf
- Ιωαννίδη, Β. (2002). Η εκπαίδευση ως μέσο αποτροπής κοινωνικού αποκλεισμού, Η περίπτωση των Ιδρυμάτων Αγωγής ανηλίκων. Στα Πρακτικά του 2ου

- Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, 2002, τόμ. Β΄, σσ. 738-753, Αθήνα.
- Ιωαννίδου-Ψυχογιού, Ε. (2001). Οικογένεια και παραβατικότητα ανηλίκων. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ιωάννου, Π. (2025, Μάιος 25). Παραβατικότητα ανηλίκων: αιτίες, μέθοδοι πρόληψης και στρατηγικές καταστολής. Νομική Βιβλιοθήκη. <https://daily.nb.org/arthrografia/paravatikotita-anilikon-aities-methodoi-prolipsis-kai-stratigikes-katastolis/>
- Καλαντζή-Αζίζη, Α., & Ζαφειροπούλου, Μ., (2004). Προσαρμογή στο σχολείο. Πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Καρύδης, Β. (1996). Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα, Ζητήματα θεωρίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Καφίρη, Ι. (2020). Αίτια και τρόποι αντιμετώπισης της παιδικής και εφηβικής παραβατικότητας. Στο Πρακτικά του 9ου Πανελληνίου Συνεδρίου Επιστημών Εκπαίδευσης (Τόμ. 9, σσ. 260–271). <https://doi.org/10.12681/edusc.3123>
- Κοσμάτος, Κ. (2018). Ο ρόλος των Επιμελητών Ανηλίκων στην ποινική δίκη των ανηλίκων, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 948/2016. <https://kosmatos-lampakis.gr/k-kosmatos-o-rolos-ton-epimeliton-anil/>
- Κουράκης, Ε. Ν. (2012). Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων (β΄ έκδοση). Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα Ε.Ε.
- Κουράκης, Ν. & Μηλιώνη Φ., και ερευνητική ομάδα φοιτητών νομικής σχολής Αθηνών, (1995). Έρευνα στις Ελληνικές Φυλακές. Τα σωφρονιστικά ιδρύματα ανηλίκων Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας. Αθήνα -Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. (1999). Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα. Αθήνα–Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Κουράκης, Ν. (2015). Εγκληματολογία. Τόμος ΙΙΙ. 4η έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν., Σταθοπούλου, Ευγ. & Μηλιώνη, Φ. (2004). Νεαροί κρατούμενοι μετά την αποφυλάκισή τους: Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τα ποσοστά

υποτροπής και η περαιτέρω πορεία τους μέσα στην κοινωνία. Ποινικός λόγος, 6, 2895-2912.

Κουρκούτας, Η. & Θάνος, Θ. (2013). «Ένταξη εφήβων με αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές στο σχολείο: μακροκοινωνικές και ψυχοκοινωνικές διαστάσεις». Στο Η. Κουρκούτας & Θ. Θάνος (επιμ.), Σχολική βία και παραβατικότητα. Ψυχολογικές, κοινωνιολογικές και παιδαγωγικές διαστάσεις – Ένταξιακές προσεγγίσεις και παρεμβάσεις (σσ. 189–237). Αθήνα: Τόπος.

Κουτουβίδης Ν., & Μηνογιάννη, Α. (2003). Αιτιοπαθογενετικές θεωρίες της εγκληματικής συμπεριφοράς. Ψυχιατρική, 14 (3), 200-209.

Κουφονικολάκου, Θ. (2023). Δεν υπάρχουν επικίνδυνα παιδιά αλλά μόνο παιδιά σε κίνδυνο. <https://athina984.gr/2023/02/08/th-koufonikolakoy-den-yparchoyn-epikindyna-raidia-alla-mono-raidia-se-kindyno/>

Κωνσταντίνου, Ζ. (2016). Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας, στον Τιμητικό Τόμο για τον Νέστωρα Κουράκη, Επιμ. Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ), Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, σσ. 2044-2069, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Κυρίδης, Α. (2017). Η εκπαίδευση των ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Στο Θ. Θάνος, Ι. Καμαριανός, Α. Κυρίδης & Ν. Φωτόπουλος, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Εισαγωγή σε βασικές έννοιες και θεματικές, σσ, 332-366. Αθήνα: Gutenberg.

Λεοντίδου, Λ. (2015). Αγεωγράφητος Χώρα, Ελληνικά είδωλα στους επιστημολογικούς αναστοχασμούς της Ευρωπαϊκής γεωγραφίας. Αθήνα, Προπομπός.

Λουρίδα, Α., & Παλιούρη, Α. (2005). Σχολική βία και ανηλικότητα. Αθήνα: Παπαζήσης.

Μαργαρίτης, Μ. & Μαργαρίτη, Α. (2022). Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία – Εφαρμογή, 3η έκδ. Αθήνα: Σάκκουλας.

Μουζάκη, Μ. (2022). Η επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος στη νεανική παραβατικότητα. <https://socialpolicy.gr/2022/01/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85->

%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD.html

- Μπεζέ, Λ. (1990). Δυσκοινωνικότητα των νέων: Δυσκολία προσαρμογής του αναμορφωτικού συστήματος. Στο Λ. Μπεζέ (Επιμ.), Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων: Επανεκπαίδευση-ένταξη. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Μπεζέ, Λ., (1998). Βία στο σχολείο, Βία του σχολείου. Εργαστήριο Ψυχολογίας του Παιδιού. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπέμπης, Ι., Παληαμπέλου, Ε. & Τοκατλίδης, Α., (2014). Θεωρητική προσέγγιση προβληματικής συμπεριφοράς των εφήβων στην σχολική τους ζωή. <http://files.aspete.gr/epaikpesyp/diplomatikes/paliampelou%20eleni.pdf>
- Μπένος, Β. (1991). Μέθοδοι και τεχνικές δειγματοληψίας. Πειραιάς: Σταμούλης.
- Πανάγος, Κ. (2016). Συνδιαλλαγή δράστη και θύματος. Το ελληνικό νομικό πλαίσιο υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής θεωρίας. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.
- Πανούσης, Γ. (1987). Θεμελιώδη ζητήματα Εγκληματολογίας. Αθήνα- Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Παπαγεωργίου, Γ. (2007). Η εξέλιξη του δικαίου ανηλίκων. Στο Β. Μπακάλη (Επιμ.), Ανήλικοι & παραβατικότητα. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.
- Πατερέκα, Χ. (1986). Βασικές έννοιες του P. Bourdieu & J. Cl. Passeron σε θέματα κοινωνιολογίας. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Πιτσελά, Α. (2003). Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δικαιοδίκαιο Ανηλίκων. Ποινική Δικαιοσύνη, 995-1005.
- Πιτσελά, Α. (2006). Δίκαιο ανηλίκων: Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής (διεθνή και ευρωπαϊκά) (2η έκδ.). Αθήνα: Σάκκουλας.
- Πιτσελά, Α. (2013). Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων (7η έκδ.). Αθήνα: Σάκκουλας.

- Πυργιωτάκης, Ι. (2006). Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες. (η έκδ.).
Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ρεθυμιωτάκη, Ε. (2016). Το δίκαιο ανηλίκων στην πράξη: Η πρώτη νομική κλινική
για τα δικαιώματα των παιδιών στην Ελλάδα. Στο: Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.),
Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.
Σάκκουλα.
- Ρεντίφης, Γ. (2014). Η σχέση του σχολικού εκφοβισμού με την οικογενειακή και
σχολική κοινωνικοποίηση του εφήβου. Στο Πρακτικά 4ου Πανελληνίου
Συνεδρίου Επιστημών Εκπαίδευσης. Αθήνα.
- Ρήγα, Α. (2001). Ψυχοκοινωνικές Παρεμβάσεις σε Οργανισμούς και Ομάδες και
Άτομα. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Σεβαστίδης, Χ. Θ. (2023). Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019) & Κώδικας Ποινικής
Δικονομίας (Ν. 4620/2019) (4η έκδ.). Σάκκουλας.
- Σιώμος, Κ. (2012). Διαταραχή εθισμού στο διαδίκτυο: Νεότερα ελληνικά και διεθνή
δεδομένα. Στο Πρακτικά 1ου Συνεδρίου για την ασφαλή πλοήγηση στο
διαδίκτυο (σσ. 30–34). Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Σπινέλλη, Κ. (1976). Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες; Το πρόβλημα υπό το
πρίσμα της «θεωρίας της ετικέτας». Ποινικά Χρονικά, ΚΣΤ΄.
- Σπινέλλη, Κ. (2005). Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις.
Αθήνα: Σάκκουλας.
- Σπινέλλη, Κ. (2011). Η πρόληψη της εγκληματικότητας στις σύγχρονες δημοκρατικές
κοινωνίες: Φραγμός ή προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Στο Α. Χαλκιάς
(Επιμ.), Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της
εγκληματολογίας: Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη (σ.
1609). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σπινέλλη, Κ. (2014). Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις (3η
έκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σπινέλλη, Κ., & Τρωιανού, Α. (1992). Δίκαιο ανηλίκων: Ποινικές ρυθμίσεις και
εγκληματολογικές προεκτάσεις. Αθήνα–Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.

- Σταμάτης, Κ., & Τάκης, Α. (2015). Εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου. Αθήνα–Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Τσαούσης, Δ.Γ. (1993). Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσατσάκης, Α. (2005). Σχολική βία και παραβατικότητα: Οι απόψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης [Διδακτορική διατριβή]. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Τσατσάκης, Α., Μπούνα, Α., & Θάνος, Θ. (2018). Αντιμετώπιση της σχολικής βίας και παραβατικότητας: Απόψεις και πρακτικές των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στο Θ. Θάνος & Α. Τσατσάκης (Επιμ.), Σχολική βία και σχολικός εκφοβισμός: Μεθοδολογικά ζητήματα, διαστάσεις, αντιμετώπιση (σσ. 131–143). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Τσίγκανου, Ι. (1997). Το «κοινωνικό μειονέκτημα» της παραβατικότητας. Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, 6 (22). <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.sst.1997.1762>
- Τσουκαλά, Α. (2011). Προδρασιακή διαχείριση των ενδεχόμενων κινδύνων και ατομικές ελευθερίες. Στο Α. Χαλκιάς (Επιμ.), Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της εγκληματολογίας: Τιμητικός τόμος για τον Ι. Φαρσεδάκη (Τόμ. ΙΙ, σσ. 1719–1730). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1986). Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος ανηλίκων (Τόμ. Α'). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φαρσεδάκης, Ι. (2016). Εγκληματολογική θεωρία και κοινωνική πραγματικότητα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φισούν, Β., & Φλώρος, Γ. (2012). Cyberbullying. Στο Ε. Σφακιανάκης, Κ. Σιώμος, & Γ. Φλώρος (Επιμ.), Εθισμός στο διαδίκτυο και άλλες διαδικτυακές συμπεριφορές υψηλού κινδύνου (σσ. 181–207). Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Φούσκας, Β. (1998). Ο Gramsci και η έννοια της ηγεμονίας μέσα στη σχέση πολιτικής κοινωνίας–κοινωνίας των ιδιωτών. Ουτοπία, 331, 139–145.
- Χάιδου, Α. (1990). Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Χάιδου, Α. (1996). Νεανική παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Χάιδου, Α. (2020). Θετικιστική εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χάιδου, Α. (2021a). Ανήλικοι και ποινικό σύστημα: Δικαιώματα, πρόληψη και κοινωνική επανένταξη. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χάιδου, Α. (2021b). Εγκληματικότητα ανηλίκων: Αιτιολογικές προσεγγίσεις, πρόληψη και κοινωνικός έλεγχος (3η εμπλουτισμένη έκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χατζηχρήστου, Χ. (2004). Εισαγωγή στη σχολική ψυχολογία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χριστοφή, Μ. (2015). Εθνοπολιτισμική ετερότητα και αποκλίνουσα συμπεριφορά των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα: Οι απόψεις των εκπαιδευτικών και των μαθητών [Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων].
- Χρονόπουλος, Β. (2020). Ποινικό δίκαιο ανηλίκων: Οι ποινές και τα δικαιώματα των ανηλίκων στα πλαίσια του νέου ποινικού κώδικα και του Ν. 4689/2020. https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/vasileios_hronopoylos/poiniko-dikaio-anilikon-oi-poines-kai-ta-dikaiomata-ton-anilikon

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Agamben, G. (2013). Κατάσταση εξαίρεσης. Αθήνα: Πατάκης.
- Agnew, R. (2006). Pressured into crime: An overview of general strain theory. Oxford University Press.
- Agustina, J. R., & Felson, M. (2015). Routine activities, delinquency, and youth convergences. *The handbook of criminological theory*, 137-155.
- Armitage, R. (2016). Crime prevention through environmental design. In *Environmental criminology and crime analysis* (pp. 278-304). Routledge.

- Atkinson, A. B., & Morelli, S. (2011). Economic crises and inequality. UNDP Human Development Research Office.
- Bandura, A. (2019). Applying theory for human betterment. *Perspectives on Psychological Science*, 14(1), 12-15.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. In W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 1, pp. 45–103). Lawrence Erlbaum.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. Free Press.
- Bennett, I. (1959). *Delinquent and Neurotic Children. A comparative study*. New York: Basic Books INC.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5-34.
- Benson, M. L., & Madensen, T. D. (2007). Situational Crime Prevention and White-Collar Crime. *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*, 609–626. doi:10.1007/978-0-387-34111-8_31
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Brantingham, P. J., & Brantingham, P. L. (1995). Criminality of place: Crime generators and crime attractors. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 3(3), 5-26.
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι Κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Burgess, E. W. (2017). The study of the delinquent as a person. In *Social, ecological and environmental theories of crime* (pp. 3–26). Routledge.
- Cadena-Ullauria, S., Ruiz-Pozoa, V. A., Tamayo-Trujilloa, R., Guevara-Ramírez, P., Paz-Cruza, E., Simancas-Racinesb, D., & Zambranoa, A. K. (2025). Exploring the genetic basis of violence: The impact of Y and X chromosomes. *Physiology and behavior*, 8, 9.

- California Office of the State Attorney General. (2020). Primary, Secondary, and Tertiary Prevention Strategies in Justice. Sacramento, CA: OAG. https://osg.ca.gov/wp-content/uploads/sites/266/2020/12/Part-II-8.-Primary-Secondary-and-Tertiary-Prevention-Strategies-in-Justice.pdf?utm_
- Campa, R. (2023). La querelle sul rapporto tra ideologia socialista e criminalità nella scuola positiva di antropologia e sociologia criminale. <https://ruj.uj.edu.pl/handle/item/339807>
- Chatterji, S., Chakraborty, A., & Samaddar, S. (2023). Relevance of Lombroso, Ferri and Garofalo in respect of positivism and biological trait theory. *International Journal of Law Management & Humanities*, 6(6), 1430.
- Cloward, A. R., & Ohlin, E. L. (1960). *Delinquency and opportunity: a theory of delinquent gangs*. New York: The Free Press.
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent Boys*. Glencoc Hill: The Free Press.
- Cohen, L. E., & Felson, M. (2015). Routine activity theory: A routine activity approach. In *Criminology theory* (pp. 313-321). Routledge.
- Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Polity Press.
- Connolly, E. J., Schwartz, J. A., Nedelec, J. L., Beaver, K. M., & Barnes, J. C. (2015). Different slopes for different folks: Genetic influences on growth in delinquent peer association and delinquency during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(7), 1413-1427.
- Coyle, A. (2005). *Understanding prisons: Key issues in policy and practice*. Open University Press.
- Council of Europe. (2010). *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*. Council of Europe Publishing.
- Council of Europe. (2015). *Child-friendly justice and juvenile offenders*. Strasbourg.
- COURRIER – UNESCO (1995). Ανάπτυξη. Έχοντες και μη Έχοντες, τχ. 5. <https://courier.unesco.org/en?utm>

- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- De Vaus, D. (2013). *Surveys in social research* (6th ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203519196>
- De Vries, S. L., Hoeve, M., Assink, M., Stams, G. J. J., & Asscher, J. J. (2015). Practitioner review: Effective ingredients of prevention programs for youth at risk of persistent juvenile delinquency—recommendations for clinical practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(2), 108–121.
- Deflem, M. (2017). Anomie, strain, and opportunity structure: Robert K. Merton's paradigm of deviant behavior. In *The handbook of the history and philosophy of criminology* (pp. 140–155).
- DiCristina, B. (2016). Durkheim's theory of anomie and crime: A clarification and elaboration. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 49(3), 311–331.
- Dixon, C., & Leach, B. (1977). *Sampling methods for geographical research*. CATMOG.
- Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39(2), 349–371.
- Donica, N. (2025). Endogenous and exogenous factors in the genesis of scams. *Legea și Viața*, (S), 658–665. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/230682
- Durkheim, E. (2019). *The division of labor in society*. In *Social stratification, class, race, and gender in sociological perspective* (2nd ed., pp. 178–183). Routledge.
- Durkheim, E. (2000). *Η αυτοκτονία* (Γ. Κονδύλης, Μετάφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. (Πρωτότυπο έργο δημοσιευμένο το 1897)
- Eck, J. E., & Weisburd, D. L. (2015). Crime places in crime theory. In J. E. Eck & D. L. Weisburd (Eds.), *Crime and place: Crime prevention studies* (Vol. 4).
- Erikson, E. (1990). *Η παιδική ηλικία και η κοινωνία*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Fairchild, G., Hagan, C. C., Walsh, N. D., Passamonti, L., Calder, A. J., & Goodyer, I. M. (2013). Brain structure abnormalities in adolescent girls with conduct

- disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(1), 86–95.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02617.x>
- Farrington, D. P. (1991). Antisocial personality from childhood to adulthood. *Bulletin of the British Psychological Society*, 40, 389–394.
- Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 12(3), 177–190.
- Farrington, D. P., Ttofi, M. M., & Piquero, A. R. (2016). Risk, promotive, and protective factors in youth offending: Results from the Cambridge study in delinquent development. *Journal of Criminal Justice*, 45, 63–70.
- Felson, M. (2017). Routine activities and crime prevention in the developing metropolis. In N. Tilley & A. Sidebottom (Eds.), *Crime opportunity theories* (pp. 91–111). Routledge.
- Felson, M., & Clarke, R. V. (1998). Opportunity makes the thief: Practical theory for crime prevention (Police Research Series Paper No. 98). Research, Development and Statistics Directorate.
https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/opportunity_makes_the_thief.pdf
- Felton, E. (1994). Oppositional-defiant and conduct disorders. In M. Rutter, E. Taylor, & L. Herzov (Eds.), *Child and adolescent psychiatry: Modern approaches* (3rd ed.). Blackwell.
- Fitriana, M., Wood, M., Ling, W. S., & Siau, C. S. (2022). Quality of life and mental well-being as preventive factors towards the occurrence of juvenile delinquency among Malaysian adolescents. *Humanities, Arts and Social Sciences Studies*, 174–184.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1975)
- Freilich, J. D. (2015). Beccaria and situational crime prevention. *Criminal Justice Review*, 40(2), 131–150.
- Freud, S. (2006). *Μια παιδική ανάμνηση του Λεονάρντο Ντα Βίντσι* (Α. Μανουσάκη, Μτφ.). Αθήνα: Ερατώ.

- Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. University of Chicago Press.
- Glueck, S., & Glueck, E. (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. Commonwealth Fund.
- Goga, C. I. (2017). Detention: Effect or cause of deviance? An analysis of the arguments provided by Romanian inmates. *European Scientific Journal*, 78–90. <https://boa.unimib.it/bitstream/10281/150298/1/7th.ISF.Oxford%202017.pdf>
- Goldson, B., & Muncie, J. (2006). Youth crime and justice. In B. Goldson & J. Muncie (Eds.), *Youth crime and justice* (pp. 1–20). Sage.
- Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press.
- Groves, R. M., Fowler, F. J., Couper, M. P., Lepkowski, J. M., Singer, E., & Tourangeau, R. (2009). *Survey methodology*. Wiley.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., & Roberts, B. (1978). *Policing the crisis: Mugging, the state, and law and order*. Macmillan.
- Hammarberg, T. (2012). Δημόσια θέση των Ευρωπαϊκών Επιτρόπων για τα παιδιά, αναφορικά με τα δικαιώματα των παιδιών σε σύγκρουση με το νόμο. ENOC. Ανακτήθηκε από <https://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/9B7D59B2974F3FFCC22583F40025B1C0?OpenDocument>
- Hardyns, W., & Pauwels, L. J. (2017). The Chicago School and criminology. In *The handbook of the history and philosophy of criminology* (pp. 123–139).
- Hay, C. (2003). Family strain, gender, and delinquency. *Sociological Perspectives*, 46(1), 107–135. <https://doi.org/10.1525/sop.2003.46.1.107>
- Herbert, M. (1998). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. R. (2017). The distinction between crime and criminality. In *The craft of criminology* (pp. 187–202). Routledge.

- Hughes, M., & Kroehler, C. (2007). Κοινωνιολογία: Οι βασικές έννοιες (Θ. Ιωσηφίδης, Επιμ., Μ. Θ. Χρηστίδης, Μετάφρ.). Αθήνα: Κριτική.
- Iuliana, S. A. (2021). Subcultural theories of delinquency and crime. *Jurnalul de Drept și Științe Administrative*, 2(16), 135–144. <https://doi.org/10.36855/jdsa.2021.02.11>
- Jones, R. A. (1986). *Emile Durkheim: An introduction to four major works*. Sage Publications.
- Kendler, K. S. (2000). Illicit psychoactive substance use: Heavy use, abuse, and dependence in a US population-based sample of twin males. *Archives of General Psychiatry*, 57, 955–962.
- Killias, M. (2012). *Précis de criminologie*. Staempfli.
- Le Blanc, M. (2017). An integrative personal control theory of deviant behavior: Answers to contemporary empirical and theoretical developmental criminology issues. In D. P. Farrington, L. Kazemian, & A. R. Piquero (Eds.), *Integrated developmental and life-course theories of offending* (pp. 125–164). Routledge.
- Lemert, E. M. (1951). *Social pathology*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Lemert, E. M. (1981). Issues in the study of deviance. *The Sociological Quarterly*, 22(2), 285–305. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1981.tb00662.x>
- Lindner, R. (2006). *The reportage of urban culture: Robert Park and the Chicago School*. Cambridge University Press.
- Liu, L., & Miller, S. L. (2020). Protective factors against juvenile delinquency: Exploring gender with a nationally representative sample of youth. *Social Science Research*, 86, 102376.
- Marks, R. S. (1974). Durkheim's theory of anomie. *American Journal of Sociology*, 80(2). <https://doi.org/10.1086/225803>
- Matza, D. (1964). *Delinquency and drift*. John Wiley & Sons.
- Mednick, S. A., & Hutchings, B. (1978). Genetic and psychophysiological factors in asocial behavior. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 17(2), 209–223. [https://doi.org/10.1016/s0002-7138\(10\)60087-8](https://doi.org/10.1016/s0002-7138(10)60087-8)

- Meehan, T., & Smith, A. L. (2024). You made me do it: Social reaction theory. In N. M. Connell, L. Forrester, & S. Friend (Eds.), *Introduction to criminology and criminal justice: An Australasian perspective*. <https://oercollective.caul.edu.au/criminology-criminal-justice/chapter/you-made-me-do-it-social-reaction-theory/>
- Meldrum, R. C., Young, J. T. N., & Weerman, F. M. (2012). Changes in self-control during adolescence: Investigating the influence of the adolescent peer network. *Journal of Criminal Justice*, 40(3), 191–199. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2012.02.008>
- Meldrum, R. C., Connolly, G. M., Flexon, J., & Guerette, R. T. (2016). Parental low self-control, family environments, and juvenile delinquency. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(14), 1623–1644.
- Merdovic, B., & Jovanović, B. (2024). Scope, nature and causes of juvenile delinquency. *Kultura Polisa*, 21(3), 95–121. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1306653>
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Free Press.
- Messerschmidt, J. W. (1993). *Masculinities and crime: Critique and reconceptualization of theory*. Rowman & Littlefield.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior. *Psychological Review*, 100(4), 674–701.
- Moffitt, T. E. (2018). Male antisocial behaviour in adolescence and beyond. *Nature Human Behaviour*, 2(3), 177–186.
- Myers, D. M., & Farrell, A. F. (2008). Reclaiming lost opportunities: Applying public health models in juvenile justice. *Children and Youth Services Review*, 30(10), 1159–1177.
- Nisar, M., Ullah, S., Ali, M., & Alam, S. (2015). Juvenile delinquency: The influence of family, peer and economic factors on juvenile delinquents. *Applied Science Reports*, 9(1), 37–48. <https://doi.org/10.15192/PSCP.ASR.2015.9.1.3748>

- Nisar, M., Ali Shah, S. A., Yusoff, R. M., & Ahmad, N. (2022). Juvenile delinquency: A review of influencing factors. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 12(4), 112–127.
- Nourollah, M., Fatemeh, M., & Farhad, J. (2015). A study of factors affecting juvenile delinquency. *Biomedical & Pharmacology Journal*, 8(Special Issue), 25.
- Nye, F. I. (1958). *Family relationships and delinquent behavior*. John Wiley & Sons.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell.
- Park, R. E. (1925). Community organization and juvenile delinquency. In R. E. Park, E. W. Burgess, & R. D. McKenzie (Eds.), *The city*. University of Chicago Press.
- Parsons, T. (1965). *Societies: Evolutionary and comparative perspectives*. Prentice-Hall.
- Patterson, G. R. (1982). *Coercive family processes*. Castalia.
- Portes, A., & Rumbaut, R. G. (2001). *Legacies: The story of the immigrant second generation*. University of California Press.
- Prinstein, M. J., & Dodge, K. A. (2008). Current issues in peer influence research. In M. J. Prinstein & K. A. Dodge (Eds.), *Understanding peer influence in children and adolescents* (pp. 3–13). Guilford Press.
- Quinney, R. (1969). *The problem of crime*. Dodd, Mead.
- Quinney, R. (1970). *The social reality of crime*. Little, Brown.
- Reckless, C. W. (1961). A new theory of delinquency and crime. *Federal Probation*, 25, 42–46.
- Robinson, P. H. (2019). Punishing dangerousness: Cloaking preventive detention as criminal justice. In D. S. Nagin, D. L. Weisburd, & C. Telep (Eds.), *Deterrence* (pp. 234–262). Routledge.
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (2020). Social control theory. In M. Krohn, N. Hendrix, G. P. Hall, & A. Lizotte (Eds.), *Handbook on crime and deviance* (2nd ed., pp. 297–322). Springer.

- Santi, R. N. A. D. (2024). An analysis of the child penalty system from the perspective of Jeremy Bentham's theory. *Klausula: Jurnal Hukum Tata Negara, Hukum Administrasi, Pidana dan Perdata*, 3(2), 66–78. <https://doi.org/10.32503/klausula.v3i2.3955>
- Sellin, T. (2003). Πολιτισμική σύγκρουση και έγκλημα (Η. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Μετάφρ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. (Πρωτότυπο έργο δημοσιευμένο το 1938)
- Sellin, T. (1957). Pioneers in criminology XV—Enrico Ferri (1856–1929). *Journal of Criminal Law, Criminology & Police Science*, 48, 481–493.
- Siegel, L. J., & Welsh, B. C. (2011). *Juvenile delinquency: Theory, practice, and law* (11th ed.). Cengage Learning.
- Singh, S. (2023, November 24). What is descriptive research? Definition, methods, types and examples. *Researcher.Life*. <https://researcher.life/blog/article/what-is-descriptive-research-definition-methods-types-and-examples/>
- Smokowski, P. R., Bacallao, M. L., Cotter, K. L., & Evans, C. B. (2014). The effects of positive and negative parenting practices on adolescent mental health outcomes in a multicultural sample of rural youth. *Child Psychiatry & Human Development*, 46(3), 333–345. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0474-7>
- Steiner, O., Schmassmann, H., & Mäder, U. (2005). *Lebensweltliche Gewalterfahrungen Jugendlicher: Eine empirische Studie über delinquente Jugendliche*. Basel: Juventa.
- Sutherland, E. H. (1947). *Principles of criminology* (4th ed.). J. B. Lippincott.
- Sutherland, E. H. (1966). *Principles of criminology* (7th ed.). J. B. Lippincott.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (2017). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. In D. Matza (Ed.), *Delinquency and drift revisited* (Vol. 21, pp. 33–41). Routledge. (Original work published 1957)
- Tapia, M., Alarid, L. F., & Clare, C. (2018). Parenting styles and juvenile delinquency: Exploring gendered relationships. *Juvenile and Family Court Journal*, 69(2), 21–36. <https://doi.org/10.1111/jfcj.12110>
- Traub, B. L. (2024). Rehabilitation over retribution: Rethinking juvenile justice for traumatized youth. *University of Cincinnati Law Review*, 93, 236.

- Trefilov, A. A. (2022). Enrico Ferri on the criminal process. *RUDN Journal of Law*, 26(2), 433–447.
- Tremblay, R. E., & Craig, W. M. (1995). Developmental crime prevention. *Crime and Justice*, 19, 151–236. <https://doi.org/10.1086/449231>
- UNESCO. (2021). *COVID-19 and youth socialisation*. Paris: UNESCO.
- Abdullah, A., Ismail, M. M., & Albani, A. (2018). At-risk generation Z: Values, talents and challenges. *International Journal of Asian Social Science*, 8(7), 373–378. <https://doi.org/10.18488/journal.1.2018.87.373.378>
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. Duke University Press.
- Waltes, R., Chiochetti, A. G., & Freitag, C. M. (2016). The neurobiological basis of human aggression: A review on genetic and epigenetic mechanisms. *American Journal of Medical Genetics Part B: Neuropsychiatric Genetics*, 171(5), 650–675.
- Wozniak, K. H. (2020). Public discussion about critical issues in criminal justice reform. *Journal of Qualitative Criminal Justice and Criminology*, 8(4), 401–429.
- Wright, K. (2017). Inventing the ‘normal’ child: Psychology, delinquency, and the promise of early intervention. *History of the Human Sciences*, 30(5), 46–67.
- Young, J. (1999). *The exclusive society: Social exclusion, crime and difference in late modernity*. SAGE Publications.
- Young, J. (2017). Merton with energy, Katz with structure: The sociology of vindictiveness and the criminology of transgression. In *Cultural criminology* (pp. 153–177). Routledge. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=ed8f73876b55e330b689e771606f586ce5b1712d>
- Young, S., Greer, B., & Church, R. (2017). Juvenile delinquency, welfare, justice and therapeutic interventions: A global perspective. *BJPsych Bulletin*, 41(1), 21–29. <https://doi.org/10.1192/pb.bp.115.052274>

- Zahn, M. A., Hawkins, S. R., Chiancone, J., & Whitworth, A. (2010). The girls study group: Understanding and responding to girls' delinquency. U.S. Department of Justice.
- Zehr, H. (2015). The little book of restorative justice (Revised & updated ed.). Good Books.
- Zavatta, L. (2016). A new frontier of criminal justice system. International Journal of Humanities and Social Science Invention, 5, 27–30.

NΟΜΟΘΕΣΙΑ

- Άρθρο 113 ΚΠΔ. Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Άρθρο 113. Δικαστήριο Ανηλίκων.
<https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/kpd/arthro-113-kodikas-poinikis-dikonomias-dikastirio-anilikon?utm>
- Άρθρο 121 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 121. Ορισμός.
<https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>
- Άρθρο 122 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 122. Αναμορφωτικά μέτρα.
<https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>
- Άρθρο 123 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 123. Θεραπευτικά μέτρα.
<https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>
- Άρθρο 124 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 124. Μεταβολή ή άρση μέτρων. <https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>
- Άρθρο 125 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 125. Διάρκεια μέτρων.
<https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>

Άρθρο 126 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 126. Ποινική μεταχείριση των ανηλίκων. <https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>

Άρθρο 127 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 127. Περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων. <https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>

Άρθρο 128 ΠΚ. Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, (2019, Μάρτιος 6). Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, Πρώτο Βιβλίο, Κεφάλαιο, άρθρο 128. Αντικατάσταση του περιορισμού σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων. <https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9826>

Άρθρο 133 - Ποινικός Κώδικας (Νόμος 4619/2019) - Νεαροί ενήλικες. <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4619-2019/arthro-133-poinikos-kodikas-nomos-4619-2019-nea-roi>

Άρθρο 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δικαιώματα του παιδιού. <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/hartis-thd/arthro-24-hartis-ton-themeliodon-dikaiomaton-tis>

Άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. <https://gr.humanrights.com/course/lesson/articles-19-25/read-article-25.html>

Άρθρο 28, Σύνταγμα. Κανόνες του διεθνούς δικαίου και διεθνείς οργανισμοί. <https://www.hellenicparliament.gr/vouli-ton-ellinon/to-politevma/syntagma/article-28/>

Άρθρο 305 -315ΠΚ. Σχέδιο νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (2019, Μάρτιος 6). ΤΡΙΤΟ ΒΙΒΛΙΟ – ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ – ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ Συμβούλιο Πλημμελειοδικών. Άρθρο 305-315. <https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=9925>

Άρθρο 348Α - Ποινικός Κώδικας (Νόμος 4619/2019) - Πορνογραφία ανηλίκων

Άρθρο 45 ΚΠΔ. Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Άρθρο 45. Νόμος 4620/2019. Αποχή από την ποινική δίωξη. <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4620-2019/arthro-45-kodikas-poinikis-dikonomias-nomos-4620-2019>

Εγκύκλιος Εισαγγελίας Αρείου Πάγου (2019). Κατευθύνσεις για την εφαρμογή της συνδιαλλαγής δράστη-θύματος (άρθρο 122 ΠΚ). Lawspot.gr.

ΕΕ (2016). Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις εγγυήσεις διαδικασίας για παιδιά που είναι ύποπτοι σε ποινικές διαδικασίες. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 132/1-20.

ΚΥΑ 2899/2022:

Κοινή Υπουργική Απόφαση 2899/2022, «Κανονισμός λειτουργίας Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής», ΦΕΚ Β' 6905/31.12.2022.

ΝΟΜΟΣ 4689/2020 ΦΕΚ 103/Α/27-5-2020 Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών (ΕΕ) 2016/800, 2017/1371, 2017/541, 2016/1919, 2014/57/ΕΕ, κύρωση του Μνημονίου Διοικητικής Συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξεως της Κυπριακής Δημοκρατίας, τροποποιήσεις του ν. 3663/2008 (Α'99) προς εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/1727 και άλλες διατάξεις.

ΝΟΜΟΣ 2021 (Ν. 55 (Ι)/2021). Περί Παιδιών σε Σύγκρουση με το Νόμο

ΝΟΜΟΣ 2101/2.12.1992-ΦΕΚ Α' 192. Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού. https://ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2019/08/177_Nomos_2101_1992.pdf

ΝΟΜΟΣ 2298/1995. ΦΕΚ 62/Α/4-4-1995. Συμβιβαστική επίλυση ιδιωτικών διαφορών-επιτάχυνση διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης σχεδιασμού και εφαρμογή σφραγιστικής πολιτικής και άλλες διατάξεις. <https://www.enomothesia.gr/kat-dikasteria-dikaioisune/n-2298-1995.html>

ΝΟΜΟΣ 2502/1997. Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών.

ΝΟΜΟΣ 3094/2003. ΦΕΚ Α' 10/22.01.2003. Συνήγορος του Πολίτη και άλλες διατάξεις. <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/175210/nomos-3094-2003>

ΝΟΜΟΣ 3189/2003. Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις.

NOMOS 3189/2003. ΦΕΚ Α΄ 243/21.10.2003. Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις.
<https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/171499/nomos-3189-2003>

NOMOS 3860/2010. ΦΕΚ Α΄ 111/12.7.2010 Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

NOMOS 4322/2015. ΦΕΚ Α 42/27-4-2015 (Κωδικοποιημένος) Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ τύπου και άλλες διατάξεις.

NOMOS 4478/2017. ΦΕΚ Α΄ 91/23.6.2017.
<https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/271920/nomos-4478-2017>

NOMOS 4619/2019. Τεύχος Α΄ 95/11.0. 6.2019. Κύρωση του Ποινικού Κώδικα.
<https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/529099/nomos-4619-2019>

NOMOS 4620/2019. Άρθρο 282 - Κώδικας Ποινικής Δικονομίας Σκοπός και γενικές προϋποθέσεις επιβολής προσωρινής κράτησης, κατ' οίκον περιορισμού και περιοριστικών όρων.

NOMOS 4620/2019. Τεύχος Α΄ 96/11.06.2019. Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/530491/nomos-4620-2019>

NOMOS 4620/2019. Τεύχος Α΄ 96/11.06.2019. Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Άρθρο 46. Αποχή από την ποινική δίωξη ανηλίκου.

NOMOS 4620/2019. Τεύχος Α΄ 96/11.06.2019. Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Άρθρο 108. ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ - ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΩΝ <https://www.dsa.gr/e-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF-108-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CF%82->

%CE%B5%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%
BF%CF%82

ΝΟΜΟΣ 4937/2022. ΦΕΚ Α 106/2.6.2022. Ψηφιοποίηση των διαδικασιών επιδόσεων εγγράφων και αποδέσμευση της Ελληνικής Αστυνομίας από τη διενέργεια επιδόσεων εγγράφων της ποινικής και πολιτικής δίκης και λοιπές επείγουσες διατάξεις.
<https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/794273/nomos-4937-2022>

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 62/1998 : Μέτρα για τη προστασία των νέων κατά την εργασία σε συμμόρφωση με την οδηγία 94/33/ΕΚ

Υπουργική Απόφαση: Αριθμ. 7001/2/1498-δ' (5) Σύσταση Γραφείων Προστασίας Ανηλίκων.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

987/2020 ΠΠρΑθ.

https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=9LQXLCLA1PPLE1IWIRFA9ZKOYNPZUP&apof=987_2020&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%D3%D4

AlfaVita. (2019). Σχολεία στις φυλακές: Παρακωλύεται η εκπαίδευση.
https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/340152_sholeia-stis-fylakes-parakolyetai-i-ekpaideysi?utm

Be Secure Feel Secure. <https://piraeus.gov.gr/be-secure-feel-secure/>

Council of Europe / FRA. (2015). Criminal Detention in the European Union – Country study: Greece. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009->

[e77fc230adef/%CE%A3%CE%A9%CE%A6%CE%A1%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5%20%CE%A3%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3_%CE%99%CE%97_%CE%93.pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/%CE%A3%CE%A9%CE%A6%CE%A1%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5%20%CE%A3%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3_%CE%99%CE%97_%CE%93.pdf)

- Council of Europe. (2022). Report under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Article 17). <https://rm.coe.int/1680a7ce99?utm>
- Council of Europe. (n.d.). Υγειονομική περίθαλψη στα καταστήματα κράτησης και ιατρική δεοντολογία. <https://rm.coe.int/manual-on-medical-ethics-and-healthcare-in-prisons-web-greek/16809f7271>
- ERT News. (2025, 26 Φεβρουαρίου). Ίδρυση Γυμνασίου και Λυκειακών τάξεων στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Νέων Βόλου και Κασσαβέτειας. <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/idrysi-gymnasiou-kai-lykeiakon-takseon-sto-sofronistiko-katastima-neon-volou-kai-kassaveteias/?utm>
- European Committee (2021, March 24). EU Strategy on the rights of the child. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_el
- The Beijing Rules (1985). United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile-justice-beijing-rules>
- The Press Project. (2020, 15 Οκτωβρίου). Στο σχολείο των Φυλακών νέων Αυλώνα τίμησαν την πρόσβαση στην εκπαίδευση <https://thepressproject.gr/151707-2/?utm>
- UNICEF Greece (2023). Assessment of the child-friendliness of the juvenile justice system in Greece (Executive Summary). Αθήνα: Tdh.gr & UNICEF. <https://www.unicef.org/greece/en/reports/assessment-child-friendliness-justice-system-greece>
- United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (1990). <https://www.epimelitesanilikon.gr/pdf/Riyadh%20Guidelines.pdf>
- United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf

https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=AJYQYK226E9PWMSNOR82I4ODSXHGFT&apof=1045_2021&info=%D0%CF%CB%C9%D4%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C4

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989)

<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c469e252>

(Ανακτήθηκε στις 21/1/2024)

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ). <https://ekka.org.gr/index.php/el/>

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά

<https://www.ektepn.gr/>

Εισηγητική Έκθεση του ν. 3189/2003, Κωδ.Νομ.Β., 2003.

https://ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2019/08/60bNomos_ait_ekthesi_n_3860.pdf

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΟΔΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ. <https://lahers.hmu.gr>

Ευρωπαϊκό Forum για την Αστική Ασφάλεια (2021). <https://www.bsfs-piraeus.eu/el/consortium-el/european-forum-for-urban-security/>

Ζαφειρίου, Ε. (2007). Τα κοινωνικά αίτια της εγκληματικότητας. <http://www.kk.gr>

ΚΕΘΕΑ (2012). Απολογισμός έργου.

<https://www.kethea.gr/Portals/0/Uploads/docs/apo2012.pdf>

ΚΕΘΕΑ (2023). Απολογισμός έργου. https://www.kethea.gr/wp-content/uploads/2024/09/KETHEA_APOL_2023_web_CC.pdf

Κέντρο Κοινότητας Δήμου Φυλής. <https://fyli.gr/kentro-koinotitas-dimoy-fylis/>

Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα (1948).

<https://unric.org/el/%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B9-2/>

OKANA <https://www.okana.gr/el/services/prolipsi/kentra-prolipsis>

Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
<https://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/2046A2379F8FBFE5C22582FE00432588?OpenDocument>

Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων <http://www.epimelitesanilikon.gr/arhtra-theseis.html>

Υπουργείο Δικαιοσύνης (2021). Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2021–2023. https://www.ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2021/12/National_Action_Plan_for_the_Rights_of_the_Child.pdf

Υπουργείο Δικαιοσύνης. (2019). Έκθεση Υπηρεσίας Διεύθυνσης Διοικητικής Δικαιοσύνης: Προγράμματα εκπαίδευσης και περίθαλψης στα καταστήματα κράτησης. Αθήνα: Υπουργείο Δικαιοσύνης.
https://www.ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2019/10/%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CE%A5%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B7%CF%82-2017.pdf?utm_

Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (χ.χ.). Στοιχεία Σωφρονιστικών Καταστημάτων. <https://sofron.gov.gr/sofronistika-katastimata/stoixeia-sofronistikon-katastimaton/>

Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. (2024, 24 Μαΐου). Ξεκίνησε το πρόγραμμα “Social Farming 360°” με τη συνεργασία της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής. https://www.minocp.gov.gr/2024/05/24/24-05-2024-xekinise-to-programma-social-farming-360o-me-ti-synergasia-tis-genikis-grammateias-antegklimatikis-politikis/?utm_

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης (2025). Εθνική Στρατηγική για τη Βία και την Παραβατικότητα Ανηλίκων. <https://ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2025/06/%CE%95%CE%98%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97->

[%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%97-%CE%92%CE%99%CE%91-%CE%91%CE%9D%CE%97%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D.pdf](#)

ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ελληνική Αστυνομία. (2019–2024). Στατιστικά στοιχεία παραβατικότητας ανηλίκων.

Λιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή. Ετήσιες στατιστικές παραβατικότητας.

Πυροσβεστικό Σώμα Ελλάδας. Στατιστικά στοιχεία αδικημάτων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός Πρωτοκόλλου	Υπηρεσία	Αίτημα
13-1-2024 Αναφορά	Διεύθυνση Αστυνομίας Ιωαννίνων	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, ιεραρχικά, στην ΑΕΑ /Δ-υση Δημόσιας Ασφάλειας για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων την πενταετία 2019-2023
7-3-2025	Διεύθυνση Αστυνομίας Ιωαννίνων	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, ιεραρχικά, στην ΑΕΑ /Δ-υση Δημόσιας Ασφάλειας για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων το έτος 2024
1507/24/479442 από 5-3-2024	Απόφαση Διεύθυνσης Δημόσιας Ασφάλειας / Τμήμα Καταπολέμησης ναρκωτικών και παραβατικότητας ανηλίκων του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας	Έγκριση και χορήγηση στοιχείων στον ερευνητή
1507/25/627188 από 21-3-2025	Απόφαση Διεύθυνσης Δημόσιας Ασφάλειας / Τμήμα Καταπολέμησης ναρκωτικών και παραβατικότητας	Έγκριση και χορήγηση στοιχείων στον ερευνητή

	ανηλίκων του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας	
3-7-2024	Αρχηγείο Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων την εξαετία 2019-2024
2151.11/23855 / 2025 από 1-4-2025	Αρχηγείο Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής	Έγκριση και χορήγηση στοιχείων στον ερευνητή
25-10-2024	Αρχηγείο Πυροσβεστικού Σώματος	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων τα έτη 2019-2023
2-7-2024	Αρχηγείο Πυροσβεστικού Σώματος	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων το έτος 2024
946 Φ.706.8 από 3-4- 2025	Αρχηγείο Πυροσβεστικού Σώματος	Έγκριση και χορήγηση στοιχείων στον ερευνητή
16-1-2024	Ε.Α.Σ.Κ.Ν. Κασσαβέτειας	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων τα έτη 2019-2023
6-3-2025	Ε.Α.Σ.Κ.Ν. Κασσαβέτειας	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, για παροχή

		στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων το έτος 2024
1115	Ε.Α.Σ.Κ.Ν. Κασσαβέτειας	Έγκριση και χορήγηση στοιχείων στον ερευνητή
6-3-2024	Κ.Κ. Κορίνθου	Αναφορά – αίτημα του ερευνητή, για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων τα έτη 2019-2024
14-3-2025	Συμβούλιο Φυλακών Καταστήματος Κράτησης Ελεώνα	Αναφορά – Αίτημα του ερευνητή, για παροχή στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην παραβατικότητα ανηλίκων τα έτη 2019-2024